TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
ANABİLİM DALI

SİYASAL KURAMDA İNSAN HAKLARI VE YURTTAŞLIK:

MÜLTECİLİK OLGUSU

Doktora Tezi

Müge ALAÇAM BÖCEK

Ankara, 2021

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
ANABİLİM DALI

SİYASAL KURAMDA İNSAN HAKLARI VE YURTTAŞLIK:

MÜLTECİLİK OLGUSU

Doktora Tezi

Müge ALAÇAM BÖCEK

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Filiz ZABCI

Ankara, 2021

TEZ ONAY SAYFASI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ BİLİM DALI

SİYASAL KURAMDA İNSAN HAKLARI VE YURTTAŞLIK: MÜLTECİLİK OLGUSU

DOKTORA TEZİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Filiz ZABCI

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
1-	
2-	
3-	
4-	
5-	

Tez Savunması Tarihi

Tez Doğruluk Beyanı Belgesidir.

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Filiz Zabcı danışmanlığında hazırladığım " Siyasal Kuramda İnsan Hakları ve Yurttaşlık: Mültecilik Olgusu (Ankara, 2021) " adlı doktora tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih:
Adı-Soyadı ve İmza

Müge ALAÇAM BÖCEK

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR ..... **iv**

TABLOLAR ..... **vii**

GİRİŞ **1**

I. BÖLÜM **9**

"HAKLARA SAHİP OLMA HAKKI" BAĞLAMINDA YURTTAŞ VE MÜLTECİ **9**

1.1. YURTTAŞLIK VE MÜLTECİLİĞİN TARİHÇESİNE KISA BİR BAKIŞ 10

1.2. "HAKLARA SAHİP OLMA HAKKI" 24

1.2.1. "Ulus- Devletin Yıkılışı ve İnsan Haklarının Sonu": Hannah Arendt 24

1.2.1.1. İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi 25

1.2.1.2. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı: Kitlesel Mültecilik 33

1.2.2. Arendt Sonrası "Haklara Sahip Olma Hakkı" 39

1.2.2.1. İnsan Haklarının Siyasallaşması 39

1.2.2.2. Kozmopolit Haklar Öğretisi 50

II. BÖLÜM **53**

EVRENSEL İNSAN HAKLARINDAN 'MÜLTECİLERİN İNSAN HAKLARINA' **53**

2.1. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER: KİTLESEL GÖÇE BİR YANIT OLARAK 'KÜRESEL GÖÇ YÖNETİMİ' 54

2.1.1. Küresel Göç Yönetimi 55

2.1.2. Mülteciler ve Göçmenler İçin New York Deklarasyonu 63

2.2. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE 'MÜLTECİ KRİZİ': AVRUPA KALESİ Mİ YOKSA BİR KUCAKLAMA MI? 75

2.2.1. Ortak Bir Göç ve Mülteci Politikasına Doğru 75

2.2.2. 'Mülteci Krizi' Karşısında Yeni Arayışlar: Avrupa Birliği Göç Yönetimi.. 84

III. BÖLÜM 100

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GÖÇ YÖNETİMİ POLİTİKASINDA EGEMENLİK, SINIR VE GÜVENLİĞİN GÖLGESİNDE MÜLTECİLERİN İNSAN HAKLARI 100

3.1. EGEMENLİK, GÖÇ YÖNETİMİ, YURTTAŞLIK SARMALINDA MÜLTECİLER 101

3.1.1. "Ne Yurttaşsız Bir Egemen Ne De Egemensiz Bir Yurttaş" 101

3.1.2. Egemenin Göç Yönetiminde Bir İstisna Figürü Olarak Mülteci 107

3.1.2.1. BMMYK: Küresel Göç Yönetimi İçinde Mülteciler..... 111

3.1.2.2. Avrupa Birliği'nin Ortak Göç Politikası İçerisinde Mülteciler..... 126

3.2. SINIRIN İÇİNDE VE DIŞINDA 'HAKLARA SAHİP OLMA HAKKI'..... 141

3.2.1. Egemenliğin Kurucu Bir Unsuru Olarak 'Sınır' 142

3.2.2. Mültecinin İnsan Haklarının 'Sınırları' 150

3.2.2.1. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği: Uluslararası Sınırlarda Mültecilerin İnsan Hakları..... 150

3.2.2.2.Avrupa Birliği Sınırlarında Mülteci Olmak: Uluslararası Koruma ya da Kale Avrupa..... 165

3.3. 'ULUSAL GÜVENLİK' İLE 'İNSAN GÜVENLİĞİ' BAĞLAMINDA ..... 180 MÜLTECİLERİN İNSAN HAKLARI..... 180

3.3.1. Evrensel İnsan Haklarından Ulusal Güvenliğe 181

3.3.2. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği'nin Göç Yönetimine Güvenlik Ekseninden Bir Bakış..... 191

SONUÇ..... 213

Ek 1: Birleşmiş Milletler: Sığınmaya İlişkin Ve Sığınmayla İlişkili Hukuki Belgeler 224

Ek 2: Avrupa Birliği: Uluslararası Korumaya İlişkin Ve Uluslararası Korumayı İçeren Hukuki Belgeler..... 228

KAYNAKÇA 231

ÖZET 260

ABSTRACT 261

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
BAB	Batı Avrupa Birliği
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
BMİHYK	Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
CEAS	Common European Asylum System (Avrupa Ortak Sığınma Sistemi)
CIE	Center for the Internment of Foreigners (Yabancılar İçin Gözaltı Merkezi)
COM	Communication
CRRF	Comprehensive Refugee Response Framework (Kapsamlı Mülteci Müdahale Çerçevesi)
CTED	Counter-Terrorism Committee Executive Directorate (Terörle Mücadele Komitesi İcra Direktörlüğü)
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
EASO	European Asylum Support Office (Avrupa Sığınma Destek Ofisi)
Ed.	Editör
EPS	Early Warning and Preparedness System (Erken Uyarı ve Hazırlık Sistemi)
et al.	Ve diğerleri
EUREMA	Plot Project for Intra-EU Relocation from Malta (Malta'dan Avrupa Birliği İçi Yer Değiştirme İçin Pilot Projesi)

EURODAC	European Asylum Dactyloscopy Database (Avrupa Otomatik Parmak İzi Tanımlama Sistemi)
EUROJUST	The European Union's Judicial Cooperation Unit (Avrupa Birliği Adil İş birliği Birimi)
EUROPOL	European Police Office (Avrupa Polis Ofisi)
EUROSTAT	European Statistical Office (Avrupa İstatistik Ofisi)
FRONTEX	European Border and Coast Guard Agency (Avrupa Sınır ve Sahil Güvenliği Ajansı)
GCIM	Global Commission on International Migration (Uluslararası Göç Küresel Komisyonu)
Haz.	Hazırlayan
Ibid	Ibidem (Aynı Yerde, Aynı Eserde)
IBM	Integrated Border Management (Entegre Sınır Yönetimi)
ICISS	International Commission on Intervention and State Sovereignty (Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu)
IOM	International Organization for Migration (Uluslararası Göç Örgütü)
Md.	Madde
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü)
OHCHR	United Nations High Commissioner for Human Rights (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği)
UN	United Nations (Birleşmiş Milletler)
UNDP	Untied Nation Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)

UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği)
UNRRA	United Nations Relief and Rehabilitation Administration (Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi)
s.	Sayfa
vb.	Ve benzeri, ve başkası.

TABLOLAR

Tablo 1: Avrupa Birliği Üye Devletleri'nde Yıllara Göre (2014-2018) İlk Kez Sığınma Talebinde Bulunmuş Kayıt Altına Alınan Kişi Sayısı……85

GİRİŞ

"Şimdi sizlere anlatacağım,
Bir yolculuğun öyküsü.
İçinde bir sömüren var, iki de
sömürülen kişi.
İyi gözleyin bu insanların
tutumlarını!
Yabancı gelmese de yadırgamaya
bakın!"[1]

Bertolt Brecht

Yaşama hakkı, düşünce ve ifade özgürlüğünden iklim değişiklikleri, insan kaçakçılığına kadar geniş bir konu yelpazesine sahip olan insan hakları[2] siyasetinde, göç konusu son otuz yıldan bu yana önemli bir tema haline gelmiştir. Tıpkı insan hakları gibi geniş bir yelpazeye sahip olan göç konusunda ise özellikle "yabancılar" teması yükselişe geçmiştir. Uluslararası göç çerçevesinde ele alınan yabancılar konusu da farklı kategoriler etrafında incelenmektedir. Bu kategorileri şöyle sıralamak mümkün: "düşük vasıflı emek göçü, yüksek vasıflı emek göçü, düzensiz göç, uluslararası seyahat, yaşam tarzı göçü, ekolojik göç, insan ticareti ve kaçakçılığı, sığınma ve mülteci koruma (…)".[3] Şunu belirtmek gerekir ki, bu kategoriler arasında iç içe geçmişlik olabileceği gibi bazen genel ve kabul gören bir tanıma ulaşmak da mümkün olmayabilir. Çağımızda, bu kategoriler içerisinden özellikle ön plana çıkanlar; mülteciler ile orijin, transit ve ev sahibi ülkelerin "düzenleyici normları dışında" göç hareketliliği içinde olan düzensiz göçmenlerdir[4].

---

[1]Bertolt Brecht, "Önsöz" (Kural'la Kural Dışı adlı oyunundan), içinde. **Her Boydan: Dünya Şiirinden Seçmeler**, (çev.) Can Yücel, 5.Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016, s.21.

[2]İnsan Hakları konusuyla ilgili başlıklar ya da sorunların listesi için bkz.: United Nations High Commissioner for Human Rights, "List of Human Rights Issues", (http://www.ohchr.org/EN/Issues/Pages/ListOfIssues.aspx, Erişim Tarihi:15.04.2018.)

[3]Alexander Betts (ed.), **Global Migration Governance**, Oxford, UK: Oxford University Press, 2011, s.1-2.

[4]"Düzensiz göç" ve "düzensiz göçmen" kavramlarının tanımları için bkz.: Uluslararası Göç Örgütü (IOM), **Göç Terimleri Sözlüğü**, (ed.) Richard Perruchoud ve Jillyanne Redpath- Cross, 2. Baskı, No:31, Uluslararası Göç Örgütü Yayınları, 2013, s.26-27.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında insan haklarının "evrensel" ve "devredilmez" niteliği önemli bir yer edinmektedir. İnsan haklarının bu niteliği ile hakların uygulamada ulus-devlete olan bağlılığı arasında bir çelişki oluşmaktadır. Bu çelişkinin insan hakları siyasetinde yabancılar konusunun yükselişe geçişi ve göçle olan ilişkisini anlama çabaları bu çalışmanın ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır.

Bu bağlamda çalışma, mülteciler ile düzensiz göçün insan hakları siyasetindeki yerini siyasal kuram içerisinden belirli tematik başlıklar çerçevesinde tartışmayı amaçlamaktadır. Bu tartışma neticesinde kuram ile olgu arasındaki ilişki belirli kavram setleri, düşünce biçimleri ve bakış açıları etrafında değerlendirilip, evrensel insan haklarına evrenselliğini kazandırmanın ve insan hakları siyasetinde yenilenmenin mümkün olup olmadığı sorusuna siyasal kuram içerisinden bir yanıt aranmaya çalışılmaktadır.

Yabancılar konu başlığı içerisinden özel olarak mültecilerin seçilmiş olmasının nedenlerini şöyle sıralamak mümkün; bu kategorinin insan haklarının paradoksunu özellikle kitlesel ve düzensiz göç zamanlarında berrak bir şekilde açığa çıkartması, göç konusunun insan hakları siyasetine girmesinde tarihsel bir rol oynaması ve son olarak da özellikle kitlesel mülteciliğin insan hakları siyasetinde hala güncelliğini korumasıdır. Bununla birlikte, küreselleşme ve kapitalizm bir dinamik olarak ele alındığında mülteciliğin kaçınılmaz olarak iktisadi değişimlerle de ilişkisi olduğu ortaya çıkmaktadır. Ekonomi politik açıdan mülteci sınıf-altı konumlarla bağ kurmaya da imkân tanımaktadır. Kısacası mülteci, Hannah Arendt'in belirttiği ve Giorgio Agamben'in de tekrar vurguladığı gibi "gerçek hakların insanı"[5] olarak ele alınabilir. İnsan haklarının gerçek ve ideal arasındaki yerini anlamada mülteciler kilit bir rol üstlenmektedirler. Bu nedenden dolayı, mültecinin insan haklarıyla kurduğu ilişki egemenlik, yurttaş, yerli yurtlu olma,

[5]Giorgio Agamben, **Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat**, (çev.) İsmail Türkmen, 4. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020, s.158.

ulus vb. kavramların anlamlarının tekrar sorgulanmasını da zorunlu kılmaktadır. Ayrıca, insan hakları siyasetindeki süreklilik ve kopuşları, insan haklarına içkin olan meseleleri açığa çıkartmaya da katkı sunmaktadır.

Güncelliğini yitirmeyen bu sorun ile ilgili tartışmalara şöyle bir baktığımızda, bu tartışmaların genellikle hukuksal bir perspektiften gerçekleştirildiklerini görebiliriz. Bu tartışmalara siyasal kuram içerisinden bakmak ve siyasal açıdan yoruma tabii tutmak, insan hakları ve yurttaşlık tartışmalarına mültecilik sorunu bağlamında yeni bir bakış açısı kazandırabilir. Mültecilik olgusunun siyasal kuramın temel kavram ve terimleriyle nasıl tartışılabileceği ve sorunun siyasal bir terminolojiye nasıl aktarılabileceği çalışmanın yanıt aradığı önemli sorulardan biridir. Aktüel olayların seyri bilimsel bilginin betimleyici gücünü ortaya koymaya katkı sunacağı gibi, sosyal ve siyasal bilimin bu somut olaylar karşında kendi bakış açılarını, paradigmalarını tekrar gözden geçirmesini de zorunlu kılmaktadır.[6]

Çalışmanın temel hipotezi insan haklarının evrensellik iddiasında mültecinin haklara erişme konusunda bir istisna oluşturduğu, insan hakları siyasetinde yerleşik bir çelişki olduğu ve yurttaşlık haklarını kaybedenlerin ya da bu hakların korumasından yararlanamayanların insan haklarının da korumasından yararlanamadığı yönündedir. Bu istisnai durumun, devletlerin egemenlik ve ulusal güvenlik gerekçelerine dayanan katı sığınma politikaları, sınır güvenliği, hızlı karar alma mekanizmaları, alıkoyma merkezleri vb. uygulamalarının uluslararası hukuka rağmen nasıl hayata geçirildiği ve yurttaş olmak ile mülteci olmak arasındaki farkın haklara erişmede nasıl bir anlam ifade ettiği çalışmada yanıtı aranan sorulardır. Ayrıca bu soruların yanıtlarını ararken, bugün mültecilik sorununun "küresel göç yönetimi" kavramı çerçevesinde ulus-devletler ve uluslararası organizasyonlar tarafından nasıl ele alındığı sözleşme metinleri ve güncel olgular

[6]Aykut Çelebi, **Avrupa: Halkların Siyasal Birliği**, İstanbul: Metis Yayınları, 2002, s.13.

etrafında ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu noktada, çalışma açısından en güncel örneği Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği oluşturmaktadır.

Evrensel insan haklarının çelişkisini ulus-devlet, yurttaşlık gibi kavramlar etrafında ele alan ve sorunu ilk kez siyasal bir perspektiften sistematik bir biçimde eleştiren Hannah Arendt[7], çalışmanın kuramsal eksenini şekillendirmektedir. Arendt'in "Totalitarizmin Kaynakları/Emperyalizm" kitabında yer alan *"Ulus-Devletin Yıkılışı ve İnsan Haklarının Sonu"*[8] makalesi bu çalışmanın olduğu gibi insan haklarını; evrensel insan hakları, ulus -devlet ve yurttaşlık çerçevesinde ele alan diğer çalışmalar için de önemli bir çıkış noktasıdır. Arendt'in sorunu hem tarihsel bağlamda hem de siyasal alan açısından ele alması, sığınma hakkının tarihsel yazgısını insan haklarının kaderiyle ilişkilendirmesi ve ulus- devleti birbirinden ayırarak ele alması onu kendinden önceki düşünürlerden ayırır; bununla beraber kendinden sonraki düşünürler için de önemli bir dayanak noktası yapar.

Çalışmanın ""Haklara Sahip Olma Hakkı" Bağlamında Yurttaş ve Mülteci" başlığını taşıyan ilk bölümü, diğer bölümlerde kafa karışıklığına mahal vermemek için konunun kuramsal, kavramsal ve hukuki temellerine ışık tutmayı amaçlamaktadır. Kuçuradi, kavramlar ve özel olarak da insan hakları kavramıyla ilgili şöyle bir ifadede bulunur: "Bir kavram ne zaman tehlikeli olur? İçeriği bulanıklaştığı halde, herkes bu kavramı bildiğini sanınca. Korkarım insan hakları tehlikeli bir kavram olmuştur bile"[9]. Bu nedenle, kavramsal olarak berrak bir zeminde ilerlemek için bölümün ilk kısmında öncelikli olarak yurttaşlık, mültecilik ve devletsizliğin kısaca hukuksal ve tarihsel arka planına yer verilmektedir.

---

[7]Aykut Çelebi, ""Haklara Sahip Olma Hakkı" ya da Siyasal Haklar: İnsan Hakları Üzerine Bir Deneme", **Tesmeralsekdiz: Toplumsal Araştırmalar ve Sanat Şebekesi**, No:4, Yıl:3, 2009 Bahar, s.85.

[8]Hannah Arendt, **Totalitarizmin Kaynakları / 2 Emperyalizm**, (çev.) Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998, s.255-315.

[9]İoanna Kuçuradi, **İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları-İnsan Hakları ve Hukuk-Devlet-Siyaset Felsefesi Yazıları**, 2.Baskı, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2011, s.1.

"Haklara sahip olma hakkı" başlığını taşıyan ikinci kısım ise "Ulus-Devletin Yıkılışı ve İnsan Haklarının Sonu: Hannah Arendt" ve "Arendt Sonrası Haklara Sahip Olma Hakkı" başlıkları etrafında irdelenmektedir. İlk olarak, Hannah Arendt'in neden temel referans noktası olduğuna ve düşünürün hangi bağlamlarla ele alındığına değinilmektedir. Ardından, Arendt'in ulus-devlet ve insan hakları düşüncesi; İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı sürecinde yaşanan kitlesel mültecilik olgusu etrafında analiz edilmektedir. Arendt'in, insan hakları siyaseti tartışmalarına sağladığı katkıyı ve düşünürün kategorilerinin güncelle nasıl ilişkilendirildiğini görebilmek için Arendt'ten sonra gerçekleştirilmiş olan kuramsal tartışmalara yer verilmektedir. Bu çerçevede ilk olarak, Arendt'in analizinin eksiklerini görüp onu bir adım öteye taşıyan ya da farklı bir bakış açısıyla birleştiren, eleştiren ve farklı olgularla bezeyen düşünürler ele alınmaktadır. Bu düşünürler arasında ise, Arendt'in analizini biyopolitik bir eksende ele alan Giorgio Agamben; konuya politik kurumların hak konusundaki belirleyiciliği çerçevesinden bakan ve konuyu "eşitlik-özgürlük" kavramsallaştırması, sınır politikaları bağlamında ele alan Etienne Balibar; "haklara sahip olma hakkını" Fransa'daki belgesiz göçmenlerin deneyimleriyle ilişkilendirerek yurttaşlık ve insan hakları arasındaki ilişkiyi bu bağlamda irdeleyen Alain Badiou ve soruna "insan haklarının öznesi kim?" sorusu üzerinden yaklaşıp farklı yanıtlar üzerinden ilerleyen Jacques Rancière ve Claude Lefort yer almaktadır. İkinci olarak ise, Arendt'in düşüncesinin kozmopolitizm ekseninde nasıl yorumlandığı ele alınıp; "evrensel yurttaşlık", "misafirlik hakkı" gibi kavramsallaştırmalar ile ilişkili olarak hukuki ve politik normların ahlaki normlarla nasıl ilişkilendirildiği değerlendirilmektedir.

Çalışmanın "Evrensel İnsan Haklarından Mültecilerin İnsan Haklarına" başlığını taşıyan ikinci bölümünde ise; birinci bölümde yer verilen hukuki ve kavramsal çerçeve bağlamında 90'lı yıllardan bu yana insan hakları siyasetinde mülteci konusunun nasıl ele alındığı güncel olgular etrafında tartışılmaktadır. Soğuk Savaş'ın sona erişinden bugüne

göçmenlik ve mültecilik, bir başka ifadeyle yabancılık durumu "göç yönetimi" kavramı etrafında tartışılagelmiştir. "Göç yönetimi" rejimi çerçevesinde atılan adımlar ile uygulamaların; insan hakları siyaseti açısından anlamı, mültecilerin hayatlarındaki pratik etkileri bu çalışmanın üzerinde durduğu noktalardır. Bu nedenden dolayı öncelikli olarak, göç yönetimi kavramının ortaya çıkışı, evrilişi, mülteciler ve insan hakları siyaseti açısından nasıl bir anlamı ifade ettiği anlaşılmaya çalışılmaktadır. Bu anlam arayışı sürecinde, insan hakları siyasetinde uluslararası bir belirleyiciliği olan Birleşmiş Milletler yol göstericidir; bu nedenden dolayı BM'nin göç yönetimiyle ilişkili dokümanları, toplantıları vb. çalışmaları analiz edilip, göç yönetiminin nasıl bir perspektiften ele alındığı ve tüm bunların uluslararası toplum üzerinde nasıl bir etki yarattığı irdelenmektedir. Bununla birlikte, 2016 yılında ilan edilen ve göç yönetiminin somut önemli bir göstergesi olduğu düşünülen "Mülteciler ve Göçmenler için New York Deklarasyonu" ayrı bir başlık içerisinde detaylıca incelenip, deklarasyonun önemli bir birleşeni ve BM'nin küresel ölçekte ilk göç anlaşması olma özelliğini taşıyan "Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç için Mutabakatı"nın ilkelerine ve mutabakat üzerinden yürütülen tartışmalara da yer verilmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünün ikinci kısmında ise, adını son dönemde sıklıkla "mülteci krizi" ile duyuran Avrupa Birliği ele alınmaktadır. AB'nin yoğun kitlesel göçlere yönelik, kendine özgü siyasal dokusu içerisinden yanıt bulma çabaları incelenmeye değerdir. Bu noktada, Birliğin göç ve özel olarak sığınma konusuyla ilgili atacağı adımlar ve uygulamalar insan haklarının geleceğinde de önemli bir yer edinme potansiyeline sahiptir. Bu potansiyeli, Avrupa Birliği'nin bir aktör olarak dünya siyasetindeki yeri ile karşılaştığı bu göç hareketlerinin dünyada tam anlamıyla benzer örneklerinin olmayışı desteklemektedir. Tüm bu nedenlerden dolayı, çalışmanın bu kısmında Avrupa Birliği'nin ortak bir göç ve sığınma politikası oluşturmak için sarf ettiği çabalara ve bu çabaların Birlik içerisinde yarattığı etkilere yer verilmektedir. Dublin

Sözleşmesi, sığınmaya ilişkin tüzük ve direktifler, göçle ilgili Avrupa Birliği zirve ve toplantıları, Eurodac ve Frontex uygulamaları irdelenen belli başlı öğeler arasındadır. Ortaya konulan bu hukuki ve kurumsal çabaların insan hakları siyaseti açsından ne ifade ettiği ise çalışmanın son bölümünde irdelenecektir.

Çalışmanın "Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği'nin Göç Yönetimi Politikasında Egemenlik, Sınır ve Güvenliğin Gölgesinde Mültecilerin İnsan Hakları" başlığını taşıyan üçüncü bölümünde; egemenlik, sınır ve güvenlik gibi tematik başlıklar çerçevesinde Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği'nin mültecilere yönelik politikaları incelenmektedir. Kuram ve olgu arasındaki ilişkinin harmanlanmış bir şekilde karşımıza çıktığı bu bölüm; küresel neo-liberal çağda insan haklarının ve özel olarak da mültecilerin haklarının hangi perspektiflerden ele alındığına dair ipuçları sunmaktadır.

Bu bölümün ilk kısmını "egemenlik" başlığı oluşturmaktadır. İnsan hakları ile ulus-devlet arasındaki çelişkili ilişkinin kahramanı olan egemenlik mefhumu; bu kısımda yurttaşlık ve göç yönetimi çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu tartışma, Birleşmiş Milletler'in "koruma sorumluluğu" ve "göç yönetimi" politikaları ile "Mülteciler ve Göçmenler için New York Deklarasyonu"; Avrupa Birliği açısından ise "mülteci krizi" ve "Avrupa yurttaşlığı" çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Bu tartışmalar, egemenlik ve egemenliğin bileşenlerine yüklenen kuramsal anlamlar ile insan haklarının gerçekliği arasındaki çelişkili ilişkiyi mültecilerin deneyimleri üzerinden değerlendirmemize katkı sunacaktır.

Göç kavramının geçtiği her yerde sıklıkla karşımıza çıkan ve hatta göç politikasıyla çoğu zaman yan yana kullanılan sınır kavramını, birçok perspektiften ele almak mümkün. Bu çalışma için sınır kavramının siyaset bilimi terminolojisi açısından önemi, onun egemenlikle olan ilişkisi ve hakların sınırlarını belirlemede üstlendiği roldür. Çalışmanın bu kısmında cevapları aranan belli başlı sorular: Sınırın; yurttaş-yabancı ayrımının netlik kazanmasında nasıl bir rol üstlendiği, egemenin var oluşunda kurucu bir

unsura nasıl dönüştüğü, sığınma hakkına denetleme ve kontrol mekanizmaları aracılığıyla nasıl farklı bir perspektif kazandırdığıdır. Sınırın bu denli işleve sahip olması karşısında, Birleşmiş Milletler'in mültecilerin insan haklarının korunması ile ulus- devletlerin sınırlarının korunması arasında nasıl bir ilişki kurduğu önemlidir. Bu nedenden dolayı, çalışmanın bu kısmında BM'nin dokümanlarında sınır konusunu ele alış biçimi ile güncel olaylara yönelik yanıtları ele alınmaktadır. Avrupa Birliği örneğinde ise; özellikle 2015 yılı itibariyle başlayan ve "mülteci krizi" olarak nitelendirilen insan hareketliliklerinin AB'nin ortak göç ve sığınma politikasına "sınır" bağlamında nasıl yansıdığı; Birliğin hukuki düzenlemeleri, düzensiz göçü önlemeye yönelik operasyonları, sınır denetleme ve kontrol mekanizmaları üzerinden analiz edilmektedir.

Mültecilerin haklarından söz edildiğinde kaçınılmaz olarak karşımıza çıkan konulardan birisi de "güvenlik"tir. Özellikle düzensiz ve kitlesel insan hareketliliği söz konusu olduğu zaman, konunun hemen karşısında konumlanan güvenlik mefhumu gerek söylem düzeyinde gerekse pratiklerde göç ve insan hakları siyasetinde belirleyici roller üstlenmektedir. Niceliksel olarak artan göç hareketliliği karşısında bir ikilem oluşmakta; bir tarafta insan hakları diğer tarafta ise güvenlik ihtiyacı durmaktadır.[10] Bu ikilem göç olgusunu ve göç politikalarını etkisi altına almaktadır. Çalışmanın bu kısmında, ulus-devletlerin göç politikalarında güvenlik konusunun, mültecilerin insan haklarına erişimine engel teşkil edebilecek bir boyuta nasıl ulaşabildiği ele alınmaktadır. Bu noktada, "insan güvenliği" ile "ulusal güvenlik" kavramları birer kılavuz görevi görmektedir. Bu kavramların içeriğinin nasıl doldurulduğuna siyasal kuram içinden bir yanıt aranıp, güvenliğin güncel olanla eklemlenişi Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği örnekleri üzerinden incelenmektedir.

[10]Mehmet Okyayuz, "Avrupa Birliği'nin Mültecilere Yönelik Politikası ve Türkiye'nin Tutumu", **Türkiye'nin Sesi Radyosu; Türkiye'de Göç ve İltica Programı**, 2015, (http://www.trtvod.com/aod/tsr/78/dc/78dcf9002a92e72ad4f45a57b9ff61acx.mp3, Erişim Tarihi: 22.09.2020)

I. BÖLÜM

"HAKLARA SAHİP OLMA HAKKI" BAĞLAMINDA YURTTAŞ VE MÜLTECİ

İnsan haklarının "evrensel" ve "devredilmez" niteliği, hakların uygulamada ulus-devlete bağlı kılınmasıyla muğlaklaşmaktadır. İnsan haklarının ulus-devlet dolayımı ile edinilen ulusal haklara bağlı kılınması kilit bir noktadır ve zincirleme sonuçlar doğurmuştur. Ulusal hakların yurttaşlık bağıyla edinilmesi ve egemen devletin yurttaşını seçme hakkına sahip olması, "evrensel" ve "devredilmez" niteliğe sahip olan insan hakları açısından bir paradoks yaratmıştır. Bu paradoks, en çok yabancıların deneyimlerinde açığa çıkmakta ve bu deneyimler de insan haklarının siyasal bir çözümlemesini zorunlu kılmaktadır. "Haklara sahip olma hakkına" sahip olanlar ile hakların öznesinin kimler olduğuna yönelik sorunun yanıtı da bu siyasal çözümlemede önemli bir yer tutmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde insan haklarında yabancılar konusunun yerini daha iyi anlamak açısından, öncelikli olarak yabancının siyasal ve hukuki olarak kim olduğunu ya da olmadığını anlamamıza yardımcı olacak olan yurttaşlık kavramının tarihi, hukuki ve siyasal gelişimine kısaca değinilecek, ardından yabancının hukuk dilinde nasıl tanımlandığına bakılarak; yabancı kategorileri içerisinden bu çalışmanın öznesini oluşturan mülteciye yer verilecektir. Bu tarihsel ve hukuki değerlendirmenin ardından yurttaşlık ve insan hakları arasındaki ilişkinin siyasal kuramda nasıl ele alındığı ile Hannah Arendt ve sonrası düşünürlerin temel tartışma noktalarının neler olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1.1. YURTTAŞLIK VE MÜLTECİLİĞİN TARİHÇESİNE KISA BİR BAKIŞ

Bugün siyaset felsefesi ve insan hakları siyaseti tartışmalarında can alıcı bir kavram olan yurttaşlık, Will Kymlicka'ya göre 90'lı yıllardaki tartışmaların en verimli kavramı olmuş ve siyaset teorisyenleri içerisinde de bir patlama etkisi yaratmıştır.[11] 90'lı yıllar ve sonrasındaki çalışmalarda yurttaşlık konusu yoğun olarak farklı dinsel, etnik, kültürel kimlikler ve çok kültürlülük temaları etrafında ele alınmıştır. Bu çalışmada, yurttaşlık konusu insan hakları siyaseti bağlamında ele alınacak ve hakların öznesi olan yurttaş ile insan arasındaki ilişki analiz edilmeye çalışılacaktır. Yurttaşlığın tarihçesine değinmeden önce kavramsal karmaşaya mahal vermemek için Türkçede yurttaşlık kavramına eş değer olarak "tabiiyet", "uyrukluk" ve "vatandaşlık" gibi kavramların da kullanılıyor olduğunu belirtmek gerekir.[12] Bununla birlikte, uyrukluk tabiiyetin yurttaşlık da vatandaşlık kavramının Türkçe karşılığı olarak kullanılmaktadır.[13] Bu çalışma boyunca yukarıda değinilen kavramlar arasından yurttaşlık kavramının kullanılması tercih edilmiştir.

Etienne Balibar'a göre yurttaşlığın çelişkili doğasını şu dört uğrak üzerinden ele alabiliriz: "Politeai (yurttaşlığın kuruluşu)", "ulusal yurttaşlık (ya da ulus-devlet yurttaşlığı)", "ulusal-sosyal devlet ('refah Devleti', [Etat- Providence, Welfare State ya da Sozialstaat])" ve "neo-liberalizm".[14] Her bir uğrak yurttaşlığın içerlediği özneleri ve onların haklarla kurduğu ilişkiyi anlamak açısından dikkate değerdir. Bununla birlikte Balibar, "yurttaşlığın kendi tarihsel kurumlarından başlayarak her zaman yıkma ve yeniden inşa etme arasında gidip geldiğini göstermeyi"[15] bir görev bildiğini

[11]Will Kymlicka, **Contemporary Political Philosophy: An Introduction**, 2. Baskı, New York: Oxford University Press, 2002, s. 284.

[12]Rona Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, s.7-8.

[13]Ibid., s.8.

[14]Etienne Balibar, **Yurttaşlık**, (çev.) Murat Erşen, İstanbul: Monokl Yayınları, 2016a, s.17-18.

[15]Etienne Balibar, **Eşitlik Özgürlük; Siyasal Denemeler 1989-2009**, (çev.) Oylum Bülbül, İstanbul: Metis Yayınları, 2016b, s.24.

belirtmektedir. Balibarcı bir yaklaşımla yurttaşlığın bu yıkma ve yeniden inşa etme arasında gidip gelen serüvenini polisten başlayarak çözümlemeye çalışabiliriz.

Polis, Antik Yunan yaşamı ve siyasal düşüncesinde belirleyici bir uğraktır. Polis ile yurttaş ilişkisi, bir bakıma karşılıklı var oluş biçimine işaret eder ve poliste yurttaşlık kendi içerisinde dört kategoriye ayrılır: "Eupatridler", "Demiurgoiler", "Georgoiler" ve "Thetesler".[16] Bu dört grup polisin özgür nüfusunu oluşturan yurttaşlardır. Polisin sakini ya da bir diğer ifade ile yurttaşı olmanın ön koşulu özgür olmaktır. Burada vurgulanmak istenen özgürlük, zorunluluklar alanının dışında yer almaktır; bir başka ifadeyle, çalışıp çalışmama özgürlüğü ve bir başkası için çalışmamaktır. Antik Yunan'da mülk sahibi olmak bir anlamda potansiyel özgür olmanın önünü açıyordu; çünkü mülk sahibi birey kendi yaşam zorunluluklarının üstesinden gelebilme gücünü elinde bulunduruyordu.[17] Kısacası Antik Yunan'da özgürlük bir statüyü, şahsiyeti temsil ediyordu[18] ve bireyler özgür oldukları için siyasal alanda yer alıyorlardı.

Polis yaşamında, varlığın yeniden üretilmesinde zorunlu nitelikteki ihtiyaçların karşılandığı alan "oikos", yani hane alanıdır. Bir anlamda oikosun varlığı polisin devamlılığında önemli bir işlev görmektedir. Polis, özgür yurttaşlardan oluşmaktadır; kadınlar, köleler, çocuklar ve metoikoslar da zorunluluk alanının içinde yer aldıklarından dolayı polis yurttaşı sayılmamaktadırlar. Bunun neticesinde, polis yurttaşlardan meydana gelmekte, yurttaşların yurttaşlığını da mümkün kılan polisin kendisi olmaktadır.[19]

Antik Yunan düşünürü Aristoteles yönetimde yer almanın yurttaşlık için özsel bir nitelik olduğunu ifade ederek, yurttaşın polis için bir araç olmaktan ziyade polisin bir

[16]Ayhan Yalçınkaya, "Yunan Uygarlığı İçinde Polis ve Siyaset", **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**, (ed.) Mehmet Ali Ağaoğulları, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s.43

[17]Hannah Arendt, **İnsanlık Durumu**, (çev.) Bahadır Sina Şener, 7. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s.111-112.

[18]Etienne Balibar, " 'İnsan Haklar'ı ve 'Yurttaş Hakları': Eşitlik ve Özgürlüğün Modern Diyalektiği", **Dersimiz: Yurttaşlık**, (haz.) Turhan Ilgaz, (çev.) Işık Ergüden, İstanbul: Kesit Yayıncılık, 1998, s.81-107.

[19]A. Yalçınkaya, 2011, s.44-45.

parçası olduğunu vurgulamaktadır.[20] Polisin bir parçası olan yurttaşın kim olduğu sorusunun yanıtı Aristoteles'te şöyledir:

> "(1) Belli bir yerde oturmakla, insan yurttaş olmaz; çünkü bir yerde ikamet eden yabancılarla köleler de aynı yerde otururlar. (2) Dava açma hakkı ve dava edebilme de bir insanı yurttaş yapmaz; çünkü bu, bir yerde oturan yabancılara sözleşme yoluyla verilebilir. Bu tür insanlar, yurttaş olmak için gereğinden fazla genç veya gereğinden fazla yaşlı olanlar gibi, yalnızca sınırlı bir anlamda yurttaştırlar. (3) Yurttaşlardan meydana gelen birkaç kuşağa sahip olmak da bir yurttaşı yurttaş yapan şey değildir; çünkü ilk yurttaşları yurttaş yapan şey nedir?"[21]

Bu noktada, düşünüre göre bir meclis üyesi ve bir jüri üyesi olmak yurttaş olmanın asgari işlevlerini oluşturmaktadır.[22] Yurttaşları birbirine bağlayan temel bağ ise hak ve ödevlerin karşılıklılığı kuralıdır. Bu kuralın da "isonomia (eşit hak ve kanun önünde eşitlik)" ve "isokratia (herkesin -yurttaş- eşit olarak siyasal iktidara katılması)" kavramlarıyla pekiştirildiğini dile getirebiliriz.

Balibar'a göre yurttaşlık çerçevesinde edinilen karşılıklılık, Aristoteles ve çağdaşlarına göre doğal olarak birbirleriyle eşit olanlar arasında olabilir; ki bu da antropolojik farklılığı temel alan ayrım mekanizmasının siyasetin merkezinde yer aldığı manasına gelir.[23] Yurttaşlık alanının dışında tutulanlar ise devletin zorunlu ihtiyaç ve gereksinimlerini karşılayan birer araçtır.[24] Bu noktada, Antik Yunan'da birey yurttaşlık dolayımı ile kanun önünde eşit haklara sahip olabiliyor, mecliste yer alarak polisin siyasal hayatını şekillendirebiliyor ve böylece birey olarak anlam ve değer kazanabiliyordu. Antik Yunan polisine yönelik okların en çok hedefi haline gelen konulardan birisi de yurttaşlıktır. Kadınların, kölelerin, yabancıların ve zanaatkârların bu alanın dışında bırakılması ve yurttaş olabilmenin belirli ön koşullar gerektirmesi; yurttaşlık kavramının kapsamı ve eşitlikle ilişkisinin sorgulanmasına neden olmaktadır.

---

[20]Filiz Zabcı, "Aristoteles: Yüce Bir Amaç Olarak Siyaset", **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**, (ed.) Mehmet Ali Ağaoğulları, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s.142-143.

[21]David Ross, **Aristoteles**, (çev.) Ahmet Aslan, İhsan Oktay Anar, Özcan Kavasoğlu, Zerrin Kurtoğlu, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2002, s.286.

[22]Ibid., s.288.

[23]E. Balibar, **Yurttaşlık**, 2016a, s.28.

[24]F. Zabcı, 2011, s.143.

Antik Yunan'da olduğu gibi Antik Roma'da da yurttaşlık siyasal alanda var olmanın en önemli koşullarından biridir. Soyun önemli bir unsur olduğu Roma'da yurttaşlık haklarından yararlananlar: "Roma halkı (populus romanus), tribus (kabile), curia (fratri) ve gensler (klan)"[25]dir. Roma siyasal yaşamında üç önemli kurum olan "Magistra, Senato ve Halk Meclisleri (Comitia)" nde yer almanın ön koşulu yurttaşlıktır ve bunun yanında mülkiyet, soy gibi unsurlar da hangi kurumda yer alınabileceği konusunda belirleyicidir.

Krallık döneminde kabul edilen ve Cumhuriyet döneminde de varlığını koruyan hukuki reformlar ile yurttaşlık soy bağına değil, özel mülkiyet ilişkisi ve konaklama şartına bağlı kılınmıştır.[26] Bu uygulama ile yurttaşlık alanı genişlemiş ve yurttaş sayısında artış yaşanmıştır. Ancak Roma'da her yurttaş kamusal alana katılma hakkına sahip değildi; yurttaşın kamusal alana katılmasını belirleyen en önemli unsur statüsüydü. İmparatorluk döneminde yurttaşlığın alanı genişlemiş; ancak monarşik unsurların ön plana çıkmasıyla yurttaşlık, üzerinde hüküm sürülen bir uyrukluğa dönüşmeye başlamıştır.[27] Roma'da son kertede yurttaşlığın alanı, her ne kadar soy unsurundan arındırılarak genişletilmişse de bireyin, yurttaşlıkla özdeş tutulan siyasal alana özgürce girebilmesinin önü tam olarak açılmamıştır. Zorunluluk alanına hapsolmuş bireyler, bu özgürlük alanının kapısını dahi aralama şansı yakalayamamıştır.

Orta Çağ'ın feodal düzeni iş bölümüne dayalı belirli sınıflardan meydana gelmektedir: "oratores (dua edenler), laboratores (çalışanlar) ve bellatores (savaşanlar)"[28]. Yönetenler ve yönetilenler ayrımına dayalı bu düzende; ruhban

[25]Zafer Yılmaz, "Roma Siyasal Düşüncesi", **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**, (ed.) Mehmet Ali Ağaoğulları, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s.167.

[26]Mehmet Ali Ağaoğulları ve Levent Köker, **İmparatorluktan Tanrı Devletine**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1991, s.5.

[27]Z. Yılmaz, s.190.

[28]Ayhan Yalçınkaya, "Orta Çağ ve Feodalite: Bitmeyen Tartışma ve Siyasal Düşünce", **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**, (ed.) Mehmet Ali Ağaoğulları, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s.244.

sınıfından gelenler ve soylular yönetenler sınıfının birleşenlerini oluşturmaktadır ki, bu iki birleşenin Papa-Kral çatışması adı altındaki iktidar mücadelesi de Orta Çağ'a damgasını vurmuştur. Katı bir hiyerarşik düzene sahip olan feodal sistemde yöneten-yönetilen ayrımı çerçevesinde; yurttaştan ziyade tebaa olmaktan söz ederken, kilise ve kralların boyunduruğu altında yer alan bireylerin sahip oldukları mülk sayesinde siyasal hayata katılım düzeylerinin değiştiğine işaret edebiliriz.

Antik Yunan ve Roma'da siyasal hayatın öznesi olan yurttaş, feodal düzende kaderini kralların ve ruhban sınıfının ellerine bırakmıştır. 1789 Fransız Devrimi, Antik Yunan ve Roma deneyimini sekteye uğratan bu dönemi farklı bir siyasal katılım ve yurttaşlık fikriyle ortadan kaldıracaktır. "Yönetilenlerin temsili" fikri Fransız Devrimi'yle birlikte, ulus-devlet formu çerçevesinde ele alınmış; ancak ulus-devlet içerisinde kimlerin halk ya da ulusu temsil ettiği, sınırın nerede çizileceği yanıt bekleyen önemli bir soru olmuştur. Bu noktada, "nationalité" ve "citoyenneté" ayrımı ortaya çıkmış ve ilki "ulusa biçimsel aidiyeti" temsil ederken, ikincisi "maddi aidiyete" işaret etmiştir.[29] Bu ayrım, pasif yurttaş ve aktif yurttaş ayrımını da belirginleştirmiş; böylelikle mülk sahibi erkek aktif yurttaş statüsüyle siyasal hayatta yer alabilme imkânı yakalarken, pasif yurttaş ise ulus-devlete biçimsel aidiyete sahip bir birey olarak var olabilmiştir.

Siyasal kuramda aktif yurttaş- pasif yurttaş tartışmasının öncüllerinin, Immanuel Kant ve Fransız Devrimi'nin önemli isimlerinden kuramcı ve siyasetçi Emmanuel Joseph Sieyes olduğu söylenebilir. Öncelikli olarak Kant'ın aktif-pasif yurttaş ayrımını nasıl ele aldığına bakılacak olunursa; düşünürün aktif yurttaşlığı "oy verme hakkı" ile diğer yurttaşlık türlerinden ayırdığı saptanabilir.[30] Bunun yanında, düşünüre göre aktif yurttaş olabilmek için şu ön koşulları karşılıyor olmak gerekmektedir: "kişinin kendi koyduğu yasalardan başka bir yasaya boyun eğmemesi, geçimini başkasına bağımlı olmadan

[29]Ece Göztepe, "Yurttaşlığın Kamusal ve Ulusüstü Boyutu: Avrupa Yurttaşlığı ve 'Göçmen' Formu Örnekleri", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı:4, Cilt:52, 2003, s.232.

[30]Ibid.

sağlaması ve toplumda hiç kimsenin aracılığına muhtaç olmadan bağımsız bir hukuk öznesi olabilmesidir"[31]. Öyleyse bu koşulları sağlayamayan bir kişi, direk olarak pasif yurttaş kategorisinin içine girmiş oluyor.

"Tiérs Etat /Üçüncü Sınıf Nedir" eseri ile Fransız Devrimi'ne kuramsal katkılarda bulunan Sieyes, aynı zamanda aktif siyasal yaşamıyla da mecliste ateşli tartışmalara imza atmıştır. Hatta Ulusal Meclis'in Anayasa Komisyonu'nda okuduğu bir raporda aktif-pasif yurttaş ayrımını şu şekilde dile getirmiştir:

> "Bir ülkenin vatandaşlarının hepsi pasif vatandaş hukukundan yararlanmalıdır. Şahsının, malının, hürriyetinin korunması, herkesin hakkıdır. Ancak kamu gücünün kurulmasına ve işlemesine katılmak herkes için hak değildir; herkes aktif vatandaş değildir. Bugünkü durumda çocuklar, yabancılar, kamu gücüne ve onun örgütlenmesine hiçbir yardımı dokunmayanlar toplumun yönetiminde aktif rol oynayamazlar, onu yönetemezler, öte yandan bunların hepsi toplumun yarattıklarından yararlanabilirler. Oysa ancak kamu örgütüne yardımcı olanlar devlet denilen büyük sosyal teşebbüsün gerçek ortaklarıdır. Ortaklığın gerçek üyeleri, gerçek aktif vatandaş olanlardır."[32]

Sieyes'in bu ifadesine göre, ülkenin tüm sakinleri haklara sahiptir ancak hakların niteliği onların aktif ya da pasif yurttaş olacağını belirlemektedir. Mülkiyet, özgürlüklerin korunması her yurttaşın hakkı iken siyasal katılım yalnızca mülk sahibi aktif yurttaşın hakkıdır. Sieyes'in kuramı siyasal hayatta da uygulanmış ve böylelikle Fransız Devrimi'nin eşitlik ilkesine karşın kadınlar ve mülk sahibi olmayanlar aktif yurttaşlığın dışında tutulmuşlardır.

Yurttaşlık alanının genişlemesi ve aktif-pasif yurttaşlık ayrımının sona ermesi 20. yüzyılın ikinci yarısında mümkün olabilmiştir. Ancak yurttaşlık formu içerisinde tartışmalar bu sefer de farklı bir eksende devam etmeye başlamıştır. Örneğin, T.H. Marshall, "Yurttaşlık ve Sosyal Sınıf" adlı çalışmasında hakları yurttaşlık bağlamında ele alarak; "sivil haklar, siyasal haklar ve sosyal haklar" olarak üç başlık çerçevesinde incelemiştir.[33] Marshall'ın çalışması, hakların yurttaşlık bağlamında ele alınması

[31]Ibid.

[32]Aktaran: Murat Sarıca, **100 Soruda Fransız İhtilali**, 2. Baskı, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1981, s.69-70.

[33]Thomas Humphrey Marshall, **Citizenship and Social Class and Other Essays**, New York: Cambridge University Press, 1950.

bakımından farklı perspektiflerden tartışma alanları yaratmıştır. Çalışmada bu tartışmalara yer verilmeyecektir; bu çalışma ulus-devlet formunun, yurttaşlık kurumu üzerindeki tasarrufu çerçevesinde ne kadar içerleyici veya dışarlayıcı olduğu ya da olabileceğine odaklanmaktadır. Yurttaşlık haklarının gelişim ve genişlemesinden ziyade o haklara erişebilmenin, hakların öznesi olabilmenin kısaca "haklara sahip olma hakkına sahip olmanın" koşullarını irdeleyecektir. Hak ve yurttaşlık kavramlarının birbirinden ayrılamaz doğası nedeniyle, yurttaşlık konusu üzerinden yürütülen kuramsal tartışmalar çalışmanın diğer kısımlarına harmanlanacaktır.

Yurttaşlığın hukuksal ve siyasal tanımının yukarıda belirtilen şekilde belirginleşmesine bağlı olarak, yabancı kavramının hukuksal ve siyasal niteliği de ortaya çıkmaya başlamıştır.[34] Böylelikle yabancı kavramının hukuksal içeriği yurttaşlık karşısında anlam kazanmıştır. Birleşmiş Milletler'in 13 Aralık 1985 tarihli deklarasyonunda yabancı, "yaşadığı ülkenin yurttaşı olmayan kişi"[35] olarak tanımlanmış, temel olarak da bir kişinin bulunduğu ya da yaşadığı ülkenin yurttaşı olmaması durumu vurgulanmıştır.

Uluslararası göç, yabancı kategorisinin hukuki ve siyasal olarak ortaya çıkışında ve yabancılık halinin daha görünür olmasında önemli bir rol üstlenir. Uluslararası göçün birçok türü olduğu da göz önünde tutulursa, "yabancı" olmanın da tek bir biçimi olmadığı ya da olamayacağı ortaya çıkmaktadır. Kısacası, göç türündeki çeşitlilik yabancılık hallerinin de çeşitlenmesine ve kategorik olarak ayrıştırılmasına neden olmuştur. Bu bağlamda göçün düzenli ya da düzensiz, kitlesel veya bireysel, zorunlu ya da isteğe bağlı oluşu yabancı kavramını kendi içerisinde farklı kategorilere ayırırken, onun insan

[34]Rona Aybay, **Yabancılar Hukuku**, 3. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s.5-6.

[35]United Nations General Assembly, Declaration on the Human Rights of Individuals Who are not Nationals of the Country in which They Live, Resolution 40/144, 13.12.1985, (https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.26_Declaration%20on%20the%20Human%20Rights%20of%20Individuals%20who%20are%20not%20nationals.pdf, Erişim Tarihi:16.04.2018.)

haklarıyla olan ilişkisini de şekillendirmektedir. Bu çalışmada, yabancı kategorileri içerisinde insan haklarına erişim konusunda en fazla sorun yaşayan ve bu noktada ulus-devlet sistemi içerisinde yurttaşlık ve insan hakları konusunu irdelememizi zorunlu kılan mülteciler ele alınacaktır.

Mülteciliğin kökenleri Birinci Dünya Savaşı'nın öncesinde aranabilir; ancak mültecilik olgusunun ulus-devlet sistemi içinde ve insan hakları siyasetinde bir sorun olarak ortaya çıkması, mülteciliğin kitlesel bir boyutta yaşandığı Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'na dayanmaktadır. Bununla birlikte, insan hakları siyasetinde mülteci, sığınmacı ve devletsiz kavramları arasındaki ayrım bulanıklaşırken; ekonomik göçmen, yasa dışı göçmen, yerinden edilmiş kişi gibi kavramların da kullanılıyor olması kavram ve kafa karışıklığına neden olmaktadır.[36] Bu kafa karışıklığını ortadan kaldırmak için mülteci teriminin uluslararası hukukta nasıl tanımlandığını irdelemek faydalı olacaktır.

İki savaş arası ve İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem mülteci ve devletsiz kişi sayısında en fazla artışın olduğu dönemdir. Bu artışa bağlı olarak, uluslararası alanda sorunun çözümüne yönelik adımlar atılmaya başlanacak ve kavramların hukuki karşılıkları da tanımlanacaktır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yalnızca Avrupa'da 40 milyondan fazla mülteci ve devletsiz kişinin olduğu tahmin edilmektedir.[37] Soruna dikkat çekmek ve sorunun çözümüne yönelik ortak adımlar atmak amacıyla 1938 yılında "Mülteciler Üzerine Hükümetler Arası Komite (*Intergovermental Committee on Refugee*)" çalışmalarına başlamış; ardından 1943 yılında "Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi (*United Nations Relief and Rehabilitation Administration - UNRRA*)" ve 1946'da "Uluslararası Mülteci Örgütü" kurulmuştur.[38] Bu örgütler,

[36]Emma Haddad, **The Refugee in International Society: Between Sovereigns**, Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 24-25.

[37]Mona Chalabi, "What Happened to History's Refugees?", **The Guardian**, 25.07.2013, (http://www.theguardian.com/news/datablog/interactive/2013/jul/25/what-happened-history-refugees#Israelites, Erişim Tarihi: 11.04.2016).

[38]Ibid.

çalışmalarında gerek ulusal gerekse uluslararası örgütlerden yeterli desteği alamamış ve ardından Birleşmiş Milletler'in çatısı altında toplanmışlardır.

Birleşmiş Milletler tarafından 1948 yılında "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi" ilan edilmiş ve 1950 yılında da Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği kurulmuştur. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde mülteci terimine yer verilmemiştir; ancak Beyanname'nin 14/1. maddesinde: "Herkes zulüm karşısında başka memleketlere iltica etmek ve bu memleketler tarafından mülteci muamelesi görmek hakkını haizdir"[39] ifadesiyle sığınma hakkının altı çizilmiştir. Bu maddeden sığınmayla ilgili iki sonuç çıkarılabilir: "herkesin sığınma aramak üzere bir ülkeye girmesi ve orada kalması hakkı"[40].

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin kurulmasıyla birlikte, mültecilik ve devletsizlik sorunu hukuki ve siyasal alanda daha görünür bir hale gelmiştir. Komiserliğin kurulmasının ardından 1951 yılında uluslararası hukukta mülteciliğe yönelik önemli bir dönüm noktası olan Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme[41] imzalanmıştır. Sözleşmenin birinci maddesinde mülteci şu şekilde tanımlanmıştır:

> "1 Ocak 1951´den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır."[42]

[39]Birleşmiş Milletler, **İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi**, (https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf, Erişim Tarihi: 01.05.2019); Metnin orijinali için bkz.: United Nations, **Universal Declaration of Human Rights**, (https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/, Erişim Tarihi: 23.05.2020.)

[40]Işıl Özkan, **Göç-İltica ve Sığınma Hukuku**, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017, s.59.

[41]Birleşmiş Milletler, **Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme**, (https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/179-199.pdf, https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Sozlesmeler/Multecilerin-Hukuki-Durumuna-Iliskin-Sozlesme.pdf, Erişim Tarihi:31.05.2018); Metnin orijinali için bkz.: United Nations, **The 1951 Convention Relating to the Status of Refugees**, (https://www.unhcr.org/3b66c2aa10, Erişim Tarihi: 24.05.2020.)

[42]Ibid., Md. 1(2).

Sözleşme ile mülteci statüsü uluslararası hukukta bağlayıcı bir tanıma sahip olmuştur. Sözleşme'de belirtilen "1 Ocak 1951'den önce" şeklindeki zaman kısıtlaması Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1967 Ek Protokolü[43] ile kaldırılmıştır.

Ayrıca, Birleşmiş Milletler 1967 Ülkesel Sığınma Bildirisi'nin birinci maddesinde sığınmaya ilişkin koşulların değerlendirilmesinin sığınmayı tanıyan devlete ait olduğu vurgulanmıştır [44]; bir başka deyişle, sığınma konusunda devletlerin takdir yetkisinin altı çizilmiştir.[45] Buna benzer bir değerlendirme de Avrupa Konseyi'nin 1977 tarihli Ülkesel Sığınma Bildirisi'nde yapılmıştır. Bildiri'nin ikinci maddesinde özetle, sığınmanın devlete ait bir hak olduğuna[46] ilişkin bir vurgu yapılarak, BM 1967 Sözleşmesi'nde yer alan "dili, dini, ırkı, milliyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasal düşüncesi nedeniyle zulme uğrama ölçüsü"nün yanında insani nedenlerden dolayı da sığınma hakkı talep edilebileceğine dikkat çekilmiştir.[47]

Mülteciliğin de tek bir biçimi olmadığının altını çizmek gerekmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin "Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 ve 1967 Protokolü Çerçevesinde: Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı"nda yer verildiği şekliyle mültecilik şu türlerden meydana gelmektedir: 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'ne göre mülteci, BMMYK'nın yetki alanındaki mülteci, kitlesel mültecilik (varışta mülteci-prima facie

[43]Birleşmiş Milletler, **Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1967 Ek Protokolü**, (https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Sozlesmeler/MULTECILERIN-HUKUK-STATUSUNE-ILISKIN-1967-PROTOKOLU.pdf, Erişim Tarihi: 23.05.2020.); Metnin orijinali için bkz: United Nations, **The 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees**, (https://www.unhcr.org/3b66c2aa10, Erişim Tarihi:24.05.2020.)

[44]United Nations, **Declaration on Territorial Asylum** ,1967, Md.1/3, (http://www.refworld.org/docid/3b00f05a2c.html, Erişim Tarihi:31.05.2018).

[45]Zerrin Savaşan, "AB'de Sığınma Hakkı: Ortak Sığınma Sistemi Oluşturma Amacı ve Devam Eden Kısıtlamalar", **İnsan Hakları Yıllığı**, Cilt: 27, 2009, s.16.

[46]Ayrıca sığınmaya ilişkin bkz.: Neva Övünç Öztürk, **Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015, s.58-62.

[47]Council of Europe, **Declaration on Territorial Asylum**, 1977, Md.2, (http://www.refworld.org/pdfid/3ae6b3611c.pdf, Erişim Tarihi: 08.06.2016).

mülteci), yerinde mülteci, vatansız mülteci, ulusal mülteci ve savaş mültecisi.[48] Bu kategoriler arasında kesin bir ayrım olmamakla birlikte, önemli olan mültecilik statüsüyle kurulan ilişkidir. Elkitabı'nın 28. Paragrafı şu can alıcı noktanın altını çizmektedir:

> "1951 Sözleşmesi anlamında, bir kimse, tanımda belirtilen ölçütlere uyduğu andan itibaren mülteci sayılır. Mülteci statüsü yasal olarak tanınmadan önce, ilgili bu durumu fiilen elde etmiş olmaktır. Dolayısıyla, mülteci statüsünün tanınması ilgiliye mülteci sıfatını vermeyip, sadece bu statünün varlığını açıklamış olur. Diğer bir deyimle, ilgili mülteci statüsü tanındığı için mülteci olmaz, tersine, mülteci olduğu için bu statü kendisine tanınır."[49]

İlgili paragrafta da görüldüğü üzere, kişi 1951 Sözleşmesinde işaret edilen ölçütlere uyduğu andan itibaren mülteci durumuna giriyor ve bir devletin onu mülteci olarak tanıması ise bu statünün hukuki varlığını açıklamış oluyor. Bu tanımdan yola çıkarak mülteci ve sığınmacı arasındaki ilişkiyi de aydınlatmak faydalı olacaktır. Bu ayrım en kısa ifadeyle; "Mültecilik hukuki bir statünün kazanılmasını, sığınmacı olmak ise fiili bir kısa süreli barınma durumunu"[50] ortaya koyduğu şekliyle açıklanabilir.

Yukarıda değinilen sözleşmeler ve bildiriler güncelliklerini hala korumaktadır. Ancak sözleşmelerin hayata geçirildikleri zamandan bu yana mülteci sorunu farklı formlarda insan hakları siyasetinin gündeminde olmaya devam etmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, Balkan coğrafyası ve Avrupa kitlesel mültecilik gerçeğiyle yeniden yüzleşmiştir. 90'lı yıllardan sonra mültecilik olgusu, yeniden Suriye'de 2011'den bu yana devam etmekte olan çatışmalar nedeniyle insan hakları siyasetinin gündemine gelmiştir. Çalışmanın diğer bölümünde, yukarıda değinilen sözleşmeler dışında son otuz yıldan bu yana göç olgusuna nasıl yaklaşıldığı güncel veriler ışığında kuramsal bir çerçevede tartışılacaktır.

---

[48]Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, **Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde: Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı**, Yeniden Gözden Geçirilmiş Tercüme, Şubat 2013, s.7-35, (https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa66404, Erişim Tarihi: 24.05.2020.)

[49]Ibid, para. 28, s.10.

[50]I. Özkan, 2017, s.72.

İnsan hakları siyasetinde mültecilik konusu kadar dikkat çeken devletsizlik konusu, çoğu zaman mültecilik olgusuyla karıştırılmakta ve iç içe geçmektedir. Bu nedenle, çalışma içerisinde daha berrak bir zeminde ilerlemek için devletsizliğin tanımı ve hukuki dayanaklarına kısaca değinmenin faydalı olacağı düşünülmektedir. Devletsiz kişi uluslararası hukuk sisteminde ilk kez Birleşmiş Milletler tarafından tanımlanmış ve Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme'nin birinci maddesinde "Kendi yasalarının işleyişi içinde hiçbir devlet tarafından vatandaş olarak sayılmayan kişi"[51] olarak tanımlanmıştır. Devletsiz kişiyle ilgili ilk olarak Alman-İsviçre Hukuku'nda "*heimatlos"*, Fransa'da "*apatride"* terimi kullanılmışken, günümüz uluslararası hukuk sisteminde ise *"stateless"* terimi kullanılmaktadır.[52] Devletsizlik olgusunun kökenleri Birinci Dünya Savaşı'nın öncesinde aranabilir; ancak devletsizliğin ulus-devlet sistemi içinde ve insan hakları siyasetine bir sorun olarak ortaya çıkması, devletsizliğin kitlesel bir boyutta yaşandığı Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarına dayanmaktadır.

İmparatorlukların çözülmesi, yeni ulus-devletlerin oluşması ve birçok Avrupa ülkesinin ulusal yasalarında değişikliklere gitmesiyle yurttaşlıktan çıkarılan kişilerin sayısında Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra artışlar yaşanmıştır. Birleşmiş Milletler'in "A Study of Statelessness" isimli 1949 yılı raporunda iki savaş arası dönemde devletsiz kişilerin kökenleri ve tahmini sayılarına yer verilmiştir.[53] Durumun vahametini ortaya koyan rakamlar tahmini niteliktedir, dönem koşulları göz önünde bulundurulduğunda devletsiz kişi sayısının daha fazla olabileceği ifade edilebilir. Birinci Dünya Savaşı

[51]Birleşmiş Milletler, **1954 Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme**, Md. 1/1, (http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141025-5-1.pdf, Erişim Tarihi: 02.05.2016); Metnin orijinali için bkz.: United Nations, **The 1954 Convention Relating to the Status of Stateless Persons**, (https://www.unhcr.org/ibelong/wp-content/uploads/1954-Convention-relating-to-the-Status-of-Stateless-Persons_ENG.pdf, Erişim Tarihi: 24.05.2020.)

[52]Tevfik Odman, "Vatansızların Hukuki Durumu ve Türk Hukuku", **İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram**, **Gözlem ve Politika**, (ed.) Özlen Çelebi, Saime Özçürümez ve Şirin Türkay, Ankara: Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği, 2011, s.132.

[53]United Nations, **A Study of Statelessness**, Lake Success- New York, August 1949, (http://www.unhcr.org/3ae68c2d0.pdf, Erişim Tarihi:12.04.2016).

sonrasında devletsizlik sorununun farkına varan ve sorunu uluslararası alanda dile getiren ilk örgütler "Milletler Cemiyeti ile Uluslararası Kızılhaç Örgütü"dür.[54]

Her iki örgüt de soruna yönelik diplomatik ve insani çözüm arayışına girmişlerdir. İlk girişimlerden biri de Milletler Cemiyeti tarafından devletsiz kişilere "Nansen Pasaportu" ya da bir diğer adıyla "uluslararası seyahat belgesi" verilmesidir.[55] Nansen Pasaportu, devletsiz kişilere uluslararası alanda bir koruma sağlamış olmakla birlikte, bireylere geri dönüş hakkı sağlamıyordu; ayrıca devletlere istemedikleri nitelikteki kişileri tespit ederek sınır dışı etme imkânı da sunuyordu.[56] İki savaş arası dönemde devletsiz kişi sayısında artış yaşanmıştır; bu artışın temel nedenlerinden biri de Avrupa devletlerinin kitlesel olarak yurttaşlıktan çıkartma politikasını izlemeye başlamış olmalarıdır.[57]

1954 yılına kadar uluslararası hukukta mülteci ve devletsiz ayrımına gidilmediği ve her iki olgunun da mülteci veya devletsiz tanımı altında incelendiğini ifade edebiliriz. Bu bağlamda, devletsizlik konusunda ilk sözleşme olma özelliğine sahip olan, 1954 Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme'nin giriş kısmında devletsiz kişilerin durumu şu şekilde tanımlanmıştır:

> "Sadece aynı anda mülteci olan vatansız kişilerin 28 Temmuz 1951 tarihli Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme tarafından kapsandığını ve bu Sözleşmenin kapsamadığı pek çok vatansız kişi olduğunu göz önünde bulundurarak, vatansız kişilerin statüsünü bir uluslararası antlaşma ile düzenleme ve iyileştirmenin arzu edilir olduğunu göz önünde bulundurarak aşağıdakiler üzerinde anlaşmışlardır."[58]

1954 Sözleşmesi'yle, devletsizliğin mültecilikten farklı bir olgu ve statü olduğu uluslararası hukukta ortaya konmuştur. Deneyimler, devletsizlik olgusunun tanımlanması

---

[54]Miriam Rürup, "Lives in Limbo: Statelessness After Two World Wars", **Bulletin of the GHI Washington**, Issue: 49, 2011, s.115.

[55]Lindsey Nicole Kingston, **Legal Invisibility: Statelessness and Issue (non) Emergence**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, The Graduate School of Syracuse University, 2010, s.76.

[56]Ibid., s.76-77.

[57]Belçika'da 1922, İtalya'da 1926, Fransa'da 1927, Avusturya'da 1933'te çıkarılan yasalar toplu olarak yurttaşlıktan çıkarmaların önemli örneklerini oluşturmaktadır; Hannah Arendt, **Totalitarizmin Kaynakları/2 Emperyalizm**, (çev.) Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998, s.274-275.

[58]Birleşmiş Milletler, **1954 Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme**, Başlangıç bölümü.

ve tespit edilmesinin ulus-devletler ve uluslararası örgütler açısından zor olduğunu göstermiştir.

Örneğin 1954 Sözleşmesi'nde ifade edilen devletsizlik tanımının "de jure devletsizlik" olduğu belirtilmiş ve 1961 Sözleşmesi'nin nihai senedinde de "facto devletsizliğe" atıfta bulunulmuştur. De facto devletsiz kişiler şu şekilde tanımlanmaktadır:

> "Geçerli sebeplerle, [vatandaşı oldukları] ülkenin korumasından faydalanamayan veya faydalanmak istemeyen ve vatandaşı oldukları ülkenin dışında olan kişilerdir. Bu bağlamda koruma; vatandaşlarından birine karşı yapılan uluslararası haksız fiili düzeltmek için vatandaşı olunan bir Devletin uyguladığı diplomatik koruma hakkı ve genellikle vatandaşı olunan Devlete geri dönüşle bağlantılı olabilecek, diplomatik ve konsolosluk koruması ve desteği anlamına gelmektedir."[59]

Bu tartışmanın ya da devletsizlik statüsüyle ilgili bu ayrımın bizatihi varlığı, devletsizlik sorununun çözümü ve tanımının zorluğuna işaret etmektedir. De facto ve de jure devletsiz ayrımının yapılması gerek hukuki gerekse siyasal çözümü karmaşık bir hale sokmaktadır. Bununla beraber akıllarda tutulması gereken önemli bir nokta daha vardır: "Bütün vatansız kişilerin mülteci olmadığı unutulmamalıdır. Bu kişilerin mülteci sayılabilmeleri için, mülteci tanımında öngörülen nedenlerle önceki olağan ikamet ülkelerinin dışında bulunmaları gerekir. Bu nedenlerin bulunmadığı hallerde, vatansız mülteci değildir."[60]

İki savaş arası dönemde yaşanan deneyimler sonrasında devletsizliğin ve zorla yerinden edilmelerin insan hakları siyasetinde ne kadar can alıcı bir konu olduğu 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın bitimiyle tekrar anlaşılmıştır. Örneğin, 1991-1995 yılları arasında yaşanan Bosna Savaşı nedeniyle 2,7 milyon kişi

---

[59]Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, **Vatansız Kişilerin Korunmasına İlişkin El Kitabı: Vatansız Kişilerin Statüsüne Dair 1954 Sözleşmesi Kapsamında**, Cenevre: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Yayınları, 2014, Dipnot 4, s.5.
(https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2017/02/handbook_on_protection_of_stateless_persons_tr.pdf, Erişim Tarihi:02.06.2016).

[60]Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, **Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde: Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı,** 2013, para.102, s.22.

yerinden edilmiştir.[61] Birleşmiş Milletler'in 2015 yılı raporuna göre, 2015 yılı itibariyle dünya genelinde 10 milyondan fazla kişi yaşamını devletsiz olarak sürdürmektedir.[62] Suriye'de 2011 yılından beri devam etmekte olan çatışmalar nedeniyle dünyadaki mülteci ve devletsiz kişi sayısının artabileceği tahmin edilmektedir.[63] Devletsizlik sorununun güncelliğini koruyarak devam ediyor olması, yukarıda değinilen hukuki uygulamaların yetersiz kaldığı ve siyasal yapı içerisinde de sorunun yanıtsız durduğunu göstermektedir.

1.2. "HAKLARA SAHİP OLMA HAKKI"

1.2.1. "Ulus- Devletin Yıkılışı ve İnsan Haklarının Sonu": Hannah Arendt

İnsan hakları kavramı açık bir şekilde ilk kez "1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi"nde kullanılmış olup, Bildiri'de "insan" ve "yurttaş" ayrı ayrı ele alınmıştır. "İnsan" ve "yurttaşın" siyaseten birbirinden ayrılışının ve yurttaşın adım adım insanı soğurmaya başlayışının; kitlesel mültecilik ve kitlesel devletsizlik durumlarında daha görünür bir hal almasıyla, insan haklarında bir çelişki ortaya çıkmıştır. Bu çelişkiyi ilk fark eden ve sistematik bir eleştirisini yapan Hannah Arendt olmuştur. Bu çelişkinin devletsiz birey figürü üzerinden açığa çıktığını vurgulayan Arendt, insan haklarının devletsizlerin deneyimleri üzerinden mercek altına alınabileceği düşüncesinin önünü açmaktadır. Örneğin, Judith Butler açısından Arendt'in devletsizler konusundaki değerlendirmesinin dikkat çekici yanı "sorunu hem siyasal forma hem de tarihsel zamana

[61]M. Chalabi, "What Happened to History's Refugees?, 2013.

[62]United Nations High Commissioner for Refugees, **Global Trends: Forced Displacement in 2015**, (http://www.unhcr.org/576408cd7, Erişim Tarihi: 30.01.2017.)

[63]Louise Osborne ve Ruby Russell, "Stateless in Europe: 'We are no People with no Nation'", **The Guardian**, 27.12.2015, (http://www.theguardian.com/world/2015/dec/27/stateless-in-europe-refugee-crisis-we-are-no-people-with-no-nation, Erişim Tarihi: 06.04.2016).

yayarak genelleştirmesi"[64]dir. Spivak Gayatri Chakravorty'e göre de Arendt'e geri dönmek önemlidir çünkü Arendt "ulus" ile "devleti" devletsizlik sorunu çerçevesinde birbirinden ayırarak farklı bir tartışma zemini yaratmıştır.[65]

Devletsizlik bağlamında insan hakları, ulus, devlet ve yurttaşlık konularını tartışmaya açan Arendt'in, devletsiz kavramını kullanırken hukuki olarak yurttaşlıklarını kaybetmiş olanların yanında, yurttaşlıkla sıkıntılı bir ilişki yaşayan belgesiz yabancıları, mülteciler ve sığınmacıları da işaret ettiği ileri sürülebilir.[66] Düşünürün "Ulus - devletin yıkılışı ve insan haklarının sonu" başlıklı makalesini kaleme aldığı dönemi de göz önünde bulundurursak devletsizlerin yaşadığı deneyimlerin, bugün mültecilerin yaşadığı deneyimlerle paralellik gösterdiğini ileri sürebiliriz. Bu bağlamda, Arendt'in vurguladığı gibi sığınma hakkının tarihsel yazgısı ile insan haklarının kaderi arasında bir ilişkisellik söz konusudur.[67]

1.2.1.1. İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi

Arendt'in insan haklarıyla ilgili analizine geçmeden önce "İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi" ve onun üzerinden yürütülen tartışmalara kısaca değinmek faydalı olacaktır. Aydınlanma çağının Hugo Grotius, John Lock, J.J. Rousseau ve Denis Diderot'a dayanan hak tartışmalarının, belki de bir sonucu olan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, insan ve yurttaş hakları tartışmalarında güncelliğini koruyan bir uğrak olmuştur. Bununla birlikte, Bildiri aynı zamanda "feodaliteden burjuva toplum düzeyine geçişi"[68]

[64]Judith Butler ve Gayatri Chakravorty Spivak, **Ulus-Devlet Marşını Kim (ler) Söyler?**, (çev.) Osman Akınhay, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2010, s.22.

[65]Ibid., s.66.

[66]Ayten Gündoğdu, **Rightlessness in an Age of Rights: Hannah Arendt and the Contemporary Struggles of Migrants**, Oxford: Oxford University Press, 2015, s.2-4.

[67]Ibid., s.8.

[68]M. Sarıca, **100 Soruda Fransız İhtilali**, 1981, s.41.

sembolize etmekte ve eski rejimin yerine, "halk egemenliği" temeline dayalı ulus-devlet formuna geçişe işaret etmektedir[69].

Bildiri'yi kendinden öncekilerden[70] farklı kılan temel özelliği, insan olmaktan kaynaklı evrensel hakları ortaya koyması ve aynı zamanda, yalnızca yurttaşa değil insana da sesleniyor olmasıdır.[71] Bununla birlikte, Hannah Arendt de İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin haklar bakımından, Amerikan Haklar Bildirisi'nden farkını şu şekilde dile getirmektedir: "(…) bu haklar, insanın siyasi konumundan ayrı olarak onun doğasına içkin olan öncelikli pozitif hakları ifade etmişti ve aslında bu şekilde, siyaseti doğaya indirgemeye çalışmıştı"[72] ve yine Arendt'e göre bu haklar, siyaset öncesi haklar olmaktan ziyade iktidarın temelini oluşturacak haklar olarak algılanmıştır[73]. 1789 Bildirisi içerik olarak Virginia Haklar Bildirisi ve Amerikan Bağımsızlık Bildirisi'nden etkilenmiştir.[74] Bu bildirilerin ortak özellikleri, insanın "doğal hakları olduğunu" ileri sürmeleri ve doğal hakların "verili haklar" olmadığını vurgulamalarıdır.

Thomas Paine'e referansla; doğal haklar "insana varlığının hakkı olarak ait olan haklardır"[75], medeni haklar ise "bir insanın toplumun bir üyesi olmak sıfatıyla haiz bulunduğu haklardır"[76]. Ayrıca, koruma ve güven kavramlarına anlam kazandıran medeni haklar, doğal haklardan doğmaktadır. Kısaca doğal hakların, medeni hukuktaki haklardan farklı olarak soyut haklar niteliğinde yani herhangi bir "tarihsel süreçte ortaya çıkmamış" ve herhangi bir "iktidar tarafından verilmemiş" haklar oldukları dile getirilebilir.[77]

---

[69]A. Çelebi, ""Haklara Sahip Olma Hakkı" ya da Siyasal Haklar: İnsan Hakları Üzerine Bir Deneme", 2009, s.95.

[70]1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nden önce, şu bildirilerin ya da sözleşmelerin önemli birer uğrak olduğunun altını çizebiliriz: Magna Carta (1215), The Petition of Right (1628), Habeas Corpus Act (1679), Bill of Rights (1689), Virginia Haklar Bildirisi (1776).

[71]A. Çelebi, 2009, s.87, M. Sarıca, 1981, s.63.

[72]Hannah Arendt, **Devrim Üzerine**, (çev.) Onur Eylül Kara, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012a, s.140.

[73]Ibid., s.141.

[74]Lynn Hunt, **The French Revolution and Human Rights: A Brief Documentary History**, the USA: Bedford/St.Martin's Press, 1996, s.13-14.

[75]Thomas Paine, **İnsan Hakları**, (çev.) Mehmet Osman Dostel, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, s.74.

[76]Ibid., s.75.

[77]A. Çelebi, 2009, s.88.

Ayrıca, 1789 Bildirisi'nin en fazla eleştirildiği ve tartışıldığı yönlerinden biri de bu soyut haklar meselesidir. Ancak belirtmek gerekir ki, Bildiri yalnızca soyut haklardan meydana gelmemekte; belirli bir siyasal düzene aidiyetten kaynaklanan haklardan da söz edilmektedir.

İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'ne soyut haklar bağlamında yöneltilen eleştirilere geçmeden önce, Bildiri'de insanın ele alınış biçimine kısaca değinilebilir. Fransız Devrimi, insanın bağlamından kopartılmış, soyut ve muğlak bir tarzda ele alınış serüveninde önemli bir uğraktır, ki Agamben insan kavramının işaret ettiği belirsizliğin Fransız Devrimi sırasında arttığını belirtmektedir.[78] İnsanın bu soyut ve muğlak halini şu şekilde tanımlamak mümkün: "Günlük uğraşlarının ve içinde yaşadıkları ortamın iktisadi ve siyasi koşullarının dışında, yalnız kanun önünde eşit varlıklardır"[79].

Arendt göre, İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin paradoksu insanın müphem bir şekilde ele alınmasından ileri gelmektedir ve bu paradoks da tam olarak; "hiçbir yerde var olamayan (vahşiler bile belli bir toplumsal düzen içerisinde yaşamaktaydı) 'soyut' bir insanı göz önüne almış olmasındaydı"[80]. İnsanın soyut bir şekilde ele alınışını eleştiren Arendt'in aksine, bazı düşünürler bu soyutluğu olumlamıştır. Örneğin Claude Lefort insan hakları konusunu, siyasal mücadelenin temel bir öğesi haline getiren ana unsurun, tam olarak insana yüklenmiş olan bu "belirsizlik" olduğunu savunmaktadır.[81] Bu noktada, insana yönelik bu belirsizliği ortadan kaldırma ya da tanımlama çabalarının insan hakları siyasetine yön verdiği düşünülmektedir.

Soyut haklar konusuna tekrar dönüş yapılacak olunursa; İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'ni soyut haklar çerçevesinde ilk eleştirenin Edmund Burke olduğu söylenebilir.

---

[78]Giorgio Agamben, "What is a People?", **Means Without End; Notes on Politics**, (çev.) Vincenzo Binetti ve Cesare Casarino, Minneapolis: University of Minnesota Press, 2000, s.30.

[79]M. Sarıca, 1981, s.63.

[80]H. Arendt, 1998, s.295.

[81]A. Çelebi, 2009, s.97.

Düşünüre göre Fransız Devrimi, "korkunç derecede trajikomik bir sahne gibidir"[82]. Fransız Devrimi ile 1789 Bildirisi'ni eleştiri konusunda, Jeremy Bentham da Burke ile aynı pozisyondadır. Her iki düşünüre göre, Bildiri'deki insan hakları düşüncesi normatif taleplerden meydana gelerek, koşullar ve eylemin tüm formlarından soyutlanmış gibidir.[83] Burke'e göre, somut karakterli haklar içinde bulunduğu toplumun yapısına ve geleneklerine uygun olarak ortaya çıkmıştır; bu nedenle evrensel insan haklarından söz edilmesi mümkün değildir. İnsan ve hakların evrenselliğine yönelik bu şiddetli karşı çıkış çok geçmeden eleştiri oklarına maruz kalmıştır.

Burke gibi bir İngiliz olan Thomas Paine, düşünürle olan mektuplaşmaları ve çeşitli çalışmalarında eleştirilerini dile getirmiştir. Burke'ün İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'ni "insan haklarına dair değersiz pis kâğıt parçası"[84] olarak nitelendirdiğini vurgulayan Paine, bu sözü Burke'ün Fransız Devrimi eleştirisinin genel bir temsili olarak ele almış gibidir. Paine'e göre, dünyada hak talep eden ya da hakla ilişki kuran insandan başka canlı olmadığı aşikârdır; bu bağlamda Burke'ün insan haklarını inkâr etmesi dünyanın hiçbir yerinde hak diye bir şeyin olmadığı ve hiç kimsenin de hakka sahip olmadığını kabul etmesidir.[85] Özetle, hak insan olmak dışında- salt insan- herhangi bir bağ dolayımıyla edinilememektedir. Burke içinse, içinde bulunulan ya da doğulan toplum hakları somutlaştırmak ve elde etmek için yeterlidir. İçinde bulunduğu ya da doğduğu toplumda siyasal bir özne olamayan bireylerin durumu, Burke'ün argümanı içerisinde yanıtsız kalmaktadır.

Arendt de Paine gibi Edmund Burke'ü eleştirmekte ve onun Fransız Devrimi'ne yönelik eleştirisinin, insan haklarına karşı "İngiliz hakları" ya da "Alman hakları" gibi

[82]Christoph Menke, "The "Aporias of Human Rights" and the "One Human Right": Regarding the Coherence of Hannah Arendt's Argument", **Social Research**, Vol: 74, No: 3, 2007, s. 742.

[83]Ibid.

[84]T. Paine, 2017, s.71.

[85]Ibid.

ulusa dayanan düşüncelerin temellerini attığını vurgulamaktadır.[86] Düşünür, Burke'ün Fransız Devrimi'nin "soyut ilkelerine" yönelik temel savını açıklamak amacıyla Burke'ün şu cümlesine yer vermektedir:

> "Bize atalarımızdan kalan bir devredilemez miras olarak özgürlüklerimize sahip çıkmak ve savunmak; ve ne olursa olsun daha genel ya da öncel bir hakka atıfta bulunmadan, bilhassa bu krallığın halkına ait bir mülk olarak bunları gelecek kuşaklara aktarmak, varlığımızın değişmez politikasıdır."[87]

Feodal düzenin sağladığı ayrıcalıkları tüm İngiliz halkının hizmetine sokmaya çalışan Burke, İngiliz ulusunu diğer uluslar içerisinde üstün ve biricik kılmaya çalışmaktadır. Arendt, Burke'ün bu çabasının "ulusal bir hat ekseninde" ırk düşüncesinin geliştirilmesine olanak sağlayabileceğinin altını çizmektedir.[88] Bu düşüncenin siyasal pratiklerde hayat bulması; insan haklarının yerini yurttaş haklarının alması ya da yurttaş olmanın insan haklarına erişmenin ön koşulu haline dönüşmesi gibi sonuçlar doğurmuştur. Bu tablo, Arendt'in ifadesiyle ulus-devlet formu içerisinde "ulusun devleti zapt etmesidir".[89]

On dokuzuncu yüzyıla ait olan, ancak yirminci yüzyılın siyasal pratiklerinde daha çok açığa çıkan ulusla devletin özdeşleştirilmesi fikri, Arendt'e göre iki önemli sonuç doğurmuştur:

> "Bir yanda, yasal bir kurum olarak devlet insanların haklarını korumak zorunda olduğunu bildirmiştir; öte yanda, devletin ulusla özdeşleştirilmesi yurttaşın ulusal olanla özdeşleştirilmesini imlemiş ve böylelikle insan haklarının yurttaş haklarıyla ya da ulusal haklarla karıştırılması sonucunu doğurmuştur."[90]

Arendt bu dönüşümü ulus-devletin çöküşü olarak tanımlarken, devlet formundaki ve işleyişindeki bir azalış ya da değişimden söz etmemekte; toprakları üzerinde yaşayan herkesi "yurttaşı" olarak kabul eden toprak esasına dayanan devletten, ırk-ulus temelli

---

[86]H. Arendt, 1998, s.98.

[87]Ibid., s.99.

[88]Ibid., s.98-99.

[89]Hannah Arendt, "Ulus", **Formasyon Sürgün Totalitarizm: Anlama Denemeleri 1930-1954**, (çev.) İbrahim Yıldız, Ankara: Dipnot Yayınları, 2014a, s.301.

[90]Ibid.

devlete geçişin olduğunu vurgulamaktadır.[91] Devletin, ulus tarafından soğuruluşunun başlangıç noktasının "ulusal egemenlik deklarasyonu" olduğunu dile getiren Arendt[92]; "Fransız Devrimi'nden sonra insanlık bir uluslar ailesi imgesi içerisinde kavrandığından, insanın imgesinin birey değil halk olduğu"[93]nun da açık bir hale geldiğini önemle belirtmektedir. Bu da tam olarak siyasal hakların insan haklarını öncellemesi sonucunu doğurmuş; böylelikle yurttaş hakları insan haklarının bir ön koşuluna dönüşmüştür. Bu çelişkinin fark edilmesi ise ulus-devlet içerisinde bir anomali yaratan kitlesel devletsizlik ve kitlesel mülteciliğin ortaya çıkmasıyla mümkün olmuştur.

Arendt'in Burke'le ilgili analizine geri dönülecek olunursa, her iki düşünürün insan haklarının eleştirisi konusunda karmaşık bir ortak noktası olduğu söylenebilir. Bu ortak nokta, insan haklarının süregiden muğlak yapısıyla ilgilidir ve her iki düşünüre göre de haklar, tıpkı eşitlik ve özgürlüğü hukuki ve kuramsal yapıyla etkin bir şekilde garanti altına alma isteği gibi yapay icatlara gereksinim duymuştur.[94] Bu bağlamda, haklar somut bir temellendirme üzerinden tanımlanmadıkça; gerçekleşme koşul ve biçimlerinden soyutlanan ve bu nedenle de birer zorunluluk ve ödeve dönüşen haklar halini almaktadırlar.[95]

Edmund Burke, insan haklarının soyutluğu konusundaki çıkış noktasını İngiliz haklarında bulmaktadır; bir anlamda İngilizlerin sahip olduğu haklarla insan haklarını özdeşleştirmektedir. Hakların bu soyutluğu meselesi karşısında Arendt ise; kamusal alanın ve kamusal alanda eylemde bulunuyor olmanın önemine vurgu yaparak, insan haklarına bir eleştiri getirmekte ve hakların örgütlü bir yaşam içeresinde ortaya konulduğunu öne sürmektedir. Bu çerçevede, siyasal eylem dolayımıyla somutluk kazanan haklar, yasalaşma süreci ile gerçekliğine kavuşma imkânı bulmaktadır.

[91]A. Çelebi, 2009, s. 93.

[92]H. Arendt, "Ulus", 2014a, s.301.

[93]H. Arendt, **Totalitarizmin Kaynakları/2 Emperyalizm**, 1998, s.295.

[94]A. Gündoğdu, 2015, s.43.

[95]A. Çelebi, 2009, s.92.

Rancière'in ifadesiyle, "Arendt'e göre, İnsan Hakları Burke'ün ifade ettiği şekilde devrimci hayalperestler için ideal bir fantezi değildi. Bu haklar, siyaset dışında bırakılmış, özel hayatları içindeki yoksul bireylerin paradoksal haklarıydı"[96]. Son kertede, Arendt iki savaş arası dönemin olgu ve düşüncelerinin Burke'ün savlarının "ironik, acı ve gecikmiş bir olumlaması gibi"[97] oldukları kanaatine varmaktadır.

İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nde yer alan hakların bütün insanların hakları olduğu ifade edilmişti ve Arendt'e göre Fransız Devrimi'yle gelen insan hakları tam olarak şunu ifade ediyordu: "Her insan, doğmuş olmasından ötürü belli hakların sahibi haline gelir."[98] Ancak; bu durum, insanın insan olmak dolayımıyla edindiği haklarının yurttaşlık haklarına evrilmeye başlamasıyla, kuram ve pratik arasında gerilimli bir ilişki olduğunu açığa çıkartmıştır.

Bildiri'de altı çizilen insan ve yurttaş kavramları; insan hakları tartışmalarında önemli bir çıkış noktası olmuştur. Örneğin, "hakların öznesi kim?" sorusu minvalinde yürütülen tartışmalarda, insan ve yurttaş kavramları belirleyici olmuştur. Bu sorunun yanıtını bulma çabalarında iki önemli tartışma ekseninin belirleyici olduğu söylenebilir: İnsan ve yurttaşın birbirinden ayrıldığını savunanlar ile insan ve yurttaşın birbirini tamamladığını savunanlar. Örneğin, Arendt bu ikiliği bir ayrım olarak okurken, Etienne Balibar ise Bildiri'de vurgulanan insan ve yurttaşın birbirlerini tamamlayıcı nitelikte olduğunu savunmaktadır.

Balibar Bildiri'yi tekrar tekrar okuyarak, "insan hakları" ile "yurttaş hakları" arasında esasen hiçbir mesafe ve içerik ayrımının olmadığını fark edebileceğimizi söylemektedir.[99] Düşünür, 1789 Bildirisi'nden hareketle insan hakları ve yurttaş hakları arasında bir ayrım ya da özdeşlik kurma çabalarına yönelik şöyle bir çıkış yapmaktadır:

---

[96]Jacques Rancière, "İnsan Hakları'nın Öznesi Kimdir?", **Tesmeralsekdiz: Toplumsal Araştırmalar ve Sanat Şebekesi**, (çev.) Emre Koyuncu, No:4, Yıl:3, Bahar 2009, s.54.

[97]H. Arendt,1998, s.309.

[98]H. Arendt, **Devrim Üzerine**, 2012a, s.195-196.

[99]E. Balibar, **Eşitlik Özgürlük: Siyasal Denemeler 1989-2009**, 2016b, s.75.

> "Esas itibariyle 'İnsan Hakları' bugün *bireylere şu veya bu (ulusal) devletin yurttaşı olup olmamalarından bağımsız biçimde* ulus- devlet kapsamı *dışında* tanınan haklardır. Ama aynı zamanda uygulamada bireylere demokratik (ulusal) *devletler tarafından* da tanınan haklardır (bu anlamıyla haklar tarihsel bir yurttaşlığın varoluşu üzerine temellenir)."[100]

Balibar'a göre, Bildiri'de altı çizilen yurttaşlık; "Falanca devletin, falanca şehrin, falanca cemaatin 'yurttaşı' olma değil bir tür 'mutlak bir biçimde yurttaş olma'"[101] durumudur. Balibar'ın burada vurguladığı mutlak yurttaşlık, "eşitliközgürlük" kavramsallaştırması çerçevesinde eylemde bulunma ve siyaset yapma hakkına da denk gelmektedir. Bu bağlamda, insan hakları ve yurttaş hakları arasında tamamlayıcı bir ilişki kurulmaktadır; insan hakları bir anlamda yurttaş olma, siyasal eylemde bulunma hakkını da içerlemektedir. Balibar'a göre, 1789 Bildirisi insan haklarını siyasal haklarla neredeyse eşitlemiştir; bir başka ifadeyle, insanı da "siyasal bir toplumun üyesi olmakla" özdeşleştirmiştir.[102] Böylelikle, bu özdeşleştirmeyle siyasal haklara kurucu bir önem atfetmiş oluyor.

Fransız Devrimi sonrasında, mutlak monarşi ve ulusal egemenlik konuları da en az insan hakları kadar önemli bir tartışma ekseni olmuştur. Örneğin, Burke Fransızların Kral XVI. Louis'e yönelik ayaklanmalarını ılımlı, meşru bir hükümdara karşı yapılmış bir kabalık olarak tanımlarken[103], Paine ise Burke'un bu eleştirisini ulusal egemenliği hiçe saymak olarak okumuş ve bir mutlak monarşi savunusu olarak değerlendirmiştir. Ulusal egemenlik ve mutlak monarşi tartışmalarına, konunun bireyin siyasal hayatta özne olma durumunda yarattığı değişikliğe bakarak da dahil olunabilir. Örneğin, Balibar "Eşitliközgürük Önermesi" isimli makalesinde 1789 Devrimi'nin etkisiyle şekillenen "ulusal egemenlik" kavramının, "mutlak monarşinin" tersine çevrilmesi olarak okunmasına ciddi bir eleştiri getirmektedir. Bu eleştirisinde Marcel Gauchet'yi referans

[100]Ibid., dipnot:15, s.74.

[101]Ibid.

[102]Ibid., s.76.

[103]T. Paine, 2017, s.50.

vermektedir.[104] Gauchet'e göre, 1789 Bildirisi'ni savunanların açıkça karşı çıktığı "monarşik egemenliğin" yerine, "mutlak bir ulusal egemenlik" anlayışı getirilmiştir.[105] Oysa, Balibar'a göre mutlak monarşiden ulusal egemenliğe geçiş bir ters çevirme ya da bir aşkının yerinde başka bir aşkının geçmesi değildir. Fransız Devrimi'nin ulusu içine dahil eden egemenlik anlayışı, insanın siyasal bir toplumun üyesi olmasının önünü aralamış, bu ise hakların gelişmesiyle paralellik içinde ilerlemiştir. Hannah Arendt içinse, insan hakları paradoksunun çıkışı, İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nde "ulusal egemenliğin" ilan edilmesiyle ilişkilidir.

1.2.1.2. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı: Kitlesel Mültecilik

İnsan hakları konusu, İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin ardından tekrar Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra gündeme gelmiştir. Arendt'e göre, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra mülteci akınları ve azınlıkların artması ile ulus-devletlerin içeriden dağılmalarına şahitlik ettik.[106] Burada gözler önüne serilen temel sorun ise haklara atfedilen kuramsal nitelikler ile uygulamada yaşananların uyuşmaması; bir başka ifadeyle kuram ile pratik arasındaki paradoksal ilişkinin gün yüzüne çıkmış olmasıdır. Bu paradoksal ilişki insan hakları siyasetinin kuramsal bir çözümlemesini zorunlu kılmıştır. Bu çözümlemeyi "Ulus -Devletin Yıkılışı ve İnsan Haklarının Sonu" başlıklı makalesiyle yapan Arendt, bu konudaki çalışmaların öncüsü olmuştur.

Düşünce sürecinin kişisel deneyimlere, bir mesele ya da olaya dayandığını öne süren Arendt'in, totalitarizm ve insan hakları eleştirisinin temelinde de kişisel deneyimleri yatmaktadır.[107] Herhangi bir yurttaşlığa sahip olmadan 18 yıl boyunca

[104]E. Balibar, 2016b, s.69.

[105]Ibid.

[106]H. Arendt, **Totalitarizmin Kaynakları/2 Emperyalizm**,1998, s.260.

[107]"Herhangi bir düşünce sürecinin kişisel deneyim olmaksızın yaşanabileceğine inanmıyorum. Her düşünce zihinlerde sonradan oluşan bir düşüncedir; yani, bir mesele ya da olay üzerinde düşünmektir."; Hannah Arendt, **Formasyon, Sürgün, Totalitarizm; Anlama Denemeleri 1930-1954**, (çev.) İbrahim Yıldız, Ankara: Dipnot Yayınları, 2014a, s.62.

yaşamış olduğu deneyimler onu, "siyasal bir topluluğa üye olmayanların" insan haklarının da olmadığı kanaatine götürmüştür.[108] Bir başka deyişle, kendilerini koruyacak ve temsil edecek bir yönetimleri olmayanların insan haklarını da yitirdikleri gerçeği gün yüzüne çıkmıştır. Bu gerçeklik, Arendt'in "haklara sahip olma hakkı" kavramsallaştırmasının önemini de ortaya koymuştur. "Siyasal bir topluluğa üye olmak" olarak betimleyebileceğimiz "haklara sahip olma hakkı"; bir bireyin siyasal ve hukuksal tanınışını mümkün kılmaktadır.[109] Bunun yanında, siyasal nitelikte eylemlerde bulunma ve eşitlik talebini dile getirebilme imkanına da işaret etmektedir.[110]

Bir arada yaşıyor olma ve bir siyasi yönetimin korumasından ve temsilinden yararlanma gerçeği, bu gerçeklik dışında var olabilmesi mümkün olmayan bir insani etkinliğin de önemini ortaya koymaktadır; bu insani etkinlik eylemdir.[111] Arendt'in siyaset felsefesinde kilit bir yer edinen eylem; "Bir amaç için araç değil bir kendinde amaçtır; insan siyasi eyleme sırf refah düzeyini yükseltmek için katılmaz, özgürlük, eşitlik, adalet, dayanışma, cesaret ve fazilet gibi siyasal hayata içkin ilkeleri gerçekleştirmek için katılır"[112]. Özgürlük ve eylem Arendt'in siyasal eylem tanımında önemli bir yere sahiptir; "özgürlük" siyasetin varlık nedenini oluştururken "eylem" de onun gerçekleşme olanağıdır.[113] Siyaset bir özgürlük alanıdır; bireylerin söz ve eylemleriyle kendilerini gerçekleştirebildiği ve görünür kılabildiği, ortak bir yaşam için konuşabildiği ve eyleyebildiği bir alandır.

---

[108]Patricia Altenbernd Johnson, **Arendt Üzerine**, (çev.) Derya Aybakan Saliya, Ankara: Sentez Yayıncılık, 2013, s.39.

[109]John Lechte ve Saul Newman, "Agamben, Arendt and Human Rights: Bearing Witness to the Human", **European Journal of Social Theory**, Vol:15, Issue: 4, 2012, s.523

[110]A. Çelebi, 2009, s. 97.

[111]H. Arendt, **İnsanlık Durumu**, 2013, s. 57-58.

[112]Maurizio Passerin D'entreves, "Hannah Arendt ve Yurttaşlık Kavramı", **Birikim**, (çev.) Ertuğrul Başer, Sayı: 55, 1993, s. 72.

[113]Filiz Zabcı, **Siyasal Kuramda Kamusal Alan Sorunsalı: Habermas ve Arendt**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1997, s.110.

Arendt'in kamusal alan tahayyülündeki yurttaş figürü insan hakları tartışmasının temelini oluşturmaktadır. Düşünür açısından yurttaş; düşünen, konuşma ve eylemleriyle müşterek dünyayla ilgili kararlara etki edebilen insandır. İnsanların bir araya gelmesini sağlayan bir müşterek dünya olarak kamusal alan; Arendt'e göre "birbirimizin üzerine yıkılmamızı önler"[114]. Özetle bu kamusal alan içerisinde yurttaş; örgütlü bir toplumun üyesi olan, kanaat oluşturabilen ve eylemlerde bulunabilen "haklara sahip olma hakkı"na sahip öznedir.

Modern toplumda müşterek yaşama dahil olmak öncelikli olarak bir ulusa ait olmak, yani bir devletin yurttaşı olmakla ilişkilidir. Arendt'in kategorileriyle ifade edecek olursak siyasal eylem ve yurttaşlık arasındaki ilişki "kamusal görünmezlik" ile "doğal görünürlükle" yakından ilgilidir.[115] Koşulların zorlaması nedeniyle, kendi ülkesinden ayrılarak başka bir devletin sınırları içerisinde bulunan ve o devletin yurttaşı olmayanlar ile yurttaşlıktan çıkarılmış ya da çıkmış ve kendini yurttaşlığa kabul edecek başka bir devlet bulamayan kişilerin durumları; Arendt'in ifadesiyle doğal görünürlüğe sahip ancak kamusal olarak görünmez oluşun önemli birer örneğidir.

İki savaş arası dönem kitlesel mültecilik ve devletsizliğin ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. İlk kez karşı karşıya kalınmış ve sayısal olarak da yoğun olan bu kitlesel mültecilik ve devletsizlik, "yasaların dışında yaşayan insanları"[116] doğurmuştur. Örgütlü siyasal yönetim içerisinde bu denli fazla sayıda yasaların koruması dışında kalmış insanın varlığı, ulus-devletleri şaşkına çevirmiştir. Bu şaşkınlık kısa bir süre zarfında yerini totaliter politikalara bırakmıştır. Bunun sonucunda, insan haklarına daha önceki dönemlerde hiç olmadığı kadar ihtiyaç duyulmuş ve insan haklarının pratikte ne kadar önemli olduğu açığa kavuşmuştur.[117] Sayısal yoğunluğun ve böylesi bir kitlesel insan

[114]H. Arendt, 2013, s.96.

[115]Marieke Borren, "Towards an Arendtian Politics of In/ Visibility: On Stateless Refugees and Undocumented Aliens", **Ethnical Perspectives Journal of the European Ethics Network**, Vol: 15, No: 2, 2008, s.214.

[116]H. Arendt, **Totalitarizmin Kaynakları/2 Emperyalizm**, 1998, s.271-272.

[117]Ibid., s.298.

hareketliliğin ilk kez yaşanıyor olmasının yanında, "toprak esasına" dayanan devlet algılayışından "ulus temelli" devlet algılayışına geçilmesi siyasal haklar açısından olumlu sonuçlar doğurmamıştır. Arendt için de bu kitlesel ve düzensiz göçün merkezinde siyasal haklar bulunmaktadır.[118] Düşünüre göre, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra "devlet yasaların bir aygıtı olmaktan çıkıp ulusun aygıtına dönüşmüş"[119] kısacası ulus-devleti fethetmiştir. İnsan olmaktan kaynaklı haklar yerini, "en iyi hak, ulusum için iyi olandır" anlayışına bırakmıştır.[120] Ulusun nasıl tanımlanacağı, kimleri içereceği ya da kimleri dışarıda bırakacağı yönündeki karar ise egemen iktidarın tasarrufuna bırakılmıştır.

Çifte monarşi ve Çarlık İmparatorluğu'nun yıkılışından sonraki süreci "zihin karıştırıcı iktidar boşluğu" olarak tanımlayan Arendt; bu iktidar boşluğunun totaliter yönetimlerin önünü açtığını vurgulamaktadır.[121] Bu dönemde totaliter yönetimlerin sıkı sıkıya bağlandığı temel öğe ulus olmuştur. Daha önce görülmedik ve yaşanmadık bir olgu olan "kitlesel olarak ulusal haklardan mahrum bırakma" politikası, iki savaş arası dönemde yönetimlerin önemli bir silahı haline dönüşmüştür.[122] Böylelikle kitlesel mültecilik ile ulus arasında karşılıklı bir ilişki doğmuştur; kitlesel olarak ulusal haklardan mahrum bırakma mültecilik ve devletsizlik olgusunu doğurmuştur, bunun yanında ulus öğesine sıkı sıkıya bağlı olan devletlerin, kapılarına dayanan mülteci ve devletsizleri içeriye, yurttaşlığına kabul etmemesi ise sistem içerisinde tam bir belirsizlik doğurmuştur. Böylelikle, mülteci figürü modern ulus-devletlerin insan hakları ve yurttaş haklarıyla ilişkisini krize sokmuştur. Hatta Giorgio Agamben, Arendt'in "Biz Mülteciler" makalesine atıfla mültecinin; "Mutlaka olduğu gibi, yani aynı anda hem ulus-devletin prensiplerini ciddi anlamda krize uğratan hem de kavramlarda artık daha fazla

[118]A. Çelebi, 2009, s.85.

[119]H. Arendt, 1998, s.269.

[120]Ibid.

[121]Ibid, s.255-259.

[122]Ibid.

erteleyemeyeceğimiz bir yenilenmenin önünü açan bir sınır- kavram"[123] olarak değerlendirilmesi gerektiğini dile getirmektedir.

Arendt'in makalesini kaleme aldığı ve yaşadığı dönem göz önünde bulundurulduğunda mültecilik olgusunun da devletsizlik kategorisi içerisinde değerlendirildiğini söyleyebiliriz. Bu kategoriler içerisinde yer alanlar Arendt'in ifadesiyle: "Anayurtlarından ayrıldıklarında artık yurtsuzdular; devletlerini bıraktıklarında artık devletsizdiler, insan haklarından yoksun bırakıldıklarında artık haksızdılar, yeryüzünün posasıydılar".[124] Yeryüzünün posasına dönüşen bu kişiler, Arendt'in kavramsallaştırmasıyla "haklara sahip olma hakkı"ndan mahrum olanlardır. "Haklara sahip olma hakkı" bir anlamda "siyasal haklara sahip olmaktır"; başka bir ifadeyle kamusal alanda görünür olmanın, eylem ve söylemde bulunmanın ön koşuludur. Haklardan yoksun bırakılanlar zincirleme olarak birçok haktan mahrum bir hale gelmişlerdir; örneğin "özgürlük haklarından değil" eylemde bulunma haklarından, "bir şeyi düşünme haklarından değil" fikir oluşturabilme haklarından mahrum bırakılmışlardır.[125] Tüm bu hakların kaybı, siyasal bir toplumdaki üyelik hakkının yani yurttaşlık hakkının yitirilmesi anlamına da gelmekteydi. En nihai olarak da insan haklarının yitirilmesiydi.

"Haklara sahip olma hakkı"ndan mahrum kalan mülteciler siyasal hayatta varlıklarını ortaya koyabilecekleri eylem ve konuşmadan da mahrum bırakılmışlardır. Bu mahrum kalış kamusal alanda görünürlüğün kaybı anlamına da gelmektedir. Arendt, "düşünme, konuşma ve kanaat oluşturmanın" kamusal alanda var oluşun önemli birer öğesi olduğunu vurgulamadan çok daha önce Kant düşünme ile görünür olma arasında şöyle bir ilişki kurmaktadır: Düşünmenin, mümkün olabilmesi için başkalarının varlığına

[123]Giorgio Agamben, "Biz Mülteciler", **Tesmeralsekdiz: Toplumsal Araştırmalar ve Sanat Şebekesi**, (çev.) Emre Koyuncu, No:4, Yıl:3, Bahar 2009, s.49-50.

[124]H. Arendt,1998, s.256.

[125]Ibid., s.304.

ihtiyacı vardır ve buna bağlı olarak da zihnimizi ancak, "yargılarımızı başkalarının sadece gerçek yargılarıyla değil, olası yargılarıyla da karşılaştırarak ve kendimizi başkalarının her birinin yerine koyarak" genişletebiliriz.[126] Bunun yanında, Kant'ın "kategorik imperatif"inde üçüncü ilkeyi oluşturan kişinin diğerleriyle beraber yaşayabilme imkanını kendi aklı ve düşünme yetisiyle mümkün kılabileceği[127] düşüncesi ile kamusal alanda görünür olma arasında bir ilişki kurabiliriz. Bir başka ifadeyle hem Kant hem de Arendt açısından düşünmek ve yargıda bulunmak ancak bireyin diğer insanlarla bir aradalığıyla mümkündür. Duruma zincirleme bir süreç olarak bakarsak; bireyin kamusal alanda görünürlüğünü yitirmesi, ortak dünya hakkında düşünme ve yargıda bulunma yetisinin elinden alınması ve ardından da "haklara sahip olma hakkı"nı yitirmesi ile sonuçlanmaktadır.

Arendt'in bundan yaklaşık 70 yıl önce dile getirdiği yukarıda da değinmiş olduğumuz "haklara sahip olma hakkı" kavramsallaştırması bugün hala güncelliğini korumaktadır. Bunu anlamak için Birlemiş Milletler'in verilerine bir göz atmak bile yeterli olabilir. Örneğin, 2018 yılı verilerine göre bugün dünyada yaklaşık 70,8 milyon yerinden edilmiş kişi bulunmaktadır.[128] Hiç azımsanmayacak sayıdaki bu insanların, bugün yurtsuz ve "haklara sahip olma hakkından" mahrum bir yaşam sürüyor olmaları, Arendt'in kaygılarının bugün hala devam ediyor olduğunu göstermektedir. Bugünün deneyimlerinin Arendt'in kategorileriyle açıklanıp açıklanamayacağı, Arendt'in çıkış noktasının çağdaş düşünürler tarafından siyaset kuramı içinden nasıl okunduğu merak konusudur. Dünyada totaliter eğilimlerin hız kazanmaya başlaması ve mülteciler

[126]Hannah Arendt, "Kant'ın Siyaset Felsefesi Üzerine Notlar", **Cogito**, (çev.) Yasemin Tezgiden, Sayı:41-42, 2005, s.340 ve s.342.

[127]Hakan Çörekçioğlu (ed.), **Kant Felsefesinin Politik Evreni**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s.8.

[128]United Nations High Commissioner for Refugees, **Global Trends: Forced Displacement in 2018**, (https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/5d08d7ee7/unhcr-global-trends-2018.html, Erişim Tarihi:04.05.2020).

konusunun tekrar gündeme gelmesiyle, Hannah Arendt'e bir geri dönüş yaşanmaya başlanmıştır.[129]

1.2.2. Arendt Sonrası "Haklara Sahip Olma Hakkı"

1.2.2.1. İnsan Haklarının Siyasallaşması

Arendt'in "haklara sahip olma hakkı" bağlamında ele aldığı insan hakları ve yurttaş hakları ilişkisi birçok düşünür tarafından farklı perspektiflerde ele alınmıştır. Çalışmanın bu kısmı, konuya farklı bakış açıları kazandırdığı ve farklı tartışma alanları sunduğu düşünülen düşünürlerin fikirleri üzerinden işlenecektir. Bu düşünürler arasında Giorgio Agamben, Etienne Balibar, Alain Badiou, Jacques Rancière ve Claude Lefort yer almaktadır.

Agamben ile başlamak gerekirse, düşünürün yurttaşlık ve insan haklarına ilişkin tartışmada Arendt'in izinden gittiği ancak onun bir adım daha ötesine geçerek hakların güncel formunu "biyopolitik" kavramının el verdiği çerçevede irdelediğini ifade edebiliriz. Agamben, Arendt'in "Biz Mülteciler" ve "Ulus- Devletin Yıkılışı ve İnsan Haklarının Sonu" makalelerini ulus-devletin hukuksal ve siyasal çelişkilerini ortaya koyması; bununla birlikte mülteciyi kavramsal yenilenmenin bir anahtarı olarak sunması açısından değerli birer kaynak olarak betimlemektedir.[130]

---

[129]Zoe Williams, "Totalitarianism in the Age of Trump: Lessons from Hannah Arendt the Political Theorist who Wrote about the Nazis and 'the Banality of Evil' in the 60s Has Become a Surprise Bestseller. Should We Heed Her Warning that Protesting Just Feeds the Chaos?", **The Guardian**, 01.02.2017, (https://www.theguardian.com/us-news/2017/feb/01/totalitarianism-in-age-donald-trump-lessons-from-hannah-arendt-protests, Erişim Tarihi: 09.02.2017.), *Jeffrey C. Isaac*, "How Hannah Arendt's Classic Work on Totalitarianism Illuminates Today's America", **The Washington Post**, 17.12.2016, (https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2016/12/17/how-hannah-arendts-classic-work/?utm_term=.678d861ee44e, Erişim Tarihi: 28.01.2017.)

[130]G. Agamben, "Biz Mülteciler", 2009, s.46.

Beri yandan, Arendt'in çalışmasının biyopolitik perspektiften yoksun olduğunun altını çizmektedir: "(…) eğer Hannah Arendt'in savaş- sonrası dönemin totaliter devletlerinin yapısına ayırdığı ilgili çalışmaların bir kusuru varsa bu, tam da Arendt'in çalışmalarının biyosiyasal perspektiften yoksun olmasıydı"[131]. Biyopolitik perspektiften yoksun olmanın yanında çalışmanın bazı önemli ipuçları vermekten öteye gidememesi ve önerisinin devamı gelmemesi Agamben'in üzerinde durduğu diğer noktalardır.[132] Bu eleştiri Agamben'in, Arendt'in önerisini bir adım öteye götürme iddiasının da gerekçesi niteliğindedir. Ayrıca Arendt ve Agamben'in yaşadığı dönemlerdeki farklılıklar göz önünde bulundurulduğunda; Arendt'in kategorilerinin bugün hala geçerli olup olmadığı ya da yeni formlara bürünüp bürünmediğini anlamanın bir yolunun da Agamben'i okumak olduğunu söylemek abartılı bir iddia olmayacaktır.

Agamben, modern hayatın "biyopolitik doğasının" Batı'nın siyasal ve hukuki geleneklerinde ortaya çıkış biçiminin izini sürmektedir. Bu iz sürüşte Arendt'in Aristoteles'den aldığı "zoé (hayata sahip olmak biçimindeki biyolojik olgu)" ve "bios (siyasal ya da iyi hayat)" ayrımını başucu kavramlar yapmaktadır.[133] Antik Yunan düşüncesinde "zoé" bütün canlılarda ortak olan yalın hayata; "bios" ise söylem ve eylemlerle gerçekleştirilen bir hayata işaret etmektedir. Arendt'te zoé-bios ayrımı "emek-iş-eylem", "vita activa-vita complativa" ayrımlarına karşılık düşmektedir.[134]

Agamben ise Batı siyasetinin temelinin "çıplak hayat-siyasal var oluş", "zoé-bios", "dışlama-içleme" ikiliklerinde aranmasının gerekliliğine dikkat çekmektedir.[135] Düşünüre göre modern siyaseti tanımlayan şey:

---

[131]Giorgio Agamben, **Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat**, (çev.) İsmail Türkmen, 4. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020, s.144.

[132]Ibid., s.153.

[133]G. Agamben, "Form-of-Life", **Means Without End; Notes on Politics**, 2000, s.3.

[134]H. Arendt, **İnsanlık Durumu**, 2013, s. 35-55.

[135]G. Agamben, **Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat**, 2020, s.17.

> "(…) ne *zoé*'nin *polis*'e dahil edilmesi-ki zaten bu kesinlikle eski bir durumdu-ne de çıplak hayatın, Devlet iktidarının yansıtma ve hesaplamalarının temel öznelerinden biri haline gelmesidir. Burada önemli olan şey şudur: Bütün istisnaların kural olması sonucunu veren süreçle birlikte çıplak hayat alanı (ki bu aslında siyasal düzenin marjinallerinde konumlanmış bir alandı) gün geçtikçe siyasal alanla örtüşmeye başlıyor ve [dolayısıyla da] dışlama ile içleme, dışarı ile içeri, *bios* ile *zoé* ve hak ile olgu indirgenemez bir belirsizlik mıntıkasına giriyor."[136]

Alıntıda da vurguladığı üzere, düşünürün haklar eleştirisinin çıkış noktasında "çıplak hayat (bare life)" vardır. Bu noktada, Agamben'in esas olarak açığa çıkartmak istediği şey; çıplak hayatın ulus-devletin siyasal ve hukuksal yapısına işlenmiş olması ve devlet iktidarının bireyin çıplak hayatı üzerinden hüküm sürüyor olmasıdır.[137] Çıplak hayatın kapsadığı alan siyasal alanın marjinallerinde yer etmiş bir alandır ve çıplak hayat "öldürülebilen fakat kurban edilemeyen" bir kişi olan "Homo Sacer'in (kutsal insan)" hayatıdır.[138] Her toplumun siyasal alanının marjinalleri o toplumun öteki imgesi üzerinden tanımlanırken, bugün mülteciler dünya siyasal alanının ortak marjinali haline gelmiştir. Hem siyasal düzenin içinde var olarak hem de hem siyasal düzenin dışında bırakılarak, istisna durumuna düşmüş kutsal insanın çıplak hayatı bugün sınır dışı edilen sığınmacıların, "yasa dışı" göçmenlerin ve mültecilerin deneyimlerinde de nüfus bulmaktadır.[139]

Çıplak hayatı ayrı bir form olarak ele almak bir çelişki yaratabilir; çünkü bütün hayatlar potansiyel olarak çıplak bir hayattır.[140] Bu potansiyele bugün mülteci figüründe net bir şekilde ulaşmak mümkün. Agamben bunun çok daha önce farkına vararak, Arendt üzerinden bir eleştiri ile mülteciyi nasıl algılamamız gerektiğini şu şekilde vurgulamaktadır:

> "Mülteci kavramı (ve bu kavramın temsil ettiği hayat figürü) insan hakları kavramından kesin biçimde ayrılmalıdır ve insan haklarının kaderi ile ulus-devletin kaderinin birbirine bağlı olduğunu, o kadar ki birinin yaşayacağı kriz ve çöküşün kaçınılmaz olarak ötekinin sonu anlamına geldiğini söyleyen Arendt'in bu iddiasının üzerinde ciddi olarak düşünülmelidir. Mülteci neyse öyle algılanmalıdır: [Mülteci], doğum-ulus [ilişkisin]den insan-vatandaş ilişkisine kadar ulus-devletin temel kategorilerini radikal biçimde kuşku alanına çeken ve

[136]Ibid., s.18.

[137]G. Agamben, "Biz Mülteciler", 2009, s.48-49, A. Çelebi, 2009, s.104.

[138]G. Agamben, 2020, s.18.

[139]J. Lechte ve S. Newman, "Agamben, Arendt and Human Rights: Bearing Witness to the Human", 2012, s.524.

[140]G. Agamben, "Form-of-Life", 2000, s.6-7.

> böyle yapmakla da, çıplak hayatın (ne devlet düzeninde ne de insan hakları yapısında) ayrı ve istisna sayılmadığı bir siyasetin hizmetine yeni kategoriler sunmanın (ki zaten bu iş çok gecikmiştir) yolunu açan sınırsal bir kavramdan daha az bir şey değildir."[141]

Ulus-devlet sistemi içerisinde insan hakları ile mülteci, mülteci ile yurttaşın birlikte anıldığını ifade eden Agamben, meselenin tam da bu noktada başladığının altını çizmektedir. Ulus-devlet; doğumu, doğumlu olma halini egemenliğinin ana unsuruna dönüştüren devlettir ve doğumu ulus içinde hayat bulan bir olgu olarak ele almaktadır.[142] Bunun sonucu olarak, ulus içinde doğmuş olmayanlar ya da içinde doğduğu ulusu sonradan yitirenler bu bağlantıyı krize sokmaktadır ve mülteci figürü bu konuda önemli bir rol oynamaktadır.

Bu bakımdan, Agamben'e göre mülteciyi herhangi bir bağlam içerisinde düşünmeden, nasıl ise öyle algılamamızın siyasal yenilenmenin önünü açabileceği ve mültecinin de gelecek bir siyasal toplumu görebilmemize ve tahmin edebilmemize imkân veren sınır bir kavram olabileceği, üzerinde durulması gereken önemli noktalardır. Bugün mülteciliğin bireysellikten çıkıp kitlesel bir harekete dönüşmesi ve bu sorunun potansiyel olarak her devletin bir gün kapısını çalabilme ihtimali Agamben'in değerlendirmelerini haklı çıkarmaktadır.

"Haklara sahip olma hakkı"nı ele alan ve aktüel siyasal pratiklerle ilişkilendiren bir diğer düşünür de Etienne Balibar'dır. "Arendt'in "insan" ile "yurttaş" ilişkisi bağlamında modernliğin gidişatına karşı konumlanmasından"[143] yola çıktığını dile getiren Balibar; Hannah Arendt'in "haklara sahip olma hakkı"yla olan ilişkisini kendi ifadesiyle "Arendt teoremi"[144] çerçevesinde ele almaktadır. Balibar, "haklara sahip olma hakkını" dışlama pratikleriyle işlemekte; aynı zamanda "haklara sahip olma hakkını" modern toplumlarda sayıları günden güne artan "dışlanmışlar" gibi geniş bir kategoride

[141]G. Agamben, 2020, s.161-162.

[142]G. Agamben, "Biz Mülteciler", 2009, s.49.

[143]E. Balibar, **Eşitlik Özgürlük; Siyasal Denemeler 1989-2009**, 2016b, s.225.

[144]Ibid., s.226-230.

ele alarak, haklardan mahrum olmayı yalnızca devletsizler ve mültecilerin deneyimlerine hapsetmemektedir.[145] Bunun temel nedeni, ulus-devlet içerisinde sürekli olarak dışlanmışların üretiliyor olmasıdır.

Arendt'in çıkış noktası olan devletsizler ve mülteciler, Balibar'ın altını çizdiği şekliyle; dünyada her zaman fiziksel olarak var olmaktadırlar ve bu halleriyle insanlar arasında her zaman fazlalık olarak görülmüşlerdir[146]; ait oldukları siyasal topluluğun artık var olmaması, kişisel korumadan mahrum bırakılmaları ve daima olarak yok edilme tehdidi ile karşı karşıya olmaları bu insanların ortak nitelikleri arasında yer almaktadır.[147] Bu açıdan, dışlama pratiğinin ana kaynağı kurumsal olarak haklardan mahrum bırakmadır ve bu "içleyerek dışlama", "içlemeden dışlama" veyahut "dışlayanın bizzat ortaklığın kendisi" olması şeklinde karşımıza çıkarak farklı dışlanma biçimlerini doğurmaktadır.[148]

İlki yurttaş- yurttaş olmayan ayrımından ziyade yurttaşlığın kendi içinde sahip olduğu pek çok dereceye ve bu dereceler neticesinde gerçekleşen dışlanmaya işaret eder. İkincisi ise bir statüden dışlanmayı ifade eder; Arendt'in terminolojisiyle örneklendirecek olursak yurttaşlığa giriş, siyasal haklara erişmeden yoksun bırakılmaktır. Üçüncü dışlanma biçimi ise, dışlamanın yalnızca bürokratik işleyişi ile değil aynı zamanda grup üyelerinin ortak motivasyonları sayesinde gerçekleştiğine gönderme yapar. Buradaki önemli nokta siyasal mekanizmanın yurttaşlık formu üzerinden dışlama pratiklerini hayata geçiyor olması ve bunun sonucunda yurttaşlık haklarından dolayısıyla insan haklarından mahrum kitlelerin ortaya çıkıyor olmasıdır. Balibar'a göre yurttaş haklarından yoksun bırakılanlar, insan haklarını da yitirmektedirler; durum bunun tersi değildir.[149]

---

[145]Ibid., s.228.

[146]Ibid., s.226.

[147]Ibid.

[148]E. Balibar, **Yurttaşlık**, 2016a, s.85-91.

[149]E. Balibar, **Eşitlik Özgürlük; Siyasal Denemeler 1989-2009**, 2016b**,** s.228.

Konuyu güncelle ilişkilendirmemize yardımcı olan Balibar'a göre yirminci yüzyıl, siyasal hakların insan haklarına hatta en temel hak olan hayatta kalma hakkına erişmenin ön koşulu olduğunu anlayıp görmemizi sağlamıştır.[150] "Herhangi bir devletin yurttaşı olmayanlar" ya da "dünya'daki hiçbir yerin yurttaşı olmayanlar"; evrensel niteliği olduğu vurgulanan insanlığın yitirilişine, insanlar arasında alt ve üst insan ayrımına neden olan aşırı şiddet biçimlerinin de ortaya çıkışına bir örnektir.[151]

Arendt'in "haklara sahip olma hakkı" kavramsallaştırmasının demokratik yurttaşlığın önemli bileşenleri olan eşitlik ve isyanı açığa çıkardığının altını çizen Balibar, ortak bir var oluş alanında yer alıyor olmanın aynı zamanda "haklara sahip olmak" anlamına da geldiğini vurgulayarak; mültecilerin, belgesiz göçmenlerin, topraksız köylülerin ortak var oluş alanının dışında bırakılanların en önemli örnekleri olduğunu ifade etmektedir.[152] Düşünür, "Bu haklar kimin için?", "haktan yoksun olanlara adalet" gibi söylemler çerçevesinde Brezilya'daki topraksız köylüleri, Fransa'daki belgesiz göçmenlerin deneyimlerini Arendt'in kategorileri çerçevesinde anlamaya çalışırken kuram ve olgu arasındaki ilişkiyi örnekleme çalışmaktadır. Bununla birlikte, devletlerin sınır politikaları çerçevesinde uyguladığı güvenlik prosedürlerinin her bir bireyi potansiyel bir dışlanmışa dönüştürebileceğini irdelemektedir. Bu noktada; küreselleşmenin etkilerini de göz önünde bulundurarak Arendt'in işaret ettiği paradoksu demokrasi, şiddet ve sınır temaları çerçevesinde değerlendirmektedir. Düşünürün üzerinde durduğu bu temalara ilerleyen bölümlerde yer verilecektir.

İnsan haklarında yer alan insan mefhumunu eleştiren ve bu eleştiriyi farklı kategoriler etrafında ele alan günümüz düşünürü Alain Badiou da Balibar gibi "haklara sahip olma hakkını" belgesiz göçmenlerin deneyimleri bağlamında ele almıştır. İnsan

---

[150]Etienne Balibar, "Bir Zulüm Topografyası Dizini: Global Şiddet Döneminde Medenilik ve Yurttaşlık", **Biz, Avrupa Halkı?: Ulusaşırı Yurttaşlık Üzerine Düşünümler**, (çev.) Kutlu Tunca, İzmir: ARA-lık Yayınları, 2008, s.149.

[151]Ibid.

[152]Ibid., s.148-151.

haklarına yönelik eleştirisinin temelinde ise etiğin insanı sunuş biçimi vardır; insanın etiğin sunduğu şekliyle kavranması onu bir kurban statüsü olarak görmek, dolayısıyla onu "ıstırap çeken bir hayvan, bir deri bir kemik, ölmekte olan beden statüsüne"[153] indirgemek anlamına gelmektedir. Elbette insan bir canlı olarak bu bağlama yerleştirilebilir, ancak bu yetersiz bir kavrayıştır, insan bundan ibaret değildir. İnsanı ölümsüzlük çerçevesinde ele alan Badiou, onu diğer canlı türlerinden farklı kılan şeyin tam da bu olduğunun altını çizmektedir: "Her halükârda özneleşme ölümsüzdür ve insanı insan yapar. Bunun ötesinde yalnızca biyolojik bir tür, hiç de cazip sayılamayacak "tüysüz bir iki ayaklı" vardır"[154].

Alain Badiou, insan haklarını "hayatın ölüme karşı hakları" veya "yokluk" vb. durumlar karşısında hayatta kalma hakkı olarak görmez; düşünüre göre insan hakları "Ölümsüz'ün, kendi kendilerine dayanan haklarıdır ya da Sonsuz'un ıstırap ve ölüm denen olumsallığın üzerinde uygulanan haklarıdır."[155] Buradaki önemli nokta; insan haklarına yönelik genel bakış açısında insanın pasif, aciz bir canlı türü olarak ele alınarak adeta yok sayılmasıdır. İnsan haklarının içine düştüğü bu kısır döngüden çıkış, ilk olarak insanı kavrayış, tanımlayış, ele alış biçimlerinde değişikliğe gidilmesiyle mümkün olabilir. Badiou'nun ifadesiyle, "İnsan olumlayıcı düşüncesiyle, ulaşmaya muktedir olduğu tekil hakikatlerle, onu hayvanların en dirençlisi ve en paradoksalı kılan Ölümsüz'le tarif edilmelidir"[156]. Bireyin bu tekil hakikatler ve olaylar karşısındaki duruşu, bireyin özneleşmesini sembolize etmektedir. İkinci olarak kötünün muhafazası değil, kötüyü kavrayış formunda iyiye ulaşmanın imkanlarının aranması

[153]Alain Badiou, "İnsan Var mıdır?", **Tesmeralsekdiz: Toplumsal Araştırmalar ve Sanat Şebekesi**, (çev.) Tuncay Birkan, No:4, Yıl:3, 2009, s.79.

[154]Ibid., s.80.

[155]Ibid.

[156]Ibid., s.82.

gerekmektedir.[157] Son kertede ise, tekil durumların ön planda tutularak, genelliklerin etiği diye bir şeyin olmadığını ortaya koymak gerekmektedir.[158]

Alain Badiou'nun bir de güncel siyasetle ilişkili analizine değinecek olursak, düşünürün "haklara sahip olma hakkı" konusunu Fransa'daki belgesiz göçmenlerin deneyimleri çerçevesinde ele almış olduğunu söyleyebiliriz. 90'lı yıllarda Fransa'da gerçekleşen belgesizler hareketinin "L'Organisation Politique *(OP)"* çatısı altında aktif bir rol de oynayan Badiou, belgesizler hareketinin siyasal partiler ve devletin ayrımcı rollerinin analizi yapılmadan anlaşılmasının mümkün olmadığını vurgulamaktadır.[159] Düşünüre göre, devletin en önemli aygıtı olan yasalar yurttaş figürü üzerinden Fransız ve yabancı kategorileri arasındaki ayrımı belirginleştirmekte; hatta bu statülerin birbirleriyle kurduğu ilişkiyi de yasa dışı ilan etmektedir. Bu noktada, hukuki normlar yurttaş, yabancı, göçmen, belgesiz, yasa dışı gibi kavramlar bağlamında bireylerin haklarla olan ilişkisini belirleyerek, "haklara sahip olma hakkı"nda can alıcı bir uğrak olan siyasal haklara erişimin önünü kesmektedir.

Fransa'daki göçmenler bir yurttaşın sahip olduğu tüm haklara sahip olma talebi gerekçesiyle ayaklanmışlardır. "Hiç kimse yasa dışı değildir", "herkes için hukuk (hak)"[160] ayaklanmalarının temel sloganlarıdır. Belgesiz göçmenlerin durumu, oturum iznine sahip olmanın kamusal alanda görünür olmak anlamına gelmediğinin en önemli örneklerinden biridir. Badiou'ya göre belgesiz göçmenlerin ayaklanmaları ve bir araya gelişleri siyasal parti ve kurumlardan bağımsız oluşu bakımından dikkate değerdir.[161] Bu bağlamda, hak taleplerinin belgesiz göçmenlerin kendi dinamikleriyle ortaya çıkmış olması "haklara sahip olma hakkı"nın öznesi kim sorusunun yanıtını genişletip, haklardan mahrum olmanın farklı bir şeklini ortaya koymaktadır. Belgesiz göçmenlerin toplumun

[157]Ibid.

[158]Ibid., s.82-83.

[159]Thomas Nail, "Alain Badiou and the Sans-Papiers", **Angelaki**, Vol: 20, Issue:4, 2015, s. 111.

[160]Ibid., s.121-122.

[161]Ibid.

ve siyasetin ötekisi olduğu gerçeğinden yola çıkarsak ve bunu tüm ötekiler bağlamında genelleştirirsek, Badiou'nun şu tespitine ulaşabiliriz:

> "(…) öteki, olumlayıcı varoluşun mihenk taşıdır; gerçekten de, insanlığın birliğini olumlayan ve gerçekleştiren mihenk taşıdır. Her doğru siyasetin, yani ikinci devrime yönelen ve ikinci devrimin yönlendirdiği her siyasetin temel kategorisinin Öteki-yabancı, göçebe proleter, mülteci- olmasının nedeni budur. Bu türden her siyaset özgül biçimler altındaki Öteki kategorisini harekete geçirir."[162]

Bir başka ifadeyle, bir öteki diğer öteki kategorisini harekete geçirme gücüne sahip olabilir ve bu güç de insan hakları siyasetinde yenilenmenin bir anahtarı olabilir. Mültecileri, yerinden edilmiş kişileri, devletsizleri Badiou'nun bu tespiti bağlamında ele almamak için hiçbir neden bulunmamaktadır.

Arendt'in insan haklarının "ya hiçbir hakkı olmayan insanların ya da zaten hak sahibi insanların hakları" olduğuna yönelik vurgusu, günümüz düşünürü Jacques Rancière tarafından eleştiriye tabii tutulmuştur. Rancière'e göre üçüncü bir ihtimal söz konusudur: "İnsan hakları, sahip oldukları haklara sahip olmayıp sahip olmadıkları haklara sahip olan kişilerin haklarıdır"[163]. İnsan hakları, hakların kaynağı ve aynı zamanda sahibi olan biricik bir öznenin hakları değildir; verili koşullar dahilinde oluşan yazılı haklar, var olan bir varlığın haklarıdır ve bu haliyle soyut nitelikte değildir. Bu yazılı yasaların gücünü sınamaya imkân veren de bu yasaların bizatihi varlığı ve bu yasaların sağladığı haklara sahip olan ya da olmayan tüm öznelerdir.

Rancière'e göre, siyasal özneler belirli sınırlara hapsedilmiş, o sınırlara sıkıştırılmış özneler olmak bir yana; "Daha ziyade içlerine kimlerin dahil edileceği konusunda bir sorunsal ya da ihtifal [litige] ortaya koyan artık adlardır"[164]. Siyaseti Arendt'in tanımladığı gibi "kendine özgü bir alan" olarak görmeyen Rancière, siyasetin insan haklarını da içeren bir süreç olduğunu ve bu süreçte hak taleplerine yönelik reddin ya da olurun önemli bir dinamik olduğunun altını çizmektedir.[165] Ayrıca, düşünür Etienne

---

[162]Alain Badiou, **Biliyorum, Çok Kalabalıksınız,** (çev.) Işık Ergüden, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2019, s.39.

[163]J. Rancière, "İnsan Hakları'nın Öznesi Kimdir?", 2009, s.58.

[164]Ibid.

[165]A. Çelebi, ""Haklara Sahip Olma Hakkı" ya da Siyasal Haklar: İnsan Hakları Üzerine Bir Deneme", 2009, s.102.

Balibar'dan da farklı olarak haklar konusunu tek başına incelenmesi gereken bağımsız bir alan olarak görmemektedir.[166]

Rancière, Arendt'in siyasal ve özel alan arasında katı bir ayrım yapması ve siyasal alanı yurttaşlık alanı ile özdeşleştirmesine bir eleştiri getirmektedir. Fransız Devrimi esnasında kadınların seçilme ve seçme haklarının olmamasına rağmen siyasal bir sebepten yani "devrim düşmanı oldukları gerekçesiyle" idam edilişlerini örnek vermektedir.[167] Kadının çıplak hayatının kamusal bir şekilde son bulması, Rancière'e göre siyasal ve özel alan ayrımını silikleştirmektedir. Bununla birlikte, kadınlar İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi sayesinde "sahip olmadıkları haklara" sahip olduklarını eylemleriyle ortaya koymuşlardır.[168] Düşünür, evrensel insan hakları ve yurttaşlık ilişkisine siyasal öznenin "değişkenliği" ve "sabitlenemezliği" çerçevesinde de bakabileceğimizin altını çizerken, konuyu sadece mülteci figürü bağlamında ele almanın diğer potansiyel öznelerin yasaların gücünü sınamadaki etkisini görmemize engel olabileceğine işaret etmektedir.

Hannah Arendt'in açtığı tartışmayı ele alan bir diğer düşünür ise Claude Lefort'tur. Düşünür siyaseti, örgütlü bir toplumun anlam arama faaliyeti olarak görmekte ve anlamın tek bir noktada sabitlenemeyeceğine vurgu yapmaktadır. Haklar, anlama süreci açısından can alıcı bir öneme sahiptir; çünkü ifade özgürlüğü, siyasal katılma hakkı, örgütlenme hakkı gibi hakların kullanılması toplumun kendini anlamasına ve yorumlamasına katkı sunmaktadır.[169] Bununla birlikte, "anlamın sabitlenemezliği" hakları geniş bir alana yaymaktadır; bu nedenden dolayı, haklar ve hak mücadeleleri daraltılmış bir özneyle sınırlandırılmamalı ya da sabit bir özneye hapsedilmemelidir. Bu konuda Lefort ve Rancière aynı görüşü paylaşmaktadır. Düşünüre göre, insan hakları da

[166]Ibid.

[167]J. Rancière, 2009, s.59.

[168]Ibid.

[169]A. Çelebi, 2009, s.101.

siyasal alanda neyin hak ya da neyin hak olmadığını anlamak açısından önemli bir işlev görmektedir.[170]

İnsan hakları eleştirisi yaparken Arendt gibi totalitarizmi ele alan Lefort, totalitarizmi kitlesel terör bağlamında yorumlamayarak düşünürden ayrılır.[171] Bununla birlikte, Arendt'in totaliter yönetimlerin siyasalarını; organize etmek ve tek bir bedende toplamak üzerine kurduğu düşüncesini yadsır ve totaliter yönetimlerin aksine ayrıştırma üzerine bir siyasa izlediklerini savunmaktadır.[172] Böylelikle, totaliter yönetimlerin ayrıştırma üzerinden uyguladığı politikalar hak mücadelesinde yeni öznelerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Totaliter uygulamalar nedeniyle haklardan yoksun olan grupların ortaya çıkması her iki düşünürün vardığı ortak sonuçtur; ancak bu gruplar Lefort'a göre özneleşerek hak mücadelelerinde yerlerini alırlarken, Arendt'te sessizliğe bürünmektedirler.

Ayrıca Lefort, insan hakları konusunu özellikle Karl Marx'ın Yahudi Sorunu isimli kitabının kritiği üzerinden tartışmaktadır.[173] İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ile yurttaşlığın, insan haklarının korumasından yararlanmaya yönelik basit bir araç haline getirildiğini savunan Marx, "gerçek ve hakiki insan" olarak kavranan insanın da "sivil toplumun atomize edilmiş egoist insanı" olduğunun altını çizmektedir.[174] Lefort da tam bu noktada; Marx'ın eleştirisinin üzerinden yeni hak talepleri için kolektif mücadelenin bir parçası olarak hareket etmenin önemini vurgulayarak, insan haklarının Marx'ın ifade

[170]Ibid.

[171]Claude Lefort, "Thinking With and Against Hannah Arendt", **Social Research: An International Quarterly**, Vol:69, No:2, Summer 2002, s.447.

[172]Ibid., s.450.

[173]Bkz. Claude Lefort, **The Political Forms of Modern Society, Bureaucracy, Democracy, Totalitarianism**, (ed.) John B. Thompson, Cambridge, Massachusetts: The MIT Press,1986.

[174]Karl Marx, **Yahudi Sorunu**, (çev.) Muzaffer İlhan Erdost, Ankara: Sol Yayınları,1997, s.36.

ettiği gibi "sivil toplumun egoist bireyi" için değil hak mücadelelerinde yer alıp hakları bizatihi kendileri yaratan özneler için olduğunu savunmaktadır.[175]

1.2.2.2. Kozmopolit Haklar Öğretisi

Milliyetçiliğin artması ya da aşırı sağın yükselişiyle kozmopolitler birer ölü ruha mı dönüştüler? Soruyu soran da yanıtını arayan da kozmopolitizmin önemli isimlerinden biri olan Seyla Benhabib'tir. Bu soruyu, bugün dünya siyasetinin gündeminde yer alan kitlesel göç ve bunun neticesinde ortaya çıkan kitlesel mültecilik olgusu etrafında yanıtlamaya çalışırsak ölü ruhu canlandırmaya yönelik çabaların olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin, Birleşmiş Milletler'in 2016 yılında yayınladığı New York Deklarasyonu'nda uluslararası toplumun yeniden harekete geçirilmesi, uluslararası sivil toplum örgütleri ile hükümetler arasında iş birliğinin güçlendirilmesi ve kitlesel göçe yönelik uluslararası hukukun tekrar gözden geçirilmesi gibi temalar yer almaktadır.[176] Deklarasyonda kozmopolit bir yurttaşlıktan söz edilmiyor olsa da, en azından uluslararası toplum ve uluslararası hukuka referans verilmesi kozmopolit öğreti açısından kayda değerdir.

Kozmopolit teriminin etimolojisine göz atacak olursak; "kosmos (evren) ve polites (vatandaş)" kelimelerinin birleşiminden meydana geldiğini görebiliriz.[177] Kavram bu haliyle sınırları belli bir düzen içinde yaşamanın karşıtı olarak konumlanır; sınırın bağladığı bir ortaklıktan ziyade doğa, akıl ve benzeri aşkınlıkların sağlayacağı bir aradalığa anlam yükler. Kozmopolit yurttaşlık ise Benhabib'in aktardığı şekilde; "her şeyden önce, insanın sadece insanlığının sonucu olarak belli haklara sahip olacağı yeni

[175]Claude Lefort, "Democracy and Totalitarianism", **The Political Forms of Modern Society, Bureaucracy, Democracy, Totalitarianism**, 1986, s.258.

[176]United Nations General Assembly, New York Declaration for Refugees and Migrants**,** A/RES/71/1, 03.10.2016, (http://www.unhcr.org/57e39d987, Erişim Tarihi:14.01.2018.)

[177]Seyla Benhabib, **Buhran Çağında Haysiyet- Zor Zamanlarda İnsan Hakları**, (çev.) Barış Yıldırım, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2013, s.26.

bir dünya hukuk düzeninin ve kamusal alanın yaratılmasıdır"[178]. Yurttaşlığı tanımlayan kozmopolit terimi ilk başlarda yurttaşlığın inkârı olarak görülürken, Kant'la birlikte ve Kant'tan sonra dünya yurttaşlığı olarak görülmeye başlar ve insan hakları arayışında yeni bir kapı aralar.[179]

Hakların ulus-devlet forumu içerisinde edinilmesine ve korunmasına bir eleştiri getiren kozmopolit düşünce, hakları devletçi yaklaşımın pençesinden kurtarmayı amaçlar; çünkü kozmopolit hakkın devletlerin "güvenlik" ve "öz çıkar" gibi önceliklerine kurban edildiğini savunurlar.[180] Hakların anayasallaşmasını ve devletleri aşan bir haklar kataloğunun oluşturulması gerektiğini[181], devletlerin önemli bir hukuk aygıtı olduğu gerçeğini göz ardı etmeden ortaya koymaktadırlar. Immanuel Kant'ın "dünya yurttaşlık hukuku" ve "evrensel misafirlik hakkı" kavramsallaştırmaları kozmopolit haklar öğretisinin temel çıkış noktasıdır.

Kant, bu hakları devletin egemenlik alanı içerisinde tanımlar ve medeni bir devletin şu üç a priori prensibe dayanması gerektiğini vurgular: "1. Beşerî bir varlık olarak toplumun her üyesinin özgürlüğü, 2. özne olarak her birinin diğerleri ile eşitliği, 3. yurttaş olarak milletler topluluğunun her bir üyesinin bağımsızlığı"[182]. 1756 tarihli "Ebedi Barış" makalesinde hayırseverlikten değil haklardan söz ettiğini belirten Kant, kozmopolit haklar fikrini fantastik bir imgelem olarak görmemek gerektiğini, kozmopolit hakların siyasal ve uluslararası hakkın yazılı olmayan kodlarının tamamlanması ve onların evrensel insan haklarına dönüştürülmesi için gerekli olduğunu öne sürmektedir.[183]

---

[178]Ibid., s.31.

[179]Ibid., s.23-31.

[180]Seyla Benhabib, **Ötekilerin Hakları: Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar**, (çev.) Berna Akkıyal, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, s.102.

[181]A. Çelebi, 2009, s.107.

[182]Immanuel Kant, "On the Relationship of Theory to Practice in Political Right", **Political Writings**, (ed.) Hans Reiss, 18. Baskı, The United Kingdom: Cambridge University Press, 2007, s.74.

[183]I. Kant, "Perpetual Peace A Philosophical Sketch", 2007, s.105 ve s.108.

Kant'a göre "insanlar yeryüzünün ortak sahipleridir"; bu nedenden dolayı karşılaşma ve bir arada olma ihtimalleri yüksektir. Bu da onlara geçici ikamet hakkını tanımaktadır; yağmalama, sömürme ya da buna benzer niyetler olmadığı sürece ikamet hakkının kısıtlanmaması gerekmektedir. Kant'ın ülkeye giriş yapmak isteyen ya da bir şekilde giriş yapmış olanların "mahvolma (untergang)" tehlikesi var ise geri çevrilemeyeceğine yönelik vurgusu; bugün Birleşmiş Milletler'in "Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşmesi"nin "geri göndermeme" ilkesinde karşımıza çıkmaktadır.[184]

[184]S. Benhabib, 2013, s.29.

II. BÖLÜM

EVRENSEL İNSAN HAKLARINDAN 'MÜLTECİLERİN İNSAN HAKLARINA'

Çalışmanın ilk bölümünde insan hakları siyasetinde yabancı özel olarak da mülteci konusunun hukuki ve kuramsal ele alınış biçimlerine yer verilmişti. Bu bölümde ise ilk bölümde değinilen hukuki ve kavramsal çerçeve ekseninde, 90'lı yıllardan bu yana insan hakları siyasetinde mülteci konusunun nasıl ele alındığı güncel olgular etrafında tartışılacaktır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde değişen siyasal konjonktür, uluslararası insan hareketliliğinin artmasına neden olmuştur. Ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler ise bu insan hareketliliğinin daha hızlı ve daha organize bir şekilde gerçekleşmesine katkı sunmuştur. Soğuk Savaş'ın bitiminden bu yana Asya'dan, Afrika'dan, Orta Doğu'dan ve eski Sovyet coğrafyasından birçok insan farklı nedenlerle, ki bu nedenlerin birçoğu içerisinde zorunluluk unsurunu barındırmaktadır, benzer amaç ve rotalarla yollara düşmüştür. Bu yollara düşüş yurttaşken sığınmacıya, mülteciye ve belki son kertede devletsiz bir kişiye dönüşecek yaşamlara işaret eder. Bu statüler, kişilerin insan haklarıyla ilişkisinin çerçevesini çizmektedir. Devletler ise bu statüler karşısında egemenlik ve ulusal güvenlik kavramlarının içini yeniden doldurmaktadırlar.

Çalışmanın bu kısmında, Soğuk Savaş'ın bitiminden bugüne yaşanan uluslararası göç karşısında insan hakları siyasetinde nasıl bir yanıt arayışına girildiği ve bu yanıt arayışlarının mülteciler açısından nasıl bir anlam ifade ettiği ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu çerçevede, uluslararası alanda özellikle Birleşmiş Milletler çatısı altında gerçekleşen hukuki düzenlemeler ile 21. yüzyılda adı sıklıkla mülteci kriziyle anılan Avrupa Birliği'nin göç ve özel olarak sığınmaya hukuki metinlerde nasıl yer verdiğine değinilecektir. Hem Birleşmiş Milletler hem de Avrupa Birliği örneklerinde yer verilen

hukuki girişimlerin insan hakları siyasetinde nasıl bir anlam bulduğu çalışmanın üçüncü bölümünde siyasal kuram içinden tartışmaya açılacaktır.

2.1. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER: KİTLESEL GÖÇE BİR YANIT OLARAK 'KÜRESEL GÖÇ YÖNETİMİ'

İnsan haklarını, "insanın sahip olduğu, insana 'içsel', 'doğal' olan ve en azından kişinin iki temel öğesi- beden ve düşünce- ile ilgili haklarını kapsayan haklar"[185] olarak tanımlarsak, her bir insanın yaşamsal koşullardan kaynaklı vazgeçilmez hakları olduğunun altını çizebiliriz. Ancak genel olarak, son dönemlerde ilan edilen ulusal ve uluslararası insan hakları bildirilerinde insanın kadın, çocuk, mülteci, göçmen, yabancı, işçi, öğrenci…vb. insani varlık kategorileriyle ele alındığını görmekteyiz.[186] İnsan hakları siyasetinde ise son otuz yıldan bu yana, yabancıların bu kategoriler içerisinde ön plana çıktığı görülmektedir. Yabancılar, aynı anda farklı öznelik hallerini de yüklenebildiği için insan hakları açısından en karmaşık ve hareketli kategoridir. Yabancıyı bir üst kategori olarak ele aldığımızda ise, mülteci figürünün tüm yabancılık halleri içerisinden sivrilerek öne çıktığını gözlemleyebiliriz. İnsan hakları siyasetinde son dönemde mülteci figürünün daha görünür bir hale gelmesi; dünyanın birçok yerinde, içinde bulundukları ayırt edici koşullar sebebiyle evrensel insan haklarının korumasına daha fazla ihtiyaç duyan insanların olduğunu göstermektedir.

Yabancılar konusunun göz önünde olan bir konuya dönüşmesi ile uluslararası göç arasında sıkı bir ilişki vardır. 1970-2017 yılları arasında 82 milyondan 244 milyona ulaşan uluslararası göçmen sayısı,[187] uluslararası göçü yeni bir paradigmaya

[185]Jacques Mourgeon, **İnsan Hakları**, (çev.) Ayşen Ekmekçi ve Alev Türker, İstanbul: Yeni Yüzyıl Kitaplığı-İletişim Yayınları, 1990, s.10.

[186]Ibid., s.6.

[187]Alexander Betts ve Lena Kainz, **The History of Global Migration Governance**, Working Paper Series No:122, UK: Refugee Studies Centre-Oxford Department of International Development- University of Oxford, 2017, s.1.

dönüştürmüştür. Göç hareketlerinin artışında; çatışmalar, savaşlar, iç karışıklıklar, teknolojinin ilerlemesine bağlı olarak ulaşım, iletişim ve uluslararası ağın gelişmesi, gelir dağılımındaki eşitsizliğin daha görünür bir hal alması gibi nedenler etkili olurken[188], uluslararası göçün insan hakları siyasetinde dikkate değer bir tema haline gelmesinde ise kitlesel göçün etkisi yadsınamaz. Soğuk Savaş'ın sona erişi, kitlesel göç hareketlerinin yoğun olarak yaşanmasında önemli bir dönüm noktasıdır. Soğuk Savaş sonrasında yaşanan iç karışıklıklar ile etnik ve siyasal çatışmalar kitlesel göçe neden olurken; göçün, göçle ilgili kavramlar ve metinlerin doğasını da değiştirmiştir. Bu nedenden dolayı, yabancılar konusunun insan hakları siyasetindeki yerini anlamak, kuram içi bir tartışma başlatmak açısından 1990 sonrası dönem dikkate değerdir.

2.1.1. Küresel Göç Yönetimi

İki savaş arası dönem uluslararası göçün insan hakları siyasetinde önemli bir uğrak haline gelmesinde mihenk taşıdır. Bu süreçte hakların normatif yapısını belirlemede uluslararası örgütler ve uluslararası hukuk etkin bir rol oynamaya başlarken, uluslararası göçün "haklara sahip olma hakkı" konusunda yarattığı paradoks da evrensel insan haklarının içerik ve niteliğinin yeniden irdelenmesine neden olmuştur. Çalışmanın ilk bölümünde bu çabalara ve bu çabalar sonucunda ortaya çıkan hukuki metinlere ve kategorik ayrımlara yer verilmişti. Peki Soğuk Savaş sonrası dönemi göç ve insan hakları konusunda farklı kılan nedir, bu sorunun yanıtını hem kuramsal hem de olgusal bir çerçevede göç yönetimi kavramı etrafında tartışmaya açacağız.

Dünyadaki toplam mülteci ve yerinden edilmiş kişilerin sayısına tarihsel olarak şöyle bir bakmak gerekirse: Birleşmiş Milletler'in verilerine göre, 1974 yılında 2.4 milyon olan mülteci sayısı 1984'te 10.5 milyona, 1996'da mülteciler de dahil yerinden

[188]Stephen Castles, "International Migration at the Beginning of the Twenty-First Century: Global Trends and Issues", **International Social Science Journal**, 52 (165), 2000, s.271-273.

edilmiş toplam kişi sayısı 27 milyona, 2015 yılında 65.3 milyona ve 2019 yılında ise bu toplam 79.5 milyona ulaşmıştır.[189] İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ilk kez böylesine yüksek bir rakama ulaşıldığı göz önünde bulundurulduğunda, sorunun çözülmeyerek bir süreliğine rafa kaldırılmış ve sonrasında ise farklı bir görünümle tekrar gündeme gelmiş olduğu iddia edilebilir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte yeniden çizilen sınırlar önceki dönemlerden farklı olarak yeni bir göç dalgası yaratmıştır. Göç eden kişi sayısındaki yoğunluk ve göç eden kişi profillerindeki karmaşıklık bu dönemi kendinden önceki dönemlerden farklı kılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana insan hakları ve göç konularında belirleyici bir rol üstlenen Birleşmiş Milletler, Soğuk Savaş sonrası dönemin insan hakları siyasetinin şekillenmesinde de etkin bir rol oynamıştır. Bu dönem, insan haklarının korumasına çok sayıda insanın ihtiyaç duyduğunu ortaya koymuştur. Birleşmiş Milletler'in bu dönemde örgütsel yapısı içinde salt insan haklarıyla ilgili bir birim kurması da durumun önemini ortaya koymaktadır. 1993 yılında kurulan İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, insan haklarının geniş konu yelpazesi içerisinden sivrilen uluslararası göç ve mültecilik olgularına duyarsız kalmamıştır. Ancak İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nden de önce, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 1994 tarih 48. birleşim 113 gündem kararında mülteci sorununu "küresel bir kriz" olarak tanımlamıştır.[190]

[189]Laura Barnett, "Global Governance and the Evolution of the International Refugee Regime", **International Journal of Refugee Law**, Vol:14, No: 2/3, 2002, s.249, United Nations High Commissioner for Refugees, **Global Trends: Forced Displacement in 2015**, (http://www.unhcr.org/576408cd7, Erişim Tarihi:30.01.2018.), **Global Trends: Forced Displacement in 2019**, (https://www.unhcr.org/globaltrends2019/, Erişim Tarihi:29.11.2020.)

[190]United Nations General Assembly, On the Report of the Third Committee (A/48/631) Convening of a United Nations Conference for the Comprehensive Consideration and Review of the Problems of Refugees, Returnees, Displaced Persons and Migrants, A/RES/48/113, 23.03.1994, (http://undocs.org/A/RES/48/113, Erişim Tarihi: 17.05.2018.)

BM İnsan Hakları Komisyonu'nun 1999 tarih 44 sayılı "Göçmenlerin İnsan Hakları"[191] başlıklı kararı insan haklarının evrenselliğini bir kez daha hatırlatarak, sayıları gittikçe artan göçmenlerin insan haklarının altını çizmektedir. Bu karar, bir anlamda insan haklarının evrenselliğinden bir şekilde yararlanamayanların da hakları olduğunu hatırlatma işlevi görmekte ve bu haliyle evrensel insan haklarından göçmenlerin, mültecilerin insan haklarına doğru evrilişi sembolize etmektedir. Kararın ardından, İnsan Hakları Özel Raportörlüğünce, bir rapor yayınlanmış ve bu raporda uluslararası toplumun insan haklarına ve özel olarak da göçmenlerin insan haklarına yönelik ilgisinin arttığı belirtilmiştir.[192] Bununla birlikte, göçmenliğin hukuksal, siyasal ve sosyal boyutlarının betimlenmesindeki zorluğa dikkat çekilmiş; göçmen kavramının alt kategorilerden oluştuğu ancak önemli olan noktanın hangi alt kategoride olursa olsun bir kişinin insan haklarına duyduğu ihtiyaç ve aciliyetin dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır.[193]

BM Genel Kurulu ve BMMYK'nın yukarıda değinilen çabaları; örgütün mülteciler konusunda geçmişi çok daha eskiye dayanan organı Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin varlığıyla daha da netlik kazanmıştır. BMMYK kendine özgü yapısı, mülteci haklarının korunması, mültecilerin karşılaştığı sorunların belirlenmesi ve bu sorunlara yönelik çözümler üretilmesi konusunda oynadığı etkin roller ile diğer uluslararası organizasyonlardan ayrılır.[194] Bu ayrımın farkına daha net bir

[191]United Nations High Commissioner for Human Rights, Human Rights of Migrants, Commission on Human Rights Resolution 1999/44, 27.04.1999, (http://ap.ohchr.org/documents/alldocs.aspx?doc_id=4660, Erişim Tarihi: 04.04.2019.)

[192]United Nations Economic and Social Council, Commission on Human Rights Specific Groups and Individuals Migrant Workers Human Rights of Migrants, Report of the Special Rapporteur, Ms. Gabriela Rodríguez Pizarro, submitted pursuant to Commission on Human Rights Resolution 1999/44, E/CN.4/2000/82, 06.01.2000, Executive Summary, s. 3. (https://undocs.org/E/CN.4/2000/82, Erişim Tarihi:17.05.2018.)

[193]Ibid., Md. 25-43, s.7-10.

[194]Gil Loescher ve James Milner, "UNHCR and the Global Governance of Refugees", **Global Migration Governance**, (ed.) Alexander Betts, Oxford, UK: Oxford University Press, 2011, s.189. Ayrıca bkz.; Martin Geiger ve Antoine Pécoud (ed.), **The Politics of International Migration Management**, London: Palgrave Macmillan, 2010, s.4.

şekilde varabilmek için BMMYK'nın tüzüğüne bakmak gerekmektedir. BMMYK, "mültecilerin korunmasıyla ilgili" görevlerini aşağıda yer aldığı şekliyle yerine getirmektedir:

- "Mültecilerin korunmasına ilişkin uluslararası antlaşmaların onaylanması ve sonuçlandırılmasını sağlayarak, başvurulara nezaret ederek ve değişiklik tekliflerini teşvik ederek;
- Hükümetler ile özel antlaşmalar yapıp mültecilerin durumunu iyileştirerek ve korunmaya ihtiyaç duyanların sayısını azaltmak için tasarlanan önlemlerin hayata geçirilmesini teşvik ederek;
- Gönüllü geri dönüşleri veya yeni topluluklara uyum sağlamayı teşvik eden hükümetlere ve özel çabalara yardım ederek;
- En muhtaç kategorileri dışlamamak suretiyle mültecilerin ülke topraklarına kabulünü teşvik ederek;
- Mültecilerin mallarını, özellikle de yeniden yerleşimleri için gerekli olanları, transfer etmelerine izin almak için çaba göstererek;
- Hükümetlerden sınırları dahilindeki mültecilerin sayıları ve durumları ile onlarla ilgili kanun ve yönetmelikler hakkında bilgi alarak;
- Hükümetler ve ilgili Hükümetler-arası kuruluşlar ile yakın temas içinde olarak;
- Mülteci sorunlarıyla ilgilenen özel örgütler ile kendisinin en uygun bulduğu biçimde temasa geçerek;
- Mültecilerin refahı ile ilgili özel kuruluşların çabalarının düzenlenmesini kolaylaştırarak"[195].

[195]Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, **Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler**, Ankara: BMMYK Türkiye Temsilciliği Yayınları, 1998, s.64 ; Metnin orijinali için bkz.: United Nation General Assembly, Statute of the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, A/RES/428 (V),14.12.1950, (http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/428(V), https://www.unhcr.org/4d944e589.pdf, Erişim Tarihi: 21.01.2019.)

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin mültecilerin haklarının korunmasından, denetlenmesine ve koordine edilmesine kadar geniş bir alanı kapsayan bu görev tanımları, onu diğer organizasyonlardan farklı kılarak daha etkin bir aktör haline getirmektedir. Bunun yanında, BMMYK'nın bir diğer ayırt edici özelliği de faaliyet alanının coğrafi olarak genişliğidir. 138 ülkede görev yapan BMMYK'nın bu ülkelerin hemen hemen yarısında ofisi bulunmaktadır, diğer ülkeler içinse bölge ve merkez ofisi düzeyinde hizmet vermektedir. BMMYK, bu yönleriyle küresel göç yönetimi olarak tanımlanan rejimin insan haklarını daha fazla ön planda tutarak işleyişinde belirleyici bir rol oynamaktadır ve örgüt çatısı altında alınan kararlar, normlar, prensipler, sözleşmeler ve karar alma prosedürleri de bu rolün işlevselliğine katkı sunmaktadır.[196]

Yukarıda değinmiş olduğumuz noktaları da göz önünde bulundurursak, göç yönetimi ya da küresel- uluslararası göç yönetimi olarak tanımlanan göç siyasetinin özellikle insan hakları bağlamında kabul görmesi ve uygulanmasında Birleşmiş Milletler'in etkin bir rolü olduğunu ifade edebiliriz. Bunun yanında, "göç yönetimi"nin BM çatısı altında nasıl tanımlandığı ve hangi uygulamaların göç yönetimi altında değerlendirildiğini; 7 Ağustos 2013 tarih A/68/283 sayılı "Göçmenlerin İnsan Hakları" başlıklı Genel Kurul kararında da görmek mümkün.

Göçmenlerin İnsan Hakları Özel Raportörünün sunumuyla başlayan bu kararda, "küresel göç yönetimi" kavramı yerine "küresel göç yönetişimi" kavramı kullanılmıştır. Kararda, "küresel göç yönetimi" ile ilişkili olduğu düşünülen hukuki metinler, raporlar ve etkinliklere yer verilmiştir. Onlardan bazıları şöyledir: "Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (1990 yılında gündeme gelmiş ancak 2003 yılında yürürlüğe girebilmiştir)", 1994 yılında Mısır'ın başkenti Kahire'de gerçekleştirilen ve içeriğinde uluslararası göç bölümünün yer aldığı "Uluslararası Göç, Nüfus ve Kalkınma konferansı", 1999 yılında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları

[196]G. Loescher ve J. Milner, "UNHCR and the Global Governance of Refugees", 2011, s.189.

Komisyonu tarafından "Göçmenlerin İnsan Hakları Özel Raportörlüğü" nün kurulması, Birleşmiş Milletler'in daha fazla güçlenmesi ve daha geniş perspektifte göç politikaları uygulamasını destekleyen 2002 tarihli "Doyle raporu", 2003 yılında "Uluslararası Göç Küresel Komisyonu"nun kurulması, 2006 tarihli "Uluslararası Göç ve Kalkınma Konusunda Yüksek Düzeyli Diyalog" zirvesi ve ardından "Küresel Göç ve Kalkınma Forumu"nun oluşturulması.[197]

Yukarıda yer verilen sözleşme, rapor ve konferanslarda göçmenlik konusu geniş bir perspektiften ele alınmıştır. Bu geniş perspektif içinde mültecilerin haklarının Birleşmiş Milletler tarafından nasıl ele alındığı, bu çalışma açısından dikkate değerdir. "Uluslararası Korumaya Dair Küresel İstişareler" başlıklı toplantılar serisinde, mülteciler göç yönetiminin bir öğesi olarak ele alınarak ilk adım atılmıştır. Küresel İstişareler; hükümetler, Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği, hükümetler arası kuruluşlar ile sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla 2002 yılına kadar devam etmiştir. Dönemin Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri Ruud Lubbers, Küresel İstişareler'in bir sonucu olarak adlandırılan "Koruma Gündemi" metninin ön sözünde; "Günümüzdeki mültecilik durumlarının uluslararası topluluğu, daha önce görülmemiş biçimde, mülteciler için küresel yönetişim yapısını iyileştirmeye"[198] zorladığını belirterek, aynı zamanda Küresel İstişareler'in gerçekleşme amacını da ortaya koymaktadır.

Bu toplantılar serisinde mültecilerle ilgili üzerinde durulan bazı noktalar şöyledir: Mültecilerin "geniş göç hareketleri" içinde korunması, mültecilerin her türlü haklarına saygı duyulması, kalıcı çözümler üretilmesi, yük ve sorumluluk paylaşımı, devletlerin

[197]United Nation General Assembly, Promotion and Protection of Human Rights: Human Rights Questions, Including Alternative Approaches for Improving the Effective Enjoyment of Human Rights and Fundamental Freedoms- Human Rights of Migrants, A/68/283, Bölüm III A/2, Md. 12-26, s.4-6, 07.08.2013, (https://undocs.org/en/A/68/283, Erişim Tarihi: 07.04.2019.)

[198]Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, **Koruma Gündemi**, 3. Baskı, 2003, (https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2017/02/koruma_gundemi.pdf, Erişim Tarihi: 06.05.2020.)

sığınma prosedürlerinin iyileştirilmesi.[199] Tüm bu temalar, kitlesel sığınma ve bireysel sığınma başlıkları altında ayrı ayrı ele alınmıştır. Bununla beraber, mültecilik ile ilgili sorunların çözümünde bilgi-istatistik paylaşımı, orijin, transit ve hedef ülke ayrımı ve bireysel ve kitlesel sığınma durumlarında mültecilerin korunmasına ilişkin prosedürlerde standartların oluşturulmasının önemi, göç yönetiminde altı çizilen unsurlar arasındadır.[200] Ayrıca göç yönetimi; mültecilerin insan haklarını içeren, işgücü talepleri ile ekonomik gereklilikleri dikkate alan, yük ve sorumluluk paylaşımı esasına dayanan küresel bir yönetişim olarak sunulmuştur.

BMMYK'nın da dahil olduğu birçok ulus üstü ve hükümetler arası organizasyon, sivil toplum kuruluşu ve akademisyenin katılımıyla gerçekleştirilen "Lahey Süreci" bir diğer adıyla "Mültecilerin Geleceği ve Göç Politikaları Lahey Deklarasyonu" da küresel göç yönetiminin kurumsallaşma sürecinde belirleyici bir yere sahiptir. Bu deklarasyonda; uluslararası toplum açısından mülteciler ve göçmenlerin durumlarının önem arz ettiği, bu nedenden dolayı hem göç halindeki insanların hem de devletler ve toplumların uzun soluklu çıkar ve ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulduğu iyi bir uluslararası yönetişim çerçevesinde yeni bakış açılarının geliştirilmesi gerektiğine yer verilmiştir.[201] Kısacası bu deklarasyona göre uluslararası iş birliğinin başarıya ulaşabilmesi için ilk olarak göçü çok boyutlu bir olgu olarak ele almak ve göçün insan haklarıyla olan ilişkisini daha görünür kılmak gerekmektedir.

Küresel göç yönetimi kavramı 2000'li yılların başlarında Birleşmiş Milletler dışında birçok uluslararası organizasyon tarafından da sıkça kullanılmış ve "uluslararası göç ve kalkınma" göç yönetiminin temel birleşenleri olarak görülmüştür. Birleşmiş Milletler dışında göç yönetimi kavramını sıklıkla kullanan uluslararası

[199]Ibid.

[200]Ibid., United Nations High Commissioner for Refugees, **Global Consultations: Protection of Refugees in Situations of Mass Influx**, 2001, (http://www.unhcr.org/3ae68f3d4.pdf, Erişim Tarihi:18.05.2018.)

[201]United Nations, Declaration of the Hague on the Future of Refugee and Migration Policy, Society for International Development (SID), A/57/693, 2002, (http://www.refworld.org/docid/3f13c9af4.html, Erişim Tarihi:20.05.2018.)

organizasyonlardan biri de Uluslararası Göç Örgütü'dür.[202] Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nden sonra göçle ilgili ikinci büyük organizasyon olan Uluslararası Göç Örgütü, "Herkesin faydası için göç yönetimi" sloganını kullanmıştır.[203] Örgütün göç yönetimi kavramı çerçevesinde ileri sürdüğü ilkeler arasında; göç ve kalkınma ekseninde göçmenlerin potansiyellerini ekonomik büyümeye dönüştürmek, yasal göçü (öğrenci, turist, emek göçü..vb. için) kolaylaştırmak ve göç edenlere yardımcı olmak, yasa dışı istenmeyen göçle mücadele etmek, zorunlu göç hareketlerini kontrol altına tutmak ve mülteciler ile yerinden edilmiş kişilere yardım etmek yer almaktadır.[204] Uluslararası Göç Örgütü'nün altını çizdiği bu ilkeler ile genel olarak savunduğu küresel göç yönetimi teması, sığınma arayanlar ve mültecilerin durumlarını iyileştirmekten ziyade hükümetlerin elini güçlendirdiği gerekçesiyle eleştirilmiştir.[205]

Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Göç Örgütü haricinde; "Uluslararası Göç Küresel Komisyonu", "Bern İnisiyatifi", "Küresel Göç ve Kalkınma Forumu" gibi oluşumlar da küresel göç yönetimini destekleyen organizasyonlar arasında yer almaktadır. Bu organizasyonların ortak katılımıyla gerçekleştirilen çalışmalarda uluslararası göç olgusu daha çok göçmenlik çerçevesinde tartışılmış, sığınma ve mültecilik konuları ise genel olarak düzensiz göç ekseninde değerlendirilmiş[206] ve genel olarak uluslararası göçün yaratmış olduğu dinamizm kalkınma perspektifinden ele alınmıştır. Bu ortaklıkların dışında her bir devletin ve organizasyonun küresel göç

---

[202]Martin Geiger ve Antoine Pécoud (ed.), **The Politics of International Migration Management**, London: Palgrave Macmillan, 2010, s.1.

[203]Fabian Georgi, "For the Benefit of Some: The International Organization for Migration Management and Its Global Migration Management", **The Politics of International Migration Management,** (ed.) Martin Geiger ve Antonie Pécond, London: Palgrave Macmillan, 2010, s.45.

[204]Ibid., s.46-48.

[205]Ibid., s.45.

[206]Bkz. United Nations, **Summary of the Report of the Global Commission on International Migration**, Global Commission on International Migration (GCIM), 2005, (https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/events/coordination/4/docs/P09_GCIM.pdf, Erişim Tarihi: 21.05.2018.)

yönetimine yönelik yaklaşımında öne çıkarttığı ya da üzerinde durduğu başlıklar değişiklik gösterebilmektedir. Bu başlıklar arasında ulusal güvenlik/ulusal egemenlik, mültecilerin insan hakları, ekonomik kalkınma ve gelişme gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır.

Tüm bunlarla birlikte göç yönetimi; insan ticareti ile mücadele, transit ve gönderen konumdaki ülkelerin personellerinin düzensiz göç ve sınır kontrolü konusunda eğitilmesi, göç politikalarının geliştirilmesi, geri dönüşler ve geri kabuller gibi bir dizi eylemler bütünüyle de tanımlanmaktadır.[207] Pek de yeni olmayan bu uygulamaları, göç yönetimi çerçevesinde diğer dönemlerden farklı kılan ise bu eylemleri sadece devletlerin değil birçok sivil toplum kuruluşunun da hayata geçiriyor olmasıdır.[208] Bunun yanında, ulus-devletlerin göç yönetimini uluslararası toplumu bir yana bırakarak, kendi ulusal egemenlik ve ulusal güvenlik yaklaşımlarına eklemeleri göç yönetimi rejimini özellikle mültecilerin insan hakları açısından farklı bir noktaya götürmektedir. Elbette ki dinamik bir süreç olan göç, gerçekleştiği koşullar, bağlamlar ve dönemler itibariyle farklı kavramlarla tanımlanmaya ya da açıklanmaya çalışılmıştır; bu bağlamda "küresel göç yönetimi" ya da "yönetişimi" olarak tanımlanan bu rejim de Soğuk Savaş'ın ardından göç literatüründe yerini almıştır.[209]

2.1.2. Mülteciler ve Göçmenler İçin New York Deklarasyonu

Soğuk Savaş'ın ardından yaşanan yoğun kitlesel göç hareketleri bir süre sonra unutulmuş ve sorun mültecilik meselesinden göçmenlik sorununa doğru evrilmiş; böylelikle uyum, entegrasyon, aile birleşimi, çalışma hakları vb. konular gündemin belirleyicisi olmaya başlamıştır. Ancak, Suriye'de 2011 yılında başlayan çatışmalar

[207]M. Geiger ve A. Pécoud, 2010, s.6.

[208]Ibid., s.7.

[209]N. Aslı Şirin Öner, "Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar", **Küreselleşme Çağında Göç; Kavramlar, Tartışmalar**, (ed.) S. Gülfer Ihlamur Öner ve N. Aslı Şirin Öner, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, s.27.

mülteciler konusunun tekrar can alıcı bir şekilde gündeme gelmesine neden olmuştur. "Avrupa mülteci krizi" olarak tanımlanan bu süreç mülteciliği insan hakları siyasetinin en önemli konusu haline getirirken, sorunun coğrafi olarak sadece Avrupa ile sınırlı kalmadığını da ortaya koymuştur. Suriye'den gerçekleşen göç hareketleri bir anda Afrika, Asya, Orta doğu ve Latin Amerika kaynaklı diğer düzensiz göç hareketlerinin de daha görünür hale gelmesine katkı sunmuştur. Böylelikle süreç insan haklarını öncelleyen bir bakış açısı ile göç yönetimi rejiminde değişiklikler yapmayı zorunlu kılmıştır.

Birleşmiş Milletler'in bu yeni göç dalgasını "mülteci ve göçmenlerin büyük ölçekli nüfus hareketi" olarak tanımlayan zirvesinde, "Mülteciler ve Göçmenler için New York Deklarasyonu" başlıklı bildiri ilan edilmiştir.[210] Deklarasyonun giriş bölümünde "günümüz dünyasında eşi görülmemiş bir düzeyde insan hareketliliğine tanıklık ettiğimiz" dile getirilirken, bu hareketliliğinin ciddiyetine dikkat çekmek amacıyla 244 milyonu aşkın insanın 2015 yılı itibariyle doğduğu ülkelerin dışında yaşadığına dair bir bilgi paylaşılmıştır.[211] Belirtilen 244 milyon kişiden yaklaşık 65 milyonu zorunlu olarak yerinden edilmiş kişiler, mülteciler, sığınma arayanlar ve ülkesinde yerinden edilmiş kişilerden oluşmaktadır.[212] Bu büyük nüfus hareketlerini "eşi benzeri görülmemiş" kılan yani diğer göç hareketlerinden ayıran en temel özellik ise; mülteci ya da göçmen olup olmadığına bakılmaksızın farklı nedenlerle ancak benzer rotaları kullanarak düzensiz bir şekilde göç eden insanların karma akınını içeriyor olmasıdır.[213]

Mülteciler ve Göçmenler için New York Deklarasyonu, göç olgusunu insan hakları perspektifinden değerlendiriyor olması açısından dikkate değerdir.[214]

---

[210]United Nations General Assembly, New York Declaration for Refugees and Migrants, A/RES/71/1, 03.10.2016.

[211]Ibid., 3.Paragraf.

[212]Ibid.

[213]Ibid., 6. Paragraf.

[214]Elspeth Guild ve Stefanie Grant, **Migration Governance in the UN: What is the Global Compact and What Does It Mean?,** Queen Mary University of London School of Law Legal Studies Research Paper, No: 252/2017, s.4 ve s.15.

Deklarasyonda, statüleri ne olursa olsun tüm mülteciler ve göçmenlerin hak sahibi olduğu ve insan haklarının tam anlamıyla korunması gerektiği, mülteci ve göçmenlerin statülerinin ayrı ayrı hukuki çerçevelerde yönetiliyor olmasına karşın her kategorinin evrensel insan haklarına ve temel özgürlüklere sahip olduğu vurgulanmıştır.[215] Deklarasyonun, bu büyük nüfus hareketlerinin göç yönetimi çerçevesinde en iyi şekilde yönetilebilmesi amacıyla işaret ettiği unsurlar şunlardır: Statüsünün içeriğine bakılmadan bütün göçmenler ve mültecilerin insan haklarının korunması, büyük sayıda mülteci nüfusunu topraklarında barındıran ülkelere destek verilmesi ve Uluslararası Göç Örgütü'nün Birleşmiş Milletler yapısına dahil edilerek göçe ilişkin küresel yönetişimin kuvvetlendirilmesi.[216]

Bu hedefler hayata geçirilirken; sorumluluk paylaşma esasına dayalı, daha duyarlı, merhametli ve insan odaklı bir göç yönetimi tarzına ihtiyaç duyulduğu kabul edilmiş[217] ve bu gereklilik için izlenecek yollar göç yönetiminde yeni bir yaklaşım olan "Mültecilere İlişkin Küresel Mutabakat" ve "Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç için Küresel Mutabakat"ta detaylı bir şekilde işlenmiştir. "Mültecilere İlişkin Küresel Mutabakat"ın temeli; uluslararası toplumun, mültecilerin büyük nüfus hareketleri ve devam eden mültecilik durumlarına yönelik, bilhassa bu durumlardan etkilenmiş ülkeler ve toplumları yük ve sorumlulukların adil ve öngörülebilir bir şekilde paylaşılmasını sağlayarak destekleyecek bir yol geliştirmesine dayanmaktadır.[218]

Mültecilere İlişkin Küresel Mutabakat, "Kapsamlı Mülteci Müdahale Çerçevesi *(Comprehensive Refugee Response Framework- CRRF)*" nin uygulamaya konulması temeline dayanmaktadır. Mülteciler ve Göçmenler İçin New York Deklarasyonu'nun

[215]United Nations General Assembly, New York Declaration for Refugees and Migrants**,** 2016.

[216]Ibid., 49 ve 74. Paragraf, Ek II 5. Paragraf.

[217]Ibid., 11. Paragraf.

[218]United Nations High Commissioner for Refugees, **The New York Declaration for Refugees and Migrants Answers to Frequently Asked Questions**, 9. Soru, (http://www.unhcr.org/events/conferences/584689257/new-york-declarationfaqs.html, Erişim Tarihi:23.05.2018.)

birinci ekinde yer alan "Kapsamlı Mülteci Müdahale Çerçevesi" derli toplu olarak şu uygulamaların önemine değinmektedir: "a) Hızlı ve iyi desteklenmiş giriş ve kabul önlemleri oluşturmak, b) acil ve devam eden ihtiyaçlar (ör. koruma, sağlık, eğitim vb.) için destek, c) mülteci alan ulusal/yerel kurumlar ve topluluklara yardım; ve d) dayanıklı çözümler için geliştirilmiş fırsatlar"[219]. Bununla beraber, işaret edilen bu uygulamalar şu dört hedefi karşılamak amacıyla tasarlanmıştır: "Çok sayıda mülteciye ev sahipliği yapan ülkeler üzerindeki baskıyı hafifletmek, mültecilerin kendi kendine yeterliliğini arttırmak, üçüncü ülke çözümlerini genişletmek ve güvenli ve onurlu bir geri dönüş için orijin ülkelerdeki şartları desteklemek".[220]

Mutabakat, ayrıca Kapsamlı Mülteci Müdahale Çerçevesi'ne ilişkin bir eylem planı sunmaktadır. Bu eylem planı "yük ve sorumluluk paylaşımı için düzenlemeler" ile "desteğe ihtiyacı olan alanlar" başlıkları altında formülize edilmiştir. Her iki başlık da ilkesel olarak kabul edilmiş olan maddelerin uygulanabilmesi için yol haritaları çizmektedir. Yük ve sorumluluk paylaşımıyla ilgili olan başlıkta özetle; çok paydaşlı bir yaklaşım benimsenerek ulusal düzenlemeler ve bölgesel mekanizmaların desteklenmesi, destek platformlarının oluşturulması, dayanışma konferanslarının düzenlenmesi, ek kaynak sağlanması, kaynakların verimli kullanılması, tüm bunların yanında verilerin güvenilir bir şekilde oluşturulması ve kanıtların bu veriler üzerinden sınanması gerektiğine yer verilmiştir.[221] Böylelikle mültecilik olgusuna farklı ulusal, bölgesel ya da kurumsal çerçevelerden bakabilme imkanı sağlanırken, "Küresel Mülteci Forumu" aracılığıyla da karşılaşılan sorunlara yönelik ortak adımlar atmak ve geniş açılı çözümler üretmek amaçlanmaktadır.

[219]Ibid., 6. Soru.

[220]Ibid.

[221]United Nations, **Global Compact On Refugees**, New York, 2018, s.7-18, (https://www.unhcr.org/5c658aed4.pdf, Erişim Tarihi: 09.05.2020.)

Eylem planında yer alan "desteğe ihtiyacı olan alanlar" başlığı ise teknik uygulamaların düzenlenmesi, ortaklaştırılması ve mültecilerin insan haklarını koruyan bir forma dönüştürülmesi yönündedir. Bu bağlamda, çok sayıda mülteciye ev sahipliği yapan ya da coğrafi sınırları nedeniyle böyle bir potansiyeli olan devletlerle iş birliği yapılarak hem mültecilerin insan haklarının hem de devletlerin ulusal güvenliklerinin korunması amaçlanmaktadır. Ayrıca, sığınma arayan kişilerin başvurularının sağlıklı bir şekilde kayıt altına alınması ve korumanın hassasiyeti göz önünde bulundurularak verilerin kullanılması; ilgili ulusal makamlara sığınma sistemlerini güçlendirmeleri amacıyla ulusal, bölgesel ve uluslararası belgelere uygun olarak teknik destek sağlanmak temel konular arasındadır.[222] Bununla birlikte, mültecilerin eğitim ve sağlık ihtiyaçlarının karşılanması, mesleki durumları ve geçim koşullarının sürdürülebilir kalkınma bağlamında desteklenmesi gibi temalara da yer verilmiştir.[223]

New York Deklarasyonu'nun amaçladığı küresel mutabakatın ikinci kanadını oluşturan "Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç için Mutabakat"ta ise; devletler arasında uluslararası göçü tüm boyutlarıyla ele alan bir ilkeler, taahhütler ve anlayışlar seti oluşturarak, küresel yönetişim ve uluslararası göç üzerine gelişmiş bir koordinasyon ağı oluşturulmasına katkı sağlanacağı düşünülmektedir.[224] Bu mutabakatta göç konusunda edinilmiş tecrübelerden yola çıkarak; göçmenler ve mültecilerin insan haklarını ön planda tutmak ve göç hareketlerinin düzenli ve güvenli bir şekilde gerçekleşmesini sağlamak amacıyla uluslararası ve uluslar-üstü bir iş birliği çağrısında bulunulmaktadır.

Aralık 2018'de Fas'ın Marakeş kentinde düzenlenmiş olan zirvede Birleşmiş Milletler üyesi devletlerin onayına sunulan ve BM'nin "küresel ölçekteki ilk göç anlaşması" niteliğini taşıyan bu "Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç" başlıklı mutabakatının amaçları şöyle sıralanmıştır:

---

[222]Ibid., s.18-41.

[223]Ibid.

[224]The New York Declaration for Refugees and Migrants Answers to Frequently Asked Questions, 12. Soru.

- “Kanıta dayalı politikalara dayanarak doğru ve bölümlere ayrılmış verilerin toplanması ve bu verilerden yararlanılması,
- İnsanları menşe ülkelerinden ayrılmaya zorlayan ters etki yaratan etkenler ve yapısal faktörlerin asgariye indirilmesi,
- Göçün bütün aşamalarında doğru ve zamanlı bilginin temin edilmesi,
- Bütün göçmenlere yasal bir kimlik ve uygun belgelendirme sağlanması,
- Düzenli göç yollarının uygunluğunun ve esenliğinin geliştirilmesi,
- İnsana yakışan işin temini için adil ve etik istihdam ile güvenlik koşullarının kolaylaştırılması,
- Göçteki hassasiyetin ele alınması ve azaltılması,
- Hayatların kurtarılması ve kayıp göçmenler için koordinasyonlu uluslararası girişimlerin oluşturulması,
- Göçmen kaçakçılığına karşı uluslararası müdahalenin güçlendirilmesi,
- Uluslararası göç bağlamında insan ticaretinin önlenmesi, ortadan kaldırılması ve insan ticaretiyle mücadele edilmesi,
- Sınırların entegre, güvenli ve eşgüdüm içerisinde yönetilmesi,
- Uygun izleme, değerlendirme ve yönlendirme için göç usullerinde kesinliğin ve öngörülebilirliğin güçlendirilmesi,
- Göçmenlerin gözaltına alınmasını son çare tedbiri olarak kullanılması ve alternatif seçenekler üzerinde çalışılması,
- Göç döngüsünde diplomatik koruma, yardım ve iş birliğinin artırılması,
- Göçmenlerin temel sosyal hizmetlere erişmelerinin sağlanması,
- Tam kaynaşma ve sosyal uyumun gerçekleşmesi için göçmenlerin ve toplumların güçlendirilmesi,
- Ayrımcılığın bütün türlerinin ortadan kaldırılması ve göç algısını şekillendirmesi için gerçeklere dayalı kamu söyleminin desteklenmesi,

- Becerilerin geliştirilmesi için yatırım yapma ve becerilerin, niteliklerin ve yeterliliklerin karşılıklı tanınmasını kolaylaştırma,
- Bütün ülkelerde sürdürülebilir kalkınmaya tam katkı sağlamak için göçmenlere ve diasporalara yönelik koşulların oluşturulması,
- Göçmenlerin finansal katılımlarının ve daha hızlı, güvenli ve ucuz işçi dövizi transferlerinin desteklenmesi ve geliştirilmesi,
- Sürdürülebilir entegrasyonun yanı sıra güvenli ve insan onuruna yakışan geri dönüş ve geri kabulün kolaylaştırılmasında iş birliğinin sağlanması,
- Kazanılmış hak ve sosyal güvenlik yardımlarının taşınabilmesine yönelik mekanizmaların oluşturulması,
- Güvenli, usule uygun ve düzenli göçe yönelik uluslararası iş birliği ve küresel ortaklığın güçlendirilmesi".[225]

Bu amaçlarla, potansiyel sorunlara yönelik önleyici bir mekanizma oluşturmak ve sığınma konusunda tüm devletlerin kabul ettiği insan haklarını ön planda tutan bir standartlar kataloğu geliştirmek istendiği söylenebilir. Birleşmiş Milletler'in "Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç için Küresel Mutabakat"ı ile hayat bulan bu isteği, Marakeş'teki zirvenin ardından 19 Aralık 2018'de Genel Kurul'un onayına sunulmuş ve 152 evet oyu ile kabul edilmiştir. 24 ülke oy kullanmazken; Çek Cumhuriyeti, Macaristan, İsrail, Polonya ve Amerika Birleşik Devletleri mutabakatı imzalamamış; Avusturya, Avustralya, Bulgaristan, Cezayir, Şili, İtalya, Libya, Litvanya, Lihtenştayn, Romanya, Singapur ve İsviçre ise çekimser oy kullanmışlardır.[226]

[225]"Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç İçin Küresel Mutabakat", **Hükümetlerarası Müzakere Edilen ve Mutabık Kalınan Nihai Belge- 13 Temmuz 2018**, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün gayri resmi çevirisi, s.7-8, (https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/files/küresel%20göç%20mutabakatı.pdf, Erişim Tarihi: 21.01.2019.) Metnin orijinali için bkz.: "Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration- Final Draft 11 July 2018", (https://refugeesmigrants.un.org/sites/default/files/180711_final_draft_0.pdf, Erişim Tarihi: 19.11.2018.)

[226]United Nation News, "General Assembly Officially Adopts Roadmap for Migrants to Improve Safety, Ease Suffering", 19.12.2018, (https://news.un.org/en/story/2018/12/1028941, Erişim Tarihi: 09.05.2020)

Yukarıda yer vermiş olduğumuz tüm mutabakatların bel kemiği olan New York Deklarasyonu, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na üye 193 devletin imzasıyla kabul edilmiş bağlayıcı olmayan siyasal bir sözleşmedir.[227] 2019 yılı içerisinde gerçekleştireceği toplantılarla küresel mutabakatı hayata geçirmeyi hedefleyen Birleşmiş Milletler, mültecilerin insan haklarının korunması konusundaki zorunluluğa dikkat çekerken, sorunun çözümündeki kilit noktanın uluslararası bir iş birliği olduğunu savunmaktadır.

Birleşmiş Milletler'in bu girişimi birçok devlet tarafından olumlu karşılanmış olmakla birlikte, süreç içerisinde bazı devletler ve uluslararası örgütler tarafından eleştiri ve yaptırımlara maruz kalmıştır. Örneğin İnsan Hakları İzleme Örgütü, Uluslararası Af Örgütü ve bazı mülteci yardım kuruluşları deklarasyonu ve onunla birlikte gerçekleştirilen zirveleri pasif-pısırık girişimler olmakla suçlamış ve bu girişimlerin 193 üye üzerinde bir zorunluluk yaratmıyor olmasını eleştirmişlerdir.[228] Bununla birlikte, bazı mülteci yardım kuruluşları sayıca daha fazla mülteci alımıyla (ülkelerin mülteci kotaları) ilgili bir başlığa yer verilmemiş olmasından dolayı hayal kırıklığına uğradıklarını dile getirirken, en azından savaş sonrası dönemin uygulama ve sözleşmelerinin korunuyor olmasını umut verici bulmuşlardır.[229]

Deklarasyon ve mutabakatlara yönelik devletler düzeyinde ilk eleştiri İngiltere'den gelmiştir. İngiltere Başbakanı Theresa May, Birleşmiş Milletler zirvesinde

---

[227]"UN Chief Urges World Leaders to Celebrate Migration as a Positive: António Guterres Calls on UN Member States to Adopt Humane Approach to Migrants by Making More Travel Routes Available and Protecting Foreign Workers", **The Guardian**, 10.01.2018, (https://www.theguardian.com/global-development/2018/jan/11/un-chief-urges-world-leaders-celebrate-migration-positive-antonio-guterres, Erişim Tarihi: 23.05.2018.)

[228]Tracy McVeigh ve Mark Townsend, "Why won't the World Tackle the Refugee Crisis?", **The Guardian**, 17.09.2016, (https://www.theguardian.com/world/2016/sep/17/world-will-not-face-up-to-refugee-crisis-un-obama, Erişim Tarihi: 23.05.2018.)

[229]"The Guardian View on the New York Declaration: Better than Nothing", **The Guardian**, 19.09.2016, (https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/sep/19/the-guardian-view-on-the-new-york-declaration-better-than-nothing, Erişim Tarihi: 23.05.2018.)

yaptığı konuşmada küresel mutabakatta altı çizilen unsurların aksine; mültecilerin ulaştıkları ilk ülkede kalmalarının desteklenmesi, ekonomik göçmen ve mülteci arasındaki ayrımın net bir şekilde çizilmesi ve ülkelere sınırlarını korumaları için daha fazla izin verilmesi gibi konuları gündeme taşımıştır.[230] Ayrıca, May İçişleri Bakanlığı döneminde İngiltere ve genel olarak Avrupa Birliği ülkelerinden mülteci statüsü almayı sağlayan sığınma sistemini, "en zengin, en şanslı ve en güçlü olanı ödüllendirme"[231] olarak tanımlamış ve bu ifadesinden dolayı birçok tepki de almıştır. May'in ifadeleri ile İngiltere'nin mültecilere yönelik genel yaklaşımı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleşen en büyük mülteci krizi karşısında bir mesafe alış ve Birleşmiş Milletler'in ilkelerinden uzaklaşma olarak okunmuştur.[232] Bir başka ifadeyle, küresel mutabakatta özellikle dile getirilen sorumluluk ve yük paylaşımları, üçüncü ülke çözümünün geliştirilmesi, mültecilerin insan haklarının korunması ve onların kendilerine olan güvenlerine katkı sağlanması gibi temalar İngiltere'nin ulusal egemenlik ve güvenlik politikalarıyla uyumlu bulunmamıştır.

New York Deklarasyonu'na yönelik dikkat çeken bir diğer tepki ise Amerika Birleşik Devletleri'nden gelmiştir. Deklarasyonda sunulan göçmenler ve mültecilere yönelik küresel mutabakat eski Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Barrak Obama yönetimi zamanında kabul edilmişti. 8 Kasım 2016'da yapılan başkanlık seçimlerinde Donald Trump ABD'nin yeni başkanı seçildi. Yeni yönetim, New York Deklarasyonu çerçevesinde kabul edilen "Mültecilere İlişkin Küresel Mutabakat"tan ve onaya

---

[230]Patrick Kingsley, "Theresa May isn't Interested in Refugees' Welfare: She Just Wants Fewer of Them in Britain", **The Guardian**, 19.09.2016, (https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/sep/19/theresa-may-refugees-welfare-migrant, Erişim Tarihi: 23.05.2018.), "Speech:Theresa May's speech to the UN General Assembly", (https://www.gov.uk/government/speeches/theresa-mays-speech-to-the-un-general-assembly, Erişim Tarihi:25.05.2018.)

[231]Alan Travis, "On Asylum and Refugees, Britain Left Europe Years Ago After Angela Merkel's Humanitarian Response to the Crisis, Europe is Rapidly Shifting Towards Theresa May's Position", **The Guardian**, 01.03.2017, (https://www.theguardian.com/uk-news/2017/mar/01/how-britain-hard-stance-refugees-reshaping-european-policy, Erişim Tarih,: 27.05.2018.)

[232]Ibid.

sunulacak olan "Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç için Küresel Mutabakat"tan; Amerika Birleşik Devletleri'nin göç politikası ve Trump yönetiminin göç prensiplerinle uyumlu olmadıkları gerekçesiyle 2 Aralık 2017 tarihinde çekilme kararı almıştır.[233] Bu kararı Amerika Birleşik Devletleri'nin Birleşmiş Milletler Büyükelçisi Nikki Haley şu sözleriyle açıklamıştır: "Sınırlarımızı en iyi nasıl kontrol edeceğimize ve ülkemize kimlerin girmesine izin verileceğine biz karar vereceğiz. New York Deklarasyonu'ndaki küresel yaklaşımı açıkça Amerika Birleşik Devletleri'nin egemenliğiyle uyumlu değildir"[234] ve "Göç politikalarına ilişkin kararlarımız her zaman Amerikalılar ve yalnızca Amerikalılar tarafından alınmalıdır"[235].

Bu ayrılış üzerine ilk eleştiri, BM Genel Sekreteri Antonio Gutteres tarafından gelmiş; bu ve benzeri ayrılışları ülkeler içi ve arası güveni inciten bir davranış olarak tanımlayan Gutteres, "Kapalı kapılar ve açık düşmanlık yerine, mülteci koruma rejimlerinin bütünlüğü ve insan merhametinin basit ılımlılığının yeniden tesis edilmesine"[236] ihtiyaç olduğunun altını çizmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin küresel mutabakattan ayrılışı mülteci yardım kuruluşları tarafından da insan haklarından uzaklaşma olarak yorumlanmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin bu tavrı küresel mutabakattan ayrılmak isteyen diğer devletler açısından bir referans noktası olmuştur. Örneğin Macaristan Dışişleri ve Ticaret Bakanı ABD'nin bu kararını örnek göstererek, Macaristan'ın New York

---

[233] "United States Ends Participation in Global Compact on Migration", United States Mission to The United Nations, 2017, (https://usun.usmission.gov/united-states-ends-participation-in-global-compact-on-migration/, Erişim Tarihi: 26.05.2018.)

[234]Patrick Wintour, "Donald Trump Pulls US out of UN Global Compact on Migration: On Eve of International Conference, US Envoy Says Plan for more Humane Strategy is Incompatible with US Sovereignty", **The Guardian**, 03.12.2018, (https://www.theguardian.com/world/2017/dec/03/donald-trump-pulls-us-out-of-un-global-compact-on-migration, Erişim Tarihi: 23.05.2018.)

[235]Ibid.

[236]David Usborne, "Trump's America First Doctrine Will Destroy the United Nations: Trump Left no Doubt What He Thinks of the Deal Done with Iran To Constrain its Nuclear Programme. He doesn't Like it And He's Aching to Tear it Up", **The Independent**, 19.09.2017, (https://www.independent.co.uk/voices/trump-un-speech-america-first-destroy-united-nations-north-korea-a7956096.html, Erişim Tarihi:26.05.2018.)

Deklarasyonu'ndan "ortak akıl ve de Avrupa güvenliğini restore etme niyeti ile uyumu olmadığı" ve çeşitli güvenlik kaygıları yarattığı gerekçesiyle çekileceğini açıklamıştır.[237] Avusturya da New York Deklarasyonu ve içerdiği mutabakatlara yönelik benzer bir tepki vererek, Aralık 2018'de onaya sunulan "Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç" mutabakatını imzalamamıştır.[238] Polonya da yine benzer bir argümanla; deklarasyonun Polonya'nın talepleriyle uyumlu olmadığı ve karar alma sürecindeki bağımsızlığı zedelediği gerekçesiyle mutabakatı imzalamayı reddetmiştir.[239] Mültecilerin insan hakları konusunda iyi bir karnesi olmayan Avustralya da bu sözleşmeyi imzalamayı reddeden ülkeler arasında yer almaktadır. Avustralya, sözleşmeyi imzalamayı egemenlik ilkesiyle çelişiyor olması ve mültecilerin alıkoyma yönteminin son çare olarak görülmesinin mümkün olmadığı gibi gerekçelerle kabul etmezken, İçişleri Bakanı Peter Dutton da bu sözleşme karşısında şunları dile getirmiştir; "Egemenliğimizi teslim etmeyeceğiz-Seçilmemiş bir organın (Birleşmiş Milletler) bize ve Avustralya halkına bunu dikte etmesine izin vermeyeceğim"[240]. Görüldüğü gibi yukarıda amaçlarını yazmış olduğumuz

[237]"Hungary Pulls Out of U.N. Global Migration Agreement", **The New York Times**, 18.07.2017, (https://www.nytimes.com/2018/07/18/world/europe/hungary-migration-united-nations.html, Erişim Tarihi: 15.11.2018.), Ayrıca bkz.; "Hungary to Guit U.N. Migration Pact Shunned by Washington", **Reuters**, 18.07.2018, (https://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-hungary-un/hungary-to-quit-un-migration-pact-shunned-by-washington-idUSKBN1K81BS, Erişim Tarihi: 18.11.2018.)

[238]"Austria to Follow US and Hungary by Withdrawing from UN Migration Pact: The Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration is Expected to be Approved by All Other Member States", **The Independent**, 31.10.2018, (https://www.independent.co.uk/news/world/europe/austria-un-migration-global-pact-agreement-us-hungary-sebastian-kurz-freedom-party-a8610161.html, Erişim Tarihi: 15.11.2018.), Ayrıca bkz; Jennifer Rankin, "EU Criticises Austria for not Signing UN Global Migration Pact European Commission Speaks of Regret at Vienna Joining Hungary in Snubbing Compact", **The Guardian**, 01.11.2018, (https://www.theguardian.com/world/2018/nov/01/austria-criticised-not-signing-un-global-migration-compact-european-commission, Erişim Tarihi: 15.11.2018.)

[239]"Poland to Snub U.N. Migration Pact, Slovakia Has Reservations", **Reuters**, 20.11.2018, (https://www.reuters.com/article/us-un-migrants/poland-to-snub-un-migration-pact-slovakia-has-reservations-idUSKCN1NP1PE, Erişim Tarihi: 22.01.2019.)

[240]Amy Remeikis ve Ben Doherty, "Dutton Says Australia Won't 'Surrender Our Sovereignty' by Signing UN Migration Deal Minister Takes Umbrage With Parts Of Global Agreement Which Insist Migration Detention Should Only be Used as a Last Resort", **The Guardian**, 25.07.2018, (https://www.theguardian.com/australia-

"Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç için Küresel Mutabakat", onaya sunulması beklenmeden bile birçok ülkeye rahatsızlık vermiş ve ciddi eleştirilere maruz kalmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri, Macaristan, Avusturya, Polonya ve Avustralya'nın New York Deklarasyonu ve içerdiği mutabakatlara yönelik tepkileri her ne kadar dikkatimizi çekmiş olsa da bu söylem ve etkilere yabancı değiliz; çünkü deklarasyon öncesinde de birçok ülke göç konusunda benzer tavırlar sergilemiştir. Bu sözleşmelerin gündeme gelmesinden çok daha önce, Birleşmiş Milletler'in İnsan Hakları Özel Raportörlerinden Jorge Bustamante'nin gözlemlerine yer verilen bir raporda; sadece sınır kontrolü ve güvenlik kaygısıyla hareket eden göç politikalarının insan ve koruma odaklarından uzak olduğu, bu nedenden dolayı da göçmenlerin insan haklarının korumasından yararlanmasını olumsuz etkilediği dile getirilmiş[241] ve düzensiz göçün kriminalize edilmesinin özellikle belirli grupların insan haklarından yararlanmasının üzerinde negatif bir etki yarattığının altı çizilmiştir.[242] Bustamante'den sonra göreve gelen François Crépeau da öncülü ile benzer niteliklerde eleştiriler yaparak, düzensiz göçün bir suç olarak görülmemesi gerektiğini ve "insan onurunun da bir tabiiyeti olmadığını"[243] belirtmiştir.

Sonuç itibariyle, küresel göç yönetimi çerçevesinde kabul edilen New York Deklarasyonu ve içerdiği ilkeler yoğun nüfus hareketleri sonucu oluşan mülteci sorununa yönelik insan haklarını ön planda tutan bir yaklaşım sunmaktadır. Ancak bu ilkelerin uygulanıp uygulanamayacağı konusu devletlerin mülteci sorununa ulusal güvenlik ve

news/2018/jul/25/dutton-says-australia-wont-surrender-our-sovereignty-by-signing-un-migration-deal, Erişim Tarihi: 19.11.2018.)

[241]United Nation General Assembly, Promotion and Protection of Human Rights: Human Rights Situations and Reports of Special Rapporteurs and Representatives, A/65/222, 03.08.2010, Md.14, s.6., (https://undocs.org/en/A/65/222, Erişim Tarihi: 08.04.2019.)

[242]Ibid., Md.35, s.10-11.

[243]United Nations News, "Migrants Must Be Treated with Dignity and Respect For Human Rights, UN Expert Says", 21.10.2011, (https://news.un.org/en/story/2011/10/392482-migrants-must-be-treated-dignity-and-respect-human-rights-un-expert-says, Erişim Tarihi: 10.05.2020)

ulusal egemenlik perspektifinden bakmaları, göç yönetimini kendi ulusal çıkarları etrafında ele almaları nedeniyle sorgulanırken, "evrensel insan hakları" ile "yurttaşlık" arasındaki paradoksun bir kez daha gün yüzüne çıkmasına da katkı sağlamıştır.

2.2. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE 'MÜLTECİ KRİZİ': AVRUPA KALESİ Mİ YOKSA BİR KUCAKLAMA MI?

Avrupa'yı bir göç çekim merkezi haline getiren en temel öğelerden biri Avrupa'nın sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi ile gelişmiş siyasal kültürüdür. Bu birçok birey için daha iyi bir yaşamın Avrupa'da mümkün olabileceği anlamına gelmektedir. Diğer taraftan Avrupa'nın coğrafi konumu göç etme fikrinin eyleme dönüşmesinde önemli bir rol oynarken, Avrupa Birliği'nin birlik olmaktan kaynaklı coğrafi sınır genişliği ise göçün yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Son dönemlerde adını sıklıkla mülteci sorunuyla duyuran AB, kendine özgü siyasal oluşumu ve yoğun kitlesel akınlarla karşı karşıya kalmış olması nedeniyle incelenmeye değerdir. Çalışmanın bu kısmında da AB'nin genel olarak göç özel olarak ise sığınma politikasının gelişimine tarihsel ve hukuki bir bağlamda yer verilecektir. Böylelikle AB'nin sığınma politikasıyla ilgili genel bir çerçeve çizilip, çalışmanın üçüncü bölümünde konuyu insan hakları ve yurttaşlık teması çerçevesinde irdeleyecek olan kuramsal tartışmaya bir zemin hazırlanmış olacaktır.

2.2.1. Ortak Bir Göç ve Mülteci Politikasına Doğru

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından 1990 yılına kadar süren, Soğuk Savaş dönemi olarak nitelendirdiğimiz süreç dünya genelinde ve özel olarak Avrupa'da siyasal, ekonomik, hukuki ve toplumsal alanda katalizör etkisi yaratmıştır. Avrupa Birliği'nin ortaya çıkış ve gelişimi de Soğuk Savaş koşullarında şekillenmiştir.[244] Avrupa Kömür ve

[244]Aykut Çelebi, **Avrupa: Halkların Siyasal Birliği**, İstanbul: Metis Yayınları, 2002, s.97.

Çelik Topluluğu olarak 1951 yılında başlayan süreç; Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu'na ve 1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması'yla da Avrupa Birliği'ne dönüşmüştür. Ekonomik kaygılarla başlayıp siyasal bir Birliğe evrilerek varlığını devam ettiren bu dinamik süreç planlı bir ilerlemenin sonucu olmaktan çok kendi içinde bir serüvenin neticesidir. Kendine özgü yapı ve dokusuyla tarihsel, siyasal, sosyal ve hukuki alanda birçok konunun öznesi olmayı başaran AB, bizi kararlılıkla kullandığımız tüm kavram ve konular üzerinde tekrar tekrar düşünmeye teşvik etmektedir.[245] Bu çalışma açısından ise mültecilik ve sığınma üzerinde tekrar tekrar düşünülmeye değer konular arasında yer almaktadır.

Göçe atfedilen anlam toplumsal ve ekonomik konjonktüre bağlı olarak sürekli değişiklik göstermiştir. Örneğin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte (ya da genel olarak 20. yüzyılın ikinci çeyreğinde) göç, Avrupa Birliği için bir göçmenlik meselesi olmuştur. Böylelikle, birçok Avrupa devleti açısından göç iş gücü ihtiyacının karşılanmasında bir fırsat olarak algılanmış ve öyle ya da böyle bir şekilde ülkelerine göç etmiş olan bireyler emek piyasasında değerlendirilmiş ve bu yeterli olmayınca da yakın coğrafyalardan göçmen alımları yapılmıştır.

Emek göçmenlerinin ekonomik gelişmeye sunduğu katkı başarıya ulaşınca, göçmenlere atfedilen rol ve anlam da kısa sürede değişikliğe uğramıştır. İşsizliğin artmasıyla beraber göçmenler kriminalize edilmeye başlanmış ve artık entegrasyon, uyum, asimilasyon, sosyal ve siyasal haklar gibi konularla gündeme gelmeye başlamıştır. Böylece, artık göçten söz edişlerde göçmen kavramının yerini sıklıkla sığınmacı ya da mülteci kavramları almaya başlamıştır. Bu kavramsal değişimde 20. yüzyılın son on yılında başlayıp yoğunluk derecesi değişmekle birlikte hala devam etmekte olan kitlesel göç hareketlerinin önemi yadsınamaz. Göçün Avrupa Birliği tarafından bir sorun olarak adlandırılıp, sığınma ve mültecilik kavramları etrafından tartışılmasında Balkan

[245]Ibid., s.18.

coğrafyasında 90'lı yıllarda gerçekleşen çatışma ve savaşlar önemli bir rol oynar. Çatışmalardan kaçanlar ilk olarak AB üye devletlerinin kapısına dayanmış, böylelikle göç ve sığınma AB siyasasının gündeminde yer almaya başlamıştır.

Avrupa Birliği, ortak bir sığınma sistemi oluşturmak adına ilk adımı 1997 yılında yürürlüğe giren sığınmacıların statüsüyle ilgili "Dublin Sözleşmesi" ile atmıştır. "Avrupa Toplulukları Üye Devletlerinden birinde yapılan sığınma başvurularının incelenmesinden sorumlu Devletin belirlenmesi" başlığını taşıyan sözleşme Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi'nin onayıyla yürürlüğe girmiştir.[246] 2003 ve 2013 yıllarında yeniden ele alınarak genişletilen Dublin Sözleşmesi son haliyle Dublin III Tüzüğü olarak da anılmaktadır. Dublin Tüzüğü'nde Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme temel referans noktası olarak ele alınıp, kavramların içerik ve tanımlamalarında sözleşmeye atıfta bulunulmuş ve son değişikliklerle tüzüğün başlığı "devletsiz kişileri" de içine alarak genişletilmiştir. AB'nin Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme'yi referans almış olması sığınma ve mültecilik konusunda uluslararası hukuk temelinde ortak bir dil kullanabilmek adına olumlu bir gelişme olarak nitelendirilebilir.

Dublin Sözleşmesi ile aşamalı olarak "Avrupa Ortak Sığınma Sistemi *(Common European Asylum System-CEAS)*" kurulması amaçlanmıştır. 1999 yılında gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Tampere Zirvesi'nde bu amaç net bir şekilde dile getirilmiştir. Zirve'nin sonuç raporunun "A Common EU Asylum and Migration Policy *(Ortak Bir Avrupa Birliği Sığınma ve Göç Politikası)*" başlığını taşıyan bölümünün alt başlıklarında orijin ülkelerle iş birliği, "ortak bir Avrupa sığınma sistemi", üçüncü ülke yurttaşlarına adil muamele ve göç akınlarının kontrolü gibi temalara değinilmiştir.[247] Zirve'de göç ve

[246]Convention Determining the State Responsible For Examining Applications For Asylum Lodged in One of the Member State of the European Communities, 97/C 254/01, 19.08.1997, (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:41997A0819(01)&from=EN, Erişim Tarihi: 10.09.2018.)

[247]"Tampere Başkanlık Sonuç Bildirisi Kararları (15-16 Ekim 1999)", **İltica ve Göç Mevzuatı**, BMMYK Türkiye-Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı, Ankara: Başkent Matbaası, 2005, Metnin orijinali için bkz.: European

sığınma konuları ayrı birer başlık halinde incelenmiş ve her ikisi arasındaki ilişkisellik de göz ardı edilmemiştir. Zirve'nin amacı ise şu şekilde dile getirilmiştir:

> "Amaç, Cenevre Mülteciler Sözleşmesi'nin ve başka ilgili insan hakları belgelerinin yükümlülüklerini yerine getirmeye tam anlamıyla kararlı, dayanışma kapsamında insani ihtiyaçlara cevap verme kabiliyetine sahip, açık ve güvenli bir Avrupa Birliği'dir. Ayrıca, Birlik'te yasal olarak ikamet eden üçüncü ülke vatandaşlarının toplumlarımıza entegre edilmesini sağlamaya yönelik bir ortak yaklaşım da geliştirilmelidir."[248]

İçeriğine baktığımızda ise "High Level Working Group on Asylum and Migration *(Sığınma ve Göç Konularında AB Üst Düzey Çalışma Grubu)*" adını taşıyan bir grubun kurulmuş olduğunu görüyoruz. Bu grubun orijin ülkelerle yakın ilişkiler geliştirip, onlarla çalışmalar gerçekleştirmesi amaçlanmıştır. Bunun yanında; geri göndermeme ilkesine sadık kalınması, sığınma konusunda ortak standartların oluşturulması, Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası organizasyonlarla danışma ve iş birliği halinde olunması ile düzensiz göçün engellenmesi yönünde üye devletler arasında iş birliği ve teknik yardımlaşmanın gerekliliği vurgulanarak, "Avrupa Otomatik Parmak izi Tanımlama Sistemi" olarak da bilinen "Eurodac *(European Asylum Dactyloscopy Database)*"ın kuruluşunun hızlandırılması önerilmiştir.[249]

Eurodac'ın kurulması hakkındaki 2725/2000 sayılı tüzük ile sığınma başvuru sürecinde parmak izlerinin karşılaştırılmasına imkân sağlayacak olan Eurodac'ın tesis edilmesi kararlaştırılmış ve bu karar Dublin Sözleşmesi'ne dayandırılmıştır.[250] Parmak izlerini karşılaştırmayı mümkün kılan parmak izi bilgi bankasıyla; sığınma başvurusunun

---

Council, Tampere European Council 15 And 16 October 1999 Presidency Conclusions,1999, (http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm, Erişim Tarihi: 11.09.2018.)

[248]Ibid., Md. 4.

[249]Ibid., Md.17.

[250]"Konsey Tüzüğü (AT) 2725/ 2000 11 Aralık 2000 Dublin Sözleşmesinin Etkili Uygulanması Amacı ile Parmak İzi Karşılaştırılması için "Eurodac"'ın Kullanılması ile İlgili ", **İltica ve Göç Mevzuatı**, BMMYK Türkiye- Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı, Ankara: Başkent Matbaası, 2005, s.269-284, Metnin orijinali için bkz.: Council Regulation (EC) NO 2725/2000 of 11December 2000 Concerning the Establishment of 'Eurodac' for the Comparison of Fingerprints for the Effective Application of the Dublin Convention, OJ L 316, 15.12.2000, (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000R2725&from=en, Erişim Tarihi: 11.09.2018.)

değerlendirilmesinden sorumlu üye devletin tespit edilmesi, Dublin Sözleşmesi gereğince sığınma başvurusu yapan kişinin ilk giriş yaptığı yerin ve birden fazla sığınma başvurusu yapıp yapmadığının ortaya konulması amaçlanmıştır.[251] Avrupa Birliği Eurodac uygulamasını 2003 yılından beri aktif olarak kullanmakta olup, 603/2013 sayılı tüzük ile uygulamada yeni düzenlemelere gitmiştir. Göze çarpan değişiklikler ve eklemeler şöyledir: Bir önceki düzenlemede "sığınma başvurusu yapan kişi" kavramı kullanılırken son düzenlemede "uluslararası koruma başvurusu yapan üçüncü ülke yurttaşı" kavramı kullanılmış ve devletsiz kişilerin de parmak izlerinin alınacağı ifade edilmiştir, ayrıca "EUROPOL *(European Police Office- Avrupa Polis Ofisi)*" ve üye devletlerin kolluk kuvvetlerinin yürüttükleri operasyonlarda Eurodac'ın parmak izi karşılaştırma sisteminden yararlanabileceği belirtilmiştir.[252]

Ortak bir sığınma politikası oluşturma amacıyla başlayan bu süreç, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nda yer alan sığınma başlığıyla da kendine dayanak bulmuş olur. Avrupa Birliği metinlerinde daha önce referans verilmemiş olan insan hakları ve insan haklarının korunması konularına, bu metinde yer verilmiş olması dikkate değerdir. Şart'ın 18. maddesinde sığınma konusu şu şekilde ele alınmıştır:

> "Sığınma hakkı, 28 Temmuz 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin ve mültecilerin statüsü ile ilgili 31 Ocak 1967 tarihli Protokol'ün kurallarına gereken saygı gösterilerek ve Anayasa'ya uygun olarak garanti altında olacaktır."[253]

---

[251] Ibid.

[252] Regulation (EU) No 603/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on the Establishment of 'Eurodac' for the Comparison of Fingerprints for the Effective Application of Regulation (EU) No 604/2013 Establishing the Criteria and Mechanisms for Determining the Member State Responsible for Examining an Application For International Protection Lodged in One of The Member States by a Third-Country National or a Stateless Person and on Requests for the Comparison with Eurodac Data by Member States' Law Enforcement Authorities and Europol for Law Enforcement Purposes, and Amending Regulation (EU) No 1077/2011 Establishing a European Agency for the Operational Management of Large-Scale IT Systems in the Area of Freedom, Security and Justice, OJ L 180, 29.06.2013,
(https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0603&qid=1583239993768&from=EN, Erişim Tarihi: 03.03.2020.)

[253] "Avrupa Birliği Anayasası'nı Oluşturan Antlaşma'dan Alıntılar-Kısım II -Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı", **İltica ve Göç Mevzuatı**, BMMYK Türkiye- Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı, Ankara: Başkent Matbaası, 2005, s.87., Metnin orijinali için bkz.: Charter of Fundamental Rights of the European Union 2000/C 364/01, 2000, (http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf, Erişim Tarihi: 10.11.2018.)

Bununla beraber, Şart'ın "ihraç, sınır dışı veya iade etme yasağı" başlığını taşıyan 19. maddesinde ise;

> "1. Topluca ihraç yasaktır.
> 2. Hiç kimse, ölüm cezasına, işkenceye veya başka insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulması tehlikesinin ciddi boyutta olduğu bir Ülke'ye ihraç edilemeyecek, gönderilemeyecek, iade edilemeyecektir."[254]

ifadelerine yer verilmiştir. Böylelikle sığınma ve sınır dışı edilme konuları AB'nin haklar kataloğundaki yerini almış bulunmaktadır. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, ileride kabul edilmesi ön görülen AB Anayasasına bir dayanak oluşturmak amacıyla hazırlanmış ancak AB Anayasası fikri üye devletlerin referandum sonuçlarına takılarak askıda kalmıştır. Ancak, Lizbon Antlaşması'yla yapılan değişiklikle Temel Haklar Şartı'na AB Antlaşması'nda atıf yapılmış; böylelikle Şart hukuki bir bağlayıcılığa kavuşmuş ve bu bağlayıcılık Antlaşma'nın 6(1) maddesinde düzenlenmiştir.[255]

Avrupa Birliği'nde, Dublin Sözleşmesi'nden sonra sığınma konusunun başlangıç noktasının 2004 tarih ve 83 sayılı Avrupa Birliği Konseyi Vasıflandırma Direktifi olduğu iddia edilebilir. Avrupa Birliği'nin "özgürlük, güvenlik ve adalet" çerçevesinde oluşturmak istediği ortak sığınma sisteminin bir birleşeni olan bu direktif ile sığınma artık AB hukukuna geniş kapsamlı bir şekilde dahil edilmiştir. Vasıflandırma Direktifi ile "Üçüncü ülke uyruklularının ya da vatansız kişilerin mülteci olarak ya da başka şekilde uluslararası korumaya muhtaç kişiler olarak nitelendirilmeleri ve statüleri ve sağlanacak korumanın içeriği için asgari standartlara ilişkin"[256] ortak bir sığınma prosedürü

---

[254]Ibid.

[255]Neva Övünç Öztürk, "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartında Yer Alan Sığınma Hakkının Tahlili", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:3, Sayı: 2, 2012, s.193.

[256]"Konsey Yönergesi 2004/83/EC (AT) Üçüncü Ülke Uyruklularının ya da Vatansız Kişilerin Mülteci Olarak ya da Başka Şekilde Uluslararası Korumaya Muhtaç Kişiler Olarak Nitelendirilmeleri ve Statüleri ve Sağlanacak Korumanın İçeriği için Asgari Standartlara İlişkin", **İltica ve Göç Mevzuatı**, BMMYK Türkiye- Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı, Ankara: Başkent Matbaası, 2005, s. 208, Metnin orijinali için bkz.: Council Directive 2004/83/EC of 29 April 2004 on Minimum Standards for the Qualification and Status of Third Country Nationals or Stateless Persons as Refugees or as Persons Who Otherwise Need International Protection and the Content of the

uygulanması amaçlanmıştır. Vasıflandırma Direktifi'nde uluslararası koruma statüsünün iki şekilde olabileceğinin altı çizilerek, Avrupa Ortak Sığınma Sistemi içerisinde uluslararası koruma statüsüne netlik kazandırılmıştır. Bu direktife göre, Avrupa Birliği'nde iki tür uluslararası koruma türü vardır: "Mülteci statüsü ve ikincil koruma"[257].

Üye devletlerin koruma ihtiyacı olan kişileri daha hızlı tanımlayabilmesi ve prosedürlerin daha işler bir hale getirilmesi için Vasıflandırma Direktifi'nde Avrupa Birliği Parlamentosu ve Konseyi'nin 2011 tarih ve 95 sayılı tüzüğü ile değişikliklere gidilmiş; bu yeniden şekillendirme ile korumadan yararlanacak aktörlerin belirlenmesinde kullanılan bazı kavramların aydınlatılması amaçlanmıştır.[258] Son kertede Vasıflandırma Direktifi, bir anlamda ortak sığınma sisteminin sığınma konusunu ele alış biçimi hakkında ip uçları vererek, sistem içinde sığınmanın belirli statülere indirgendiğini göstermektedir.[259]

Diğer yandan "Seville Zirvesi (2002)", "The Hague Programı (2004)" ve "Lizbon Antlaşması (2007)"yla da sığınma konusu ve mültecilik statüsüyle ilgili çalışmalar yapılmıştır. Bu zirve ve programların metinlerinde altı çizilen noktaları derli toplu olarak Avrupa Komisyonu'nun 2008 tarih 359 sayı "A Common Immigration Policy for Europe: Principles, Actions and Tools (*Avrupa için Ortak Bir Göçmenlik Politikası: Prensipler, Eylemler ve Araçlar)*" başlıklı tebliğinde görebiliriz. Göçün, Avrupa Birliği açısından önemli bir gerçeklik olduğunu vurgulayan bu tebliğde; gerçekliğin etkin bir şekilde yönetilmesi gerektiği ve bunu üye devletlerin tek başlarına gerçekleştirmesinin mümkün

---

Protection granted, OJ L 304,30.09.2004, (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004L0083&from=EN, Erişim Tarihi:11.11.2018.)

[257]Ibid, Md. 2 (a)- (d)- (f), s.212-213.

[258]Directive 2011/95/EU of the European Parliament and the Council of the European Union, of 13 December 2011 on Standards for the Qualification of Third-Country Nationals or Stateless Persons as Beneficiaries of International Protection, for a Uniform Status for Refugees or For Persons Eligible for Subsidiary Protection, and For the Content of the Protection Granted (recast), OJ L 337, 20.12.2011, (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32011L0095, Erişim Tarihi:11.11.2018.)

[259]N.Ö. Öztürk, "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartında Yer Alan Sığınma Hakkının Tahlili", 2012, s.218.

olmadığı dile getirilerek, AB kurumları arasındaki iş birliği ve bilgi paylaşımının arttırılması, sorumluluğun üye devletler arasında paylaşılması gerektiğine dikkat çekilmiş ve ortak hareket edebilmenin veri-teknik bilgi paylaşımı sayesinde gerçekleşebileceği ifade edilmiştir.[260] Bununla birlikte, göçün altında yatan nedenlerden başlayıp tüm aşamaları içerecek şekilde geniş bir perspektifle ele alınması gerektiği belirtilerek bu amaca ulaşmak için; orijin ve geçiş ülkeleriyle ortaklıklar kurulması, mültecilik statüsü ve sığınma başvurusuyla ilgili standartların belirlenmesi, bilgi paylaşımının güçlendirilmesi, Avrupa Birliği'nin dış sınırlarının korunması konusunda teknik iş birliği adımlarının atılması ve yasa dışı göç ile mücadele edilmesinin önemi belirtilmiştir.[261]

Birlik, bu amaçlara ulaşmak için somut adımlar atmakta gecikmemiştir. Daha önce değinmiş olduğumuz Eurodac uygulaması bu yeni amaçlar çerçevesinde revize edilmiş, "Directorate General Justice, Freedom and Security *(Adalet, Özgürlük ve Güvenlik Genel Direktörlüğü)*" nün kendi içinde ikiye ayrılmasıyla da "Directorate General Migration and Home Affairs *(Göç ve İç İşleri Genel Direktörlüğü)*" kurulmuştur. Kurulan, Göç ve İç İşleri Genel Direktörlüğü'nde göç artık ayrı bir konu olarak ele alınmaya başlanmış ve göç teması düzenli ve düzensiz göç, yasal ve yasa dışı göç, güvenlik, sınır, terörizm ve Avrupa yurttaşlığı gibi temalar etrafında irdelenmeye başlanmıştır.[262]

Avrupa Birliği sığınma konusuna göç içerisinde özel bir yer ayırarak, Avrupa Ortak Sığınma Sistemi politikasıyla ilişkili olarak Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyi'nin 439/2010 sayılı 2010 tarihli tüzüğü ile "Avrupa Sığınma Destek Ofisi

[260]COM (2008) 359 Final Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - A Common Immigration Policy for Europe: Principles, Actions and Tools, 17.06.2008, (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008DC0359&from=EN, Erişim Tarihi: 10.04.2019.)

[261]Ibid.

[262]Bkz. DG Migration and Home Affairs, (https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies, Erişim Tarihi:12.09.2018.)

(European Asylum Support Office- EASO)"ni kurmuştur.[263] Avrupa ortak sığınma politikasının bir bileşeni olan Avrupa Sığınma Destek Ofisi'nin destek alanlarını kısaca şu şekilde özetleyebiliriz:

- "Kalıcı Destek*:* Sığınma sürecinin ortak niteliğinin ortak eğitim, ortak sığınma eğitimi materyalleri, ortak nitelik ve ortak menşei ülke bilgileri (COI) yoluyla desteklenmesi ve teşvik edilmesi,
- Özel Destek: Özel gereksinimlere göre yardım, kapasite inşası, yer değiştirme, özel destek ve özel nitelikte kontrol araçları,
- Acil Destek: Sığınma ve kabul sistemlerini onarmak veya yeniden inşa etmek için geçici destek ve yardım sağlayarak, belirli baskılara maruz kalan Üye Devletler için dayanışma örgütlenmesi,
- Bilgi ve Analiz Desteği: AB çapındaki trend analizleri ve değerlendirmeleri de dahil, AB düzeyinde bilgi ve veri, analizler ve değerlendirmelerin paylaşılması ve birleştirilmesi,
- Üçüncü Ülke Desteği (üye olmayan ülke): Ortak Avrupa Sığınma Sisteminin dış boyutunun desteklenmesi, kapasite geliştirme ve bölgesel koruma programları dahil olmak üzere ortak çözümlere ulaşmak için üçüncü ülkelerle ortaklıkların desteklenmesi ve Üye Devletler'in yeniden yerleştirme ilgili eylemlerinin koordine edilmesi"[264].

Yukarıda değinilen uygulamalar ile üye devletlerin sığınma prosedürlerini standart bir konuma getirmek, üye devletler arasındaki sorumluluk paylaşımını sağlamak ve coğrafi

[263]Regulation (EU) No 439/2010 of the European Parliament and of the Council of 19 May 2010 Establishing a European Asylum Support Office, OJ L 132, 29.05.2010, (https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:132:0011:0028:EN:PDF, Erişim Tarihi: 13.09.2018.)

[264]European Asylum Support Office, (https://www.easo.europa.eu/about-us/what-we-do, Erişim Tarihi: 18.09.2018.)

konumları nedeniyle sığınma konusunda daha hareketli süreçler yaşayan ülkelere farklı muamele ve yardım amaçlanmaktadır.

Bununla birlikte, bilgi ve veri paylaşımı çerçevesinde kullanılacak bilgilerin niteliği ve içeriği gerek sığınma başvurusu yapanların kişisel güvenliği gerekse üye devletlerin ulusal hukukları açısından önem arz etmektedir. Bu detaylar dikkate alınarak veri toplamanın şu süreçleri kapsayacağı bildirilmiştir: "Prosedürlere erişim (yapılan başvurular), kabul sistemi (mevcut kişiler), ilk derece kararı (sığınma başvurusu yapanlar, ilk karar, geri çekilen başvurular, karara bağlanmamış olayların sayısı, kapanmış olaylar), başvurusu başarısız bulunan sığınmacıların geri dönüşü (geri dönüş kararları, etkili dönüşler), Dublin (talepler üzerine kararlar, transfer uygulaması, 17(1) takdir yetkisi)"[265]. Bu bilgiler ışığında elde edilen istatistiki veriler ile son durum ve gelişmelerin ortaya konulması amaçlanmış, bu sistemin işlerlik kazanması için de EASO'ya bağlı "Early warning and preparedness system *(EPS-Erken uyarı ve hazırlık sistemi)*" devreye sokulmuştur.[266] Özetle, EASO'nun içerdiği tüm bu uygulamalar; Avrupa Birliği'nde sığınmanın artık tam anlamıyla teknik bir konu olarak ele alındığını göstermektedir.

2.2.2. 'Mülteci Krizi' Karşısında Yeni Arayışlar: Avrupa Birliği Göç Yönetimi

Soğuk Savaş sonrası dönemde Balkanlar'da yaşanan göç hareketleri yukarıda da değinildiği üzere, Avrupa Birliği göç siyasetini etkilemiş ve konuyla ilgili hukuki ve kurumsal gelişmelere katkı sunmuştur. Ancak, sığınmanın AB gündeminde göze çarpan ve siyasetçiler arasında çok konuşulan bir konu haline gelmesi 2011 sonrası döneme denk gelir. Bu farkına varışta, Suriye'de yaşanan çatışmalar sonucunda gerçekleşen yoğun kitlesel göç hareketlerinin önemi yadsınamaz. Bu kitlesel göç hareketleri sığınma ve mülteciliği tekrar siyasetin ve özellikle de insan hakları siyasetinin gündemine taşımıştır.

[265]European Asylum Support Office, (https://www.easo.europa.eu/analysis-and-statistics, Erişim Tarihi:10.04.2019.)
[266]Ibid.

Suriye ile başlayan süreç diğer göç ağlarında gerçekleşen hareketliliklerin de görünür olmasına katkı sağlamıştır.

Aşağıda yer alan tabloda, Avrupa Birliği üye devletlerine 2014-2018 yılları arasında sığınma başvurusunda bulunan kişi sayısına yer verilmiştir. Bu tablo, sığınma ve göçle sayısal veriler ışığında yüzleşmesinin bir göstergesi niteliğindedir. Bununla beraber, insan hakları siyaseti açısından hayati bir öneme sahip olan göç ve sığınma konularının istatistiki verilerle sınırlandırılamayacağı, istatistiki verilerin değişken bir yapıya sahip olabileceği gerçeği unutulmamalıdır. Sığınma konusunun AB açısından nasıl somut bir gerçekliğe işaret ettiğini anlamak adına hazırlanmış olan bu veriler AB'nin resmi istatistik kurumu olan "EUROSTAT *(European Statistical Office- Avrupa İstatistik Ofisi)*" tan derlenmiştir.

Tablo 1
Avrupa Birliği Üye Devletleri'nde Yıllara Göre (2014-2018) İlk Kez Sığınma Talebinde Bulunmuş Kayıt Altına Alınan Kişi Sayısı

YIL	2014	2015	2016	2017	2018
İlk Kez Sığınma Talebinde Bulunmuş Kayıt Altına Alınan Kişi Sayısı	562 680	1 257 610	1 206 045	645 610	580 845

Kaynak:

Eurostat News Release, "Asylum in EU Member State", 46/2019, 14 March 2019, (https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/9665546/3-14032019-AP-EN.pdf/eca81dc5-89c7-4a9d-97ad-444b6bd32790, Erişim Tarihi: 13.05.2020.)

Tabloda yer alan rakamlara göre en çok sığınma başvurusu 2015 ve 2016 yıllarında yapılırken, 2018 yılında sığınma başvuru sayısında ciddi bir düşüş yaşanmıştır. Başvuru sayısında yaşanan düşüşte, AB'nin orijin ve transit ülkelerle gerçekleştirdiği iş birlikleri ve üye devletlerin sınır kontrollerini yoğunlaştırmasının etkisi yadsınamaz. Yine Eurostat'ın 2018 yılına ait verilerine göre, uluslararası koruma talebinde bulan kişilerin orijin ülkelerine baktığımızda ilk üç sırayı Suriye, Afganistan ve Irak'ın oluşturduğunu görmekteyiz. Bununla birlikte, en çok uluslararası koruma talebinde bulunulan ülkeler arasında ise Almanya, Fransa, Yunanistan, İtalya ve İngiltere bulunmaktadır. Rakamlar

ve göstergeler çok şey ifade edebiliyorken, düzensiz göçün kayıt altına alınmasındaki zorluklar ve göçün çok boyutlu bir olgu olduğu gerçeği göz önüne alındığında yetersiz de kalabilmektedir.

Yukarıdaki tabloda yer alan istatistiki bilgilerin dışında değinilmesi gereken bir diğer önemli gerçeklik de göç yolculukları başarıya ulaşamadan hayatlarını kaybetmiş olanlar ya da bu yolculuk esnasında kaybolmuş olanlardır. Deniz yoluyla düzensiz olarak gerçekleştirilen göçlerin çoğu kayıplarla son bulmaktadır. İtalya, İspanya ve Yunanistan deniz yoluyla göçte en önemli uğraklardır. Uluslararası korumadan yararlanma umuduyla yollara düşen birçok kişi, bu ülkelere ulaşamadan denizde hayatlarını kaybetmektedir. 2018 yılında göç yolculuğunu deniz yolu ile Akdeniz rotasını kullanarak gerçekleştirmek isteyen 2272 kişi yolculuk esnasında hayatını kaybetmiş ya da kaybolmuştur.[267] Bu durumun önemini daha iyi kavramak için diğer yıllardaki oranlara da bir göz atmak yeterli olabilir. Örneğin, aynı rotayı kullanan 1319 kişi 2019'da 2277 kişi 2018'de, 3319 kişi 2017'de, 5096 kişi 2016'da ve 3371 kişi ise 2015 yılında denizde kaybolmuş ya da hayatlarını kaybetmişlerdir.[268]

AB'nin insan kaçakçıları aracılığıyla gerçekleşen bu düzensiz göçlere yönelik tepkisi bir anlamda Birliğin sığınma ve göç politikasının siyasal, kurumsal ve hukuki temel hatlarının netleşmesine neden olmuştur. Avrupa Birliği Konseyi'nin 23 Nisan 2015 tarihli basın açıklaması, bu noktada bir ilk tepki niteliğindedir. Akdeniz'de yaşananları bir trajedi olarak tanımlayan bu bildiride; Avrupa Birliği'nin denizlerdeki mevcudiyetini güçlendirmek için "Frontex *(European Border and Coast Guard Agency- Avrupa Sınır*

[267]United Nations High Commissioner for Refugees, **Desperate Journeys: Refugees and Migrants Arriving in Europe and at the Europe's Borders- January-December 2018**, 2019, (https://data2.unhcr.org/en/documents/download/67712#_ga=2.41781538.108614604.1584361657-732205688.1584361657, Erişim Tarihi: 16.03.2020.)

[268]United Nations High Commissioner for Refugees, **Operational Portal- Mediterranean Situation**, (https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean#_ga=2.151180922.2111963510.1537857165-1214730782.1537857165, Erişim Tarihi: 25.09.2018.)

ve Sahil Güvenliği Ajansı)" tarafından yürütülen "EU Operations Triton and Poseidon *(Avrupa Birliği Triton ve Poseidon Operasyonları)*"nın desteklenmesi gerektiği, insan kaçakçılığının önlenmesi amacıyla uluslararası hukukla uyumlu olarak Europol, Frontex, Easo ve Eurojust arasında iş birliği yapılması, düzensiz göç akışlarının önlenmesi için Tunus, Nijerya, Sudan, Mali, Mısır ve diğer ülkelerle sınırların izlenmesi ve kontrol edilmesi amacıyla bir iş birliği ağının örülmesi, Suriye ve Irak'taki durumlarla ilgili Türkiye ile iş birliği kurulması ve birlik içindeki dayanışma ve sorumlulukları güçlendirmek için acilen adımlar atılması gerektiğinin altı çizilmiştir.[269]

Bu basın bildirisi sonrası yayınlanan "Avrupa Göç Gündemi" nde ise göçün daha iyi yönetilmesi amacıyla şu dört aşamalı sütun ortaya konmuştur:

- "Düzensiz göçe yönelik teşvikin azaltılması": Üçüncü ülkelerdeki düzensiz göç ve zorunlu yerinden edilmelere kaynaklık eden nedenlerin üzerine eğilmek (Orijin ve transit ülkelerle iş birliği de bunun bir parçasıdır. Bu çerçevede, Avrupa Birliği düzensiz göç konusunda transit bir ülke konumunda olan Türkiye ile bir anlaşma imzalamış ve bu maddede ilgili anlaşmaya atıfta bulunulmuştur), insan taciri ve kaçakçılarına karşı mücadele etmek, sığınma başvurusu kabul edilmeyenlerin güvenli ve yasal yollarla geri dönüşlerini sağlamak gibi konular bu başlıkta ele alınmıştır.
- "Sınır yönetimi- hayatların kurtarılması ve dış sınırların güvende tutulması": Frontex'in rol ve kapasitesini arttırmak, sınır yönetimi için Birlik standartları oluşturmak, AB'nin sahil güvenlik işlevini güçlendirmek, akıllı sınırlar *(smart borders)* önerisini gözden geçirmek, üçüncü ülkelerin kendi sınırlarını yönetme kapasitelerini güçlendirmek gibi amaçlardan meydana gelmektedir.

[269]European Council Press Release, "Special Meeting of the European Council 23 April 2015- Statement", 2015, (http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/04/23/special-euco-statement/, Erişim Tarihi: 25.09.2018.)

- "Avrupa'nın korumaya ilişkin görevi- güçlü bir ortak sığınma politikası": Avrupa ortak sığınma sistemi için yeni bir izleme ve değerlendirme sistemi kurmak, sığınma sisteminin suiistimalini önlemeye yönelik kılavuz ilkeler oluşturmak, güvenli üçüncü orijin ülke koşullarını güçlendirmek, sistematik tanımlama ve parmak izi uygulamalarında standardizasyonu sağlamak ve Dublin Yönetmeliği'ni değerlendirerek mümkün revizyonları 2016 yılı içerisinde yapmak gibi maddeleri içermektedir.
- "Yasal göçle ilgili yeni bir politika": "Blue card *(Mavi kart)*" düzenin modernizasyonu ve rehabilitasyonu, sosyal partnerlerle ekonomik göçle ilgili bir diyalog kurulması amacıyla bir platform oluşturulması, göç ve kalkınma politikaları arasındaki ilişki göz önüne alınarak güçlü eylemler gerçekleştirme, kaynakların entegrasyon politikaları göz önünde tutularak öncellenmesi ve daha ucuz, hızlı ve güvenli para transferi vb. konu başlıkları ele alınmıştır.[270]

Göç Gündemi'nde ele alınmış olan öğeler, sığınma arayan kişilerin hayatlarının belirli oranda korunma ve kurtarılmasına katkı sunmayı hedefliyor olmakla birlikte, bu öğeler aynı zamanda göç yönetiminde kontrol mekanizmasını ağırlıklı olarak ön planda tutulduğunu göstermektedir. Bunun yanında, Göç Gündemi'nin uygulanma sürecinde de düzensiz göçün artarak devam etmesi yeni adımlar atılmasını zorunlu hale getirmiştir.

Devam eden düzensiz göç hareketleri karşısında bu sefer, Avrupa Komisyonu'nun 15 Aralık 2015 tarihli ve "A European Border and Coast Guard to Protect Europe's External Borders (*Avrupa'nın Dış Sınırlarını Korumak için Bir Avrupa Sınır ve Sahil Güvenliği)*" başlıklı basın bülteni yayınlanmıştır. Bültende, Avrupa Birliği'nin dış sınırlarının yönetilmesi ve Schengen alanının iç sınırlar olmaksızın korunması için

[270]COM (2015) 240 Final Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions- a European Agenda on Migration, 13.05.2015, III. Four Pillars to Migration Management Better , s.6-10, (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0240&from=EN, Erişim Tarihi: 10.04.2019.)

önlemler alınması gerektiği belirtilmiştir.[271] Bültende göçle ilgili temel kaygı güvenlik teması etrafında biçimlenmiş ve Avrupa Birliği'nin iç güvenliği ile dış sınırları, Schengen bölgesi ve Avrupa Birliği yurttaşlarının güvenliği gibi konular ön plana çıkmıştır.[272] Birlik yurttaşlarının güvenliğinin sağlanmasının yanı sıra suçla ilişkisi olan yurttaşların tespit edilebilmesi amacıyla Schengen sınır kodlarının değiştirilerek, Avrupa Birliği'ne dış kara, deniz ve hava sınırlarından girişlerde zorunlu sistematik kontrol yapılmasına yönelik bir öneri de sunulmuştur.[273]

Yukarıda değinilen Avrupa Birliği metinlerinde en çok vurgulanıp altı çizilen konulardan birisi de sınırdır. Sınır, bir bakıma AB'nin göç yönetiminde önemli bir rol üstlenmiş ve yönetilmesi gereken bir olgu olarak ele alınmıştır. Böylelikle, Avrupa'da sınır ve sınır yönetimi denilince akıllarda ilk olarak Frontex belirmeye başlamıştır. Bu noktada, AB'nin sığınma ve göç politikasında önemli roller üstlenen bu kuruma değinmek neredeyse bir zorunluluk halini almıştır.

Frontex'le ilgili tasarılar 2004 yılı öncesi zirve ve toplantılara dayanır. Ancak bu tasarıların hayata geçirilmesi Avrupa Birliği Konseyi'nin 2007/2004 sayılı tüzüğü ve "Avrupa Birliği Üye Devletlerinin Dış Sınırlarında Operasyonel İşbirliği Yönetimi için Avrupa Ajansı"nın kurulmasına yönelik kararıyla mümkün olur.[274] Bu düzenleme ile kurulan Frontex, AB'nin üçüncü ülkelerle olan dış sınırlarının etkin bir şekilde gözetim ve kontrolünden sorumlu tutulmuş; bununla birlikte risk analizleri yapmak, sınır gözetim ve kontrolü konusunda üye devletlerin ilgili birimlerinin eğitimi gibi görevler de

[271]European Commission- Press Release, "A European Border and Coast Guard to Protect Europe's External, Borders", Strasbourg, 15.12.2015, (http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-6327_en.htm, Erişim Tarihi: 01.10.2018.)

[272]Ibid.

[273]Ibid.

[274]Council Regulation (EC) No 2007/2004 of 26 October 2004 Establishing a European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union, OJ L 349, 25.11.2004, (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004R2007&from=EN, Erişim Tarihi: 04.11.2018)

üstlenmiştir.[275] Ancak, AB'nin yoğun bir şekilde beklenmedik düzensiz göç hareketleriyle karşılaşmış olması, daha fazla güvenlik ve kontrol sağlamak amacıyla Frontex'in daha işlevsel bir hale getirilmesini zorunlu kılmıştır. Bunun sonucunda, 2016/1624 sayılı yeni bir tüzük yayınlanmış ve böylelikle Frontex'le ilgili diğer tüm tüzükler yürürlükten kaldırılmıştır. Bu tüzük değişikliğinin temel gerekçesi olarak sınır ve göç hareketlerinin daha iyi yönetilmesine duyulan ihtiyaca dikkat çekilmiştir.

Öncelikli olarak kurumun kısa adı Frontex olarak kalmaya devam etmiş ancak kurum adının açılımı "Avrupa Sınır ve Sahil Güvenliği Ajansı"na dönüştürülmüştür.[276] Yeni tüzükle beraber, Frontex'in dış sınırların kontrol ve denetimi konusundaki yetkileri artmıştır. "Geri dönüş operasyonları"[277] ile "göç akışlarının izlenmesi ve risk analizi"[278] başlıkları genişleyen yetkiler açısından dikkat çeken başlıklardır. Kısacası, bu yeni tüzükle birlikte Frontex'e düzensiz göçle mücadelenin yanında, sınır ötesi ciddi suçlar ve terörizmle mücadele etme, teknik ve operasyonel stratejilerle Birlik içindeki iş birliğini güçlendirme ve geleceğe yönelik potansiyel tehditleri risk analizi çerçevesinde raporlama imkânı sunulmuştur.[279]

Frontex'in bu görev ve sorumlulukları en çok Yunanistan, İtalya, İspanya ve Batı Balkan coğrafyasında eyleme dönüşerek, Posedion (Yunanistan), Minevra- Indala (İspanya), Themis (İtalya) ve Batı Balkanlar Operasyonları ile hayat bulmuştur. Hatta Ege Denizi'nde gerçekleştirilen bazı operasyonlarda "NATO *(North Atlantic Treaty*

[275]Ibid.

[276]Regulation (EU) 2016/1624 of the European Parliament and of the Council of 14 September 2016 on the European Border and Coast Guard and amending Regulation (EU) 2016/399 of the European Parliament and of the Council and repealing Regulation (EC) No 863/2007 of the European Parliament and of the Council, Council Regulation (EC) No 2007/2004 and Council Decision 2005/267/EC, OJ L 251, 16.09.2016, Giriş- para. 11, (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2016:251:FULL&from=EN, Erişim Tarihi:04.11.2018.)

[277]Ibid., Md. 28.

[278]Ibid., Md.11.

[279]Ibid.

Organization- Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü)" yla da iş birliği yapılmıştır.[280] Operasyonların temel amacının; sınır gözetimi, denizde hayatların kurtarılması, kabul ve tanımlama kapasitelerinin arttırılması ve sınır ötesi suçlarla mücadele konusunda ülkelere destek vermek olduğu belirtilmiştir. Frontex'in sınır yönetimi çerçevesinde arama, izleme, denetim ve önleme konusunda genişleyen teknik ve operasyonel yönünün insan haklarına karşı sorumluluğu, insan hakları siyaseti açısından birçok tartışmaya zemin hazırlamıştır. Bu tartışmalara üçüncü bölümde yer verilecek olmakla birlikte, Avrupa Birliği'nin ortak bir sığınma politikası oluşturma çabası içerisinde ayrıksı duran bir örneğe burada kısaca yer vermek anlamlı olacaktır.

İspanya'nın Afrika kıtasında bulunan iki yerleşim yeri Melilla ve Ceuta gerek Avrupa Birliği'nin gerekse İspanya'nın sığınma politikaları açısından dikkate değer birer örnektir. Bu iki şehir, Avrupa Birliği ve Afrika arasındaki direk ve tek kara sınırıdır. İspanya'nın Melilla ve Ceuta'daki varlığı 15.yüzyıla dayanmaktadır. Fas'ın 1956 yılında bağımsızlığını ilan etmesi bu varlığına son vermemiş olmakla birlikte, İspanya 1995 yılında her iki şehrin İspanya'ya bağlı özerk statüsünü ilan etmiştir.[281] Bu süreçten sonra sığınma arayan Asya ve Afrikalılar için bu iki şehir Avrupa Birliği'ne atılacak ilk adımı temsil etmeye başlamıştır. Melilla ve Ceuta kaynaklı göç hareketleri her ne kadar son dönemlerde daha görünür olmaya başlamışsa da bu düzensiz göç hareketleri 90'lı yıllara dayanmaktadır.

İspanya'nın bu düzensiz göç hareketleri karşısındaki temel tutumu, bölgedeki sınırların askerileştirilmesi ve sınır kontrollerinin daha sıkı yapılması yönünde olmuştur. Bu amaç doğrultusunda, ilk olarak 1993 yılında Fas-Ceuta sınırına çit ardından da Fas-

[280]NATO, "Assistance for the Refugee and Migrant Crisis in the Aegean Sea", (https://www.nato.int/cps/ua/natohq/topics_128746.htm, Erişim Tarihi: 05.11.2018.)

[281]"Ceuta, Melilla Profile", **BBC**, 14.11.2018, (https://www.bbc.com/news/world-africa-14114627, Erişim Tarihi: 05.01.2019.)

Melilla sınırına duvar örülmeye başlanmıştır.[282] Kitlesel düzensiz göçteki artışa bağlı olarak zaman içerisinde bu çit ve duvarlarda yenileme çalışmaları yapılmıştır. Bu yenileme çalışmalarından biri de İspanya'ya 33 Milyon Euro'ya mal olan 11 km uzunluğundaki jiletli tellerin yüksekliğinin 2005 yılında 6 metreye çıkarılmasıdır.[283] Ayrıca çit ve duvarlara sınır gözetim mekanizmaları entegre edilmiştir; ısıya duyarlı ses ve videoya kayıt eden kameralar, ses ve hareket sensörleri ise bu mekanizmalardan bazılarıdır.[284] Bu uygulamalar, düzensiz göçü azaltmış gibi görünse de sığınma arayan birçok kişinin ölümüne neden olmuş; ayrıca sığınma arayanlar için düzensiz göçte yeni yollar geliştirmenin önünü de açmıştır. Bununla birlikte, çit ve duvarları bir şekilde aşmayı başarıp Ceuta ve Melilla'ya ulaşanların "CIE *(Center for the internment of foreigners- Yabancılar için gözaltı merkezi)*" de tutulması üzerinde durulması gereken bir diğer konudur.

İspanya'nın Ceuta ve Melilla sınırlarındaki bu uygulamaları; bu iki şehrin sığınma arayanlar için Avrupa'ya geçişlerde bir "aktarma noktasına" dönüşmesini engelleme amacı da taşımaktadır.[285] Bazı yazarlara göre, İspanya'nın Ceuta ve Melilla sınırlarına çit ve duvar örmesi, bu sınırlarda gelişmiş gözetim mekanizmaları kullanması sadece düzensiz göçü ve insan kaçakçılığını durdurma çabasının bir sonucu değil; aynı zamanda İspanya'nın Avrupa Birliği'nin bir üyesi olmasının da bir sonucudur.[286] Avrupa

[282]Stefan Alscher, **Knocking at the Doors of "Fortress Europe": Migration and Border Control in Southern Spain and Eastern Poland**, The Center for Comparative Immigration Studies University of California-San Diego Working Paper, Working Paper No:126, November 2005, s.10-11.

[283]Les Back, "Beaches and Graveyards: Europe's Haunted Borders", **Postcolonial Studies**, Vol: 12, No: 3, 2009, s.336-337.

[284]Ibid., European Commission, "Visit to Ceuta and Melilla- Mission Report: Technical Mission to Morocco on Illegal Immigration 7th- 11th October 2005", MEMO/05/380, Brussels, 19.10.2005, (http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-05-380_en.htm, Erişim Tarihi: 25.01.2019.)

[285]Wendy Brown, **Yükselen Duvarlar Zayıflayan Egemenlik**, (çev.) Emine Ayhan, İstanbul: Metis Yayınları, 2011, s.34.

[286]Bkz. Jaume Castan Pinos, '**Building Fortress Europe? Schengen and the Cases of Ceuta and Melilla'**, Centre for International Border Research Working Paper, 2009, s.21, Peter Gold, **Europe or Africa? A Contemporary Study of the Spanish North African Enclaves of Ceuta and Melilla**, Liverpool: Liverpool University Press, 2000.

Birliği'nin bu sınırların korunması amacıyla İspanya ve transit ülke konumundaki Afrika ülkelerine gerek finansal gerekse teknik destekler sunmuş olması[287] bu argümanı destekler niteliktedir.

İspanya'nın birer toprağı olan Ceuta ve Melilla'nın, iş bu konumları nedeniyle Avrupa Birliği'nin ortak sığınma ve göç politikasının genel çerçevesi içindeki yeri bu çalışma açısından dikkate değeridir. Avrupa Birliği, bir yandan İspanya ve transit ülke konumundaki Afrika ülkelerine düzensiz göçü engellemeleri amacıyla maddi ve teknik yardımda bulunurken, diğer yandan da ortak sığınma politikası çerçevesinde evrensel insan haklarına bağlı kalmayı taahhüt etmektedir. Bu çelişkili durum çalışmanın üçüncü kısmında tekrar ele alınacaktır.

Sığınma ve göç konusunda gerçekleştirilen hukuki ve kurumsal reformlara rağmen krizin devam ediyor olması; Avrupa sığınma ve göç politikasının tasarımı ve uygulanmasında eksiklikler ve belirli yapısal zayıflıklar olduğu yönündeki eleştirileri de beraberinde getirmiştir.[288] Bu eleştiriler çerçevesinde kurumsal ve hukuki yapı yeniden gözden geçirilmiş ve yapısal olarak yenilenme için beş temel öncelik ortaya konmuştur: Sığınma arayanların başvurusundan sorumlu üye devletin tespit edilmesi için "sürdürülebilir ve adil" bir sistemin inşa edilmesi, Eurodac sisteminin kuvvetlendirilmesi, sığınma sisteminde daha fazla yakınlaşmanın başarılması, AB sınırları içinde "ikincil hareketliliğin" önlemesi ve AB Sığınma Ajansı için yeni bir yetki belgesi oluşturulması.[289] Belirtilen bu beş önceliğin içeriği ise; sığınma arayanların varış

[287]European Commission, "Visit to Ceuta and Melilla- Mission Report: Technical Mission to Morocco on Illegal Immigration 7th- 11th October 2005".

[288]COM (2016) 197 Final Communication from the Commission to the European Parliament and the Council Towards a Reform of the Common European Asylum System and Enhancing Legal Avenues to Europe, 06.04.2016, s.2, (https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/proposal-implementation-package/docs/20160406/towards_a_reform_of_the_common_european_asylum_system_and_enhancing_legal_avenues_to_europe_-_20160406_en.pdf, Erişim Tarihi:04.04.2020.)

[289]Ibid., s.5-6.

güzergahlarına belirli giriş noktaları koymak, düzensiz göç ile mücadele etmek, "güvenli ülke" mekanizmasını hem "güvenli üçüncü ülke" hem de "güvenli orijin ülke" uygulamalarında birlik ortak listesi[290] oluşturarak daha verimli kılmak, Dublin Sözleşmesi'nin suiistimal edilmesinin önüne geçmek ve operasyonlar ile finansal desteği güçlendirmek gibi konulardan meydana gelmektedir.[291] Yukarıda değinilen birçok öncelik hayata geçirilmiş ancak; kontrol edilemeyen büyük ölçekli göç hareketlerinin devam ediyor olması, üye devletlerin sığınma sistemleri üzerinde baskı yaratarak kuralların ihlalinde artışa neden olmuştur.[292]

Dublin Sözleşmesi'nde sığınmacının ilk giriş yapmış olduğu ülkenin başvuru sürecinden sorumlu tutulduğuna daha önce değinmiştik. Bu koşul; coğrafi sınırları nedeniyle kitlesel göçün temel güzergâhında olan ülkelerin daha fazla yükün altına girmesi, sığınmacı sayısının üye devletler arasında adil dağılmaması ve önemli bir insan hakkı olan uluslararası korumanın bu şartlar altında tam anlamıyla uygulanamıyor olması gibi nedenlerle eleştirilmiştir. Dublin IV önerisi olarak da anılan Avrupa Komisyonu'nun 2016 tarih ve 240 sayılı tebliğinde Dublin'in yaratmış olduğu bu sorun geçici ve ad hoc bir yöntemle çözülmeye çalışılmıştır; bu çerçevede 2015 yılında çıkan iki karara referans verilerek sığınmacı sayısının en fazla olduğu Yunanistan ve İtalya'daki yoğunluğun giderilmesi amacıyla sığınmacıların başka üye devletlere yerleştirilerek uluslararası koruma altına alınmasına karar verilmiştir.[293] Üye devletler arasında gerçekleştirilen bu

[290]Bkz. European Commission Migration and Home Affairs-European Migration Network, "Safe Countries Origin", (https://ec.europa.eu/homeaffairs/sites/homeaffairs/files/00_inform_safe_country_of_origin_final_en_1.pdf, Erişim Tarihi: 04.10.2018.)

[291]COM (2016) 197 Final, s.5-6.

[292]COM (2016) 270 Final Regulation of the European Parliament and of the Council- Establishing the Criteria and Mechanisms for Determining the Member State Responsible for Examining an Application for International Protection Lodged in one of the Member States by a Third-Country National or a Stateless Person (Recast), 04.05.2016, s.2., (https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/EN/1-2016-270-EN-F1-1.PDF, Erişim Tarihi:04.10.2018.)

[293]Ibid., s.5., Bkz. Council Decision (EU) 2015/1523 of 14 September 2015 Establishing Provisional Measures in the Area of International Protection for the Benefit of Italy and of Greece, OJ L 239, 15.09.2015, (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015D1523&from=EN, Erişim Tarihi: 10.10.2018.);

yerleştirme işleminde hangi ülkenin kaç sığınmacıyı kabul edeceği belirlenirken; ülkenin nüfusu, gayri safi yurtiçi hasıla toplamı, işsizlik oranı ve dört yıl içinde kabul ettiği sığınmacı sayısı göz önünde tutulmuştur.[294]

Avrupa Birliği'nin ortak bir sığınma ve göç politikası oluşturma çabalarının ürünlerinden bir olan "yer değiştirme" politikası daha çok üye devletler arasındaki iş birliğini güçlendirmek ve adil bir yük ve sorumluluk paylaşımını sağlamayı amaçlamaktadır. Yer değiştirme konusuyla ilişkili olarak ilk dikkat çeken girişim "EUREMA *(Plot project for intra-EU relocation from Malta- Malta'dan Avrupa Birliği içi yer değiştirme için pilot projesi)*" olarak isimlendirilen, Malta'dan anlaşmaya taraf olan diğer Avrupa Birliği üye devletlerine sığınmacı transferini içeren pilot uygulamadır.[295]

2009-2012 yılları arasında gerçekleşen ve iki aşamadan oluşan bu pilot uygulamada Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ile Uluslararası Göç Örgütü de yer almıştır.[296] BMMYK sığınmacıların ön seçim sürecinde yönlendirici bir rol oynarken, Uluslararası Göç Örgütü ise sığınmacıların seyahat etmeye engel bir rahatsızlıklarının olup olmadığını tespit etmek amacıyla medikal muayene yapılması ve yeniden yerleştirilecek ülkeye gerçekleştirilecek yolculuğun düzenlenmesinden sorumlu olmuştur.[297] Yer değiştirme politikası başlangıçta geçici ve istisnai bir mekanizma olarak görülürken, kitlesel göç karşısında sıklıkla başvurulan bir uygulamaya dönüşmüştür.

Council Decision (EU) 2015/1601 of 22 September 2015 Establishing Provisional Measures in the Area of International Protection for the Benefit of Italy and Greece, OJ L 248, 24.09.2015, (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015D1601&from=EN, Erişim Tarihi: 10.10.2018.)

[294]European Commission- Migration and Home Affairs, **European Solidarity: A Refugee Relocation System (Brochure)**, (https://ec.europa.eu/home-affairs/e-library/multimedia/publications/european-solidarity-a-refugee-relocation-system_en, Erişim Tarihi:10.10.2018.)

[295]European Commission, "Asylum Policy: More Trust Through More Solidarity Between EU Member State", MEMO/11/861, Brussels, 02.12.2011, (http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-861_en.htm, Erişim Tarihi: 11.10.2018.)

[296]European Asylum Support Office, **EASO Fact Finding Report on Intra-EU Relocation Activities from Malta**, 2012, (http://www.refworld.org/docid/52aef8094.html, Erişim Tarihi:11.10.2018.)

[297]Ibid.

Örneğin, 20 Temmuz 2015 ile 8 Aralık 2017 tarihleri arasında Avrupa Birliği Adalet ve İçişleri Konseyi tarafından yer değiştirme düzenlemesi hayata geçirilmiş ve uluslararası koruma arayan birçok kişi yer değiştirme kapsamına alınmıştır.[298]

Avrupa Birliği, siyasal bütünleşmenin yanında Birlik üye devletlerinin yurttaşlarının Birlik sınırları içerisinde sınır kontrolleri olmaksızın özgürce seyahat imkânı sağlamak istemiş ve bunu AB'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 20 (2) maddesiyle düzenlemiştir; üçüncü ülke yurttaşlarının Birlik sınırlarına seyahatini ise "sınır kontrolleri, sığınma ve göç" bölümünün 77. maddesinde ele almıştır.[299] Ancak kitlesel ve düzensiz göç karşısında bu düzenleme üye devletler arasında ve genel olarak Birlik içerisinde bir uyuşmazlığa neden olmuştur.

Üye devletler iç hukuklarını referans vererek terörist saldırılar ve kontrol edilemeyen ikincil göç hareketlerinin, kamu politikaları ve iç güvenlik üzerindeki etkilerini gerekçe göstererek geçici süreliğine iç sınır kontrolü talebinde bulunmuşlardır. Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin 9 Mart 2016 tarih ve 2016/399 sayılı tüzüğü ile bu gerekçe ve talepler hukuki bir zemine yerleştirilerek, geçici iç sınır kontrolü uygulamasının nasıl olacağına yer verilmiştir.[300] Bu tüzüğü hayata geçirerek iç sınır kontrolleri yapmaya başlayan ülkeler ise Fransa, Avusturya, Almanya, Danimarka, İsveç

[298]European Asylum Support Office, **Annual Report on the Situation of Asylum in the EU 2017- Executive Summary**, 2018, (http://publications.europa.eu/webpub/easo/annual-report-2017/img/Executive-Summary_EN.pdf, Erişim Tarihi:15.10.2018.)

[299]Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma, **Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma**, T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Ankara, 2011, Md. 20 (2) ve Md. 77, s.8 ve s.26-27, (https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf, Erişim Tarihi: 02.09.2019.), Antlaşmanın orijinal metni için bkz. ; Consolidated Versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union (2010/C 83/01), (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2010:083:FULL&from=EN, Erişim Tarihi: 02.09.2019.)

[300]Regulation (EU) 2016/399 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on a Union Code on the Rules Governing the Movement of Persons Across Borders (Schengen Borders Code) (Codification), OJ L 77, 23.03.2016, Title III, Chapter II, Md. 25-35, (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0399&from=en, Erişim Tarihi: 08.03.2020.)

ve Norveç'tir.[301] Bununla birlikte yaşanan kitlesel göç hareketleri nedeniyle AB sığınma hukuku ve prosedürlerini ihlal eden üye ülkeler de olmuştur. Macaristan, Hırvatistan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti prosedürlerin ihlal edilmesiyle ilgili AB Komisyonu'nun mercek altına aldığı ülkeler arasında yer almaktadır.[302]

Bu ihlaller arasında en dikkat çekenlerden biri olan Macaristan örneğine kısaca değinmek anlamlı olacaktır. 2015 yılı Avrupa Birliği ülkeleri için mülteci krizi olarak tanımlanan sürecin en yoğun ve tartışmalı geçtiği bir yıl olmuştur. Yoğunluğunu Suriyelilerin oluşturduğu mültecilerin düzensiz ve kitlesel göç hareketleri; bir yandan Avrupa Birliği'nin ortak bir sığınma politikası oluşturma sürecini hızlandırmış diğer yandan ise üye devletlerinin göç sorununu kendi yöntemleriyle çözme girişimlerine zemin hazırlamıştır.

Bu noktada, Macaristan aldığı sert önlemler ve uzlaşmaz tavırları ile hem Avrupa Birliği'nin hem de dünya kamuoyunun dikkatini üzerine çekmiştir. Düzensiz göçmenlerin geçişini engellemek amacıyla Macaristan-Hırvatistan, Macaristan-Sırbistan sınırlarına dikenli tellerle çit örmüş ve bunların sayılarının da artacağını dile getirmiştir.[303] Bununla birlikte, Haziran 2018'de Macar Anayasası'nda yapılan değişliklerden mülteciler de payını almıştır. Yapılan bu değişiklikleri içeren bazı maddeler şunlardır:

> "Macaristan'a yabancılar yerleştirilemez; Macaristan'a "mülteciler için güvenlikli sayılan ülkeler" üzerinden gelen ve o ülkelerde tehdit altında olmayan bir mülteci Macaristan'dan

[301]European Commission Migration and Home Affairs, "Temporary Reintroduction of Border Control", (https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/schengen/reintroduction-border-control_en, Erişim Tarihi: 17.10.2018.)

[302]European Asylum Support Office, **Annual Report on the Situation of Asylum in the EU 2017- Executive Summary**, Ayrıca bazı güncel ihlallerle ilgili istatistik için bkz.: European Commission Migration and Home Affairs, "Browse Infringements of EU Home Affairs Law", (https://ec.europa.eu/home-affairs/what-is-new/eu-law-and-monitoring/infringements_en?country=All&field_infringement_policy_tid=1598&field_infringement_number_title=, Erişim Tarihi: 17.10.2018.)

[303]"Reinforcement of Temporary Border Barrier Starts on the Hungarian–Serbian Border", 04.04.2016, (http://www.kormany.hu/en/ministry-of-defence/news/reinforcement-of-temporary-security-barrier-starts-on-the-hungarian-serbian-border, Erişim Tarihi:28.01.2019.)

> sığınma hakkı alamaz; Yasa dışı göçmen akımına karşı düzenin korunması kolluk kuvvetlerinin asli görevleri arasındadır; Göçmenlerle ilgili her düzenleme ancak parlamentonun üçte iki çoğunluğuyla yasalaşabilir; Macar kimliği ve Hristiyan kültürünün korunması devletin görevidir."[304]

Macaristan'ın sınırlarına ördüğü diken telli çitler ve anayasasında mültecilere yönelik yer verdiği bu maddelerin, gerek Avrupa Birliği'nin ortak bir sığınma politikasının içindeki yeri ve anlamı gerekse evrensel insan hakları açısından içerdiği anlam tartışmaya değerdir.

Avrupa Birliği Konseyi'nin 28 Haziran 2018 tarihi toplantı sonuç bildirisine göre; 2015 yılından bu yana sürdürülen ortak sığınma ve göç politikası oluşturma çabaları sonuç vermiştir. Buna göre tüm üye devletlerin çabaları ile Avrupa Birliği'nin dış sınırları etkili bir şekilde korunmuş ve yasa dışı sınır geçişleri %95 oranında azalmıştır.[305] Bu oransal azalışa rağmen düzensiz göç ile ilgili devam etmekte olan sorunlar yeni kararlar alınmasına zemin hazırlamıştır. Bu çerçevede toplantının sonuç kararlarında yer alan şu maddeler dikkate değerdir: Üye devletlerin gönüllüğünü esas alacak şekilde 'kontrol merkezleri' kurulması ve üçüncü ülkelerde 'bölgesel tahliye platformları' oluşturulması.[306] Bu öneri aslında yeni değildir; Hannah Arendt, "Totalitarizmin Kaynakları/2 Emperyalizm" başlıklı çalışmasında otuzlu yılların başında mültecileri sınır dışı etmek amacıyla anayurdun uzağında "geçici merkezler"in kurulmasının önerildiğini dile getirmektedir.[307] Avrupa Birliği içerisinde bu kararların hayata geçirilme süreci henüz belirsizliğini korumakla birlikte, birçok insan hakları savunucusunun eleştirilerinden de nasibini almıştır.[308]

---

[304]"Macaristan'da 'Mülteci Karşıtı Önlemler' Anayasaya Girdi: Yardım Edene Ceza", **BBC Türkçe**, 20.06.2018, (https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44542375, Erişim Tarihi: 28.01.2019.)

[305]European Council, European Council Meeting (28 June 2018)- Conclusions, EUCO 9/18, 28.06.2018, (https://www.consilium.europa.eu/media/35936/28-euco-final-conclusions-en.pdf, Erişim Tarihi: 15.04.2019.)

[306]Ibid.

[307]H. Arendt, **Totalitarizmin Kaynakları / 2 Emperyalizm**, 1998, s. 283-284.

[308]Jon Henley, "EU's Migrant Centres Could Breach Human Rights, Say Campaigners", **The Guardian**, 29.06.2018, (https://www.theguardian.com/world/2018/jun/29/eus-migrant-centres-could-breach-human-rights-say-campaigners , Erişim Tarihi: 15.04.2019.), European Public Service Union (EPSU), " EPSU Reiterates Warnings Against Controlled Centres and Disembarkation Platforms for Migrants and Asylum-Seekers", 13 December 2018,

Yukarıda ele almış olduğumuz süreç, Avrupa Birliği'nin göç ve özel olarak sığınma politikasını nasıl şekillendiğini anlamlandırmamıza yardımcı olmuştur. Birliğin ortak bir göç ve sığınma politikası üretme çabası ve konuyu göç yönetimi kavramı çerçevesinde ele alarak teknik bir meseleye dönüştürmesi, Birlik çıkarları ile üye devletlerin ulusal çıkarları arasındaki uyuşmazlığın göç konusu aracılığıyla açığa çıkması dikkat çeken önemli başlıklar arasındadır. Yukarıda değinmiş olduğumuz tüm hukuki metinler ve uygulamalar göç yönetimi çerçevesinin birer örneğini oluşturmaktadırlar. Her bir uygulamanın insan hakları siyaseti açısından eleştirel bir yanı olduğu görünür bir gerçekliktir. Bu bağlamda, AB'nin sığınma ve göç konusunun eleştirel bir değerlendirmesi çalışmanın son kısımda siyasal kuram içeresinden yapılmaya çalışılacaktır.

(https://www.epsu.org/article/epsu-reiterates-warnings-against-controlled-centres-and-disembarkation-platforms-migrants, Erişim Tarihi: 15.04.2019.

III. BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GÖÇ YÖNETİMİ POLİTİKASINDA EGEMENLİK, SINIR VE GÜVENLİĞİN GÖLGESİNDE MÜLTECİLERİN İNSAN HAKLARI

"Dedi ki konsolos masaya bir yumruk indirerekten: "Elinizde pasaportunuz yoksa, ölü sayılırsınız kanunen!" Ama biz yaşıyoruz daha, güzelim, ama biz yaşıyoruz daha."[309]
W.H. Auden

Mültecilik olgusunun yurttaşlık ve insan hakları ekseninde ve siyasal kuramın belirli temaları bağlamında incelendiği bu çalışmada; Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği'nin göç yönetimi politikaları kuram ile olgu arasındaki ilişkiyi anlamak açısından önemli güncel örneklerdir. Çalışmanın bu bölümünde Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği'nin mülteciler konusundaki deneyimleri; insan hakları ve yurttaşlık ışığında ve göç yönetimini kapsayan egemenlik, sınır ve güvenlik gibi tematik başlıklar çerçevesinde değerlendirilecektir.

Çalışmada göç yönetimi yurttaş, mülteci ve insan haklarının iç içeliği bağlamında ve egemenlik kavramı kapsamında ele alınmaktadır. Egemenlik, devletler açısından sığınma politikası üretme süreçlerinde önemli bir işlev görmektedir. İlk alt başlıkta tartışmaya açılacak olan egemenlik, üçüncü bölümün diğer alt başlıklarını oluşturan sınır ve güvenlik konularıyla da sıkı bir ilişki içerisindedir. Bu bölümde, egemenlik-sınır-güvenlik üçlüsünün mültecilerin insan haklarında nasıl bir yer edindiği AB ve BM örnekleri üzerinden hem kuramsal hem de olgusal kertede analiz edilmiş olacaktır.

[309]Wystan Hugh Auden, "Mülteci Dert Yanmakta", içinde. **Her Boydan: Dünya Şiirinden Seçmeler**, (çev.) Can Yücel, 5.Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016, s. 4.

3.1. EGEMENLİK, GÖÇ YÖNETİMİ, YURTTAŞLIK SARMALINDA MÜLTECİLER

Siyasal kuramda egemenlik tartışmaları Jean Bodin, Thomas Hobbes, Benedictus (Baruch) Spinoza'dan Carl Schmitt'e kadar uzanmaktadır. Bu geniş zaman dilimi ile birçok düşünürü kapsayan kuramsal tartışmalar içinde, bu çalışma açısından dikkate değer olan konu egemenliğin/egemenin yurttaş ve mülteci ile kurduğu ilişki ve bu ilişki çerçevesinde mültecinin insan haklarına erişim durumudur. Çalışmanın bu kısmında egemenlik, yurttaşlık, mülteci ve insan hakları gibi kavram setleri; Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği'nin "göç yönetimi" çerçevesinde güncel olanla tartışmaya açılacaktır. Öncelikli olarak egemenliğin kuramsal tartışmalarına kısaca yer verilecek ve bu tartışmaların satır aralarında yurttaş ve mülteci figürü aranacaktır. Ardından egemen-yurttaş ve egemen- mülteci ilişkisi örnekler üzerinden irdelenecek ve "haklara sahip olma hakkı"yla ilişkisi tartışılacaktır.

3.1.1. "Ne Yurttaşsız Bir Egemen Ne De Egemensiz Bir Yurttaş"

"İnsan, ayrıcalıklara değil, fakat herkese ait olan haklara sahip olmakla özgür olur"[310]

Emmanuel Joseph Sieyés

Egemenliğin siyasal kuramda kavramsallaştırılma biçimlerine bakmak, bir anlamda devletlerin, mültecilerin temel insan haklarına erişimi karşısında başucu kavramlar ilan ettikleri egemenlik ve yurttaşlığı nasıl tanımladıklarına ışık tutmak anlamına da gelmektedir. Fransız düşünür Jean Bodin, egemenlik kavramını kullanmış ve bu kavramın modern devlet kuramında temellerini atmış olması bakımından dikkate

[310]Aktaran: Mehmet Ali Ağaoğulları, **Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği**, 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2010, s.193.

değerdir. Siyaseti olgular üzerinden analiz edip, ahlak gibi kavramlardan arındıran Machiavelli, "siyaset sorununu prensin iktidarı biçiminde"[311] ele alırken, Bodin iktidarı ve siyaseti "egemenlik erki"[312] şeklinde formüle ederek İtalyan düşünürden ayrılmaktadır. Bodin'e göre egemenlik devletin temel öğesini oluşturur, bununla birlikte egemenliğin üç temel özelliği onu iktidar ve yönetimlerden ayırır: "Mutlaklık, süreklilik ve devredilmezlik".[313]

Bodin'de egemenliğin varlığını anlamlı kılan en önemli öğe yurttaşın varlığıdır ki, düşünür de egemenliği "yurttaşlar üzerindeki en yüksek, en mutlak ve en sürekli güç"[314] şeklinde tanımlamaktadır. Egemenliğin ve yurttaşlığın özü, devleti meydana getiren ilk birim olan ailede başlar ve böylelikle, yurttaş hem bir aile babası hem de özgür bir yurttaş olarak köleden farklılaşır.

Bodin'e göre, "egemene boyun eğen yurttaşlar, belli siyasal etkinliklerde bulunma, kamusal görevler alma ve ardıllarına miras bırakma haklarına"[315] sahiptirler. Yurttaş egemene itaatine karşılık onun koruması ve yardımından yararlanır ve bunun sonucu olarak da kendini yurttaş olarak bir kez daha var etmiş olur. Peki yurttaş olabilmenin ön koşulları ya da yurttaşlığın kendi içerisinde bir hiyerarşisi var mıdır? Bu gibi soruların yanıtları Bodin'de arandığında, onun kendinden önceki düşünürler ve siyasal yapılardan etkilendiği açıkça ortaya çıkmaktadır. Bodin için de yurttaş olabilmenin ön koşulu "özgür bir birey" olmaktır ve yurttaşlar arasında da toplumsal farklılıklar bulunmaktadır (örneğin "din adamları, soylular ve halk"[316]gibi). Düşünürün egemen ile yurttaş arasında kurduğu ilişkiyi betimleyen ve aynı zamanda çalışmanın bu

[311]Mehmet Ali Ağaoğulları ve Levent Köker, **Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, 3. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2004, s.9.

[312]Ibid., s.9-10.

[313]Ibid., s.26-36.

[314]Aktaran: M.A. Ağaoğulları ve L. Köker, **Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, 2004, s.27.

[315]Ibid., s.23.

[316]Ibid.

kısmının başlığının da esin kaynağı olan Mehmet Ali Ağaoğulları'na ait şu alıntıya yer vermek manidar olacaktır: "ne yurttaşsız bir egemenden ne de egemensiz bir yurttaştan söz edilebilir"[317]. Kısacası, yurttaşı yurttaş kılan devletin/egemenin koruması iken egemeni de egemen kılan yurttaşın ona karşı duyduğu saygı ve itaattir.

Bodin'in egemenlik kuramında yanıtsız kalan egemenin gücünü nereden aldığı ya da bu gücün dayanağının ne olduğu sorusu, İngiliz düşünür Thomas Hobbes'un hipotetik bir yaklaşımla ele aldığı Leviathan eserinde yanıt bulur. Egemenin gerekliliğini "doğa durumu" metaforuyla açıklamaya çalışan Hobbes'un "fiziksel güç, deneyim, akıl, tutku"[318] kavramlarıyla bezediği insan, yaşamını korumak amacıyla sözleşmeyle egemeni yaratır. İnsanın doğa durumundakine benzer haklarına sahip olan Leviathan'nın egemenliği; "bir, mutlak ve bölünmezdir". Sözleşme ile doğa durumundan toplum durumuna geçen insan, düşünüre göre egemene itaat eden ve barış içerisinde yaşayan yurttaşa dönüşür.[319]

Hobbes'un egemenlik kuramında, doğa durumunda yaşayan "doğal insan" ve toplum durumunda yaşayan ve yurttaş olarak tanımlanan "yapay insan" ikiliği vardır.[320] Ancak, toplum durumunda bu ikilik birbirini soğurmaz aksine ikisi bir arada yaşamaya devam eder; "hem egemenin içinde (yani halkın bir üyesi olan) yurttaş olarak hem de egemenin dışında (yani kalabalığın bir üyesi olan) doğal insan olarak varlığını sürdürür"[321]. Doğa durumundaki bireyin özgürlüğü ile toplum durumundaki bireyin özgürlüğünü "yurttaşlık özgürlüğü"[322] kavramsallaştırmasıyla birbirinden ayıran Hobbes, yurttaşın devlete olan itaatini ve yasalara karşı çıkmamasını özgürlüğün bir parçası olarak

[317]Ibid., s.24.

[318]Thomas Hobbes, **On the Citizen**, (çev. ve ed.) Richard Tuck ve Michael Silverthorne, Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2003, s.21.

[319]M.A. Ağaoğulları ve L. Köker, 2004, s.238.

[320]Ibid., s.259.

[321]Ibid.

[322]Ibid., s.262-263.

tanımlar. Yurttaş, bu kabullenişi ve yasalara saygısı sayesinde yaşamını koruma altına almış olur. İnsanın görev ve sorumlulukları ayrı ayrı "insan, yurttaş, Hristiyan" olmasından doğar ve tüm bu oluş biçimleri arasında yurttaşı biricik kılan ise siyasal bir birliğin ya da şehrin üyesi olmayı gerektirmesidir.[323]

Egemenlik kuramlarının gelişimini irdelerken; Wendy Brown'un Vestfalya düzeni, Fransız Devrimi ve Kant'la tanımlanan egemenlik şeklinde dönemselleştirdiği çizgiyi takip etmek mümkün.[324] Vestfalya Anlaşması sonrasında "iktidarın ilkesi" ile "iktidarın kullanımı"nın tek elde yani devlette/egemende toplandığı ulus-devlet düzeni ortaya çıkmıştır. Hobbes'un kral-devlet özdeşliğine dayanan egemenlik tanımı, Vestfalya düzeni ve Rousseau'nun "halk egemenliği" kavramsallaştırmasıyla ulusla birleşir. Ulus-devlet oluşumuyla birlikte "birey-yurttaş", "egemen-yurttaş" ilişkilerine atfedilen anlam da değişecektir. Bu değişimi, Rousseau'nun "özgürlük- erdem-yurttaş"[325] arasında kurduğu ilişki ışığında irdeleyebiliriz. Fransız düşünür bu kavramlar arasında bir koşutluk ilişkisi kurarak, "erdem olmadan özgürlük, yurttaşlar olmadan da erdem olamaz; yurttaşlar oluşturursanız her şeyiniz olur"[326] ifadesinde bulunur.

Rousseau'ya göre, devlet varlığını devam ettirebilmek için "yurttaş olan insana" ihtiyaç duymaktadır. Devletin ihtiyaç duyduğu bu yurttaşı, biricik kılan özellik sadece egemene itaati ya da yasalara olan saygısı değildir; aynı zamanda devlete "kendi istenç" ve "rızasıyla" bağlılık duyması ve bir yurttaş bilincine sahip olmasıdır. Rousseau'yu devlet ve yurttaş ilişki bağlamında kendinden önceki düşünürlerden farklı kılan da yurttaşa atfettiği "vatanseverlik ve dindaşlık"[327] duyguları ile ulus kavramının önünü açmış olmasıdır.

---

[323]Juhana Lemetti, **Historical Dictionary of Hobbes's Philosophy**, Lanham: Scarecrow Press, 2012, s.79.

[324]Wendy Brown, **Yükselen Duvarlar, Zayıflayan Egemenlik**, (çev.) Emine Ayhan, İstanbul: Metis Yayınları, 2011, s.26-27.

[325]M.A. Ağaoğulları, **Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği**, 2010, s.151.

[326]Ibid.

[327]Ibid., s.153.

Rousseau, "halk egemenliği" kuramı ile Fransız Devrimi'nin fikri yapısında hayat bulurken, özellikle de Jakobenlerin adeta fikir babası olmuştur. İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ile mutlak monarşi dönemindeki toplumsal sınıfların yerini, "aklın emirlerine uyan insan"[328] olarak tanımlanan yurttaşlar almıştır. Devrimle birlikte insan ait olduğu toplumsal sınıfla değil, yurttaş kimliği ile soyut bir birey olarak halk ya da millet kavramı içerisinde ele alınmaya başlanmıştır.[329] Yurttaş en kısa ifadeyle "aklın emirlerine uyan, o emirlere göre hareket eden bireydir"[330]. Yurttaşın izinden gittiği aklın emirleri ise Rousseau'nun terminolojisiyle ifade edecek olursak; eşitlik ilkesine dayanan "genel irade" ile uyumlu olmayı ve genel iradenin bir parçası olarak hareket etmeyi gerektirmektedir. Yurttaşın genel iradeyle kurduğu ilişki ise yurttaşlık bilinci etrafında şekillenmektedir. Örneğin, eğitim politikaları ve milli bayramlar yurttaşlık bilincinin oluşmasında önemli bir etkiye sahiptir. Farklı özelliklere sahip bireyler, eğitim sistemi ve milli bayramlar sayesinde soyutun içinde yer alarak türdeş bir yapıya bürünürler.

Çalışmanın ilk bölümünde de İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi incelenmiş; bu Bildiri'yle birlikte bireyin diğer tüm insanlarla eşit bir statü elde ettiği ve insan olmaktan kaynaklı evrensel haklara erişmiş olduğu belirtilmişti. Ancak, Bildiri'nin dikkat çeken yönlerinden biri; ilk iki maddede bireyin "mutlak insan" kimliğiyle haklara sahip olması, üçüncü maddeden sonra ise bir "yurttaşa" dönüşüp, yurttaşlık dolayımıyla bazı haklara erişmeye başlamasıdır.[331] İlk durum "doğal hakları" içerir, ikinci durum ise "yurttaş haklarını". Böylelikle, insan ve yurttaş olma hallerinin her ikisi de haklar bağlamında tartışmaya açılmaya başlar. Devrim sonrası süreçte, yurttaşın insanı soğurmasıyla birlikte; yurttaş, devletin korumasında hak ve sorumluluklar elde ederek siyaset sahnesinde yerini alır. Bu noktada; insan hem insan hem de yurttaş olarak varlığını

[328]M. Sarıca, **100 Soruda Fransız İhtilali**, 1981, s.31.

[329]Ibid., s.32.

[330]Ibid., s.35.

[331]İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin maddeleri için bkz.; Thomas Paine, **İnsan Hakları**, (çev.) Mehmet Osman Dostel, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, s.123-125.

devletin korumasına ve yasalarına borçlu kılar.[332] Devletin yasalarını devasa bir kürenin merkezinde tahayyül eden Sieyes'e göre, "istisnasız bütün yurttaşlar bu merkezden eşit uzaklıkta, kürenin yüzeyinde bulunuyor ve orada eşit yerler işgal ediyorlar; hepsi aynı şekilde yasaya bağlı, hepsi özgürlük ve mülkiyetlerini korumak üzere ona emanet ediyorlar"[333] ve böylelikle kamusal alanda bir türdeşlik elde ediyorlar.

Fransız Devrimi'yle birlikte egemenlik ulusa (halk, toplum, ulus kavramları arasında henüz net bir ayrım bulunmamaktadır) içkin bir hale gelir; böylelikle devlet de ulusla özdeşleşerek ulus-devlet formunu alır. Hannah Arendt, mutlak monarşinin yıkılmasıyla birlikte ortaya çıkan bu ulus-devlet ilişkisini "devletin ulus tarafından fethi"[334] olarak tanımlar ve bunun "bir ölçüde devletin hukukun bir aygıtı olmaktan çıkarak ulusun aygıtı olmaya dönüştüğü"[335] manasına geldiğinin altını çizer. Eski bir geçmişe sahip olan devlet oluşumu; her yönetim biçiminde toprakları üzerinde yaşayan tüm kişileri koruyan üstün bir hukuk kurumu olma özelliğini, ulus bilincinin ön plana çıkmasıyla yitirmeye başlamıştır.[336] Arendt'e göre bu süreçten sonra devlet "halkın iradesi adına, sadece 'ulusal gruplar'ı yurttaşları olarak görmeye, bütün toplumsal ve siyasal hakları sadece köken hakkıyla ve doğumla ulusal topluluğun mensubu olan kimselere vermeye zorlandı"[337]. Arendt'in bu analizini, biraz da günümüz dünyasına çeken Seyla Benhabib'e göre de: "Modern ulus-devlet sistemi tek bir ilkesel kategoriye dayanarak düzenlenmiştir: Ulusal vatandaşlık"[338].

İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin; bir yandan bütün insanların insan olmaktan kaynaklı sahip olduğu devredilmez temel hakları olduğunu, diğer yandan da yurttaşlık

[332]M.A. Ağaoğulları, 2010, s.226.

[333]Emmanuel- Joseph Sieyes, **Üçüncü Sınıf Nedir?**, (çev.) İsmet Birkan, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2005, s. 101.

[334]H. Arendt, **Totalitarizmin Kaynakları/2 Emperyalizm**, 1998, s.193.

[335]Ibid., s.192-193.

[336]Ibid., s.192.

[337]Ibid.

[338]S. Benhabib, **Ötekilerin Hakları: Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar**, 2006, s.11.

haklarının belirleyiciliğini vurgulaması insan hakları siyasetinde bir çelişki olarak varlığını devam ettirmektedir. Çalışmanın ilk bölümünde Immanuel Kant'ın "dünya yurttaşlık hukuku" ve "evrensel misafirlik hakkı" kavramlarıyla; "yeryüzünün ortak sahibi olan insanların" yine devletlerin yasaları ile korunabileceği ve haklar elde edebileceğine değindiğinden söz edilmişti. Kant ulusal yurttaşlık formunu evrensel bir kerteye taşıyarak, devletlerin sahip olduğu yasalarla her bir bireyi korumasına alabileceğini savunmaktadır. Düşünürün bu iddiası, kendinden sonraki çalışmalarda evrensel insan hakları ve yurttaş hakları arasındaki çelişkiyi aşmak için geliştirilmiş ve bir çözüm olarak üzerinde düşünülmüştür. Ancak, tüm bu çabalara rağmen "insan imgesi içerisinde yurttaş sınırlı bir topluluğa"[339] işaret etmeye devam ederken, tüm mücadele bir sığınmacı, bir mülteci ve son kertede bir insan olarak bu sınırlı topluluğun içinde dahil olmayı başarabilmektir.

Bu kısımdaki kuramsal değerlendirmede şöyle bir sonuca varmak mümkün: Egemenlik, yurttaşlık kurumu üzerinde yükselmekte ve var olmaktadır. Buna bağlı olarak, yurttaşlık da egemenin ona yüklemiş olduğu bu anlam dolayımıyla insan hayatında önemli bir yer edinerek, belirleyici bir rol üstlenmiştir. Bu sebepten dolayı çalışmanın bu kısmında egemenlik ve yurttaşlık neredeyse iç içe ele alınmış ve tartışılmıştır.

3.1.2. Egemenin Göç Yönetiminde Bir İstisna Figürü Olarak Mülteci

Yukarıda egemenliğin kavramsal ve olgusal olarak ortaya çıkışına, siyasal pratikler ve tarihsel koşullar çerçevesinde nasıl değişip dönüştüğüne yer verilmişti. Egemenliğin bu değişim ve dönüşümü devlet- hukuk ilişkisi ile egemenliğin sınırları konusunda tayin edici olmuştur. Devletin meşruluğunun temelini oluşturan egemenlik;

[339]Ahmet Murat Aytaç, **Kitlelerin Ruhu: Sosyal ve Siyasal Kuramda Kalabalık Tahayyülleri**, Ankara: Dipnot Yayınları, 2011, s.215.

özellikle Fransız Devrimi sonrasında devletin ulusla özdeşleşerek "ulus-devlet" formuyla anılmaya başlanması neticesinde karşımıza ulusal egemenlik şeklinde çıkmaya başlamıştır.

Mutlak ve sürekli iktidarını egemenlik dolayımıyla edinen devlet için yurttaş; süreklilik mefhumunun dışa vurumu ve ulus gibi türdeşlik tahayyülüne dayanan bir soyutluğun somutluk kazanmasıdır. Hannah Arendt için de egemenlik; özellikle göç, yurttaşlığa geçme ya da yurttaşlıktan çıkarılma ve milliyet gibi konular üzerinde hiçbir yerde olmadığı kadar mutlaktır.[340] Devletin yurttaşıyla kurduğu ilişkinin sınırları, koşulları, sorumlulukları hukuk düzeni ile sağlanır ve Alman düşünür Carl Schmitt'in ifadesiyle de "her düzen bir karara dayanır"[341]. Karar; neyin içerlenip neyin dışarlanacağı, neyin olağan neyin istisna ve olağanüstü olduğunun belirlenmesi, tanımlanmasıdır ve Bodin'den bu yana egemene içkindir. Kararın egemene içkin oluşuna referansla; Schmitt'e göre "egemen, olağanüstü hale karar verendir"[342].

Olağanüstü halin bir başka ifade ile istisna olanın tanımlanması bir anlamda normalin kendini meşrulaştırma, güçlendirme yollarından biri olmuştur. Rasyonalite ve düzeni bozarak, onların kendilerini silkelemelerine katkı sunan istisna Schmitt'in ifadesi ile:

> "İstisna, normal durumdan daha ilginçtir. Normal olan, hiçbir şeyi kanıtlamaz, istisna her şeyi kanıtlar: Yalnızca kuralı kanıtlamakla kalmaz, kural, yalnızca istisna sayesinde yaşar. İstisnada gerçek hayatın gücü tekrarlanmaktan katılaşmış mekanizmanın kabuğunu kırar."[343]

Egemenin kararı ile görünürlüğe kavuşan istisna bu haliyle hem kendi hem de olağanın var oluşunu sembolize eder. Agamben'e göre, egemenin istisna ile kurduğu bu ilişkide

[340]H. Arendt, 1998, s. 274.

[341]Carl Schmitt, **Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm**, (çev.) Emre Zeybekoğlu, 5. Baskı, Ankara: Dost Yayınları, 2016, s.17.

[342]Ibid., s.13.

[343]Ibid., s.22.

Schmitt zorunluluk halini özellikle vurgulamaktadır.[344] Zorunluluğun hangi durum ve koşullarda zorunluluk olarak tanımlanabileceği ise yine egemenin kararına bağlıdır.

Bu çalışma açısından ulus-devlet, egemen ve istisna arasındaki ilişki yabancı ve özel olarak da mültecinin tanımlanması ve mültecinin insan haklarına erişmesinde hayati bir öneme sahiptir. Ulus-devlet sisteminin kurumsallaşma sürecinde istisna figürü önemli bir rol oynar. İstisna üzerinden hem "hukuk normları" hem de "ulusal türdeşliğin temelleri" güçlendirilir. Bu noktada, ulusal türdeşlik yurttaş bağlamında anlam kazanır. İşte tam olarak bu süreçte yurttaşın karşısında duran istisna, yurttaşlık kurumunun Schmittçi bir ifade ile kendini kanıtlamasına katkı sunar. Çalışmanın ilk bölümünde yurttaşlığın tarihsel gelişimine yer verildiği için burada tekrardan kaçınılarak, yalnızca mültecinin bir istisna figürü olarak nasıl ele alındığına değinilecektir.

Meşruluğunu yurttaşının yaşamını koruma gerekçesiyle elde eden egemen için, bu meşruluğun kaynağı belirleyicidir. İstisnaya karar verip sınırları çizen egemen, yurttaşlığın kimleri içeride kimleri dışarıda bırakacağına karar vererek, bir anlamda hangi bireylerin insan haklarına erişebileceğinin de sınırlarını belirlemektedir. Bu sınırların dışında kalarak ilk ve en önemli istisna örneğini yabancılar meydana getirmiştir. Buna bağlı olarak, uluslararası hukukta ve her bir devletin iç hukukunda yabancılar konusuna yer verilmiştir. Bir "istisna hukuku" olarak yabancılar hukuku, siyasal ve toplumsal koşullar çerçevesinde yeni kategoriler üretmiştir. Bu kategoriler arasındaki geçişkenlik ve esneklik yabancılar hukukunda hiçbir şeyin temel bir kriteri olmadığını ortaya koymaktadır. Özellik neo-liberal kapitalist dönemde yerleşik bir yabancı olmak, yasal bir yabancı olmak, mülteci ya da sığınmacı olmak, göçmen olmak ve en nihayetinde yurttaş olmak muhtelif hukuki metinlerle, değişen siyasal pratikler çerçevesinde yeniden tanımlanmaktadır.

[344]Giorgio Agamben, **İstisna Hali**, (çev.) Kemal Atakay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2018, s.43.

Bir istisna olarak görülen yabancının kendi içerisinde de alt kategorilere ayrılarak değerlendirilmesi; bireylerin insan haklarına erişimine ilişkin bir belirsizlik yaratmış olmakla birlikte, tüm kategoriler arasındaki ilişkiyi de hem iç içe geçirmiş hem de karmaşık bir duruma sokmuştur. Bu kategorileştirme, bireyin bir hukuk kişisi olarak nasıl tanındığı ya da tanınmayıp insan haklarından yoksun bırakılarak "manevi ölüme" terk edilişini anlamanın da bir yoludur.

Çalışmanın ilk bölümünde yer verildiği üzere bu kategorik ayrıştırma özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşir ve böylelikle mülteci, sığınma arayan kişi, devletsiz kişi, göçmen gibi terimler uluslararası hukuk metinlerinde işlenir. Ancak bu kategorik ve kavramsal ayrıştırma ile doküman üretimi, insan hakları siyaseti açısından bireylerin insan hakları korumasına erişemediği zaman bir sorun olarak algılanmaya başlamıştır.

Bu sorun da daha çok mültecilerin deneyimlerinde ortaya çıkmış ve özellikle kitlesel mültecilik durumlarında bir açmaz olarak görülmüştür. Mülteciliğin ve devletsizliğin ortaya çıkmasında önemli bir işlev gören ve Hannah Arendt'e göre insan haklarının önemli bir simgesi olarak görülen "barınma hakkının lağvedilmesi", barınma hakkının insan haklarıyla aynı kaderi paylaşmasına neden olmuştur.[345] Bunun yanında, Agamben'in "Kutsal İnsan" kitabında yer alan mültecilerle ilgili şu paragrafa yer vermek anlamlı olacaktır:

> "Eğer mülteciler (ki yüzyılımızda sayıları artmaya devam ediyor ve bugün insanlığın önemli bir parçasını oluşturacak noktada bulunuyorlar) modern ulus-devlet düzeni için bu kadar rahatsızlık verici bir unsuru oluşturuyorsa bunun nedeni her şeyden önce şudur: Mülteciler, insan ile vatandaş, *doğum* ile *milliye*t arasındaki sürekliliği kopartmak suretiyle, modern egemenliğin orijinal kurgusunu krize sokuyor."[346]

Günümüzde devam etmekte olan kitlesel göç hareketleri Agamben'in de belirttiği şekliyle "rahatsızlık verici bir unsur" olarak algılanıyor ve bir istisna durumu oluşturuyor. Bu çerçevede mülteci figürü, bir yandan "egemenliğin kurgusunda" bir krize neden

[345]H. Arendt, 1998, s.276-277.

[346]G. Agamben, **Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat**, 2020, s.158.

olurken diğer yandan da ulusal egemenlik ve yurttaşlık gibi kavramların güç kazanmasına katkı sağlıyor. Bu durum, kitlesel mülteciliğin artarak devam ettiği Soğuk Savaş sonrası dönemde göç yönetimi olarak tanımlanan rejim altında daha karmaşık bir hal almıştır.

3.1.2.1. BMMYK: Küresel Göç Yönetimi İçinde Mülteciler

"Mülteciyi düşündüğümüzde,
gerçekten bir bireyi
düşünmeliyiz"[347]

Sadruddin Aga Khan
Eski Birleşmiş Milletler Mülteciler
Yüksek Komiseri

Çalışmanın diğer kısımlarında ortaya konulan tartışma eksenleri bazı soruların da gün yüzüne çıkmasına katkı sunmuştur. Örneğin; mülteci hakları insan hakları mıdır?, insan haklarına erişmenin, insan haklarının korumasından yararlanmanın ön koşulu bir devletin yurttaşı olmak mıdır?, devletler ulusal egemenlik ve yurttaşlarını koruma gerekçeleriyle göç politikalarında insan haklarını reddedebilir ya da insan haklarına erişimi sınırlandırabilir mi?. Bu çalışma açısından bu sorular; özellikle kuram ve pratik, kuram ve güncel arasındaki ilişkiyi mercek altına almak için ufuk açıcıdır. Bu soruların yanıtları ve içerdiği çelişkiler uluslararası hukukta ve insan hakları hukukunda saklıdır ve Birleşmiş Milletler de yetmiş küsur yıllık varlığında hem insan haklarının hem de özel olarak mültecilerin haklarının korunmasında ve devletlerin bu konuda sorumluluklar almasında önemli roller oynamıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde göç yönetiminin kurumsallaşma sürecinde Birleşmiş Milletler'in oynadığı rol, hukuki metinler ve kurumsal açılımlar çerçevesinde analiz edilmişti. Bu kısım da ise göç yönetiminin egemenlik kavramı çerçevesinde Birleşmiş Milletler (Çalışma boyunca Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği Birleşmiş

[347]Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği- Türkiye, "Sadruddin Aga Khan (İran): 1966-1977", (https://www.unhcr.org/tr/sadruddin-aga-khan-iran-1966-1977, Erişim Tarihi: 10.05.2019.)

Milletler çerçevesinde ele alınmış ayrı bir kurum olarak değerlendirilmemiştir) ve çatısı altındaki üye devletler ile mülteciler açısından neler ifade ettiği tartışılacaktır. Göç yönetimi, Soğuk Savaş sonrası dönemde gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde göç politikalarının tasvirinde sıklıkla başvurulan bir kavramdır. Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Göç Örgütü kavramı hukuki metinlerinde ve söylemlerinde sıklıkla kullanarak, kavramın hem akademik alanda hem de siyasal pratiklerde yer etmesine zemin hazırlamıştır. Göç yönetimi çerçevesinde kullanılan bu hukuki metinlerde, söylem setlerinde, eylemlerde mültecilerin insan haklarına nasıl yer verildiği ve göç yönetiminde egemenlik söyleminin ne kadar belirleyici olduğu, bu çalışmanın odaklandığı noktalar arasında yer almaktadır.

Soğuk Savaş sonrası süreçte yaşanan kitlesel mülteci hareketleri; Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği için kitlesellik açısından bakıldığında tarihsel olarak yeni ve beklenmedik, coğrafi olarak geniş bir alana yayılıyor olmasından dolayı da şaşırtıcı nitelikteydi. Avrupa coğrafyasında yaşanan mülteci hareketlerine bir yanıt bulma çabası sonucu kurulan BMMYK, daha sonraki yıllarda erişim alanını Cezayir, Çin gibi ülkelere kadar genişletmiş; bununla birlikte Sadruddin Aga Khan'ın yüksek komiserliği döneminde ise Asya, Afrika ve Latin Amerika'yı da içine alacak şekilde geniş bir coğrafyaya yayılmaya başlamıştır. Muhtelif durumlarda mültecilere erişme çabalarına bağlı olarak gerçekleşen bu genişleme süreçleri pürüzsüz ya da sancısız olmamıştır. Bu sancıların temelinde ise BM'nin ve BMMYK'nın örgütsel oluşumunun egemen devletlere dayanması, BMMYK'nın finansal yönden donör devletlere bağlılığı ve operasyonlarda ev sahibi hükümetin tavırlarının belirleyici olması gibi sebepler yatmaktadır. İşaret edilen bu durumlar aynı zamanda, BMMYK'nın politikalarına yönelik eleştirilerde temel argüman olarak da kullanılmaktadır.

BM ve BMMYK'nın mültecilere yönelik eylem, faaliyet ve politikalarını; üye devletlerin çıkarları ile örgütün hukuki metinleri arasındaki ilişki belirlemektedir. Bu

ilişki insan haklarının evrenselliği ile ulus-devlet egemenliği arasındaki gerilimi açığa çıkarıyor olması nedeniyle dikkate değerdir. Kozmopolit düşüncenin önemli temsilcilerinden biri olan Seyla Benhabib'e göre, uluslararası insan haklarının ulus-devletler üzerinde hukuki olarak bağlayıcı bir etki yarattığı üç alan vardır: İnsanlık suçları, insani müdahaleler, uluslar ötesi göçler.[348] Ve bu alanlar arasında uluslar ötesi göçü farklı kılan ve onu her daim tartışmalı bir konu haline getiren şey ise; uluslar ötesi göçün bireylerin haklarla olan ilişkisini, bir politik topluluğa üye olmaları bağlamında değil bireylerin yalnızca insan olmaları nedeniyle ele alıyor olmasıdır.[349] Ancak İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, mültecilerle ilgili diğer hukuki belgeler ve Birleşmiş Milletler'in varlığının; Benhabib'e göre insan haklarının evrenselliği ile ulus-devlet egemenliği arasındaki çelişkili ilişkiyi tam anlamıyla çözmeye yardımcı olmadığı söylenebilir.[350] Benhabib'in işaret ettiği bu çözümsüzlük, yine bizi BM ile üye devletler arasındaki ilişkiye ve bu ilişki içerisinde arada kalmış mültecilerin insan haklarına götürmektedir.

İnsan haklarının evrenselliği ile ulus-devlet egemenliği arasındaki gerilimli ilişki birçok çelişkiyi de beraberinde getirmektedir. Bu çelişkilerden en önemlisini, mültecilerin insan haklarını korumaya yönelik oluşturulan belgeler ile olgular arasındaki karmaşık ilişki oluşturmaktadır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve ardından 11 Eylül 2001 saldırıları dünya siyasetinin eksenini değiştirmekle kalmamış, aynı zamanda bu çelişkilerin daha da gün yüzüne çıkmasına neden olmuştur. Göç yönetiminin ortaya çıkışı ve kurumsallaşma sürecinde, bu çelişkileri aşma ya da dengeleme çabasının belirleyici bir rolü olduğu iddia edilebilir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde değişen siyasal iklim uluslararası insan hareketliliğinde de bir artışa neden olmuştur. Bireylerin bu uluslararası

[348]S. Benhabib, 2006, s.20.

[349]Ibid.

[350]Ibid., s.20-21.

hareketliliklerinde, ülkelerinde yaşamış oldukları siyasal, toplumsal ve ekonomik trajediler önemli bir yer edinir. Bu trajediler bireylerin uluslararası koruma ihtiyacını arttırırken, uluslararası hareketliliklerine de ivme kazandırmıştır. Bu göç hareketlerinin karmaşık, düzensiz, kitlesel niteliklerde oluşları ve her şeyden önemlisi devletlerin kontrolü dışında gerçekleşmeleri nedeniyle, uluslararası göç literatüründe Franck Düvell'in de işaret ettiği şu kavramlar ön plana çıkmaya başlamıştır: "yasa dışı göç", "istenmeyen yabancılar", "kaçak suçlular" ya da "kıtasal provokatörler".[351]

Bu kavram setleriyle birlikte, devletler göçü kategorilere ayırma çabasına girmişlerdir. Ayrıca, sınırların geçişkenliği yani göçün artık sadece bir devletin kendi sınırlarını ilgilendiren bir olgu olmaktan çıkması, göçün kitleselleşerek devletlerin kontrollerinin dışına çıkmaya başlaması ve göç eden kişilerin profillerindeki karmaşıklık göçü kontrol altına almaya yönelik yeni politikaların üretilmesine neden olmuştur. Küresel göç yönetimi (bu kavramla eş anlamlı olarak göç yönetimi, küresel göç yönetişimi gibi kavramlar da kullanılmaktadır) bu perspektif çerçevesinde şekillenmiştir.

Göçün yönetilebilir bir gerçeklik olduğu argümanı üzerine temellenmiş olan göç yönetimi "apolitik ve teknokratik"[352] bir doğaya sahiptir. Göç yönetimi bu yapısı gereği; her türlü göç biçiminin çok taraflı katılım, çok boyutlu kazanımlar ve teknik çözüm yöntemleri ile kontrol altına alınıp düzenlenebileceği varsayımına dayanır. Çoklu kazanım içerisinde transit ülke, göç alan ülke ve göç veren ülke ayrımına yer verilirken, göçün önemli bir öznesi olan mültecilerin insan haklarına olan acil ihtiyacının da altı çizilmektedir. Uluslararası insan hakları hukukunun temel metinlerine sistematik referanslar verilirken, insan hakları göç yönetiminde merkezi ve aynı zamanda muğlak bir rol oynamaktadır.[353] Bu muğlaklık ile göç yönetiminin teknokratik ve apolitik

[351]Franck Düvell, "Irregular Migration", **Global Migration Governance**, (ed.) Alexander Betts, Oxford, UK: Oxford University Press, 2011, s.79

[352]M. Geiger ve A. Pécoud (ed.), **The Politics of International Migration Management**, 2010, s.11.

[353]Ibid., s.12.

özelliğini daha iyi analiz edebilmek için Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin pratiklerine de bakmak gerekmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ilk kez böylesine yoğun ve kitlesel nitelikte göç hareketleri yaşanmıştır. Bu yeniden yüzleşiş; göç ve insan hakları ilişkisinin tekrar tekrar sorgulanmasını sağlarken, aynı zamanda göç ve insan haklarıyla ilgili söylem setleri, norm ve kategorilerde yeni bakış açılarının hâkim olmasına neden olmuştur. Egemen devletlerin egemen olmaktan kaynaklı hakları ile mültecilerin insan olmaktan kaynaklı hakları arasındaki paradoksal ilişkinin nasıl yol aldığını analiz edebilmek için küresel göç yönetimine tekrar göz atmamız gerekmektedir. Bu noktada, BMMYK küresel göç yönetiminin yaygınlaşma ve kurumsallaşma sürecinde normları, prensipleri, örgütsel yapısı ile etkin bir role sahip olmuştur.

BMMYK küresel göç yönetimi rejimi çerçevesinde, 90'lı yıllardan başlayarak göçmenlerin insan haklarına yönelik spesifik çağrısını arttırmış; bununla birlikte göç alan ve göç veren ülke ayrımına da işaret ederek çok paydaşlı bir yapılanma ile düzensiz göçü teknik bir biçimde ele almaya başlamıştır. Özellikle göçmenlerin insan haklarına yönelik bu spesifik çağrı; süreç içerisinde evrensel insan haklarının öznesi olan insanı kategorilere ayırmaya başlayacak ve göçmenlerin arasından mültecileri çekip alacaktır.

İkinci bölümde de değinmiş olduğumuz üzere, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nun 1999 tarih 44 sayılı ve "Göçmenlerin İnsan Hakları"[354] başlıklı kararı küresel göç yönetimi çerçevesinde kategorileştirmenin ilk adımı olarak okunabilir. Bu karar ve ardından yayınlanan raporda göçmenliğin de alt kategorilerden meydana geldiğinin altı çizilmiştir. "Lahey Sürecinde" göçmen ve mülteci kategorik olarak birbirinden ayrılmış ve mültecilerin geleceği özel olarak ele alınmıştır.[355] Lahey Süreci;

[354]United Nations High Commissioner for Human Rights, Human Rights of Migrants, Commission on Human Rights Resolution 1999/44, 27.04.1999.

[355]United Nations, Declaration of the Hague on the Future of Refugee and Migration Policy, Society for International Development (SID), A/57/693, 2002.

küresel göç yönetiminin hayata geçirilmesinde hem mültecilerin insan haklarına yönelik yaptığı vurgu hem de çok boyutlu bir iş birliğine teşvik ediyor olması açısından önemli bir rol oynamaktadır. Bu kararlar, süreçler ve raporlar; mülteci krizinden kaynaklanan sorunların çözümünde aktörleri mülteciler, devletler, toplumlar ve sivil toplum kuruluşlarını içine alacak şekilde genişletirken; bilgi-istatistik paylaşımı ile orijin-transit-hedef ülke ayrımına işaret ederek de konuyu teknik bir zemine yerleştirmiştir. Böylelikle göç yönetiminin bir tarafında mültecilerin insan hakları yer alırken, diğer tarafında ise teknik paylaşımlar sayesinde mültecinin kim olduğuna karar verebilme hakkına sahip egemen devletler yer almaktadır.

Mültecilerin uluslararası korumaya erişmeleri konusunda devletlerin ulusal egemenlik argümanı çerçevesinde iki tür strateji izledikleri iddia edilebilir: "Caydırma politikası ve koruma sorumluluğu". Özellikle, düzensiz ve kitlesel göç gibi durumlar karşısında uygulanan caydırma politikası geri göndermeme ilkesi ve uluslararası koruma konuları etrafında eleştiriye tabii tutulmuştur. Koruma sorumluluğu politikası da bu gibi eleştiriler ışığında; insani ve askeri müdahaleye yeni bir yaklaşım geliştirme amacı ve insan hakları ile devlet egemenliğini uyumlaştırma çabası sonucu ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş sonrasında gerçekleştirilen insani ve askeri müdahalelerin zihinlerde insan hakları ve devlet egemenliğiyle ilgili soru işaretleri bırakmış olması, insan hakları ve devlet egemenliğinin içeriğini aydınlatmaya yönelik çabalara neden olmuştur.

Bu çabaların bir ürünü olan koruma sorumluluğu, Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu'nun 2001 yılında aynı başlığı taşıyan "Koruma Sorumluluğu-(The Responsibility to Protect- R2P)" raporunda detaylandırılmıştır. İnsani müdahale, insani yardım ve koruma gibi eylemlerin içeriklerinin değiştirilmesi gerektiğini iddia eden bu rapor, koruma sorumluluğu yaklaşımı ile yeni bir şeyler söylemeyi amaçlamıştır.

Bu bağlamda, yeni olan noktalardan biri de kontrol odaklı bir devlet egemenliği anlayışı yerine sorumluluk odaklı bir egemenlik yaklaşımına işaret edilmesidir.[356]

Raporda altı çizilen koruma sorumluluğu; öncelikli olarak egemen devletlerin yurttaşları üzerindeki sorumluluğu ile başlamakta ve aynı hassasiyet ile uluslararası topluma doğru genişlemektedir. Müdahaleden çok koruma sorumluluğunun önemini vurgulayan bu yaklaşım, müdahalenin son çare olarak görülmesini tavsiye etmektedir. Bu rapor, "önleme- tepki verme- yeniden inşa etme" stratejileriyle çatışmaların önlenebileceğini vurgularken, egemen devletlerin yurttaşlarına ve uluslararası topluma karşı koruma sorumluluğunu yerine getirmesiyle de kitlesel ve düzensiz göçün önüne geçilebileceğini ileri sürmektedir.[357] Bu yaklaşımın çıkış noktasında mülteciler yoktur, ancak içeriğinde mültecilerin insan haklarını da barındıran birtakım maddelere yer verilmiştir. İnsan hakları ve insan güvenliği kavramlarını ön planda tutan koruma sorumluluğu yaklaşımı, koruma alanının diğerlerinin (yerinden edilmişler, mülteciler…vb.) de insan haklarını içerecek şekilde genişletilmesini savunmakta[358], ancak; devletlerin sığınma arama konusuna güvenlik perspektifinden bakan ve mültecileri birer potansiyel suçlu olarak görme eğiliminde olan yaklaşımları karşısında koruma sorumluluğu da yanıtsız kalmaktadır.

Koruma sorumluluğu yaklaşımı Birleşmiş Milletler'in 2005 yılında gerçekleştirilen Dünya Zirvesi'nde gündeme gelerek, A/RES/60/1 numaralı sonuç bildirisinin 138, 139 ve 140 numaralı paragraflarında oy birliği ile kabul edilmiştir.[359]

---

[356]International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS), **The Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty**, Canada, 2001, para. 2.14, s. 13 ve s.7-13. (https://idl-bnc-idrc.dspacedirect.org/bitstream/handle/10625/18432/IDL-18432.pdf?sequence=6&isAllowed=y, Erişim Tarihi: 26.06.2019.)

[357]Ibid., s. xi ve s.19-46.

[358]Ibid.

[359]United Nations Office on Genocide Prevention and the Responsibility to Protect, "Responsibility to Protect", (https://www.un.org/en/genocideprevention/about-responsibility-to-protect.shtml, Erişim Tarihi: 03.07.2019.) Ayrıca bkz.: United Nations General Assembly, 2005 World Summit Outcome, A/RES/60/1, 24.10.2005, (https://www.un.org/womenwatch/ods/A-RES-60-1-E.pdf, Erişim Tarihi: 03.07.2019.)

Bununla beraber, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 12 Ocak 2009 tarih ve A/63/677 sayılı kararında da geçen dört yıllık süre zarfında koruma sorumluluğuyla ilgili nasıl bir ilerleme kaydedildiğine dair bir rapor sunulmuş ve özel olarak şu dört başlığın koruma sorumluluğunu öncellediği dile getirilmiştir: "Soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlar"[360].

Yukarıda yer verilmiş olan egemenlik ile sorumluluk arasındaki ilişkinin, insan hakları ve özellikle mültecilerin insan hakları açısından ne ifade ettiği önemlidir. Sorumluluğun önleyici bir mekanizma olarak sunulduğu bu egemenlik yaklaşımında; halihazırda mültecilik durumları devam etmekte olan kişilerle ilgili yeni bir şeyler söylenmezken, verili toplumsal, siyasal ve ekonomik koşulların yerinden edilme ve mülteciliği ortaya çıkarmasının önlenmesi hedeflenmektedir. Bir başka ifadeyle, mülteciler daha çok siyasal olayların genel çerçevesinin bir yan etkisi olarak algılanmaktadır. Bu bağlam içerisinde ele alınan sorumluluk, nasıl bir sorumluluk türüdür? Bu sorunun yanıtını Hannah Arendt'in sorumluluğa yönelik yaptığı kategorik ayrıştırmada arayabiliriz.

Sorumluluğu yargı ve suç bağlamları içerisinde ele alan Arendt; sorumluluğun kolektif-politik, kişisel-ahlaki olarak kategorilere ayrıldığını vurgularken, özellikle kolektif ve politik sorumluluk üzerinde durmaktadır.[361] Politik sorumluluğun belirleyiciliğinin altını çizen Arendt'e göre; "(…) dünyaya karşı sorumluluğumuzu- ki bu esasen politik bir sorumluluktur"[362]. Bu politik sorumluluğun hayata geçirilmesinde

[360]United Nations General Assembly, Integrated and Coordinated Implementation of and Follow-Up to the Outcomes of the Major United Nations Conferences and Summits in the Economic, Social and Related Fields Follow-up to the Outcome of the Millennium Summit , A/63/677, 12.01.2009, (https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/63/677&referer=http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/responsibility.shtml&Lang=E, Erişim Tarihi:08.07.2019.)

[361]Hannah Arendt, "Kolektif Sorumluluk", **Sorumluluk ve Yargı**, (çev.) Müge Serin, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2018, s.137-146.

[362]H. Arendt, "Diktatörlük Koşullarında Kişisel Sorumluluk", **Sorumluluk ve Yargı**, s.45.

"güçsüzlük veya mutlak iktidarsızlık"[363] bir mazeret olarak görülebilir; çünkü her ikisi de bir anlamda politik güce dayanmaktadır. Politik sorumluluk ile kolektif sorumluluk Arendt'te iç içe geçmiştir; ancak kolektif sorumluluğun doğması için iki koşul vardır: yapmadıklarımız için sorumlu tutulmamız ve sorumluluğun kendi rızamız ile ayrılamayacağımız bir grup üyeliğinden kaynaklanması.[364] Beri yandan; kişisel, bireysel ve ahlaki davranış kodları kolektif sorumluluktan muaf olmanın birer haklı gerekçesi olamazlar.[365]

Birleşmiş Milletler'in, yukarıda yer verilmiş olan kararlarıyla resmi bir stratejiye dönüştürdüğü "koruma sorumluluğu" politikası Arendtian bir bakış açısı ile masaya yatırılabilir. Devletlerin koruma sorumluluğu çerçevesinde yurttaşları ve uluslararası toplumla kurduğu ilişki kolektif sorumluluk zeminine yerleştirilebilir. Devletler ve devlet kurumlarının koruma sorumluluğunun temel aktörleri olarak ele alınması, düşündüren bir noktadır. Çünkü, yurttaşlar da koruma sorumluluğu kapsamındaki kolektif sorumluluğu içinde bulundukları politik topluluk dolayımıyla edinirler; ancak yurttaşların eylemsel katılımının bu sorumluluk üzerinde ne derece etkiye sahip olduğu bu denklemde yanıtsız kalmaktadır.

Arendt'in "yapmadığımız şeylerin sorumluluğunu" almak olarak nitelendirdiği ilk ön koşulla, bir de koruma sorumluluğu bağlamında bakmakta fayda var. İlk olarak altı çizilmesi gereken noktalardan biri; Birleşmiş Milletler'in kuruluşu ve bizatihi varlığının, yapmadığımız ama ortak dünyada yaşadığımız için tanık olduğumuz şeylerin sorumluluğunu almaya ve uluslararası barışı sağlamaya dayanıyor olmasıdır.[366] Aynı şekilde, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin İkinci Dünya

[363]Ibid.

[364]H. Arendt, "Kolektif Sorumluluk", 2018, s.139.

[365]Ibid., s.146.

[366]Birleşmiş Milletler Antlaşması, "Giriş", (https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf, Erişim Tarihi: 07.04.2020); Metnin orijinali için bkz.: United Nations, Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice, (https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf, Erişim Tarihi: 07.04.2020).

Savaşı'ndan sonra ülkelerini terk etmek zorunda kalmış olanlara yardım etmek amacıyla kurulmuş olması da kolektif sorumluluk ekseninde değerlendirilebilir. Özel olarak mülteciler konusuna odaklandığımızda, kolektif sorumluluğun devletler ve uluslararası örgütler tarafından paylaşıldığını görebiliriz. Buna karşın, devletler hem kendi girişimleriyle hem de uluslararası örgütler aracılığıyla üstlendikleri kolektif sorumluluk ilkesini, egemenlik konusu devreye girdiği zaman rafa kaldırabilmekte ya da görmemezlikten gelebilmekteler.

Hannah Arendt'e göre "kolektif ve politik sorumluluk" bir topluluğun içinde yer alarak kazanılmakla birlikte, bu topluluğun terk edilmesiyle de yitirilmektedir.[367] Hiçbir insanın topluluğa dahil olmadan yaşamını devam ettiremeyeceğini ifade eden Arendt, sadece mülteciler ve devletsizlerin kolektif sorumluluğun dışında olduğunu dile getirmektedir.[368] Arendt'e göre; "Yirminci yüzyıl gerçekten dışlanmış insanlardan, uluslararası tanınırlığı olan hiçbir topluluğa ait olmayan mülteciler ve vatansızlardan yeni bir insan kategorisi yaratmıştır, ki bu insanların politik olarak herhangi bir şeyden sorumlu tutulamayacakları açıktır".[369] Mülteciler ve vatansızlar kolektif sorumluluğun dışında tutularak sorumsuz olmanın hafifliğini yaşamaktan ziyade herhangi bir sorumluluğa dahil edilmemenin bedelini ödemektedirler.[370]

Bu durumu, Arendt'in Totalitarizmin Kaynakları/Emperyalizm kitabında yer alan "Ulus-Devletin Yıkılışı ve İnsan Haklarının Sonu" başlıklı makalesinden şu alıntı ile örneklendirebiliriz: "[Devletsiz kişi 'yasanın durumunu düzenlemediği bir anomali teşkil ettiğinden' (Jermings), ancak yasada öngörülmüş bir normu çiğneme yoluyla kendini normalleştirebiliyordu- yani suç işleyerek]"[371]. Bu bağlamda, Arendt'in altını çizdiği

[367]H. Arendt, "Kolektif Sorumluluk", 2018, s. 140.

[368]Ibid.

[369]Ibid.

[370]Ibid.

[371]H. Arendt, 1998, s.287.

şekliyle suç işleyerek kendini görünür kılma edimi, sorumluluk alma ve sorumluluk altına girme hakkını doğurmakta ve yine yurttaş olmanın önemini ortaya koymaktadır.

Yukarıda yer verilen koruma sorumluluğu politikası; genel olarak insan haklarını özel olarak da mültecilerin, yerinden edilmişlerin ve devletsizlerin insan haklarını koruma konusunda başarısız olmuştur. Bu başarısızlık ise kavramsal ve siyasal olarak yenilenmeyi zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, küresel göç yönetimi de bir anlamda BMMYK'nın 2000'lı yılların yeni konjonktürüne ayak durdurarak, geleneksel rolünde değişikliğe gitme sürecinin başlangıç noktasıdır.

Uluslararası koruma arayanlar ile egemen devletlerin çıkarlarını uyumlaştırma çabasının bir sonucu olan küresel göç yönetimi, 2011 sonrası dönemde yaşanan "mülteci krizi" ile kendini yenileme zorunluluğu ile yüz yüze gelmiştir. 2011-2016 yılları arasında yaşanan kitlesel nitelikteki mülteci hareketleri sonucunda, Birleşmiş Milletler "Mülteciler ve Göçmenler İçin New York Deklarasyonu"nu yayınlamıştır. Deklarasyon'un giriş bölümünde "Günümüz dünyasında benzeri görülmemiş seviyede bir insan hareketliliğine şahit olduğumuz"[372] dile getirilmiştir. Bu deklarasyon göç yönetiminin revize edilmesi anlamına gelirken, mültecilerin insan hakları ve devletlerin egemenlik sınırlarını yeniden tartışma noktası haline getirmiştir. Bu deklarasyonu insan hakları açısından farklı kılan nedir ya da bu deklarasyon daha önceki metinlerden farklı olarak neler söylüyor, egemen devletler açısından ne gibi yükümlülükler ve yetkiler içeriyor; tüm bu soruların yanıtları göç yönetimini mültecilerin deneyimleri ile insan hakları ve yurttaşlık açısından tartışmamıza zemin hazırlamaktadır.

Küresel ölçekteki ilk göç anlaşması olma özelliğine sahip olan New York Deklarasyonu ve birleşenleri; Uluslararası Göç Örgütü'nü Birleşmiş Milletler bünyesine dahil ediyor olması açısından dikkat çekici, mültecilerin uluslararası hukuk çerçevesinde

[372]United Nations General Assembly, New York Declaration for Refugees and Migrants, A/RES/71/1, 03.10.2016, Introduction para. 3.

bazı temel haklarının olduğunu devletlere hatırlatıyor olması açısından önemli ve hukuki bir bağlayıcılığı olmaması nedeniyle ise hayal kırıklığına uğratıcı olmuştur. Deklarasyon iki mutabakattan meydana gelmektedir: "Mültecilere Yönelik Küresel Mutabakat (Kapsamlı Mülteci Müdahale Çerçevesi)" ve "Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç için Küresel Mutabakat". İlk mutabakatta mülteciler ve devletlerin deneyimleri göz önünde tutularak; mültecilerin uluslararası korumadan yararlanmasındaki engellerin sistematik, düzenli ve devletler arasında daha uyumlu sığınma prosedürleri ve politikalarıyla ortadan kaldırılabileceği vurgulanmıştır. İkinci mutabakatta ise ilkinden yola çıkılarak uluslararası göçü tüm boyutlarıyla ele alan bir ilkeler, taahhütler ve anlayışlar seti oluşturulup, küresel yönetişim ve uluslararası göç üzerine gelişmiş bir koordinasyon ağı kurulması önerilmiştir. Bu çerçevede ise çalışmanın ikinci bölümünde de yer verilen 23 amaç sıralanmıştır.[373]

Belirtilen bu 23 amacın yanında mutabakatın şu kılavuz ilkelere dayandığı belirtilmiştir: İnsan odaklı, uluslararası iş birliği, ulusal egemenlik, hukukun üstünlüğü ve kanuni prosedür, sürdürülebilir kalkınma, insan hakları, cinsiyet hassasiyeti, çocuk hassasiyeti, bütüncül hükümet yaklaşımı, bütüncül toplum yaklaşımı.[374] Bu ilkeler arasından "insan odaklılık", "ulusal egemenlik" ve "insan hakları" ilkelerini egemenlik konusu çerçevesinde ele alıp, değerlendirmeye tabii tutmak mümkün. Bunu yapmadan önce, mutabakatta bu ilkelere nasıl bir tanımlama ile yer verildiğine değinmek faydalı olacaktır:

> "İnsan Odaklı: Küresel Mutabakat, göç deneyiminin kendi doğasında olan güçlü bir insani boyut taşır. Göçmenlerin ve menşe, transit ve varış ülkesindeki toplumların refahını destekler. Bunun neticesinde, Küresel Mutabakat bireyi merkeze alır."[375]
>
> "Ulusal Egemenlik: Küresel Mutabakat Devletlerin, ulusal göç politikalarını belirlemeye ve uluslararası hukukla uyumlu olarak kendi yargı yetkileri içinde göçü yönetme yetkilerine yönelik egemenlik hakkını teyit eder. Devletler kendi yargı yetkileri içinde, uluslararası hukuk uyarınca ülkeye girişe, ikamete ve çalışmaya yönelik farklı ulusal gerçekleri,

[373]Bkz. "Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç İçin Küresel Mutabakat", **Hükümetlerarası Müzakere Edilen ve Mutabık Kalınan Nihai Belge- 13 Temmuz 2018**, s.7-8.

[374]Ibid., s.5-7.

[375]Ibid., s.5.

> politikaları, öncelikleri ve gereksinimleri göz önünde bulundurarak Küresel Mutabakatın uygulanmasına yönelik yasama ve politika önlemlerine karar verdikleri gibi düzenli ve düzensiz göç statülerini birbirinden ayırabilirler."[376]
>
> "İnsan Hakları: Küresel Mutabakat, uluslararası insan hakları hukukuna dayanmakta ve geriye götürülmezlik ve ayrımcılık yapmama ilkelerini savunmaktadır. Küresel Mutabakatın uygulanmasıyla, göç statülerine bakılmaksızın göç döngüsünün bütün aşamalarında göçmenlerin insan haklarına etkin uyumunu, bu hakları korunması ve ifa edilmesini sağlarız. Aynı zamanda ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve göçmenlere ve ailelerine karşı hoşgörüsüzlük de dahil olmak üzere her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırma taahhüdünü yineleriz."[377]

İlkenin yukarıdaki açıklamasında da görüldüğü gibi göçün varoluşsal temeli insani boyuta dayanmaktadır. İnsan odaklılığın temelinde ise birey mefhumu yer almaktadır. Göç eden birey göç ettiği, vardığı ya da varış ülkesine gitmek için beklediği ülkenin toplumu içinde ele alınarak bir ilişkisellik ortaya konmuştur. Aktif yaşam içerisinde mültecinin bir özne olarak varlığını sürdürebilmesi, kopup geldiği toplum ve o an içinde bulunduğu toplum ile kurduğu ilişkiye bağlıdır. Arendt'e göre: "Hiçbir insani yaşam, hatta vahşi doğada yaşayan münzevinin yaşamı bile, başka insanların mevcudiyetine doğrudan ya da dolaylı yoldan tanıklık eden bir dünya olmadan var olamaz"[378]. Tanıklık edilen bu dünyada, müşterekliği konuşma ve eylem sayesinde kamusal alanda mümkün kılan bireyler; Arendt'in ifadesi ile birbirlerinin üzerine yıkılmazlar.[379] Bunun yanında, mültecinin bir birey olarak toplumda kendini var edebilmesi ancak Arendt'in de altını çizdiği üzere müşterek dünyaya dahil olmasıyla mümkündür.

Bu açıdan, mutabakatın insan odaklılık ilkesinin mültecilere yönelik somut haklar ileri sürmesi önemlidir. Mutabakatta yer alan 23 maddelik amaçlara şöyle bir göz attığımızda şu maddelerin müşterek dünyaya dahil olmanın bir nebze de olsa önünü açabileceği iddia edilebilir: "Bütün göçmenlere yasal bir kimlik ve uygun belgelendirme sağlanması; (…) becerilerin geliştirilmesi için yatırım yapma ve becerilerin, niteliklerin

[376]Ibid.

[377]Ibid., s.6.

[378]H. Arendt, **İnsanlık Durumu**, 2013, s. 57.

[379]Ibid., s.96.

ve yeterliliklerin karşılıklı tanınmasını kolaylaştırma; (…) kazanılmış hak ve sosyal güvenlik yardımlarının taşınabilmesine yönelik mekanizmaların oluşturulması."[380]

Mültecilerin insan haklarını uluslararası hukuk normlarına uygun, ortak ve şeffaf prosedürler çerçevesinde korumayı amaçlayan bu mutabakat, aynı zamanda ulusal egemenliği temel bir ilke olarak benimseyerek devletlerin egemenlik ile ilgili endişelerini gidermeyi planlamıştır. Mutabakatta da belirtildiği üzere devletlerin ulusal göç politikalarını belirleme ve yönetmeye yönelik egemenlik hakları vardır. Sınırlarını yönetme, ülkeye giriş- çıkış ve ülkede ikamet koşullarını belirleme, düzensiz göçü tanımlama göç konusunda egemenlik hakkının sıklıkla kullanıldığı alanlardır. Mutabakatta ulusal egemenliğe yönelik böyle bir taahhütte bulunulmuş olmasına rağmen, devletlerin mutabakata yönelik çekimser tavırları ve tepkileri azımsanmayacak düzeydedir. Mutabakata yönelik mutabakatı imzalamama, çekimser kalma veyahut oy kullanmama gibi tepkilerin gerçekleştiğine çalışmanın ikinci bölümünde yer verilmişti. Bu tepkilerin, ulusal egemenliğe yönelik vurguya rağmen varlığını sürdürmesi üzerinde durulması gereken bir konudur.

Devletlerin "Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç için Küresel Mutabakat"a yönelik tepkileri şu argümanlara dayanmaktadır: Mutabakatın ulusal göç ve ulusal egemenlik perspektifleriyle uyumlu olmaması, ulusal egemenliğe yönelik güvenlik kaygıları yaratıyor olması, ulusal karar alma süreçlerini zedeliyor olması ve mutabakatın "göçmenlerin gözaltına alınmasını son çare tedbiri olarak kullanılması"nı ön gören maddesinin kabul edilemez olması.[381] Tüm bu argümanlarla birlikte, mutabakatta ön görülen küresel ölçekte bir iş birliği, prosedürlerle ilgili uyum ve şeffaflık gibi uygulamalar ulusal egemenliği zedeleme ihtimali olan olgular olarak ele alınmaktadır.

---

[380]"Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç İçin Küresel Mutabakat", **Hükümetlerarası Müzakere Edilen ve Mutabık Kalınan Nihai Belge- 13 Temmuz 2018**, Md.16 (4), (18), ve (22), s.7-8.

[381]Bu tepkilerden bazıları için bkz.: Tezin "Evrensel İnsan Haklarından Mültecilerin İnsan Haklarına" başlıklı bölümü, s.70-74.

Yukarıda da değinilmiş olduğu üzere göç ve özel olarak mülteciler konusu devletler tarafından bir egemenlik meselesi olarak görülmektedir: Mülteciler ile ilgili bir kararın ülke yurttaşlarının koşullarını da göz önünde tutan ulusal mekanizma tarafından alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu söylem setleri ve uygulamalar bizi, egemen ile karar arasındaki Schmittçi ilişkiye ulaştırmaktadır. Yabancının tüm kategorileriyle birlikte bir istisna olarak algılandığına yukarıdaki bölümde yer verilmiş ve Agamben'in mülteciyi "modern egemenliğin kurgusunu krize sokan" bir istisna olarak tanımladığının altı çizilmişti. Devletlerin mutabakata yönelik tepkilerinin temelinde, bir istisna olarak tanımladıkları mültecilik durumuyla ilgili egemenin karar verme hakkına sahip olduğu görüşü yatmaktadır. Egemen devletlerin bu görüşü ise Schmittçi "egemen istisnaya karar verendir" argümanını destekler niteliktedir.

Mutabakatın hayata geçirilmesiyle; göç eden bireylerin statülerine bakılmaksızın göçün her sürecinde insan haklarının korumasından yararlanabileceği belirtilerek, insan haklarına bağlılık ilkesi ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Ancak bu ilke yukarıda da değinmiş olduğumuz 'ulusal egemenlik' ilkesiyle bir arada düşünüldüğünde; Arendt'in de üstüne basarak vurgulamış olduğu evrensel insan haklarının çelişkisi ile yeninden yüzleşmekteyiz. Hukuki bağlayıcılığı olmayan bu sözleşme, ulusal egemenliği temel bir ilke olarak benimsemiş olmasına karşın, birçok devlet tarafından göz ardı edilen bir sözleşme olmuştur.

Egemen ile yurttaş kimliğinin birbirine olan bağlılığı bu göz ardı ve reddedişlerde daha berrak bir hal almış; devletler her fırsatta göç politikalarını ulusal egemenlik ve yurttaşların bekası ekseninde oluşturduklarını ve küresel ölçekte bir iş birliğinin ulusal göç politikasını zedeleyebileceğini vurgulamışlardır. Bu konuyla ilgili en dikkate değer örnekler ise şöyledir: Amerika Birleşik Devletleri New York Deklarasyonu'ndan

"Amerikan Birleşik Devletleri'nin egemenliğiyle uyumlu olmadığı"[382] gerekçesiyle çekilmiştir; Avustralya'da deklarasyon çerçevesinde yer alan sözleşmeleri "egemenliğimizi teslim etmeyeceğiz"[383] sloganı ile imzalamayı reddetmiştir; Polonya ise sözleşmeyi "bağımsızlığın zedelenmesi"[384] olarak nitelendirerek imzalamamıştır.

New York Deklarasyonu'na yönelik yukarıda yer verilen tepkiler sadece tepki düzeyinde kalmamıştır. Devletler tarafından mültecilere yönelik gerçekleştirilen katı uygulamalar, hız kesmeden devam etmiştir. Bu pratikler arasından en göze çarpan örnekler ise; Avrupa Birliği üye devletleri tarafından ülke sınırlarına inşa edilen çitler[385] ile Amerika Birleşik Devletleri'nin göçmen alım kotasını düşürmesi ve Müslüman ülkelerin bazılarına ulaşım sınırlamaları getirmesidir. [386]

3.1.2.2. Avrupa Birliği'nin Ortak Göç Politikası İçerisinde Mülteciler

Avrupa Birliği kendine özgü yapısıyla bizi sıklıkla ve kararlılıkla kullandığımız birçok kavram ve konuyu tekrar düşünmeye zorlamaktadır.[387] Olguların işleyişi ise bilimsel bilginin analiz etme gücünü ortaya koyma açısından önem arz etmektedir.[388] Bu

---

[382]P. Wintour, "Donald Trump Pulls US out of UN Global Compact on Migration: On Eve of International Conference, US Envoy Says Plan for more Humane Strategy is Incompatible with US Sovereignty", **The Guardian**, 03.12.2018.

[383]A. Remeikis ve B. Doherty, "Dutton Says Australia Won't 'Surrender Our Sovereignty' by Signing UN Migration Deal Minister Takes Umbrage with Parts of Global Agreement Which Insist Migration Detention Should Only Be Used as a Last Resort", **The Guardian**, 25.07.2018.

[384]"Poland to Snub U.N. Migration Pact, Slovakia Has Reservations", **Reuters**, 20.11.2018.

[385]United Nations High Commissioner for Refugees, "Border Fences and Internal Border Controls in Europe", March 2017, (https://data2.unhcr.org/en/documents/download/55249, Erişim Tarihi: 08.04.2020.)

[386]David Miliband ,"On Refugees, the Trump Administration is Competent and Malevolent", **The Washington Post**, 17.04.2018, (https://www.washingtonpost.com/opinions/on-refugees-the-trump-administration-is-competent-and-malevolent/2018/04/16/8fc72c52-3f33-11e8-a7d1-e4efec6389f0_story.html?utm_term=.b6caaaa13f53, Erişim Tarihi:26.05.2018.),

"Trump's Executive Order: Who Does Travel Ban Affect?", **BBC**,10.02.2017, (https://www.bbc.com/news/world-us-canada-38781302, Erişim Tarihi: 08.04.2020.)

[387]A. Çelebi, **Avrupa: Halkların Siyasal Birliği**, 2002, s.18.

[388]Ibid., s.13.

açıdan, Avrupa Birliği'nin bu kendine özgü siyasal yapılanması özellikle göç olgusu açısından önemli bir analiz nesnesidir. Bunun yanında, siyasal kuramın can alıcı bir teması olan egemenlik açısından da AB'nin siyasal örgütleniş biçimi dikkate değerdir. Çalışmanın bu bölümde, özellikle üzerinde durulmak istenilen konulardan biri de AB-egemenlik ilişkisinde mültecilere yönelik politikaların nasıl bir yerde durduğudur.

Avrupa Birliği'nin bugünkü siyasal birlik forumuna dönüşüm süreci; dünya siyaseti ve ekonomisindeki değişim ve gelişmelere yanıt arayışının bir sonucu niteliğindedir. Planlı bir sürecin sonucu olmaktan ziyade; Birliğin ve dünya siyasetinin gereklilikleri bağlamında bir şekilleniş ve şekillenmekte olan bir süreçtir.[389] Bugün bu süreçte, Birlik içerisinde en çok tartışılan ve birlik olma duygusuna gölge düşüren konulardan biri de "mülteci krizi"dir.

"Mülteci krizi"[390] olarak tanımlanan ve hatta Avrupa Birliği'nin yer yer "Kale Avrupası" sıfatıyla anılmasına neden olan bu süreci, AB'nin hukuki düzenlemeleri ve Avrupa yurttaşlığı bağlamında egemenlik perspektifinden ele almak; Birlik göç politikalarında mültecilerin insan haklarının nasıl bir seyirde gittiğini anlamamıza yardımcı olacaktır. Çalışmanın ikinci kısmında, Birliğin ortak bir göç politikası oluşturma konusunda tarihsel süreç içerisinde neleri hayata geçirmiş olduğuna yer verilmişti. Bu kısımda ise bu hukuki gelişmelerin mültecilerin insan hakları üzerinde nasıl bir etki yarattığı ulusal egemenlik ve yurttaşlık bağlamında siyasal kuram içerisinden yorumlanmaya çalışılacaktır.

---

[389] Aykut Çelebi'nin bu süreci rastlantısallıktan ziyade "olumsallık (contingent)" bağlamında ele almamızı öneren çalışması için bkz.: Aykut Çelebi, **Avrupa: Halkların Siyasal Birliği**, İstanbul: Metis Yayınları, 2002.

[390] 'Mülteci krizi' Avrupa Birliği açısından özellikle 'kriz' kavramı bağlamında ne ifade etmektedir? Bu sorunun yanıtı Reinhart Koselleck'in kriz kavramının semantiğine yönelik ortaya koyduğu şu 3 seçenekte gizlidir: "Tarihi sürekli bir kriz olarak yorumlamak, bir çağın eşiğinin açılması, bugüne kadar yaşanmış olan tarihin son krizi.", Reinhart Koselleck, **Kavramlar Tarihi: Politik ve Sosyal Dilin Semantiği ve Pragmatiği Üzerine Araştırmalar**, (çev.) Atilla Dirim, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2009, s.214-215.

Avrupa Birliği'ne taraf olan ülkeler arasındaki iç sınır kontrollerini ortadan kaldırarak, Birlik içerisinde serbest dolaşıma imkân sağlayan ve Dublin Sözleşmesi'nin temelini oluşturan Schengen Antlaşması'nın 2 numaralı başlığının 7. bölümünün 28-38 madde aralıklarında sığınma konusuna yer verilmiştir.[391] 1951 ve 1967 Sözleşmelerine atıf yapılarak başlayan ilgili bölüm: Sığınma başvurusunda bulunan kişinin vize, oturum izni vb. yasal belgeleri temin ettiği ülkenin, bu başvuruyu değerlendirme sürecinden sorumlu olduğu; başvurunun değerlendirilmesinin uluslararası hukuk normlarını da dikkate alarak, ulusal hukuka göre yapıldığı; üye ülkelerin topraklarına belgesiz giren ya da sığınma başvurusu yaptığı anda belgeleri geçerliliğini yitirmiş olanların başvurusundan hangi ülkenin sorumlu olacağı gibi maddeleri içermektedir.[392] İkinci bölümde de değinilmiş olduğu üzere; Dublin sonrası süreçte sığınma konusu hem siyasal pratiklerde hem de hukuki metinlerde göç başlığından bağımsız bir başlık olarak ele alınmaya başlanmıştır. Böylelikle sığınma arayanların, mültecilerin mevcut durumları ve insan haklarına erişme konusunda yaşadıkları sorunlar daha görünür ve anlaşılır olmaya başlamıştır.

İç sınırların kaldırılmasına paralel olarak dış sınır kontrollerinin önem kazanması, ortak bir göç ve sığınma politikası oluşturma sürecine etki eden önemli bir gerçekliktir.[393] Avrupa Birliği'nde göç; dış sınır kontrollerinin, düzensiz göçler ve kitlesel akınların da etkisiyle hükümetler arası bir yapıdan son kertede ulus üstü bir yapıya taşınmıştır.[394] Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın "Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alanı" başlığının 72. maddesinde "üye devletlerin, kamu düzeninin muhafaza edilmesi

[391]Convention Implementing the Schengen Agreement of 14 June 1985 Between the Governments of the States of the Benelux Economic Union, the Federal Republic of Germany and the French Republic on the Gradual Abolition of Checks at Their Common Borders, 22.09.2000, 2. Başlık, 7. Bölüm, Md. 28-38, (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:42000A0922(02)&from=en, Erişim Tarihi: 02.08.2019.)

[392]Ibid.

[393]İlke Göçmen, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Avrupa Birliği ve Türkiye Göç Hukuku**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015, s.92.

[394] Ibid.,94.

ve iç güvenliğin korunması konusundaki yetkilerine halel getirmez"[395] ifadesine yer verilerek, üye devletlerin bu ulus üstü yapılanmadan ulusal egemenlikle ilgili bir endişeye kapılmalarının önüne geçilmek istenmiştir. Son kertede, dikkat çeken bazı değişimlere de yer vermek gerekirse; Lizbon Antlaşması sonrası metinlerde göç ve sığınma konuları ayrı ayrı ele alınmaya başlanmış, "yasa dışı" kavramı yerine "düzensiz" ve "izinsiz" kavramlarının kullanılması tercih edilmiş ve sığınma konusu hedefler ile tedbirler başlıkları etrafında irdelenmiştir.

Sığınma başlığının, Birlik metinlerine artık ayrıntılı bir şekilde girdiği bu süreç; bir yandan da Birlik içerisinde "Avrupa yurttaşlığı" fikrinin gündeme taşındığı bir döneme denk gelir. Tam da bu noktada, Avrupa Topluluğu'ndan Avrupa Birliği'ne geçişi sembolize eden Maastricht Antlaşması; aynı zamanda Avrupa yurttaşlığı fikrinin hukuki bir zemine yerleşmesinde önemli bir rol oynamıştır. Antlaşma'nın 8. maddesinde yurttaşlıkla ilgili şu tanımlamaya yer verilmiştir: "1. Bir Birlik vatandaşlığı tesis edilmiştir. Bir üye devletin uyrukluğunda olan herkes Birlik vatandaşıdır. 2. Birlik vatandaşları bu anlaşma ile öngörülen haklardan yararlanırlar ve yükümlülüklere tabidirler"[396]. Bu maddelere ek olarak; "yurttaşı olmadığı bir üye devlette ikamet eden kişilerin" de siyasal hakları garanti altına alınmıştır.[397] Bununla birlikte, Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın "Ayrımcılık Yapmama ve Birlik Vatandaşlığı" başlığını taşıyan ikinci kısmının 20 ila 25 maddeleri arasında Maastricht'teki ifadeler yeniden işlenmiş; ayrıca, "Birlik vatandaşlığı ulusal

[395]Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma, **Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma**, T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Ankara, 2011, 3. Kısım, Başlık V, Bölüm I, Md.72, s. 25, (https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf, Erişim Tarihi: 02.09.2019.)

[396]Avrupa Birliği'ni Kuran Antlaşma-Maastricht Antlaşması, İktisadi Kalkınma Vakfı, (çev.) Can Baydoral, Md.8, (https://www.ikv.org.tr/images/files/A5-tr.pdf, Erişim Tarihi: 02.09.2019.), Antlaşmanın orijinal metni için bkz. Treaty on European Union,1992, (https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf, Erişim Tarihi: 02.09.2019.)

[397]Ibid., Md. 8 b-c-d-e.

vatandaşlığın yerini almayıp ona ilavedir" ifadesine yer verilmiştir.[398] Birbirini tamamlayan bu iki antlaşma ile üye devlet yurttaşları birçok siyasal hakka sahip olmuştur. Diğer taraftan, Avrupa Birliği üyesi devletlerde ikamet eden üçüncü ülke yurttaşları bu antlaşmaların kapsamına alınmamıştır.

Siyasal ve hukuki bir topluluk fikrine dayanan Avrupa Birliği, "Avrupa yurttaşlığı" düşüncesiyle yeni bir adım daha atmıştır. Ulusal yurttaşlığın dinsel, etnik, dilsel türdeşlik vb. vurgusunun aksine; "Avrupa yurttaşlığının" siyasal katılım, hukuki statü, düşüncel zenginlik, çokluk içinde birlik olmaya işaret ettiği ileri sürülebilir.[399] Avrupa yurttaşlığı fikrine doğru bu evriliş deneyimini, "ulus sonrası yurttaşlık (postnational citizenship)" kavramsallaştırması ile irdeleyen Yasemin Soysal; İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da yaşananları mercek altına almaktadır.[400]

Soysal, ulus sonrası yurttaşlık kavramsallaştırması ile İkinci Dünya Savaşı sonrasında insan haklarında yaşanan gelişmelerin, Avrupa'daki misafir işçilerin üyelik statülerindeki değişimlerin ve Avrupa'nın bir birlik olma sürecindeki entegrasyon çabalarının yurttaşlık statüsü üzerindeki etkilerine işaret etmektedir.[401] Ulusal yurttaşlık ile ulus sonrası yurttaşlığı karşılaştıran yazar, ulusal yurttaşlığın teritoryal olarak ulus-devletle sınırlı olduğunu, buna karşın ulus sonrası yurttaşlığın akışkan sınırları olduğunu; ulus-devlette özdeşliğin, ulus sonrası yurttaşlık da ise farklılığın ön planda olduğunu; haklar ve ayrıcalıklar konusunda ulusal yurttaşlığın tek bir statü, ulus sonrası yurttaşlığın ise çoklu statüler sunduğunu; üyelik ilkelerinin ulusal yurttaşlıkta paylaşılan milliyete (ulusal haklara), ulus sonrası yurttaşlıkta ise evrensel bireyliğe (insan hakları) dayandığını; meşruluğun kaynağının ulusal yurttaşlıkta ulus-devlet, ulus sonrası

[398]Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma, Md. 20-25, s.8-10.

[399]A. Çelebi, 2002, s.79-80.

[400]Yasemin Nuhoğlu Soysal, **Limits of Citizenship: Migrants and Postnational Membership in Europe**, The United State of America: The University of Chicago Press, 1994.

[401]Ibid.

yurttaşlık da ise ulus aşırı topluluklar olduğunu iddia ederken, her iki yurttaşlık türünün üyelik örgütlenmesinin ulus-devlet sistemine dayandığını savunmaktadır.[402]

Soysal, ulusal yurttaşlar ile yabancılar arasındaki ikiliğin; göçmen ve yabancılarla ilgili yasalar ile pasaport, kimlik kartı vb. belgelerin görünür olmaya başlamasıyla gün yüzüne çıktığını iddia etmektedir.[403] Yazara göre bu ikilik, Avrupa örneğinde olduğu gibi, "ulus sonrası yurttaşlık" olarak kavramsallaştırdığı yurttaşlık formu ile aşılacaktır. Soysal'ın "Yurttaşlığın sınırları: Avrupa'da göçmenler ve ulus sonrası yurttaşlık" başlıklı çalışmasının odağında göçmenler ve özel olarak da yurttaşlık söyleminde ampirik bir anomali[404] olarak tanımladığı misafir işçi göçmenler yer almaktadır. Soysal'ın ulus sonrası yurttaşlık argümanı, Avrupa Birliği'nin "Avrupa yurttaşlığı" fikrine birçok açıdan yakınlaşmaktadır: İnsan hakları, siyasal katılım, düşünsel zenginlik, hukuki statünün netliği bu yakınlaşmayı içinde barındıran tematik başlıklardan birkaçıdır.

Ulus sonrası yurttaşlığın odağına misafir işçileri yerleştiren Soysal, bu yurttaşlık formu içerisinde sığınma arayanlar ve mültecilerin nasıl bir yer edindiğine değinmemektedir. Avrupa Birliği'nde "mülteci krizi" olarak tanımlanan dönem hem Soysal'ın analizinin hem de genel olarak sığınmacı ve mültecileri bir özne olarak görmeyen analizlerin eksiklerini açığa çıkardığı gibi, Birliğin "Avrupa yurttaşlığı" argümanının da yeniden tartışmaya açılmasına neden olmuştur. Tartışmaların temel ekseni çalışmanın ikinci bölümünde de yer verildiği gibi, Birlik üye devletlerinin ulusal egemenliği gerekçe göstererek Birlik ortak göç politikasına karşı çıkışıdır.

Avrupa yurttaşlığı fikrini analiz ederken mutlaka değinilmesi gereken yazarlardan birisi de Jürgen Habermas'tır. Avrupa bütünleşme sürecini ve Avrupa yurttaşlığı fikrini anlamada önemli bir kavramsal çerçeve sunan Habermas, "anayasal bağlılık" ve "anayasal yurtseverlik (constitutional patriotism)" kavramlarıyla bir yol haritası

[402]Ibid., s.140.

[403]Ibid.

[404]Ibid., s.2.

çizmektedir. Habermas'a göre, bugün ırk ve ortak kader düşüncesine dayanan romantizm temelli ulus-devlet anlayışında iletişimsel teknolojideki gelişmeler ve insan hareketliliğinde yaşanan artıştan dolayı bir tıkanma yaşanmaktadır. Bu tıkanıklığın çözümü "anayasal bağlılık" ile "anayasal yurtseverlik" kavramlarında gizli olmakla birlikte; romantizm temelli ulus-devlet algılayışının insan hakları ve çok kültürlülüğe bakış açısının değişmesi ise egemenlik haklarının "uluslar-üstü" bir kertede yapılandırılmasına yönelik güvensizliğin ortadan kalmasına bağlıdır.[405]

Bu noktada Habermas; "devlet yurttaşlığı" ile "anayasal yurtseverlik" arasında bir ayrım yaparak Kant'ın "dünya yurttaşlığı" hukukuna bir adım daha yaklaşmaya çalışır. Devlet yurttaşlığını, hukuksal olarak yurttaşlık haklarına sahip olmak ve kültürel bağlamda sınırları belirlenmiş bir topluma ait olmak biçiminde tanımlarken[406]; anayasal yurtseverlikte ise siyasal bir yapıda yer almanın bir tercih neticesinde gerçekleştiği ve bu siyasal yapıdan ayrılma hakkının saklı tutulduğu, aidiyet duygusunun siyasal kültüre yerleşmiş olan anayasal ilkelerden doğduğu bir yapılanma olanağından yola çıkar.[407]

Anayasal yurtseverlikte; yasaların yapım sürecinde yer aldığının farkında olan birey, temel haklarını anayasa ile güvence altına alıyor, demokratik bir kamuoyunun var olduğu düşüncesine sahip olarak da yasalara uyma ve yasaları koruma eğilimi gösterebiliyor.[408] Anayasal yurtseverliğin hayata geçtiği yer; romantizm temelli bir ulus algısının aksine çok kültürlü bir yapıyı önemseyen, anayasal bağlılığın devlete bağlılığı geçtiği, anayasanın devletten koparak yekpare bir anlam ifade ettiği ulus-devletlerin post-ulusal yapıya ayak uydurduğu bir yapıdır.[409] Bu noktada Habermas'a göre, Kant da dünya

[405]Jürgen Habermas, **"Öteki" Olmak "Öteki"yle Yaşamak: Siyaset Kuramı Yazıları**, (çev.) İlknur Aka, 5.Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010, s.8.

[406]Ibid., s.21.

[407]Ibid, s.138, E. Göztepe, "Yurttaşlığın Kamusal ve Ulusüstü Boyutu: Avrupa Yurttaşlığı ve 'Göçmen' Formu Örnekleri", 236-237.

[408]A. Çelebi, 2002, s.79-80.

[409]Jürgen Habermas, **Bölünmüş Batı**, (çev.) Dilman Muradoğlu, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007, s.75 ve s.109.

yurttaşlığı hukuku fikrinde "devlet egemenliğini" aşılması zor olan bir engel olarak görür ve bu nedenle; "dünya yurttaşlığı hukuku" fikrine egemen devletleri dahil eder ancak bireye de "kolektif bir hak öznesi" olmaktan ziyade "bireysel bir hak öznesi" rolünü atfeder.[410]

Habermas'ın üzerinde durduğu anayasal yurtseverlik kavramı daha önce yine bir Alman düşünür olan Dolf Sternberger tarafından kullanılmıştır; hatta Reinhart Koselleck'e göre Sternberger'in sarıldığı bu kavram Doğu ve Batı Almanya arasındaki anayasal ve siyasal uzlaşmayı mümkün kılmıştır.[411] Sternberger'in anayasal yurtseverlik yaklaşımı "korucuyu" ve "devlet merkezli" olarak tanımlanırken, Habermas'ın yaklaşımı ise kamusal alana odaklanmış pürifiye edici bir bakış açısı olarak görülmüştür.[412] Her iki düşünürün anayasal yurtseverlik yaklaşımı, Avrupa siyasetini anlamak açısından ufuk açıcı olmakla birlikte; Habermas'ın "anayasal yurtseverlik" kavramsallaştırması Avrupa Birliği'nin Avrupa yurttaşlığını açıklamada da önemli bir uğraktır.[413]

Avrupa yurttaşlığı ile "anayasal yurtseverlik", yurttaşlığın siyasal boyutunu ön plana çıkarıyor olmaları açısından birbirlerine yakınlaşmaktadırlar. Yukarıda da değinilmiş olduğu üzere, Maastricht Anlaşması'yla birlikte Avrupa Birliği üye devlet yurttaşlarının, Avrupa yurttaşlığı çerçevesinde siyasal bütünleşmesinin önü açılmıştır. Bu noktada Habermas'ın ileri sürdüğü, anayasal ilkelere bağlılık üzerinde temellenen ve bireylerin siyasal birlikteliğini bu ilkeler etrafında gerçekleştirebildiği "anayasal yurtseverliğe" yakınlaşılmış olduğu düşünülebilir. Çelebi'ye göre de Avrupa Birliği'nin yaşadığı demokratik tıkanıklığın aşılmasında anayasal yurtseverlik anlayışı kritik bir öneme sahiptir ve bu anlayış: "(…) demokrasi, özgürlük, eşitlik, kardeşlik ilkeleriyle

[410]J. Habermas, 2010, s.85.

[411]Reinhart Koselleck, **Kavramlar Tarihi: Politik ve Sosyal Dilin Semantiği ve Pragmatiği Üzerine Araştırmalar**, (çev.) Atilla Dirim, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2009, s.241.

[412]Jan-Werner Müller, "On the Origins of Constitutional Patriotism", **Contemporary Political Theory**, Issue: 5, 2006, s.278.

[413]A. Çelebi, **Avrupa: Halkların Siyasal Birliği**, 2002, s.80.

uyumlu demokratik bir anayasaya sahip olabileceğini ve bunun halkın din, ırk, vb. antropolojik türdeşliklerle ilgisi olmadığının kabulü yoluyla, Avrupa demokrasisinin temellerini oluşturabilir".[414]

Avrupa Birliği'nin mevcut kültürel farklılıkları da kapsayan bütüncül bir siyasal yapı kurabilmesi için Habermas, anayasal yurtseverliği de içine alacak şekilde şu üç öneriden söz eder: "(a) Sivil bir Avrupa toplumunun ortaya çıkışı; (b) Avrupa çapında bir kamu alanının oluşturulması ve (c) Avrupalı bütün yurttaşların paylaşabileceği bir kültür seviyesinin üretilmesi."[415] Habermas'ın bu önerisi Avrupa yurttaşlığı fikri çerçevesinde hayata geçirilebilme şansına sahip olmakla birlikte; Birlik içerisinde özellikle mülteci krizi sonrası yaşanan ayrışmalar ile yabancı düşmanlığının Avrupa coğrafyasında da yaygınlaşması[416] bu şansın tersine çevrilmesine neden olmaktadır.

Bununla birlikte, Avrupa yurttaşlığı önerisi kendi içerisinde birtakım açmazlara sahiptir. Bu çalışmaya göre, mülteciler açısından bakıldığında dikkate değer bazı noktalar vardır: Avrupa yurttaşlığı statüsüne bağlı olarak yurttaşlara tanınan hakların, Avrupa Birliği üye devletlerinde yaşayan üçüncü ülke yurttaşlarını (üçüncü ülke yurttaşları arasında haklardan yararlanma açısından en çok sorun yaşayan grupların mülteciler, sığınma arayanlar ve devletsizler olduğu söylenebilir) kapsamaması, Avrupa yurttaşlığı statüsünün yine bir ulus-devlet yurttaşı olma dolayımı ile ediniliyor olması, Avrupa Birliği sınırları içinde yaşayan ve Birlik yurttaşlarının "yabancısı", "ötekisi" olan üçüncü ülke yurttaşlarının sınırlı haklar içinde sıkışıp kalmış olması.[417] Tüm bunlarla birlikte,

[414]Ibid., s.113.

[415]Jürgen Habermas, "Avrupa Topluluğu Neden Anayasal Bir Çerçeveye Gereksinim Duyuyor?", **Cogito**, No:26, 2001 (Bahar), s.78.

[416]J. Habermas, 2010, s.134.

[417]E. Göztepe, "Yurttaşlığın Kamusal ve Ulusüstü Boyutu: Avrupa Yurttaşlığı ve 'Göçmen' Formu Örnekleri", 2003, s.243-244.

üye devletlerin göçmenlere yönelik zorlayıcı tavırları da "Avrupa yurttaşlığı"nın iç sınırlarını belirlemektedir.[418]

Habermas'ın anayasal yurttaşlık önerisine değinen ve Avrupa Birliği'nin mülteci politikasını egemenlik, yurttaşlık ve Avrupa bütünleşmesi gibi kavramlar etrafında irdeleyen Etienne Balibar'a yer vermek faydalı olacaktır. Balibar, Habermas'ın "anayasal yurtseverlik" önerisi ile herhangi bir şekilde dışarıda bırakılma olasılığı olmaksızın var olan bir topluluğa yönelik normatif bir model sunduğunun altını çizmektedir.[419] Bu normatif model, hukuki bağlılık ile sosyal yaşamdaki yurttaşlık bağının güçlenmesine katkı sunmakla birlikte; bu modelin işlerlik kazanması yine o devletin- demokratik ya da evrenselci olup olmadığı- yapısına bağlıdır.[420] Kısacası devlet bu modelin işlerlik kazanmasında kilit bir rol oynamaktadır; ancak devletin üstlendiği bu rol Balibar'a göre, bu modelin "kozmopolitizm" ile "komüniteryanizm /cemaatçilik" arasında kalması sonucunu yaratmıştır.[421] Bu paradoksun görünürlük kazandığı yerlerden birisi de Avrupa Birliği'dir; Balibarcı bir ifade ile "Avrupa Birliği'nin siyasal ajandasında bir yurttaşlık anayasası sorunu gerçekten vardır" ve Habermas ile bazı çağdaş kuramcılar bunu defalarca vurgulamışlardır.

Avrupa yurttaşlığı fikrini "bir kazanımı ya da sadece bir ide'yi değil, mutlak anlamda zorunlu ve bütünüyle belirsiz ve engellerle kaplı bir süreci oluşturuyor: İsteyelim ya da istemeyelim, bir anlamda hepimizin ilgili olduğu bir 'uzun yürüyüş'"[422] olarak tanımlayan Balibar, bu engellerle kaplı sürecin zıtlıklarını özetle şu dört momentle

[418]Deniz Vardar, "Avrupa Birliği'nin Siyasal İcat Sürecinde 'AB Yurttaşlığı' Sorunu ve Türkiye Sınırı", **Semih Vaner Anısına Avrupa Birliği Demokrasi ve Laiklik**, (haz.) Cengiz Çağla ve Haldun Gülalp, İstanbul: Metis Yayınları, 2010, s.88.

[419]Etienne Balibar, "Topluluksuz Yurttaşlık", **Biz, Avrupa Halkı?: Ulusaşırı Yurttaşlık Üzerine Düşünümler**, 2008, s. 75.

[420]Ibid.

[421]Ibid.

[422]E. Balibar, "Dertli Avrupa İnşa Altındaki Demokrasi", **Biz, Avrupa Halkı?: Ulusaşırı Yurttaşlık Üzerine Düşünümler**, 2008, s.193.

açıklamaya çalışmaktadır: Aktüel olarak açığa çıkan yurttaşlık problemi ile Avrupa bütünleşmesiyle yükselen egemenlik nosyonu arasındaki ilişki; bu değişim, geçiş kisvesi içinde yeni bir "yurttaşlık kuruluşu" problemi, Avrupa yurttaşlığının bugün engellerle "gerekli bir imkânsıza" dönüştürülmesi, demokrasinin inşa altında olduğu alanlarının, çalışma sahalarının birkaçının listelemeleri.[423] Avrupa Birliği'nde Avrupa yurttaşlığı fikri etrafında şekillenen tartışmaların temelinde Balibar'ın da belirttiği şekliyle; Avrupa bütünleşme süreci ile egemenlik kavramına yüklenen anlam arasında ortaya çıkan açmazlar yatmaktadır.

Bu açmazların gölgesinde de olsa Avrupa yurttaşlığı çerçevesinde sunulan haklar dikkate değer olmakla birlikte, bu yeni hakların kimin için olduğu sorusunun yanıtı Balibar için daha önemlidir. "Yeni haklar tüm Avrupa nüfusunu mu içine alıyor yoksa daha sınırlı bir Avrupa nüfusunu mu kapsıyor?". Balibar'a göre bu sorunun yanıtı Maastricht Antlaşması'nda saklıdır, çünkü bu antlaşma Avrupa yurttaşlığının kimleri kapsayacağını ve kimlerin bu haklardan yararlanacağını net bir şekilde belirlemiştir: Avrupa Birliği üye devletlerinin ulusal yurttaşlıklarına sahip olanları.[424]

Bu noktada; Avrupa'da yaşayan kalıcı göçmenler ile mültecilerin durumu hem yukarıda yer verilen Avrupa bütünleşmesi ve egemenlik ilişkisi hem de Avrupa yurttaşlığı fikrinde bir belirsizliğe neden olmaları açısından önemlidir. Balibar göçmenlerin durumunu Avrupa yurttaşlığı fikri içinden değerlendirirken, Almanya örneğinden yola çıkmakta ve bu sorunun sadece Almanya'nın değil tüm Avrupa'nın bir sorunu olduğunu işaret etmektedir. Balibar'a göre, Almanya örneği meselenin özünde "volk" ve "bevölkerung" ayrımının yattığını gözler önüne sermektedir.[425] Bununla birlikte Balibar, Avrupa'daki göçmenlerin durumunun şu üç başkalaşma biçimi ile açıklanabileceğini

[423]Ibid., s.193-194.

[424]E. Balibar, "Bir Zulüm Topografyası Dizini: Global Şiddet Döneminde Medenilik ve Yurttaşlık", **Biz, Avrupa Halkı?: Ulusaşırı Yurttaşlık Üzerine Düşünümler**, 2008, s.152.

[425]Ibid.

söylemektedir: Yabancılardan yaban olanlara, himayeden ayrımcılığa ve son olarak da kültürel farklılıklardan ırksal damgalanmaya.[426]

Reinhart Koselleck "Kavramlar tarihi" isimli çalışmasında yurtseverlik (vatanseverlik) kavramının tarihine de ışık tutmaktadır. Yazara göre, gerçek kozmopolitizm ile tümüyle örtüşen ve 18. yüzyıla ait olan yurtseverlik kavramı birçok "izm"in doğmasına kaynaklık etmiştir.[427] Bununla beraber, 19. yüzyılda bir ulus, bir bölge, bir millet, bir halk, ya da bir devletle anılmaya başlanan yurtseverlik; ulusal yurtseverlik ve milliyetçiliğe doğru evrilerek evrensellik iddiasından uzaklaşmaya başlamıştır.[428] Diğer yandan ulusal yurtseverlik ve milliyetçiliğin önemli bir referans noktası olan anavatan kavramı ekonomik, ekolojik, iletişim teknolojisi açısından ve federatif ilişkiler bakımından sorgulanabilir niteliktedir.[429] İlk üç öğe sınır mefhumunu silikleştirirken, son öğe de anavatanın "bir eylem cemaatinin anavatanı" olarak tanımlanmasını zorlaştırmaktadır.[430]

Koselleck'e göre yukarıda yer verilen öğeler ulus-devletin içini boşaltarak federasyon ya da birlik oluşumuna zemin hazırlıyor görünse de; ulus-devletlerde ve federasyonlarda yaşanan sorunlar benzerlik göstermektedir. Buna Avrupa özelinde bakıldığında ise yazarın şu soruları gündeme getirdiği gözlemlenmektedir: "Avrupa mı? Sadece Avrupa mı? Kim Avrupa'ya aittir? Kim değildir? Sınırlar nerededir? Bu sınırlar coğrafi olarak farklı yoğunlukta katmanlardan mı oluşur? (…)"[431]. Tüm bu sorunların yanıtlarına 'mülteci krizi' olarak tanımlanan sorun çerçevesinde bakmak anlamlı olacaktır ki; Koselleck de sayıları gittikçe artan yabancılar ve göçmenlerin Avrupa'da-

[426]Ibid., s.152-153.

[427]R. Koselleck, **Kavramlar Tarihi: Politik ve Sosyal Dilin Semantiği ve Pragmatiği Üzerine Araştırmalar**, 2009, s.226-231.

[428]Ibid., s.233.

[429]Ibid., s.240-241.

[430]Ibid.

[431]Ibid., s.242-243.

en az kavimler göçü kadar- "yapısal bir değişime" sebep olacağının altını çizmektedir.[432] Bu yapısal değişim de egemen açısından yurttaş ile yurttaş olmayan ayrımının sınırlarının nerede çizileceği sorusunu yeniden gündeme getirmektedir. Koselleck'e göre:

> "Avrupa'nın yurttaşlık temelinde düzenlenmiş toplumları, yurttaş ile yurttaş olmayan arasındaki eski ayrım ölçütlerini esnek, ancak adil bir şekilde yeniden kullanmayı öğrenmekten kaçınamayacaklardır. Bu başarılamazsa, 'yurttaş toplumu'nun binlerce yıla dayanan değişken tarihinin sonu gelip çatacak demektir."[433]

Koselleck'in bu saptaması, Avrupa Birliği açısından büyük bir önem taşımaktadır. Yukarıda da değinilmiş olduğu üzere Avrupa yurttaşlığı fikrinin Maastricht Antlaşması çerçevesinde dayandığı ilkeler Birlik üye devletlerinde yaşayan yabancıların- özellikle mülteciler, geleceğin göçmenleri- durumunu yurttaş- yurttaş olmayan ayrımı temelinde muğlaklaştırıyor olması nedeniyle dikkate değerdir.

Koselleck'in yukarıda yer verilmiş olan tespitine benzer bir yaklaşım da Giorgio Agamben tarafından ortaya konulmuştur. Alex Murray'e göre, Agamben'in kavramlarıyla ifade edecek olursak mülteci figürü; "20. ve 21. yüzyıllardaki en açık *homo sacer* ve egemen istisna örneklerinden biridir"[434] ve egemenin yurttaşlarının hayatlarını diğerlerinden nasıl ayırdığının bir göstergesidir. Mülteci; çağımız ulus-devlet sisteminde "insan ile yurttaş", "doğum ile milliyet" arasındaki ilişkinin sürekliliğini krize sokarken[435], aynı zamanda çağımız insanının "gelmekte olan ortaklığın" form ve sınırlarını görmesini sağlayabilecek yegâne bir figürdür.[436]

Agamben'in bu tespiti bugün Avrupa Birliği'nin mülteci krizi bağlamında yaşadığı sorunlara ışık tutmaktadır. Birlik yurttaşlığı ile üye devletlerin ulusal yurttaşlığı arasında kalmış olan mülteciler, Birlik içinde bir egemenlik krizinin yaşanmasına neden olmuştur. Diğer yandan Avrupa Birliği'nin kurumsal ve hukuksal girişimlerine rağmen

---

[432]Ibid., s.414.

[433]Ibid.

[434]Alex Murray, **Giorgio Agamben**, (çev.) Abdurrahman Aydın, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2013, s.104.

[435]G. Agamben, **Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat**, 2020, s.158.

[436]G. Agamben, "Biz Mülteciler", **Tesmeralsekdiz: Toplumsal Araştırmalar ve Sanat Şebekesi**, 2009, s.46.

bu arada kalmışlık ve Birlik içerisinde yaşanan krizler nedeniyle; mülteciler, insan haklarının korumasından yararlanmada güçlüklerle karşılaşmışlardır. Bu durum bir yandan Agamben'in insan haklarının savunulamaz bir ilke halini almaya başladığına[437] yönelik tespitini desteklerken, diğer yandan da "gelmekte olan ortaklığın" formuyla ilgili ipuçları vermektedir.

Bu tartışmalı süreçler Arendtian bir ifadeyle mültecilerin "haklara sahip olma hakkı"nı tekrar gündeme getirmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde Arendt'in bu kavramsallaştırmasının kökenine ve içeriğine yer verilmiş; "haklara sahip olma hakkı" nın toplumsal, siyasal ve hukuki tanınmanın, bir başka ifadeyle kamusal alanda görünür olmanın ön koşulu olduğu dile getirilmişti. Agamben'in "başkaları tarafından tanınma arzusunun insan olmaktan"[438] ayrılamayacağı tespiti de bizi bir anlamda kamusal alanda görünür olmanın önemine götürmektedir. Bir devlet yurttaşlığına sahip olmanın haklara erişmede bir ön koşul halini aldığı ulus-devlet sistemi, Arendt'in insan hakları eleştirisinin temelinde yer almaktadır. Düşünür eleştiri oklarını devletin "toprak temelli" yapıdan "ulus temelli" bir yapıya geçerek, yasaların değil ulusun bir aygıtına dönüşmesine çevirir.

Arendt'in bu argümanı Avrupa Birliği'nin Avrupa yurttaşlığı fikri ve göç politikası çerçevesinde ele aldığında öncelikli olarak iki unsur öne çıkmaktadır. İlk olarak Arendt'in ulus kavramının henüz devleti soğurmadığı devlet yapısında, devletin topraklarındaki bütün sakinleri koruduğu ve bir "yüce hukuk nesnesi" olarak hareket ettiği düşüncesinin[439], Avrupa Birliği'nin Avrupa yurttaşlığı fikrine yakınlaşması. Yukarıda da yer verilmiş olduğu şekliyle; Avrupa yurttaşlığı fikri Avrupa Birliği topraklarında yaşayanların birlikteliğini belirli siyasal ve hukuksal değerler etrafında toplamayı amaçlamış ve böylelikle ulus öğesinin yerini demokrasi, eşitlik, kardeşlik vb.

[437]A. Murray, 2013, s.105.

[438]Giorgio Agamben, **Çıplaklıklar**, (çev.) Suna Kılıç, İstanbul: Alef Yayınevi, 2017, s. 61.

[439]H. Arendt, **Totalitarizmin Kaynakları/2 Emperyalizm**, 1998, s.192.

öğeler almıştır. Ancak Avrupa yurttaşlığının üye devlet yurttaşlığına sahip olma ön koşuluna bağlanmış olması, ikinci dikkat çeken noktadır ve bu aynı zamanda Arendt'in üzerinde durduğu "toprak temelli" devlet yapılanmasından uzaklaşmayı sembolize etmektedir.

Avrupa Birliği örneğinde bir yandan Avrupa yurttaşlığı fikri etrafında tıpkı toprak temelli devlet yapılanması gibi bir kapsayıcılık söz konusu iken diğer yandan bu yurttaşlık türünün ulusal yurttaşlık dolayımıyla edinilmesi mültecilerin insan haklarına erişimini zorlaştırmaktadır. Bu çelişkili ilişki mülteci krizi ve terör olaylarının eş zamanlı olarak yaşandığı süreçlerle daha da açığa çıkmıştır. Habermas'a göre bu süreçler son kertede (mülteci krizi ve terör olayları) Avrupa'da bugüne kadar ulaşılmamış daha çok iş birliği ve dayanışma duygusunun sağlanmasına bir vesile olabilir.[440] Seyla Benhabib de Avrupa yurttaşlığına olumlu bir anlam atfederek; AB'deki sosyal ve sivil hakların, bazı örneklerde ise siyasal katılım haklarının göçmenler ve yabancıları da içine alacak şekilde "evrenselci" bir bakış açısıyla genişliyor olmasını yeni bir yurttaşlık formunun habercisi olarak görmektedir.[441]Ancak, Habermas'ın öngördüğü bu yakınlaşma ve iş birliği içinde, ve Benhabib'in evrenselci ilerleyiş olarak gördüğü hakların genişlemesinde mültecilerin insan haklarının durumu yine belirsizliğini korumaktadır.

Avrupa Birliği'nin 2015 yılında karşı karşıya kaldığı kitlesel göç; Birlik içerisinde sığınma ve mülteciler konusunun önemli bir yer edinmesine ve Avrupa yurttaşlığı, Schengen bölgesi gibi konuların yeniden sorgulanmasına neden olmuştur. Mültecilerin insan haklarının egemenlik ve yurttaşlık ekseninde ele alındığı çalışmanın bu kısmı; Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği örneklerinden yola çıkarak mültecilerin insan haklarının evrensellik ile egemenlik, yurttaşlık ile ötekilik gibi kavram ikiliklerinin gölgesinde kaldığını iddia etmektedir. Ancak, bu iddianın daha güçlü bir zeminde

[440]Jürgen Habermas, "The Paris Attack And Its Aftermath", **Social Europe**, 26 November 2015, (https://www.socialeurope.eu/habermas-paris-attack, Erişim Tarihi: 21.10.2019)

[441]S. Benhabib, **Buhran Çağında Haysiyet- Zor Zamanlarda İnsan Hakları**, 2013, s.150.

ilerleyebilmesi için egemenlik nosyonunun devletlerin sığınma ve insan hakları politikalarına nasıl sirayet ettiğinin ortaya konulması gerekmektedir. Bu çerçevede çalışmanın sınır ve güvenlik başlığını taşıyan son iki alt kısmının egemenlik kavramı ışığında ele alınması planlanmıştır.

3.2. SINIRIN İÇİNDE VE DIŞINDA 'HAKLARA SAHİP OLMA HAKKI'

"Sınır Bir Çizgidir İki Okunur
Sınırlar,
Her zaman,
Her an,
Yakından,
Uzaktan
Birbirlerine bakışırlar,
Durmadan birbirlerine
Kendilerini taşırlar.
Birindeki nöbetçi
Öbüründeki bekçidir.
Her ikisi de yakın
Birbirine
Her ikisi de uzak
Bir
Olasılığa
Karşı'dırlar."[442]

Özdemir Asaf

Coğrafyadan hukuka kadar birçok disiplinin can alıcı konularından biri haline gelmiş olan sınır; özellikle egemenin kurucu unsurlarından biri olarak düşünüldüğünde birçok tartışmada aydınlatıcı bir rol üstelenmektedir. Yurttaş olmanın, mülteci olmanın, ulus olmanın hatta insan olmanın bile sınırlarını belirleyen sınır kavramı, bu çalışma açısından da hayati bir öneme sahiptir. Hem coğrafi hem zamansal bir belirlenim olan sınır, çalışmanın bu kısmında egemenlik, yurttaşlık, insan hakları, mülteci gibi kavram setleri çerçevesinde irdelenecek, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği örnekleriyle de tartışmaya açılacaktır. Böylelikle; insan haklarının evrenselliğinin sınırları, mültecilerin insan haklarının coğrafi sınır ekseninde nasıl kısıtlandığı ortaya konularak analiz edilmiş olacaktır.

[442]Özdemir Asaf, **Yalnızlık Paylaşılmaz**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014, s.85.

3.2.1. Egemenliğin Kurucu Bir Unsuru Olarak 'Sınır'

Reinhart Koselleck "Kavramlar Tarihi" isimli kitabında; bazı kavramların olağan sözcük anlamlarından çok daha fazlasını ortaya koyduğunda ve bu gibi kavramlara "ikame edilemez ve değiştirilemez" bir nitelik yüklendiğinde, onsuz yapılamayacak kavramlara dönüşme ihtimallerinin olduğunu belirtmektedir.[443] Koselleck'in ayrıca üzerinde durduğu bir başka nokta da; her bir konuşmacının bu kavramlara kendi yorum tekelini dikte etme çabasında olmasının, zaten "ikame edilemez ve değiştirilemez" birer nitelik yüklenmiş olan bu kavramların daha tartışmalı bir hal almasına neden olmasıdır.[444] Etienne Balibar da bu yoruma benzer bir değerlendirmeyi "göç", "sınır" ve "nüfus" kavramlarıyla bağlantılı olarak yapmaktadır; bu kavramların anlamlarının aşırılıklar nedeniyle değiştiğini vurgulayan düşünür, bugün artık yeni bir döneme girdiğimizi ve bu kavramların anlamlarını artık bugüne kadar kullandığımız şekliyle kullanamayacağımızı dile getirmektedir.[445]

Hem Koselleck hem de Balibar açısından bakıldığında "sınır" kavramının da çok daha fazlasını sunduğu, tartışmalı olduğu ve aynı zamanda aşırılıklar nedeniyle anlamının değişikliklere uğradığı iddia edilebilir. Bununla beraber, kavramın birçok farklı disiplin tarafından ele alınıyor olması da kavramın farklı anlamlara bürünmesine neden olmaktadır. Bu çalışma açısından, sınır mefhumu siyaset bilimi terminolojisi açısından bir önem taşımakta ve özellikle egemenliğin tesisi ile sınırların belirginleşmesi bağlamında mültecilerin haklarına açıklık getirmektedir.

Sınır kavramı, devlet egemenliği açısından ele alındığında ilk olarak coğrafi bir uzama, teritoryal bir gerçekliğe işaret etmektedir. Her bir sınır, bu teritoryal gerçeklik

---

[443]R. Koselleck, **Kavramlar Tarihi: Politik ve Sosyal Dilin Semantiği ve Pragmatiği Üzerine Araştırmalar**, 2009, s.101-102.

[444]Ibid.

[445]Etienne Balibar, "Borderland Europe and the Challenge of Migration", **OpenDemocracy**, 8 September 2015, (https://www.opendemocracy.net/en/can-europe-make-it/borderland-europe-and-challenge-of-migration/, Erişim Tarihi: 29.07.2019.)

üzerine inşa edilmektedir; bir başka ifadeyle, sınırları oluşturan en temel öğe topraktır.[446] Balibar'ın Galli, Deleuze ve Guattari'den yola çıkarak ifade ettiği şekliyle, "(…) her siyasi pratik toprağa yerleşiktir/yerli yurtludur (territorialisée)"[447]. Toprakla gerçekliğe erişen bu fiziki sınırlar, ulus-devletin hem ulusal hem de uluslararası egemenlik sınırlarını belirlemekte ve devletlerin siyasal örgütlenmesinin uzamsal boyutunu açığa çıkartmaktadır. Bu uzamsal boyutun, yani toprak sınırlarının savunulması ve korunması ise egemenliğin görevlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.[448] Bu argümanı destekler nitelikteki bir tanımlamayı Gianfranco Poggi de dile getirmektedir:

> "Devletin egemenliğinin (ve özerkliğinin) en temel göstergesi, o devletin belli bir toprak parçası üzerinde münhasır kontrol gücüne sahip olmasıdır. Bu toprak, devletin yargı ve yürütme yetkisini kullandığı sınırlardır ve bir diğer siyasal iktidar tarafından istila edilmek istenmesi durumunda devlet, bu sınırların bütünlüğünü korumayı üstlenir."[449]

Toprak egemenliğinin fiili olarak karşılıklı tanınmasının temellerini atan Vestfalya Antlaşması'yla beraber teritoryal uzama dayanan ulus-devletler oluşmaya başladı.[450] Patrimonyal egemenliğin temel dayanaklarından biri olan "kralın kutsal bedeninin" yerini, modern egemenlik kavrayışında "ulusun tinsel kimliği" bağlamında toprak ve nüfus aldı.[451] Bir başka ifadeyle, "fiziksel toprak parçası ve nüfus, ulusun aşkın özünün uzantısı olarak"[452] tahayyül edildi. Böylelikle, toprak ulus-devlet egemenliğinin önemli bir öznesi haline dönüştü. Bunun sonucu olarak, toprağın ulusal ve uluslararası

---

[446]Hastings Donnan ve Thomas M. Wilson, **Sınırlar: Kimlik, Ulus ve Devletin Uçları**, (çev.) Zeki Yaş, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2002, s.83.

[447]E. Balibar, **Yurttaşlık**, 2016a, s.82.

[448]Judith Butler, **Kırılgan Hayatlar: Yasın ve Şiddetin Gücü**, (çev.) Başak Ertürk, İstanbul: Metis Yayınları, 2005, s.69.

[449]Gianfranco Poggi, **Devlet: Doğası, Gelişimi ve Geleceği**, (çev.) Aysun Babacan, 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, s.31.

[450]Haldun Gülalp (haz.), "Giriş: Milliyete Karşı Vatandaşlık", **Vatandaşlık ve Etnik Çatışma: Ulus- Devletin Sorgulanması**, (çev.) Ebru Kılıç, İstanbul: Metis Yayınları, 2007, s.11.

[451]Michael Hardt ve Antonio Negri, **İmparatorluk**, (çev.) Abdullah Yılmaz, 6.Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2008, s.117.

[452]Ibid.

sınırları da egemenliğin tayin edici gücünü ortaya koymak açısından bir o kadar önem kazandı.

Devletlerin kendilerine ait toprak parçaları üzerindeki egemenlik hakları; belirli bir toprak parçasına bağlı olmanın yarattığı ya da yaratacağı koşulları şekillendirir ve o toprak parçası içerisindeki, üzerindeki canlı ve cansız varlıklar üzerindeki tasarruf hakkını ortaya koyar. Bu nedenden dolayı, devletlerin fiziki uzamları yani toprak parçalarının sınırlarının nereden başlayıp nerede bittiği; toprak temelli bir iktidar merkezi yaratmak ve egemenlik hakkının kullanımı açısından hayati bir öneme sahiptir. Hardt ve Negri'ye göre modern egemenlik anlayışı, "özellikle sınır temelinde kurulmuştur"[453] ve "genelde (hayali ya da gerçek) bir toprak parçası ve bu toprağın dışarısıyla ilişkisine göre belirlenmiştir"[454].

Toprağın bir sınır çerçevesinde ele alınması, Balibar'a göre aynı zamanda; bir alanın/ uzamın devlet iktidarı tarafından bölgeselleştirilmesi, bir başka ifade ile heterojen olanın homojene dönüştürülmesidir.[455] Poggi de modern devletin gelişim sürecinde toprak ve sınır mefhumlarının şekillenişini, İtalyan bir hukukçuya referansla şöyle ifade etmektedir: "Devlete ait bir toprak parçası yoktur, devletin kendisi sınırları olan toprak parçasıdır"[456]. Modern egemenliğin sınır ile olan bu ilişkisi irdelenmeye değer olmakla birlikte, devletlerin mültecilere yönelik politikalarını ve mültecilerin insan haklarını anlamada da kilit bir rol üstlenmektedir.

Çalışmanın diğer bölümlerinde insan hakları siyasetinde mültecilerin yerini anlamak amacıyla insan hakları ve yurttaşlık arasındaki ilişki analiz edilmişti. Bu ilişkiyi bir de toprak ve sınır kavramları etrafında irdelemek; "haklara sahip olma hakkına"

[453]Ibid., s.184.

[454]Ibid., s.203.

[455]Etienne Balibar, "Europe As Borderland", **Environment and Planning D: Security and Space**, Vol:27, Issue: 2, 2009, s.191-192.

[456]G. Poggi, 2008, s.31.

kimlerin sahip olduğu ya da olabileceğine ulus-devletlerin fiziki sınırları çerçevesinde bakmaya katkı sunacaktır.

Modern ulus-devletin kuruluş aşamasında sınırın önemli bir işlev gördüğünden yukarıda söz edilmişti. Ulus-devletlerin teritoryal sınırları, aynı zamanda egemenliğin fiziksel, kurumsal ve zamansal sınırlarını da işaret etmektedir. "Teritoryal sınırın" içerideki ve dışarıdakini, hakları ve sorumlulukları, suçu ve cezayı belirleme konusundaki işlevselliği, devlet egemenliğinin tüm fonksiyonlarının hayat bulmasına da katkı sunmaktadır. Ulus-devletlerin sınırlarının bu denli belirginleşmesi, göç açısından bakıldığında "yurttaş-yabancı", "yerli-yabancı" gibi ayrımların daha da billurlaşmasına neden olmuştur. Ayrıca, uluslararası göçün ulus-devletlere ait önemli bir egemenlik meselesi olarak ele alınması bu ayrımı desteklemiştir.

Bu bağlamda; kim olduğunuz, hangi devletin yurttaşı olduğunuz, o an üzerinde durduğunuz toprağa ne zaman ve nasıl geldiğiniz gibi sorular da aynı hızda önem kazanmaya başlamıştır. Böylelikle, bu kırılma noktası zincirleme olarak birçok sorunu ve soruyu beraberinde getirmiştir. Hakların öznesinin kim olduğu, evrensel insan haklarından yararlanmanın ön koşullunun bir devlet yurttaşı mı olmak gerektiği; bu sorular arasında en dikkate değer olanlardır. Balibar da benzer bir yaklaşımla, "yer yurt sahibi olma ya da yersiz yurtsuzlaştırma" gibi olguların evrensel belirlenimde "hak ve haklara erişme rejimlerine" dönüşebileceğini iddia etmektedir.[457]

Teritoryal sınırlar, bir tahayyülün somutlaştığı en önemli uğraktır. Bir bireyin tahayyülündeki yabancı imgesi de teritoryal sınırlar çerçevesinde somutlaşır. Örneğin, sınırın dışından gelmiş olan birisi artık sınırın içerisinde olsa dahi, sınırın dışından gelmiş olmasından dolayı yabancı olarak adlandırılmaya devam edecektir. Buradaki kilit eylem özdeşleştirmedir; özdeşleştirmeyle yabancı "görece başkadan" "mutlak başkaya" son

[457]E. Balibar, **Yurttaşlık**, 2016a, s.82.

kertede ise düşmana dönüşebilir.[458] Balibar'a göre; "'küreselleşmiş' dünyada göçler (döngüsel iniş çıkışlarına rağmen) kitlesel ve kalıcıdır, bu dünya meta da düşman da olmayan *kişi olarak yabancıya* yer vermeyecek gibi görünür"[459]. Hannah Arendt'e göre de yabancı: "'Yabancı', farklılık olarak farklılık gerçeğinin, bireylik olarak bireylik gerçeğinin ürkütücü bir simgesidir ve insanın değiştiremeyeceği ve eyleyemeyeceği, o nedenle de içinde yok etmek yönünde belirgin bir eğilime sahip olduğu alanlara işaret etmektedir"[460].

Yabancıya, yabancı olma durumuna farklı bir açıdan bakan Georg Simmel içinse yabancı: "(…) bugün gelen ve yarın giden gezgin olarak değil bugün gelen ve yarın kalan insan olarak, deyim yerindeyse, daha fazla ilerleyemediği halde gelme ve gitme özgürlüğünden tam olarak kurtulamamış potansiyel bir gezgin"[461]. Yabancıya, bir de mülteciler açısından baktığımızda Simmel'in "gelen ve yarın kalan" nitelemesine yaklaşmakta; ancak gelmek ve kalmak edimlerinin gerçekleşme sürecine odaklandığımızda ise "gelebilmek" ve "kalabilmek" in zorluklarıyla yüzleşmekteyiz.

Nermin Saybaşılı, "Sınırlar ve Hayaletler" isimli kitabında bu zorlukları; göçmenler, mülteciler ya da sığınma arayanlardan, "aynı anda hem orada olan hem de olmayan özel bir toplumsal figürden, sınır bölgelerinde yaşayan ya da yasal veya yasadışı yollarla sınır(ları) geçmekte"[462] olanlardan söz etme isteğini dile getirerek ortaya koymaktadır. Yazar, aynı zamanda göçmenleri, mültecileri ve sığınma arayanları "hayalet yurttaşlar"[463] kavramı altında birleştirerek, bu kavramın; "sınır geçişleri sırasında ne olduğunu, ne olmuş olması gerektiğini anlamak, tam da böyle anlardaki

[458]E. Balibar, **Eşitlik Özgürlük: Siyasal Denemeler 1989-2009**, 2016b, s.266.

[459]Ibid., s.356.

[460]H. Arendt, **Totalitarizmin Kaynakları / 2 Emperyalizm**, 1998, s.313.

[461]Georg Simmel, "Yabancı", içinde, **Yabancı: Bir İlişki Biçimi Olarak Ötekilik**, (der.) Levent Ünsaldı, Ankara: Heretik Yayıncılık, 2016, s.27.

[462]Nermin Saybaşılı, **Sınırlar ve Hayaletler: Görsel Kültürde Göç Hareketleri**, (çev.) Bülent Doğan, İstanbul: Metis Yayınları, 2011, s.53.

[463]Ibid., s.52 ve 75-77.

iktidar ilişkilerini ifşa etmek ve sınır bölgelerde yaşamanın anlamını yorumlamak için stratejik bir araç olarak devreye"[464] girdiğinin altını çizmektedir. "Hayalet yurttaşlar" Saybaşılı'nın vurguladığı bu rolleri üstlenirken, diğer yandan sınırlar da Didem Danış ve İbrahim Soysüren'in de üzerinde durduğu haliyle her süreçte ve herkes için benzer "geçişkenliğe" sahip olmayabilir.[465] Danış ve Soysüren'e göre, bu geçişkenliği belirleyen sınırla ilgili kurallar ve bu kuralların pratiğe aktarılması: "kimin ulusal egemenlik alanının, yani ülkenin içerisine alınacağının ve kimin dışarıda bırakılacağının belirlenmesini sağlar"[466].

Toprak gibi mekânsal kategoriler ve bu kategorilerle bağlantılı olan kavramlar Balibar için, "yurttaşlığın kurucu belirlenimleridir"[467]. Sınır da Balibarcı bir ifadeyle yurttaşlığın belirlenimlerinden biri olmakla birlikte; ulus-devlet açısından yabancıya karşı korunması gereken ulusal egemenliğin önemli bir sembolü ve aynı zamanda yabancının kim olduğuna karar vermenin bir aracıdır. Bu bağlamda, toprak ve sınır; yurttaş olmanın, mülteci, sığınma arayan bir kişi ya da devletsiz biri olmanın ve insan haklarının korumasına erişmenin de sınırlarını belirlemiş oluyor. Her iki kavrama yüklenen bu anlam ve misyonlar; bir diğer ifadeyle, her ikisinin de koruyup kollanmasını ulus-devletler açısından zorunlu bir görev haline getiriyor. Örneğin, uluslararası göçün yaşandığı dönemlerde oluşturulan dış göç politikaları; bu görevlerin daha görünür olmasına katkı sağlarken, diğer yandan kimin yurttaş kimin yabancı olduğunu ortaya koyarak, devlet ve toplum arasındaki ilişkinin rotasını da çizmektedir.[468]

---

[464]Ibid., s.52.

[465]Didem Danış ve İbrahim Soysüren (der.), **Sınır ve Sınırdışı: Türkiye'de Yabancılar, Göç ve Devlete Disiplinlerarası Bakışlar**, Ankara: Notabene Yayınları,2014, s.16.

[466]Ibid.

[467]E. Balibar, **Yurttaşlık**, 2016a, s.83.

[468]Sema Erder, "Küreselleşme ve Uluslararası Hukukun Zorunlu Göçle İmtihanı", **Sınır ve Sınırdışı: Türkiye'de Yabancılar, Göç ve Devlete Disiplinlerarası Bakışlar**, (ed.) Didem Danış ve İbrahim Soysüren, Ankara: Notabene Yayınları, 2014, s.9

Ulus-devletler açısından, sınırların korunması ve kontrolünün birçok yönetim biçimi ve gerekçesi bulunurken, sığınma arayanlar için bunun tek bir anlamı var "haklara sahip olma hakkına" erişememek. Bunun bir diğer anlamı ise şudur: Ulus-devletler göçü ve mültecileri bir sınır meselesi olarak görme eğilimi içindedirler; bunun neticesi olarak göç ve insan hakları politikalarında ulusal egemenliği öne sürerek sınırların korunmasını öncellerler. Böylelikle, mültecilerin insan haklarına erişmesi konusu önce bir sınır meselesi, ardından bir insan hakları konusu olarak ele alınır.

Küresel neo-liberal kapitalist çağın insan hareketliliği açısından en dikkat çeken özelliği; bu insan hareketliliğinin yeni teknolojiler ve normlarla daha yoğun denetleniyor ve kontrol ediliyor olmasıdır.[469] Bu yeni normlar ve yüksek teknolojiyle oluşturulan kontrol ve denetleme mekanizmaları göç yönetiminin bir birleşenine dönüşerek; sınırların yönetilmesi ile mültecilerin insan haklarına erişiminde can alıcı bir yere sahip olmuştur. Bu denetleme ve kontrol mekanizmalarının işlevsellik kazandığı yer sınırlardır. Sınırların yönetimi ve denetiminde ise birçok yöntem kullanılmaktadır: Duvar örme, çit çekme, sınır dışı etme, belirsizlik alanlarına kampların kurulması, parmak izi vb. kayıt sistemleri ve bu kayıtların paylaşılmasını sağlayan sistemler… vb.

Yukarıda işaret edilen bu denetleme ve kontrol mekanizmaları, Mültecilerin Statüsüne Dair Sözleşme'de yer alan haklardan kimlerin yararlanacağına en hızlı ve sistematik şekilde karar verilmesine olanak sağlıyor; öte yandan, mültecilik statüsünü kazanan kişilerin de elde edilen bu veriler ışığında ilerleyen süreçlerde hangi haklardan yararlanabileceğinin altını çiziyor. Tüm bunların yanında, duvar örme ve çit çekme gibi yöntemlerle de sığınma arayan kişinin, bu imkânı yakalayacağı noktaya erişmesi engelleniyor. Bu çalışmaya göre; mültecilerin modern ulus-devlet sistemi ve uluslararası sistem içerisinde insan haklarının korumasından faydalanmasının önünde sınır ekseninde iki önemli moment var. Bunlardan ilki; yukarıda yer verilmiş olan sınır denetim ve

[469]D. Danış ve İ. Soysüren, 2014, s.15.

kontrol mekanizmaları nedeniyle, mültecinin insan haklarının korumasına duyduğu ihtiyacı dile getirme fırsatını yakalayamaması, bir başka ifadeyle haklara ulaşabileceği fiziksel noktaya dahi erişememesidir. İkincisi, mültecinin uluslararası korumadan yararlanabileceği platforma eriştikten sonraki süreçte egemen devletin sınırlarında maruz kaldığı uygulamalardır.

Her iki durumda da mültecilerin insan hakları; insan haklarının evrenselliği ile ulus-devlet egemenliği arasındaki paradoksun içine sıkışıp kalıyor. Bu sıkışıp kalma durumu mülteci olmak ile yurttaş olmak arasındaki o mühim hiyerarşik ilişkiyi ve sınırı tekrar gün yüzüne çıkartıyor. Tekrar gün yüzüne çıkartıyor diyoruz çünkü; Arendt bunu daha önce "Totalitarizmin Kaynakları" isimli çalışmasında dile getirmişti. Arendt'e göre Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ülke sınırları "keyfi" ve "tesadüfi" bir hal almış ve bu şekilde yönetilmişti, bunun sonucunda ise hiçbir yere sınır dışı edilemez duruma gelen halklar meydana gelmişti.[470] O dönemin terminolojisiyle Arendt'in devletsizler olarak tanımladığı kişilerin yaşadığı deneyimleri, bugün farklı formlarda deneyimleyen kitleler ve kişiler hala var. Ancak bu kişiler, küresel neo-liberal kapitalist çağda farklı alt kategorilerle anılarak, farklı denetleme ve kontrol mekanizmalarına tabii tutularak evrensel insan haklarına erişme mücadelesi içerisindedirler.

Bugün denetleme ve kontrol mekanizmalarının hedefinde düzensiz ve kitlesel göç vardır. Bu göç türleri aynı zamanda, devletlerin yoğun denetleme ve kontrol mekanizmalarına dayanan göç ve insan hakları politikalarını haklılaştırma gerekçeleridir. Bu mekanizmalar, sığınma arayışında olan bir kişinin sınıra yasal yollarla mı, yoksa düzensiz yollarla mı girdiğini netleştirerek, o kişinin sınırın kıyısında ve sınırın içinde neler yaşayabileceği ya da hangi haklara sahip olabileceğini belirlemektedir. "Düzenli" ya da "düzensiz" göçmen olma durumuna atfedilen bu önem, sığınma hakkının eksenini şekillendirmekte ve ayrıca şu soruların da gündeme gelmesine katkı sunmaktadır: "Bir

[470]H. Arendt, 1998, s.261-283.

kişi neden düzensiz/yasa dışı yollardan sığınma arayışına girer?, düzenli/yasal yollar yeteri düzeyde kapsayıcı değiller midir?". Bu ve benzeri soruların yanıtları, küresel neo-liberal çağın kendine özgü müphem karakterine[471] bağlı olarak değişmektedir. Çünkü, bu müphemlik ulus-devletlerin sınırlarına yüklediği anlamları değiştirmektedir. Bu açıdan, ulus-devletlerin Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği çatıları altında yaşadığı deneyimler ile sınırı ele alış biçimleri önemli birer analiz nesnesi niteliğindedir.

3.2.2. Mültecinin İnsan Haklarının 'Sınırları'

3.2.2.1. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği: Uluslararası Sınırlarda Mültecilerin İnsan Hakları

"Uluslararası sınırlar göçmenler,
özellikle düzensiz durumda olanlar
(ya da öyle olduğu varsayılanlar)
için tehlikeli yerler olabilir"[472]

Zeid Ra'ad Al Hussein
Birleşmiş Milletler İnsan
Hakları Yüksek Komiseri

Egemenliğin bir yanıyla varlığını ve meşruluğunu toprağa dayaması, uluslararası sınırları can alıcı bir olgu haline getirmiştir. Uluslararası sınırların egemenlikle olan bu ilişkisini anlamak için; Stephen D. Krasner'in "Egemenlik: Organize Hipokrasi" başlığını taşıyan eserindeki egemenlik sınıflandırmasına bakmak faydalı olacaktır. Krasner egemenliği özetle şu dört şekilde sınıflandırır: "Uluslararası hukuk egemenliği", "Vestfalyan tarzda bir egemenlik", "iç egemenlik", "karşılıklı bağımlılık egemenliği".[473]

[471]Zeynep Gambetti, "İktidarın Dönüşen Çehresi: Neoliberalizm, Şiddet ve Kurumsal Siyasetin Tasfiyesi", **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No:40, Mart 2009, s.146.

[472]Orijinali için bkz.: "International borders can be dangerous places for migrants, particularly those who are (or who are presumed to be) in irregular situations". United Nations High Commissioner for Human Rights, **Recommended Principles and Guidelines on Human Rights at International Borders**, 2014, s.ii.

[473]Ece Göztepe, **Avrupa Birliği'nin Siyasal Bütünleşmesi ve Egemenlik Yetkisinin Paylaşılması Sorunu,** Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008, s.59-60.

Alexander Betts'e göre, bu dört egemenlik türünden ilk ikisi otorite ve meşruiyetle, son ikisi ise kontrol ile ilişkilidir.[474]

Uluslararası sınırlar, bu egemenlik sınıflaması içinde "karşılıklı bağımlılık egemenliği" içinde değerlendirilebilir. Bununla birlikte, Krasner'a göre sınır ötesi ve transit hareketliliğin kontrol ve denetimi, iç egemenlik gücünün bir sağlaması olarak düşünülebilir.[475] Bir başka ifadeyle, bir devletin iç egemenliğinin gücü uluslararası sınırlarını nasıl denetim altına aldığıyla sıkı bir ilişki içindedir. Egemenliğin gücü ile uluslararası sınırların denetimi arasındaki bu sıkı ilişki; uluslararası sınırlarda cereyan eden ve devletlere uluslararası koruma sağlama sorumluluğu yükleyen sığınma taleplerinin, sık sık devletlerin iç egemenlik ve güvenlik gerekçelerine takılmasına neden olmaktadır. Sığınmanın devletler ve onların egemenlik alanlarıyla kurmuş olduğu bu kritik ilişki, onu insan hakları açısından önemli bir olgu haline getirmektedir. Bu noktada, bu kritik ilişkiyi sığınma arayışında olanların insan haklarının lehine döndürmek ve devletlere uluslararası koruma yükümlülüğünü hatırlatmak amacıyla devreye Birleşmiş Milletler ve Mülteciler Yüksek Komiserliği girmektedir.

Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme'ye taraf olan devletler, sözleşmenin başlangıç kısmında; "Birleşmiş Milletler'in, birçok defa, mültecilere karşı derin ilgisini ortaya koyduğunu ve mültecilerin temel hürriyetleri ile insan haklarını mümkün olduğu kadar kapsamlı bir şekilde kullanmalarını sağlamaya çaba gösterdiğini"[476] dikkate aldıklarını belirterek, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin; "mültecilerin korunmasını sağlayan uluslararası sözleşmelerin uygulanmasına nezaret etmekle görevli olduğunu kaydederek ve bu sorunu çözmek için alınan önlemlerin birbiri ile verimli uyumunun, Devletler ile Yüksek Komiser arasındaki

[474]Alexander Betts, **Zorunlu Göç ve Küresel Politika**, (çev.) Seher Meltem Türkaslan, Ankara: Hece Yayınları, 2017, s.82.

[475]Ibid.

[476]Birleşmiş Milletler, **Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme**, Başlangıç Bölümü.

iş birliğine bağlı olduğunu"[477] kabul ettiklerini beyan ederler. Sözleşmede işaret edildiği gibi mülteciler ve sığınma arayanların hakları ile sığınma sağlayacak olan devletlerin sorumluluklarını tanımlama ve ortaya koymada BM ve BMMYK belirleyici bir rol üstlenir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, uluslararası sınırlarda mültecilerin insan haklarının korunmasını en temelde "yasa dışı"[478], "sınır dışı"[479] ve "geri göndermeme"[480] başlıklarını taşıyan maddelerde düzenlemiştir. Bu maddeler ile BMMYK'nın sınır konusundaki diğer başvuru kaynaklarına detaylıca değinmeden önce, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin uluslararası sınırlarda insan hakları konulu kılavuzuna yer vermek faydalı olacaktır.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 2014 tarihli A/69/277 sayılı kararına istinaden "Uluslararası Sınırlarda İnsan Hakları Üzerine Tavsiye Prensipler ve Kılavuz İlkeler *(Recommended Principles and Guidelines on Human Rights at International Borders)"*[481] başlıklı bir rapor yayınlamıştır. Dönemin BMİHYK Komiseri Zeid Ra'ad Al Hussein raporun ön sözünde; sınırların ulusal hukuk düzenlemeleri tarafından "insan hakları yükümlülükleri için dışlama veya istisna bölgeleri olarak karakterize edilebildiğinin"[482] altını çizerek, bizlere Agamben'in istisna durumunu, bir "belirsizlik mıntıkası"[483] olarak ele alışını hatırlatmaktadır.

---

[477]Ibid.

[478]Ibid., Madde 31.

[479]Ibid., Madde 32.

[480]Ibid., Madde 33.

[481]United Nations High Commissioner for Human Rights, **Recommended Principles and Guidelines on Human Rights at International Borders**, 2014, (https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Migration/OHCHR_Recommended_Principles_Guidelines.pdf, Erişim Tarihi: 30.01.2020.)

[482]Ibid, s. ii.

[483]G. Agamben, **Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat**, 2020, s.215.

Raporun giriş kısmının "uluslararası sınırlarda insan hakları" başlıklı bölümünün ilk maddesinde; uluslararası sınırların, insan hakları yükümlülüklerini dışarıda bırakan veya insan hakları yükümlülüklerinin istisnasını oluşturan bölgeler olmadığı bir kez daha hatırlatılır.[484] Bu madde, Agamben'in mültecilerin çıplak hayatları üzerinden kurguladığı istisna, belirsizlik ve insan hakları denklemini doğrular niteliktedir. Uluslararası sınırlarda insan hakları açısından yaşanabilecek belirsizlikler, mülteciler için ayrı devletler için ayrı anlamlar ifade etmektedir. Örneğin, bu belirsizlik mülteciler için gidişatı öngörebilme ve kavrayabilme konusunda güçlük ve bu gidişata karşı koyabilme noktasında basiretsizlik anlamına gelirken; devletler açısından mültecilere yönelik alanın çok daha rahat yönetilebilmesi sonucunu doğurmaktadır.[485]

Raporun "uluslararası sınırlarda insan hakları" ve "prensipler ve kılavuz ilkelerin kapsamı ve amacı" başlıklı bölümlerinin içerdiği maddeler de sınır ve insan hakları ilişkisi bakımından önemli noktalara parmak basmaktadır. Örneğin, giriş bölümündeki ikinci madde; göç literatürünün farklı kategorilere ayrılmış terminolojiyle dolup taştığı ve bu kategorilere ayrıştırmanın sınıra gelmiş kişilerin durumlarının çıplak gözle görülmesini engelleyebildiğini ortaya koymaktadır.[486] Bu engelin ortadan kaldırılabilmesi için, uluslararası sınırlara gelmiş tüm kişilerin oraya geliş motivasyonlarına bakılmaksızın, insan hakları yükümlülüğü perspektifinden değerlendirilmesi gerekmektedir.

Raporda ayrıca, pratikteki sınır yönetim önlemlerinin uluslararası insan hakları çerçevesine uygun olması; bütün göçmenlerin uyruklarına, göç statülerine ya da diğer durumlarına bakılmaksızın insan haklarına saygı duyulması; devletlerin bu kılavuz ilkelerden aktif olarak yararlanması gibi konulara yer verilmiş ve bu raporda yer alan

[484]Recommended Principles and Guidelines on Human Rights at International Borders, s.1.

[485]Danış ve Soysüren, belirsizlik konusundaki bu analizlerinde yabancılar kategorisini ele almışlardır. Burada ise yabancı kategorisinin geniş yelpazesi içerisinden mülteci figürü çekip alınmıştır. Didem Danış ve İbrahim Soysüren (der.), **Sınır ve Sınırdışı: Türkiye'de Yabancılar, Göç ve Devlete Disiplinlerarası Bakışlar**, s.19-20.

[486]Recommended Principles and Guidelines on Human Rights at International Borders, s.1-2.

kılavuz ilkelerin, devletlerin sınırlarını insan haklarına ve diğer uygun standartlara göre korumasını desteklediği vurgulanmıştır.[487]

Raporda yer alan prensipler uluslararası insan hakları hukukunu, bireyleri, devletleri ve sınır yönetimi uygulamalarını içine alacak şekilde düzenlenerek, sınırların insan haklarına uygun bir şekilde yönetilmesine dikkat çekilmek istenmiştir. Bu yapılırken de raporda yer alan prensiplerin ilgili özneler üzerinde kısıtlayıcı bir mekanizma olarak algılanmaması gerektiğinin altı çizilmiştir.[488] Raporda, uluslararası sınırlarda sıklıkla kullanılan ve referans verilen kavramların anlamlarına açıklık getirilmesine dikkat edilmiştir. Bu bağlamda ele alınan kavram setlerinden bazıları özetle şöyledir:

- *"Uluslararası sınırlarda göçmen":* Uluslararası sınırlarda bulunan tüm uluslararası göçmenler şeklinde anlaşılmalıdır.
- *"Uluslararası sınırlar":* Kara kontrol noktaları, tren istasyonlarındaki sınır karakolları, limanlar ve havalimanları, göçmenlik ve transit bölgeleri, açık denizler ve sınır karakolları arasındaki tarafsız bölgeler (no- man's land) ve aynı zamanda büyükelçilikler ve konsolosluklar.
- *"Sınır yetkilileri":* Sınır muhafızları, konsolosluk ve göçmenlik memurları, sınır polisi, sınır alıkoyma tesislerindeki personel, göç ve havalimanı irtibat memurları, kıyı güvenlik memurları ve diğer cephe görevlileri ve sınır yönetişiminde rol alan personeller.
- *"Sınır yönetişimi ve sınır yönetişim önlemleri":* Her şeyden önce, her iki kavram da çok boyutlu bir şekilde ele alınmaktadır. Yasal süreçler, politikalar, stratejiler, eylem planları ile bir kişinin bir devletin topraklarına girişi ve o topraklardan çıkışıyla ilgili eylemleri kapsadığı gibi; tespit, kurtarma, durdurma, tarama,

[487]Ibid., s.2-5.

[488]Ibid.

mülakat, kimlik saptama, kabul, alıkoyma, gönderilme ya da geri dönüşün yanı sıra eğitim, teknik, mali ve diğer yardımlarla ilgili etkinlikleri de içermektedir.

- *"Özel aktörler":* Sınır yönetişiminde, devlet yerine faaliyet gösteren devlet-dışı aktörler bu kategoride yer almaktadır. Devletler tarafından sınır görüntülenmesi, sınırın korunması ve diğer güvenlik faaliyetlerini yerine getirmek amacıyla iş verilen özel şirketler bu gruba dahil edilmektedir.[489]

Yukarıda yer alan kavramların içeriklerinin açıklığa kavuşturulmasıyla, devletlerin insan hakları yükümlülüklerini sınırda da hiçbir tereddüte mahal vermeksizin yerine getirebilmesi amaçlanmıştır. Böylelikle, devletlerin sınırları insan hakları konusunda bir istisna bölgesi ya da muafiyet alanı olarak görmesinin önüne geçilebileceği düşünülmüştür.

İnsan haklarının öncelliği, ayrımcılık yapmama, yardım etme ve zarardan koruma ana başlıklarından oluşan bu rapor şu on kılavuz ilkeden meydana gelmektedir: İnsan haklarının ilerletilmesi ve korunması, yasal ve politik çerçeve, insan hakları kapasitesi inşası, kurtarma ve durdurmada insan haklarının sağlanması, acil yardım bağlamında insan hakları, tarama ve görüşme, kimlik saptama ve yönlendirme, alıkoymaktan sakınma, insan haklarına dayalı geri dönüş veya gönderilme, iş birliği ve koordinasyon.[490] Kılavuz ilkelerin içeriğini ise; medyanın bilgi toplama ve paylaşımı sırasında göçmenlere yönelik ayrımcı bir tavır takınmaması, göçmenlere yönelik negatif algının ortadan kaldırılması için çalışmaların yapılması, göçmenlere yönelik kullanılan terminolojinin uluslararası insan hakları hukukuna uygun olması (örneğin düzensiz göçmenleri tanımlamak için "yasa dışı" teriminin kullanılmaması), uluslararası sınırlarda insan haklarının bağımsız bir şekilde izlenmesi gibi temalar oluşturmaktadır.[491]

[489]Ibid., s.4-5.

[490]Ibid., s.11-44.

[491]Ibid, s.11-12.

Tüm bunlarla birlikte raporda; devletlerin iç hukukları ile uluslararası insan hakları hukukunun uyumlaştırılması, düzensiz ya da belgesiz girişlere kriminalize edici bir bakış açısıyla değil de, insan haklarını içine alan idari bir mekanizma ile yaklaşılması, sınır yönetiminin bazı devletlerce özel sektör kuruluşlarına devredilmesinin insan hakları normlarının ihlal edileceği anlamına gelmediği, sınır yetkililerinin koşullarının göçmenlerle ilgili kararlarını sağlıklı bir şekilde verebilecekleri şekilde düzenlenmesi, sınır gözetleme ve denetleme teknolojilerinin insan haklarıyla uyumlu bir şekilde kullanılması, uluslararası sınırlardaki tehlikeli rotalarda göçmenlerin kurtarılması, kurtarmanın insan haklarıyla uyumlu bir boyutunun olduğunun unutulmaması, müracaat ve araştırma süreçlerinin bireyselliği, toplanan bilgilerin yasal süreç ve amaçlara uygun bir şekilde kullanılması, prosedürlerin standart haline getirilmesi, alıkoymanın "son çare" olarak düşünülmesi, geri göndermeme ilkesine uyulması ile keyfi ve toplu ihraç yasağı gibi konulara yer verilmiştir.[492]

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Genel Sekreter Yardımcısı Ivan Simonovic, "Uluslararası Sınırlarda İnsan Hakları Üzerine Tavsiye Prensipler ve Kılavuz İlkeler"in tanıtım toplantısında, bu prensipler ve kılavuz ilkelerin gerekliliğini özetler nitelikte bir konuşma yapmıştır. Simonovic'e; göre uluslararası sınırların sıkı kontrolü, sınır gözetim önlemlerinin artması, ülkelere düzenli giriş kanallarının zorlaştırılması, sınır geçişlerinde ayrımcılık içeren yaklaşımlar, keyfi alıkoymalar, yasa dışı profilleme, işkence, tehlikeli durdurma ve geri itme operasyonları gibi örnekler uluslararası sınırlarda insan haklarına duyulan ihtiyacın birer göstergesidir.[493] Tüm bu uygulamalar ve sorunların temelinde yatan esas unsur ise, Simonovic'in de üzerinde durduğu gibi sınır yönetiminin sadece

[492]Ibid., s.13-44.

[493]United Nations High Commissioner for Human Rights, Statement by Assistant Secretary-General for Human Rights, Ivan Simonovic at the Side-event on the margins of the 69th session of the UN General Assembly on Launch of OHCHR's Recommended Principles and Guidelines on Human Rights at International Borders, New York, 23.10.2014, (https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=15252&LangID=E, Erişim Tarihi: 24.12.2019.)

ulusal güvenlik ekseninde şekillendirilmesi ve uluslararası sınırların insan hakları yükümlülüklerinden istisna bölgeler olarak algılanıyor olmasıdır.[494]

Mültecilerin, insan haklarının evrensellik yelpazesine girebilmesindeki en önemli sınırın, sınırın kendisi olduğunu Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin yukarıda yer verilmiş olan prensipler ve kılavuz ilkelerinde görebilmek mümkün. Sığınma, devletler tarafından çoğu zaman sınır politikalarıyla eş zamanlı olarak ele alınmakta ve böylelikle sığınma neredeyse sınır ile eşitlenmektedir. Durum böyle olunca, sığınma arayan bir kişi için sınırı aşmak, içeriye dahil olmak hem belirsizlikten arınmak hem de insan haklarının korumasından yararlanmak adına çok şey ifade etmektedir. Sınırı aşıp içeriye dahil olabilmenin önündeki en önemli engel, raporda da altı çizilmiş olduğu üzere devletlerin "ulusal güvenliği" öncelleyen sınır politikalarıdır.

"Göç yönetimi" kavramı etrafında şekillenen bu sınır politikalarının bileşenleri arasında şunları saymak mümkün: sınır denetimi ve gözetiminde kullanılan teknolojiler, sıkı güvenlik önlemleri, duvar ve çit örme, keyfi ve toplu ihraçlar, düzenli giriş koşullarının zorlaştırılması, düzensiz göçün kriminalize edici bir bakış açısı ile ele alınması, sınır yönetiminin özelleştirilmesi. Tüm bu uygulamaların çatısını ise; sınırın insan haklarından istisna bir bölge olarak algılanışı ve devletlerin sığınmayı ulusal güvenlik meselesi olarak ele alan iç hukukları ile uluslararası insan hakları hukuku arasındaki paradoksal ilişki oluşturmaktadır.

Dönemin Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiseri Zeid Ra'ad Al Hussein, bir açılış konuşmasında sınır konusunun yabancıların insan hakları üzerinde yarattığı sıkıntıları güncel örneklerle açıklığa kavuşturmak istemiştir. Al Hussein'in işaret ettiği örneklerden bazıları şunlardır: Avrupa'nın tüm sınır şeridindeki uygulamalar (Melilla dahil), Avustralya'nın sınır politikaları, Amerika Birleşik Devletleri'nin

[494]Ibid.

özellikle El Salvador, Guatemala ve Honduras'tan gelenlere yönelik uyguladığı katı politikalar.[495]

Bu örnekler arasında Avustralya, mültecilere ve sığınma arayanlara yönelik uyguladığı sınır politikalarıyla, neredeyse en fazla eleştiriye maruz kalan ülkelerden biridir. Avustralya'nın göç yönetimi politikasında "off-shore processing (açık deniz süreci)", "Pasific solution (Pasifik çözümü)", "open-ended mandatory detention (zorunlu açık uçlu alıkoyma)" uygulamaları ile Manus ve Nauru adalarındaki gözaltı merkezlerinin bizatihi varlığı insan hakları açısından sorunlu görülmektedir.[496] Bu uygulamalar ile kişilerin sığınma taleplerini dile getirebilecekleri bir sınıra ulaşmasının önüne geçilmektedir, sınıra ulaşmadaki bu engelleniş ise birçok sorunun zincirleme olarak gelişmesine neden olmaktadır.[497] Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği de Avustralya'daki sığınma prosedürleriyle ilgili olarak, özellikle bekleme süreleri, karar alma mekanizmaları, hukuki yardımdan yararlanma gibi konularda sorunlar yaşandığını belirterek, Avustralya'nın sığınma politikasının insan haklarının ilerletilmesi yönünde takipçisi olduğunu açıklamıştır.[498] Bunun yanında, İnsan Hakları İzleme Örgütü ile Uluslararası Af Örgütü de raporlarında Avustralya'nın insan hakları

[495]United Nations High Commissioner for Human Rights, Opening Statement by Zeid Ra'ad Al Hussein United Nations High Commissioner for Human Rights at the Human Rights Council 27th Session Geneva, 08.09.2014, (https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=14998, Erişim Tarihi: 24.12.2019.)

[496]Avustralya'nın sığınma politikası ile ilgili olarak bkz.: Thomas Albrecht, "Australia's Refugee Policy is a Failure. This is not the Time to Shirk Responsibility", **The Guardian**, 02.10.2017, (https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/oct/02/our-refugee-policy-is-a-failure-this-is-not-the-time-to-shirk-responsibility), Erişim Tarihi: 30.01.2018.), Lisa Pryor, "Australia's Refugee Policy of Cruelty", **The New York Times**, 16.11.2017, (https://www.nytimes.com/2017/11/16/opinion/australia-refugees-manus-island.html, Erişim Tarihi:30.01.2018.)

[497]Avustralya'nın "Pacific Solution" politikasıyla ilgili bir analiz için bkz.: Fiona Mckay, "A Return to the 'Pacific Solution', **Forced Migration Review**, Issue: 44, September 2013, s. 24- 26.

[498]United Nations High Commissioner for Refugees, "Monitoring Asylum in Australia", (https://www.unhcr.org/asylum-in-australia.html, Erişim Tarihi:04.02.2020.), Ayrıca bkz.: UN Refworld, "Refugee Agency Australia-Bound Asylum Seekers Left Mentally Scarred by Years of Detention on Pacific Islands, Warns UN Refugee Official", UN News Service, 04.04.2018, (https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=printdoc&docid=5b83c57ea,Erişim Tarihi: 06.02.2020.)

karnesine yer vererek, Avustralya'nın sığınma ve mültecilerle ilgili politikalarına BMMYK'nın işaret ettiği noktaları kapsayan eleştiriler yöneltmişlerdir.[499]

Günümüz dünyasında sınır ve mültecilik arasındaki ilişkiyi sarih bir şekilde betimleyen çok sayıda örnek var. Bu örnekler, sınırlardaki birçok farklı uygulamada hayat bulmaktadır. Kimi uygulama sınıra hiç ulaşılmamasını hedeflerken, kimi uygulama da sınıra ulaşma ve sınırda bekleme sürecini ele almaktadır. Tüm bu uygulamalar neticesinde ortaya aynı sonuç çıkmaktadır: Bir insan hakkı olan sığınma hakkına erişememe ve bunun sonucu olarak da evrensel insan haklarının korumasından yararlanamama. Sınır yönetimi olarak tanımlanan ve göç yönetiminin önemli bir parçasını oluşturan bu uygulamalar arasında en dikkat çekenlerden biri de çit ve duvar örme pratikleridir.

Wendy Brown'un "Yükselen Duvarlar, Zayıflayan Egemenlik" adlı çalışması, duvar örme ve çit çekme pratiklerini ele alış biçimi açısından dikkate değerdir. Konuyu yalnızca sığınma ve mültecilik meselesi çerçevesinde ele almayan yazar, duvar ve çitlerin engellemeyi amaçladıklarını şu şekilde dile getirmektedir:

> "(…) yoksullar, işçiler yahut sığınmacılar; uyuşturucu ve silah gibi kaçak mallar; vergiye tabii kaçak mallar; kaçırılan veya köleleştirilen çocuklar; terör; etnik veya dinsel grupların iç içe geçmesi; barış ve başka siyasi istikballer- açısından çeşitlilik gösterse de, dünya tarihinin bu anında sayılarındaki artışın birtakım ortak boyutları olduğu muhakkaktır."[500]

Bu çalışma açısından, önemli olan noktalardan biri de sığınma arayanların, mültecilerin Brown'un yukarıdaki alıntıda işaret ettiği durumlar ve öznelik halleri arasında yer alıyor olmalarıdır. Örneğin, yoksul çocuk bir mülteci ya da işçi bir mülteci olmak, mültecilerin sınırla olan ilişkilerinde insan hakları konusunda yaşadıkları paradoksu iki katına çıkartmaktadır.

---

[499]UN Refworld-UNHCR, "World Report 2018-Australia", Human Rights Watch, 18.01.2018, (https://www.refworld.org/docid/5a61eea2a.html, Erişim Tarihi :06.02.2020), UN Refworld-UNHCR, "Amnesty International Report 2017/18-Australia", Amnesty International, 22.02.2018, (https://www.refworld.org/docid/5a993951a.html, Erişim Tarihi: 06.02.2020.)

[500]W. Brown, **Yükselen Duvarlar, Zayıflayan Egemenlik**, 2011, s.23-24.

Özneler ve durumlar arasındaki bu eklemleniş, bizi Rancière'in insan hakları ile özneleşme arasında kurduğu ilişkiye götürmektedir. Bu ilişkiyi "ötekinin davası" minvalinde ele alan düşünür, yurttaşlığın iz düşümündeki "ötekilik rejimlerinin" hedefi olan "ötekilik figürleri"nin deneyimlerini önemser.[501] Siyasetin varlık sebebini ötekilerin bu davaları ile "yurttaşlığın kendi kendisiyle bir farklılığı"[502] oluşuna dayandırır. Dışlanmışlar, evsiz-barksızlar ile göçmenler; Rancière'in ötekilik figürleri arasında yer alan öznelerden bazılarıdır. Aslında, Rancière için, "haklara sahip bir özne" yoktur; bu tarz bir özneye pek ihtiyaç da yoktur.[503] Düşünürün, burada altını çizmek istediği nokta tam anlamıyla öznenin yokluğu değildir; öznelik formlarına kesinlik atfedilmesi ya da hakların belirli öznelerle özdeşleştirilmesi neticesinde "öznelleşme süreçlerinin" sekteye uğramasıdır.[504] İnsan haklarının belirli öznelere sıkı sıkıya bağlanmasının, diğer birçok ötekilik figürü içinde de yer alan mülteciler için anlamı; hakların öznesi olmaktan bir adım daha uzaklaşmaktır.

Bugün yaşadığımız dünyada devletlerin sebepleri belki farklı ancak benzer sonuçlar doğuran duvar örme ve çit çekme pratiklerini, Wendy Brown'un altını çizdiği örneklerde görebilmemiz mümkün. İsrail'in Batı Şeria hizasında uzanan sınırları, Zimbabve sınırındaki elektrikli bariyerler, Suudi Arabistan'ın Yemen sınırındaki beton güvenlik duvarları, Hindistan'ın Bangladeş, Burma ve Pakistan sınırlarına ördüğü duvarlar, Hindistan-Keşmir sınırındaki teller ve bu tellerin arasında kalan bölgeye döşenen mayınlar, Özbekistan'ın Afganistan Kırgızistan sınırlarına ördüğü duvarlar.[505] Tüm bu örneklerin Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği açısından bir

[501]Jacques Rancière, **Siyasalın Kıyısında**, (çev.) Aziz Ufuk Kılıç, 2. Basım, İstanbul: Metis Yayınları, 2016, s.124.

[502]Ibid, s.133.

[503]Emre Koyuncu, P. Burcu Yalım ve Fırat Berksun, "Girizgâh: İnsaniyet Koridorlarında", **Tesmeralsekdiz: Toplumsal Araştırmalar ve Sanat Şebekesi**, No:4, Yıl:3, Bahar 2009, s.11.

[504]Ibid.

[505]W. Brown, 2011, s.12-24, Ayrıca, Marcello Di Cintio'nun dünyadaki sekiz duvarı gündelik yaşam pratikleri açısından ele aldığı kitabı için bkz.; Marcello Di Cintio, **Walls: Travels Along the Barricades**, Canada: Goose Lane, 2012.

anlamı var; insan hakları korumasından yararlanamayan ya da yararlanma çabası içerisinde olan geniş bir mülteci kitlesini meydana getiriyor olmaları.

Yukarıda yer verilen tüm bu örneklerin yanında, Suriye'de 2011 yılında başlayan çatışmalar, kitlesel sığınma ve mültecilik konularını tekrar insan hakları siyasetinin gündemine yerleştirmiştir. Suriye kaynaklı mülteci krizini; dört göç dalgasına ayırarak ve çok sayıda mülteciye ev sahipliği yapan Türkiye, Ürdün, Lübnan, Irak ve Mısır'ın deneyimleri ile uluslararası toplumun desteği çerçevesinde ele alan Davis, Suriye'de yaşanan süreci "ayaklanmadan mülteci hareketlerine" başlığıyla özetlemiştir.[506] "Ayaklanmadan mülteci hareketlerine" dönüşen bu süreç; Suriye dışında gerçekleşen kitlesel ve düzensiz insan hareketlerinin de farkına varılmasına olanak sağlarken, sığınma ve sınır arasındaki paradoksal ilişkinin insan haklarının korumasından yararlanmada yarattığı sorunları da açığa çıkartmıştır.

Birleşmiş Milletler, Suriye kaynaklı bu insan hareketliliğini tüm boyutlarıyla "Syria Regional Response Plan *(Suriye Bölgesel Müdahale Planı)*" ve "3RP Syria Crisis -Regional Refugee and Resilience Plan *(Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı)*" başlığını taşıyan raporlarında ele almıştır. Her yıl yayınlanan bu raporlarda; insan hareketliliği mülteci, sığınma arayan, devletsiz ve yerinden edilmiş kişilerin deneyimleri etrafında ele alınarak, bu kitlesel nitelikteki göç hareketleriyle ilgili kişi sayıları, göç alan ülke profilleri ve mevcut durumlarla ilgili bilgiler verilmiştir.[507] Bu genel bilgilerle birlikte, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği bazı yayınlarında sınır ve

[506]Rochelle Davis, "Syria's Refugee Crisis", **Great Decisions**, 2015, s.67.

[507]United Nations, **Syrian Regional Response Plan**, 2012-2013-2014, (https://www.unhcr.org/5062c7429.pdf; https://www.unhcr.org/51b0a56d6.pdf; https://www.unhcr.org/syriarrp6/, Erişim Tarihi: 14.02.2020.), United Nations, **3RP Syria Crisis -Regional Refugee and Resilience Plan**, (http://www.3rpsyriacrisis.org ,Erişim Tarihi:14.02.2010.)

insan hakları arasındaki ilişkiye yer vererek, katı sınır yönetimi uygulamaları nedeniyle sığınma arayan birçok Suriyelinin insan haklarına erişemediğini dile getirmiştir.[508]

Birleşmiş Milletler, yaşanan bu kitlesel göç hareketleri karşısında Suriye'ye komşu olan ülkelere, "açık sınır politikası" uygulamalarını önermekte ve uluslararası topluma da Suriye'ye komşu bu ülkelerle yük ve sorumluluğu paylaşmanın gerekliliğini belirtmiştir. Ancak, 2011 yılında başlayan bu kitlesel göç hareketlerinin yıllar içerisinde daha da artması, komşu ülkelerin sınırlarında zaman zaman katı politikalar uygulamalarına neden olmuştur. BMMYK, bu uygulamalarla ilgili en temel kaygısının sınırlar boyunca çekilmiş çit ya da benzeri önleyici mekanizmaların ortaya çıkardığı fiziksel bariyerler olduğunu dile getirmiştir.[509] Bu önleyici mekanizmaların kullanılmasıyla ilgili olarak, BMMYK'nın dikkatini sadece Suriye'ye komşu ülkeler değil, aynı zamanda Avrupa Birliği ülkeleri de çekmiştir. Avrupa Birliği'ne bir alt başlıkta yer verilecektir.

Artan bu kitlesel göç hareketlerinin mülteciler ve göçmenlere yönelik politikalarda yenilenmeyi zorunlu kıllığı, Birleşmiş Milletler'in de bu yenilenmeye cevaben "Mülteciler ve Göçmenler için New York Deklarasyonu"nu yayınlamış olduğuna çalışmanın ikinci bölümünde yer verilmişti. Bu deklarasyonda, sınır konusu 24. maddede ayrı olarak ele alınmıştır. İlgili maddenin sınır konusunda değindiği noktalar şöyledir:

> "Devletlerin sınırlarını yönetme ve denetleme hakları ve sorumlulukları olduğunu kabul ederek, uluslararası insan hakları hukuku ve uluslararası mülteci hukuku dahil olmak üzere uluslararası hukuk kapsamındaki uygulanabilir yükümlülüklere uygun olarak sınır kontrol prosedürlerini uygulayacağız. Ulus ötesi örgütlü suç, terörizm ve yasa dışı ticaretle mücadele ile ilgili konular da dahil olmak üzere, Devletler için önemli bir güvenlik unsuru olarak sınır kontrolü ve yönetimi konusunda uluslararası iş birliğini ilerleteceğiz. Sınır bölgelerinde çalışan kamu görevlilerinin ve kolluk kuvvetlerinin, uluslararası sınırları geçen veya geçmeye çalışan tüm kişilerin insan haklarını savunmak için eğitilmelerini sağlayacağız. Eğitim ve en iyi uygulamaların değiştirilmesi ile ilgili olanlar da dahil olmak üzere, uluslararası sınır yönetimi iş birliğini güçlendireceğiz. Bu alandaki desteği yoğunlaştıracağız ve uygun şekilde kapasite oluşturmaya yardımcı olacağız. Geri göndermeme ilkesi uyarınca,

[508]United Nations High Commissioner for Refugees, **International Protection Considerations with Regard to People Fleeing the Syrian Arab Republic Update III**, October 2014, Md. 23, (https://www.refworld.org/docid/544e446d4.html, Erişim Tarihi: 14.02.2020.)

[509]Ibid.

> kişilerin sınırda geri gönderilmemesi gerektiğini tekrar teyit ederiz. Ayrıca, bu yükümlülükleri ve ilkeleri savunurken, Devletlerin düzensiz sınır geçişlerini önlemek için tedbirler alma hakkına sahip olduğunu da kabul ederiz."[510]

Bu maddeyle birlikte, Deklarasyon'un ikinci ekinin 8.maddesinin (j) ve (m) bentlerinde de sınır temasına yer verilmiştir: "Göçmenlerin insan haklarına tam saygı ile sınır kontrolü için uluslararası iş birliği"nin altı çizilmiş olmakla birlikte, düzensiz göçün etkilerini ve artışını azaltma hedefi de dile getirilmiştir.[511] Ayrıca, New York Deklarasyonu'nun bir bileşeni olan "Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç için Küresel Mutabakat"ın da "Sınırların entegre, güvenli ve eşgüdüm içerisinde yönetilmesi" başlığını taşıyan on bir numaralı temel hedefinde sınır konusuna yer verilmiştir. [512]

Her iki metnin ilgili maddeleri; devletlerin egemenlik ilkesi neticesinde sınırlarını yönetme hak ve sorumluluğuna sahip olduğu ve düzensiz sınır geçişlerini önleyici tedbirler alma haklarına halel getirilmediğini belirtir; ancak bu hak ve sorumluluğun sınırsız olmadığı, uluslararası hukuk ve insan hakları hukukuyla uyumlu olması gerektiğini de hatırlatır. Görüldüğü gibi, ulusal egemenlik argümanının gölgesinde kalmış olan sığınma hakkının bir insan hakkı olduğu gerçeği, bu metinlerle devletlere bir kez daha hatırlatılmak istenmiştir.

New York Deklarasyonu'nun 24. maddesinin tüm bu özelliklerinin yanında bazı çelişkili yönlerinin olduğuna da dikkat çekilmiştir. En temel eleştirilerden biri de "sınırda geri göndermeme (non-refoulement)" ilkesinin sınır kontrolü ve yönetimiyle ilgili maddenin içerisinde ele alınmış olmasıdır.[513] Bir uluslararası hukuk ve insan hakları hukuku prensibi olan "geri göndermeme" ilkesinin sınır kontrolü ve denetimi

---

[510]United Nations General Assembly, New York Declaration for Refugees and Migrants, A/RES/71/1, 03.10.2016, Md.24.

[511]Ibid., Annex II, Md.8 (j) ve (m).

[512]"Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç İçin Küresel Mutabakat", **Hükümetlerarası Müzakere Edilen ve Mutabık Kalınan Nihai Belge- 13 Temmuz 2018**, Hedef 11, Md.27, s.26-27.

[513]Eva Nanopoulos, Elspeth Guild ve Katharine Weatherhead, **Securitisation of Borders and the UN's Global Compact on Safe, Orderly and Regular Migration**, Queen Mary University of London School of Law Legal Studies Research Paper**,** No: 270, 2018, s.8.

çerçevesinde ele alınması, haklar meselesinin yine sınır konusuna bağlanması sonucunu doğurmaktadır.

Dikkat çeken bir diğer öğe de metin boyunca güvenlik kelimesinin ilk kez 24. maddede kullanılmış olmasıdır; bu maddede sınır kontrolü ve denetimi konusunda iş birliğinin devletlerin güvenliğinin önemli bir unsuru olduğu, bu iş birliğine ise en çok "ulus ötesi örgütlü suçlar, terörizm ve yasadışı ticaret" konularında ihtiyaç duyulabileceği dile getirilmiştir.[514] Buradaki önemli nokta, sınır yönetimi ve kontrolünün devletlerin güvenliği açısından önemli birer mekanizma olarak düşünülmesidir. Her ne kadar devletlerin güvenliği "ulus ötesi örgütlü suçlar, terörizm ve yasadışı ticaret" gibi konular minvalinde değerlendirilmiş olsa da burada bir muğlaklık vuku bulmaktadır.

Devletler, işaret edilen bu suçları sığınma arayanları reddetme ya da sınırdan geri gönderme gerekçesine dönüştürebilmektedir. Aslında, bu risk daha önce Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin 2014 yılında yayınladığı "Uluslararası Sınırlarda İnsan Hakları Üzerine Tavsiye Prensipler ve Kılavuz İlkeler" başlıklı raporda dile getirilmiştir.[515] Uluslararası sınırlarda ulus ötesi suçlar ve düzensiz göç ile mücadelenin mültecilerin insan hakları ve onurlarına olumsuz bir etki yapmaması gerektiği[516], mültecilerin profillerine göre ayrımcılık yapılmaması (düzensiz yollarla göç etmiş, insan kaçakçıları yolluyla vb. ayrımlar)[517] birer ilke olarak sunulmuştur. Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme'nin de 31. maddesinin (1) ve (2) numaralı başlıklarında bu konuyla ilgili olarak şu vurgu yapılmaktadır:

> "1.Taraf devletler, hayatlarının veya özgürlüklerinin, 1.madde gösterilen şekilde tehdit altında bulunduğu bir ülkeden doğruca gelerek izinsizce kendi topraklarına giren veya bu topraklarda bulunan mültecilere, gecikmeden yetkili makamlara başvurarak yasadışı girişlerinin veya bulunuşlarının geçerli nedenlerini göstermeleri koşuluyla, yasadışı yollardan girişleri veya bulunuşlarından dolayı ceza verilmeyecektir.
> 2.Taraf Devletler, bu mültecilerin hareketlerine gerekli olanların dışında kısıtlama uygulamayacaklardır ve bu kısıtlamalar ancak, ülkedeki statüleri belirleninceye veya başka

[514]Ibid., s.6-8 ve United Nations General Assembly, New York Declaration for Refugees and Migrants, Md. 24.

[515]United Nations High Commissioner for Human Rights, **Recommended Principles and Guidelines on Human Rights at International Borders**, 2014.

[516]Ibid., a.) the Primacy of human rights, Md. 5, s.8.

[517]Ibid., b.) Non- Discrimination, Md. 8., s.8.

bir ülkeye kabulleri sağlanıncaya kadar uygulanacaktır. Taraf Devletler, bu mültecilerin diğer bir ülkeye kabullerini sağlamak için makul bir süre ve gerekli bütün kolaylıkları sağlarlar."[518]

Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme'deki bu madde, "Uluslararası Sınırlarda İnsan Hakları Üzerine Tavsiye Prensipler ve Kılavuz İlkeler"de biraz daha detaylandırılmıştır. New York Deklarasyon'u çerçevesinde ortaya konulan "Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç için Küresel Mutabakat"ta uluslararası sınırlarda insan haklarıyla ilgili bu prensiplerin göz önünde tutularak iş birliğine gidileceğinden söz edilmiş[519]; ancak yukarıda da değinilmiş olduğu üzere New York Deklarasyonu mültecilerin uluslararası sınırlarda insan haklarının sağlanması ve korunması konusunu sadece sınır meselesinin içine sıkıştırarak ilgiye muhtaç bir halde bırakmıştır.

3.2.2.2.Avrupa Birliği Sınırlarında Mülteci Olmak: Uluslararası Koruma ya da Kale Avrupa

Çalışmanın ikinci bölümünde, Avrupa Birliği'nin göç yönetimi politikasında, ortak bir sığınma rejimi oluşturmak amacıyla atmış olduğu adımlara yer verilmişti. Çalışmanın bu kısmında ise, ortak bir sığınma politikası oluşturmak adına atılan bu adımların sınır yönetimi ile olan ilişkisine odaklanılacaktır. Buradaki temel amaç; sığınma politikası ile sınır yönetimi arasındaki ilişkiyi ortaya koymak ve bu ilişkinin mültecilerin insan hakları üzerindeki pratik etkilerini değerlendirerek kuramsal bir açıklama sunabilmektir.

Toprak ve sınırın egemenliğin önemli bir parçası olarak ele alındığına daha önce değinilmişti. Peki, alışık olduğumuz kavramların üzerinde bizleri yeniden düşünmeye teşvik eden Avrupa Birliği açısından, sınır ve toprak ne anlam ifade etmektedir ve bu

[518]Birleşmiş Milletler, **Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme**, Md.31.

[519]"Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç İçin Küresel Mutabakat", **Hükümetlerarası Müzakere Edilen ve Mutabık Kalınan Nihai Belge- 13 Temmuz 2018**, Hedef 11, Md. 27 (g), s.27.

kavramların sığınmayla olan ilişkisi nedir? Bu soruların yanıtları, Avrupa Birliği'nin ortak sığınma politikasının temel taşlarını ayıklamada önemli bir işlev görecektir.

Sınırın anlamı, Avrupa Topluluğu'ndan Avrupa Birliği'ne dönüşüm sürecinde Avrupa Birliği üye devletleri açısından değişmeye başlamıştır. Ulusal egemenliğin önemli bir bileşeni olarak görülen sınır, Schengen Antlaşması sonrasında Birlik düzeyinde ve üye devletler bağlamında birçok tartışmanın kaynağı halini almıştır. Schengen Antlaşması'nın üye devlet yurttaşlarının Birlik sınırlarında serbest dolaşımı ile mal ve hizmet hareketlerini kolaylaştırması, üye devletler tarafından olumlu karşılanmıştır. Ancak, iç sınır kontrollerinin kaldırılmasıyla birlikte dış sınır kontrollerinin arttırılması ve bu dış sınır kontrollerinin artık "hükümetler arası" bir yapıdan "ulus üstü" bir yapıya bağlanması üye devletler açısından endişe yaratmıştır. Bu endişe ise iç sınır kontrollerinin kaldırılması ile dış sınır kontrollerinin arttırılması arasındaki ilişkiselliğe temas edilerek giderilmeye çalışılmıştır. Bu noktada, Birliğin dış sınırları kuvvetlendirilerek ortak bir sığınma, göç ve vize politikası oluşturulması; iç sınır kontrollerinin kaldırılmasının bir sonucu olarak görülmüştür.[520]

Avrupa Birliği hukukunda göç, sığınma ve sınır kontrolleri konuları "özgürlük, güvenlik, adalet" başlığı altında değerlendirilmiş ve Lizbon Antlaşması'yla da göç konusu ulus üstü yapılanmaya bütünüyle entegre edilmiştir.[521] Birlik düzeyinde oluşturulmak istenen "ortak sığınma sistemi" ise şu beş temel hukuki metine

[520]Aktaran: İlke Göçmen, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Avrupa Birliği ve Türkiye Göç Hukuku**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015, s.92.

[521]İ. Göçmen, 2015, s.101.

dayandırılmıştır[522]: Dublin III Tüzüğü[523], Vasıflandırma Direktifi[524], Sığınma Prosedürleri Direktifi[525], Kabul Koşulları Direktifi[526] ve EURODAC Tüzüğü[527]. Tüm bu metinler ile uluslararası koruma konusunda üye devletlerin belirli standartlar çerçevesinde hareket etmesi amaçlanmıştır. Ancak, yukarıda yer verilen bu metinler ile üye devletlerin ulusal hukukları ve ulusal güvenlik argümanları arasında zaman zaman çatışmalar yaşanmış; bu çatışmalar ise mültecilerin uluslararası korumadan yararlanmasını belirsiz bir akışa teslim etmiştir. Sınır bu belirsizliklerin ve tartışmaların vuku bulduğu en önemli alandır.

Avrupa Birliği'nde göç ve sığınma başlıklarının sınır ekseninde ele alınışında önemli üç uğrak bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Schengen Antlaşması'yla birlikte iç

[522]European Parliamentary Research Service, "Migration and Asylum", (https://www.europarl.europa.eu/thinktank/infographics/migration/public/index.html?page=intro, Erişim Tarihi:03.03.2020.)

[523]Regulation (EU) No 604/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 Establishing the Criteria and Mechanisms for Determining the Member State Responsible for Examining an Application for International Protection Lodged in One of the Member States by a Third-Country National or a Stateless Person, OJ L 180, 29.06.2013.

[524]Directive 2011/95/EU of the European Parliament and the Council of the European Union, of 13 December 2011 on Standards for the Qualification of Third-Country Nationals or Stateless Persons as Beneficiaries of International Protection, for a Uniform Status for Refugees or for Persons Eligible for Subsidiary Protection, and for the Content of the Protection Granted (Recast), OJ L 337, 20.12.2011,
(https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32011L0095, Erişim Tarihi:11.11.2018.)

[525]Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on Common Procedures for Granting and Withdrawing International Protection, OJ L 180, 29.06.2013,
(https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0032&qid=1583239592251&from=EN, Erişim Tarihi:03.03.2020.)

[526]Directive 2013/33/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 Laying Down Standards for the Reception of Applicants for International Protection, OJ L 180, 29.06.2013, (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0033&from=EN, Erişim Tarihi:03.03.2020.)

[527]Regulation (EU) No 603/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on the Establishment of 'Eurodac' for the Comparison of Fingerprints for the Effective Application of Regulation (EU) No 604/2013 Establishing the Criteria and Mechanisms for Determining the Member State Responsible for Examining an Application For İnternational Protection Lodged İn One Of The Member States By A Third-Country National or a Stateless Person and on Requests for the Comparison with Eurodac Data by Member States' Law Enforcement Authorities and Europol for Law Enforcement Purposes, and Amending Regulation (EU) No 1077/2011 Establishing a European Agency for the Operational Management of Large-Scale IT Systems in the Area of Freedom, Security and Justice, OJ L 180, 29.06.2013.

sınırların kaldırılması ve buna bağlı olarak dış sınır kontrollerinin daha önem kazanmasıdır.[528] İkincisi ise, Avrupa Birliği'nin genişlemesi ve bu genişleme süreçlerinin göç, sığınma ve sınır temalarının ele alınış biçimine yön vermesidir. 2013 yılına kadarki süreçte altı genişleme evresi şeklinde ele alınan bu süreç[529] sonucunda, AB 27 Üyeli bir Birliğe dönüşmüştür. Bunun bir diğer anlamı ise, Birliğin sınırlarının genişlemesidir ve bu genişleyen sınırlar içerisinde Birlik üyesi yeni devletlerin sınır denetimi, gözetimi ve kontrolü konusunda tecrübesiz olma ihtimallerinin AB'yi yeni politikalar üretmeye yönlendirmesidir. Üçüncü olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleşen 11 Eylül saldırıları sonrasında göç ve sığınma konularının güvenlik eksenine yerleştirilmeye başlanması; bunun sonucunda sığınmanın bir sınır güvenliği unsuru olarak ele alınmasıdır.[530]

Avrupa Birliği hukukunda göç ve sığınma konularını sınır ekseninde ele alan yukarıdaki metinlerin insan haklarıyla kurmuş olduğu ilişki, bu çalışma açısından merak uyandıran bir noktadır. Bu merakın üzerine gitmek için öncelikli olarak AB'nin genel göç politikasına, ardından da sığınma politikasında sınırla nasıl bir ilişki kurulduğuna bakmak faydalı olacaktır. Schengen sonrası süreçte Birliğin iç ve dış sınırlarının yönetimi "entegre sınır yönetimi *(Integrated Border Management Strategy- IBM)*" olarak tanımlanan stratejik yönetim biçimiyle ele alınmaya başlanmıştır.

Bu yönetim biçiminin referans noktası ise "Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma"nın özellikle 77. maddesidir. İlgili maddenin 1(c) bendinde "dış sınırlar için entegre bir yönetim sisteminin aşamalı olarak uygulamaya konulması"[531], 2 (d) bendinde

[528]Daniel Trilling, "Five Myths About the Refugee Crisis", **The Guardian**, 05.06.2018, (https://www.theguardian.com/news/2018/jun/05/five-myths-about-the-refugee-crisis, Erişim Tarihi: 17.07.2018.)

[529]Bkz. "Bir Bakışta AB/ Avrupa Birliği'nin Genişlemesi", T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, (https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-genislemesi_109.html, Erişim Tarihi: 02.03.2020.)

[530]Bkz. Georgios Karyotis, "European Migration Policy in the Aftermath of September 11: The Security-Migration Nexus", **Innovation: The European Journal of Social Science Research**, Vol: 20, Issue: 1, 2007, s.1-17.

[531]Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma, Md. 77- 1(c), 2 (d), s. 26.

ise "dış sınırlar için entegre bir yönetim sisteminin aşamalı olarak oluşturulması için gerekli tüm tedbirler"[532] ifadelerine yer verilmiştir. Ortak bir sığınma sistemi kurulmasına ön ayak olmuş olan Tampere Zirvesi sonuç raporunun, "göç akınlarının yönetimi" başlığının 24 ve 25. maddelerinde sınırların iş birliği halinde yönetilmesinin gerekliliğine yer verilmiştir.[533] Avrupa Birliği'nin birincil ve ikincil mevzuatındaki tüm bu metinlerin en belirgin ortak yanı; sınır, sığınma, göç, yasadışı gibi sözcükleri insan haklarından söz ederken de kullanıyor olmalarıdır. Bu iç içe geçmişlik, sığınma arayanlar ile mültecilerin insan haklarını sınır olgusunun belirleyiciliğine teslim etmek anlamına da gelmektedir. İç içe geçmişliğin görünürlüğünü ortaya koyan uygulamalara temas etmeden önce; Avrupa Birliği sınırlarında cereyan eden uluslararası koruma arayışlarının, insan hakları perspektifinden nasıl ele alındığına değinmek gerekmektedir.

Kişilerin sınıra varış biçimleri, sığınma başvurusunda bulunarak uluslararası korumadan yararlanabilmelerinin önündeki en önemli engeldir. Bir kişinin sınıra varış biçimi onun sığınma başvurusunda bulunmasına engel teşkil edebilmektedir. Ev sahibi ülke yani varış ülkesi, resmi bir giriş izni olmaksızın düzensiz yollardan sınır geçişlerini "kanuna aykırı" olarak tanımlayabilir. Bu, sığınma arayan bir kişi açısından sığınma başvurusu yapabileceği gerekli koşullara erişememek anlamına gelebilir. Örneğin, Avrupa Birliği hukukunda yer alan "Schengen Sınırlar Tüzüğü"; "giriş koşullarına uymayan üçüncü ülke vatandaşlarının AB'ye girmelerine izin verilmemesini öngörür".[534] AB üyesi ülkelerde kalmak için gerekli yasal izni olmayan tüm kişileri kapsayan 2008/115/EC numaralı "Geri Dönüş Direktifi" de bu kişiler için "iade kararı"nı zorunlu

[532]Ibid., Md. 77- 2 (d).

[533]Tampere Başkanlık Sonuç Bildirisi Kararları (15-16 Ekim 1999), **İltica ve Göç Mevzuatı**, BMMYK Türkiye-Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı, Ankara: Başkent Matbaası, 2005, s.101-114.

[534]Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı**, Sığınma, Sınırlar ve Göç İle İlgili Avrupa Hukuku El Kitabı**, 2.Baskı, Lüksemburg: Avrupa Birliği Resmî Yayınlar Ofisi, 2015, s.148, (https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_asylum_TUR.pdf, Erişim Tarihi: 02.12.2019.)

kılmaktadır.[535] Ancak hem AB hukukunda hem de uluslararası hukukta salt izinsiz sınır geçişinin sığınma başvurusunda bulunmaya engel teşkil edemeyeceğine yer veren metinler bulunmaktadır. Örneğin, "Schengen Sınırlar Tüzüğü"nün 14 (1) maddesinde salt belgesiz ya da izinsiz geçişlerin kişinin uluslararası koruma ve sığınma hakkına halel getirmeyeceği belirtilmektedir.[536] "Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme"nin 31. maddesi de bu durumu şu şekilde ele alır:

> "1.Taraf Devletler, hayatlarının veya özgürlüklerinin, 1. madde gösterilen şekilde tehdit altında bulunduğu bir ülkeden doğruca gelerek izinsizce kendi topraklarına giren veya bu topraklarda bulunan mültecilere, gecikmeden yetkili makamlara başvurarak yasadışı girişlerinin veya bulunuşlarının geçerli nedenlerini göstermeleri koşuluyla, yasadışı yollardan girişleri veya bulunuşlarından dolayı ceza vermeyeceklerdir.
> 2.Taraf Devletler, bu mültecilerin hareketlerine gerekli olanların dışında kısıtlama uygulamayacaklardır ve bu kısıtlamalar ancak, ülkedeki statüleri belirleninceye veya bir başka ülkeye kabulleri sağlanıncaya kadar uygulanacaktır. Taraf Devletler, bu mültecilerin diğer bir ülkeye kabullerini sağlamak için makul bir sürede ve gerekli bütün kolaylıkları sağlarlar."[537]

Avrupa Birliği hukukunda da ülkeye izinsiz girişlerin koşullara bağlı kalmak şartıyla, sığınma başvurusunda bulunmaya bir engel teşkil etmeyeceğini belirten metinler bulunmaktadır. Örneğin "Sığınma Prosedürleri Direktifi"nin 21 numaralı paragrafı; bir başvuru sahibi, ülke sınırlarına gerekli dokümanları olmadan veyahut sahte dokümanla giriş yapışının nedenlerini yetkili makamlara gösterebildiği sürece sınır prosedürleri veya hızlandırılmış prosedürlerin o kişiye otomatik olarak uygulanamayacağını bildirmektedir[538]. İlgili Direktifin 31. maddesinin 8 numaralı fıkrası da sınırda ya da transit bölgelerde hızlandırılmış prosedürlerin uygulanabileceği on durumu

---

[535]Directive 2008/115/EC of the European Parliament and of the Council of 16 December 2008 on Common Standards and Procedures in Member States for Returning Illegally Staying Third-Country Nationals, OJ L 234, 24.12.2008, Md. 6, (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0115&qid=1583744823063&from=EN, Erişim Tarihi:09.03.2020.)

[536]Regulation (EU) 2016/399 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on a Union Code on the Rules Governing the Movement of Persons Across Borders (Schengen Borders Code) (Codification), OJ L 77, 23.03.2016, Md.14 (1).

[537]Birleşmiş Milletler, **Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme**, Md.31.

[538]Directive 2013/32/EU, Giriş para. 21.

listelemiştir.[539] Belirtilmiş olan bu on durum arasında sınıra izinsiz girişinin başvuru sahibi tarafından gerekçelendirilmemesi de yer almaktadır.[540] "Geri Dönüş Direktifi"nin 6. maddesinin 4. fıkrası ülke sınırlarına izinsiz giriş yapmış ya da ülke sınırlarında izinsiz kalan üçüncü ülke yurttaşlarına "insani yardım ve diğer nedenlerden dolayı" "geri dönüş kararı"nın uygulanamayacağı koşullar olabildiğini belirtmektedir; Direktifin 12. paragrafı ise ülkede izinsiz kalıyor olmasına rağmen oradan uzaklaştırılamayacak kişilerin sahip olduğu hak ve koşullara işaret etmektedir. [541]

Avrupa Birliği'nin ortak sığınma politikasında sınır konusu "kitlesel akın" durumlarında daha da önem kazanmıştır. Birlik olmaktan kaynaklı sahip olunan coğrafi genişlik bu önemi perçinlemiş; 90'larda Balkanlar'dan Avrupa'ya yönelen insan hareketliliği ise bu konuda adım atmayı zorunlu kılmıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği de bu "kitlesel akın" durumunda gerek Avrupa ülkelerinin gerekse bir kurum olarak Avrupa Birliği'nin birlikte ve uyumlu tavırlar sergileyemediğini, her ülkenin geçici korumaya yönelik farklı uygulamalar yürütmesinin "ikincil akınlara" neden olduğunu dile getirerek, bir eleştiri sunmuştur.[542]

Bireysel sığınma başvuru prosedürlerinin gerçekleştirilemediği "kitlesel akın" durumlarında kendi ülkelerine geri dönemeyen yerlerinden edilmiş "üçüncü ülke yurttaşlarına" uluslararası koruma sağlamayla ilgili bir standart oluşturulması gerekçesiyle 2001 yılında "Geçici Koruma Direktifi" yayınlanmıştır.[543] 2001/55 sayılı bu Direktife göre; belirli bir süre ile sınırlı ve istisnai bir uygulama olan "geçici koruma",

---

[539]Ibid., Md. 31 (8).

[540]Ibid., Md. 31 (8/h).

[541]Directive 2008/115/EC, Md. 6 (4), Para. 12.

[542] "BMMYK: Geçici Korumaya İlişkin Konsey Yönergesi'nin Genel Değerlendirmesi", **İltica ve Göç Mevzuatı**, 2005, s.146.

[543]Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on Minimum Standards for Giving Temporary Protection in the Event of a Mass Influx of Displaced Persons and on Measures Promoting a Balance of Efforts Between Member States in Receiving Such Persons and Bearing the Consequences Thereof, OJ L 212, 07.08.2001, Giriş para. 3 ve 14, (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001L0055&from=EN, Erişim Tarihi: 08.03.2020.)

AB Konseyi'nin kitlesel sığınmanın varlığını kabul eden kararıyla hayata geçirilebilir.[544] Direktifte geçici koruma statüsünün olağan sığınma sistemine halel getirmeyeceği dile getirilmekte, bununla birlikte Direktifin 28. maddesinde geçici korumadan yararlanmaya bazı özel durumların engel teşkil edebileceğin de altı çizilmektedir.[545]

AB'nin bu Direktifi BMMYK tarafından olumlu karşılanmıştır.[546] Bunun yanında BMMYK, AB'ye bu direktif üzerinden birtakım tavsiyelerde de bulunmuştur. Bu tavsiyelerden bazıları şöyledir: "Yönerge, geçici korumanın yalnızca bir acil durum tedbiri olarak sağlanmasını öngörmektedir. Geçici sığınma hakkı, başvuruları normal sığınma usulüne göre incelenmesi gereken kişilere, tam bir mülteci statüsü tanımaktan kaçınmak amacıyla verilmemelidir"[547] ve "BMMYK, geçici korumanın kullanımının, yerinden edilmiş kişilerin tahmini kitlesel akın olasılığı ile değil, yerleşik münferit inceleme sistemlerinde yığılma oluşacağı ve bu sistemlerin düzgün şekilde işleyemeyeceği gerçek olaylarla sınırlı, istisnai bir acil durum müdahalesi olarak kalması gerektiğini vurgulamaktadır"[548].

"Geçici Koruma Direktifi"nin yanı sıra, "Schengen Sınırlar Tüzüğü"nün 26. paragrafında da "göç ve dış sınırların çok sayıda üçüncü ülke vatandaşı tarafından geçilmesi, kendi başına kamu politikası veya iç güvenlik için bir tehdit olarak"[549] görülmemesi gerektiğine değinilmiştir. Ayrıca, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Avrupa Temel Haklar Şartı'nın bazı maddeleri de bir kişinin ülkeye izinli ya da izinsiz, kitlesel ya da bireysel giriş yapmış olmasına bakmaksınız bazı hakların altını çizmektedir. Örneğin, Avrupa Temel Haklar Şartı'nın 18. maddesinde "sığınma hakkı", 19.

[544]Ibid., Md. 5/1.

[545]Ibid., Md.3 (1), Md. 28.

[546]"Geçici Koruma- BMMYK yorumlarının özetleri", **İltica ve Göç Mevzuatı**, 2005, s.148.

[547]"BMMYK: Geçici Korumaya İlişkin Konsey Yönergesi'nin Genel Değerlendirmesi", **İltica ve Göç Mevzuatı**, 2005, s.146.

[548] "Geçici Koruma- BMMYK yorumlarının özetleri", **İltica ve Göç Mevzuatı**, s.148.

[549]Regulation (Eu) 2016/399, Giriş Para. 26.

maddesinde ise "ihraç, sınır dışı veya iade yasağına" yer verilmiştir; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde sığınma başlığı yer almamaktadır, ancak sözleşmenin "insan haklarına saygı yükümlülüğü, yaşam hakkı, işkence yasası, özgürlük ve güvenlik hakkı" gibi maddeleri ile Protokol 7'de yer alan "yabancıların sınır dışı edilmelerine" ilişkin madde sığınma başlığı ekseninde okunabilir.

Yukarıda yer verilen mültecilerin ve sığınmacıların insan haklarının korunmasını içeren bu metinler, özellikle insan hareketliliğinin kitlesel, düzensiz ve ani gerçekleştiği zamanlarda mültecilerin insan haklarını korumada yetersiz kalmıştır. Bu insan hareketleri, sınır yönetimi çerçevesinde sınırlarda daha sıkı önlemler alınmasına neden olmuş; istisnai bir önlem olarak nitelendirilen bazı uygulamalar zamanla sınır yönetiminin bir parçası haline gelmeye başlamıştır. "Avrupa Birliği Ortak Sığınma Politikası"nda sınır yönetimi çerçevesinde uygulanan sınır denetim mekanizmaları üye devletler açısından çoğu zaman bir zorunluluk olarak ele alınırken, insan hakları açısından tartışmalı sonuçlar doğurmuştur.

Avrupa Birliği'nin göç yönetimi politikasında sınır yönetimi önemli bir yer edinmektedir. Bunun temelinde, yukarıda da değinilmiş olduğu üzere iç sınırların kaldırılmasına bağlı olarak dış sınırların kontrol ve denetimlerinin daha fazla önem kazanması yatmaktadır. İç sınır kontrollerinin kaldırılmasıyla beraber, dış sınırların özellikle düzensiz geçişler göz önünde bulundurulduğunda yalnızca üye devletlerin değil, aynı zamandan Avrupa Birliği'nin genelini ilgilendiren bir soruna dönüştüğü gözlemlenebilir. Bunun neticesinde, Birlik düzeyinde dış sınırların denetim, kontrol ve gözetimi için adımlar atılmıştır.

Sınırların kontrolü, denetimi ve gözetlenmesini içeren sınır yönetimi, Avrupa Birliği'nin dış sınırlarının ötesinde de uygulanmıştır. Denizlerde "insani gerekçeler" mottosuyla düzenlenen operasyonlar, bu genişlemenin önemli örnekleri arasında yer almaktadır. Avrupa sınırlarına erişimi sağlayan denizler, sığınma arayışında olan birçok

mülteci için bir son durağa dönüşmüştür. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin "desperate journey" başlığını taşıyan 2018 yılı raporuna göre, düzensiz göçe bağlı olarak Akdeniz rotasında (İspanya, İtalya, Yunanistan) 2275 kişi kaybolmuş ya da hayatlarını kaybetmişlerdir.[550] Akdeniz'deki bu kayıplar ve ölümlerle ilgili durum önceki yıllarda da pek farklı değildir. "Botla Avrupa'ya göç" olarak nitelendirilen bu düzensiz göç akını karşısında, Birlik üye devletlerinden bazıları mültecilerin denizlerde hayatlarının kurtarılması amacını taşıyan operasyonlar yürütmüşlerdir. 2013 yılının Ekim ayında yaşanan gemi kazalarında çok sayıda mültecinin hayatını kaybetmesi sonrasında İtalya'nın Akdeniz'de başlattığı "Mare Nostrum" isimli operasyon da bu operasyonlardan biridir.[551]

İtalyan donanması tarafından düzenlenen, sınır kontrolü ve denizde kurtarma kombinasyonu ile hareket ederek "askeri-insani" görevler yüklenen bu operasyon[552] ile Ekim 2013- Ekim 2014 tarih aralığında 140 bin kişinin hayatının kurtarıldığı belirtilmiş[553]; hatta operasyonla ilgili gelişmeler Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği tarafından da olumlu karşılanmıştır.[554] Merkez Akdeniz'den Libya'nın karasularının sınırlarına kadar bir alanı kapsayan "Mare Nostrum" operasyonu, devam ettiği süre zarfında ve sonrasında yoğun eleştirilere de maruz kalmıştır. Bu eleştirilerin temelinde ise; bu arama ve kurtarma operasyonlarının düzensiz göçü daha

[550]United Nations High Commissioner for Refugees, **Desperate Journeys: Refugees and Migrants Arriving in Europe and at the Europe's Borders- January-December 2018**, 2019, (https://data2.unhcr.org/en/documents/download/67712#_ga=2.41781538.108614604.1584361657-732205688.1584361657, Erişim Tarihi: 16.03.2020.)

[551]Glenda Garelli, Charles Heller, Lorenzo Pezzani ve Martina Tazzioli, "Shifting Bordering and Rescue Practices in the Central Mediterranean Sea, October 2013– October 2015", **Antipode**, Vol:50, No:3, 2018, s.814.

[552]Ibid.

[553]"AB, Akdeniz'de ölüm yolculuklarını neden durduramıyor?", **BBC Türkçe**, 20.04.2015, (https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/04/150420_facia_ab_gocmen, Erişim Tarihi: 16.03.2020.)

[554]United Nations High Commissioner for Human Rights, "Open Letter on EU Border Management: Europe Can Stop Human Deaths and Suffering, and Regain Control of Its Borders", 29.09.2014, (https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=15119&LangID=E, Erişim Tarihi:18.03.2020.)

çekici hale getirerek, bu göç dalgasını daha da artırabileceği kaygısı yatmaktadır.[555] Birleşmiş Milletler Mültecilerin İnsan Hakları özel raportörü François Crépeau'ya göre; böyle bir yaklaşım göç yolculuğu esnasında hayatlarını kaybeden insan sayısına dikkat çekerek, düzensiz göçün engellenebileceği varsayımına dayanır ve bu yaklaşım kısaca "bırakın ölsünler, bu iyi bir caydırıcılık demek gibidir"[556].

Tüm eleştiriler ışığında "Mare Nostrum Operasyonu" Ekim 2014'te sona ermiştir. Artık bundan sonraki süreçte, operasyonlar "Avrupa Sınır ve Sahil Güvenliği Ajansı (Frontex)" önderliğinde yürütülmeye başlamıştır. Bu operasyonlardan bir kısmına çalışmanın ikinci bölümünde de yer verilmişti. "Mare Nostrum" sonrasına kısaca bir göz atmak gerekirse, bu operasyonun yerini Frontex'in yürüttüğü "Triton" isimli operasyonun aldığı görülmektedir. Arama ve kurtarma temeline dayanan bu sınır gözetleme operasyonunun en dikkat çeken yanı, sağlam bir arama-kurtarma çalışması yapabilecek gerekli yetki ve kaynaklara sahip olmamasıdır.[557] Bu nedenden dolayı, mültecilerin hayatları ve insan hakları konusunda "Mare Nostrum" kadar beklentileri karşılamadığı, hatta "Triton"un sınırları kontrol etme misyonunun çok daha ön planda olduğu düşünülmektedir.

Bu tartışmalar bir anlamda, Avrupa Birliği'nin denizlerde mültecilerin insan haklarının korunmasına yönelik politikasının; denizlerde hayatların kurtarılması ile sınırların daha etkin kontrol edilmesi arasında kaldığını göstermektedir. Bu arada kalmışlık, Birlik düzeyinde ve üye devletler arasında da ayrılıklar yaratmıştır. AB çapındaki ilk askeri operasyon olan ve göç yönetiminde militarizasyonu sembolize eden

[555]G. Garelli (et. al.), 2018, s.815.

[556]United Nations High Commissioner for Human Rights , "Europe / Migrants: 'Let Them Die, This is a Good Deterrence' – UN human Rights Expert", 30.10.2014, (https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=15239&LangID=E, Erişim Tarihi: 18.03.2020.)

[557]United Nations High Commissioner for Refugees, "UNHCR Proposals to Address Current and Future Arrivals of Asylum-Seekers, Refugees and Migrants by Sea to Europe", March 2015, (https://www.refworld.org/docid/55016ba14.html, Erişim Tarihi: 18.03.2020.)

"EUNAVFOR Med/Sophia"[558] operasyonu, bu ayrılıkların gün yüzüne çıkması açısından önemli bir yere sahiptir. Bu tartışmalar ve ayrışmalar, denizlerde kurtarılan hayat sayısının azalmasına ve daha fazla dram yaşanmasına neden olmuş; bunun neticesinde arama ve kurtarma çalışmalarında bazı sivil toplum kuruluşlarının gemileri daha etkin roller üstlenmeye başlamış ancak onların faaliyetleri de çoğu zaman durdurulmayla sonlanmıştır.[559]

Avrupa Birliği açısından göç yönetiminde deniz sınırları kadar kara sınırları da önem arz etmektedir. Bu noktada devreye yine, Avrupa Birliği'nin hava, deniz ve kara dış sınırlarında görev yapan kısa adı Frontex olan ajansı girmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde de yer verilmiş olduğu üzere, 2004 yılında kurulan Frontex 2005 yılında faaliyetlerine başlamıştır. 2016 yılında yayınlanan tüzükle ajansın yapısında birtakım değişikliklere gidilmiştir. Ancak, bu değişikliklerden önce Frontex'in varoluşsal yapısına ve yürüttüğü operasyonlara yönelik yoğun eleştiriler olmuştur. Bu eleştiriler özetle şöyledir: Yürütülen operasyonların şeffaflık kanadının eksik olması, insanların hayatlarının kurtarılmasından ziyade öncelliğin sınırların ve göçün kontrol edilmesi olması, Frontex'in kurucu metinlerinde "insan hakları" ve "geri göndermeme ilkesine" yönelik referanslara çok sık rastlanmaması, insanların uluslararası koruma arayışlarının Frontex'in "risk raporları"nda bir risk olarak sunulması.[560]

---

[558]G. Garelli (et. al.), "Shifting Bordering and Rescue Practices in the Central Mediterranean Sea, October 2013–October 2015", 2018, s.819.

[559]"Denizdeki Arama ve Kurtarma Çalışmaları Yasadışı İlan Edildi", Sınır Tanımayan Doktorlar, 11.01.2019, (http://sinirtanimayandoktorlar.org/saha-projeleri/denizdeki-arama-ve-kurtarma-calismalari-yasadisi-ilan-edildi/, Erişim Tarihi: 12.01.2019.)

[560]Nina Perkowski, **A Normative Assessment of the Aims and Practices of the European Border Management Agency Frontex**, Working Paper Series No:81- Refugee Studies Centre Oxford Department of International Development University of Oxford, 2012 ; United Nations High Commissioner for Refugees, "UNHCR's Observations on the European Commission's Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council Amending Council Regulation (EC) No 2007/2004 Establishing a European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union (FRONTEX), COM(2010) 61 Final", October 2010, (https://www.refworld.org/docid/4cb881a02.html, Erişim Tarihi:25.03.2020.)

Düzensiz göç, 2015 yılıyla birlikte Avrupa Birliği içinde önemli bir gündem maddesine dönüşmüş ve yukarıda yer verilen eleştirilerin dikkate alınmasıyla da Frontex'in tüzüğünde, çalışmanın ikinci bölümünde de değinilmiş olan değişiklikler yapılmıştır. 2016 yılına ait tüzükte "insan hakları" kavramına yer verilmiş, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği'nin insan haklarıyla ilgili metinleri ve uluslararası hukuka uyumun önemine dikkat çekilmiştir.[561] Diğer yandan, Frontex'in sınır yönetimi alanıyla ilgili görevleri genişletilmiştir. Hatta, bu süreçte Frontex'in personel sayısının zaman içerisinde 10.000'e kadar çıkarılacağı gündeme gelmiştir.[562] Frontex'in yetki alanının, personel sayısının ve bütçesinin genişlemesi; göç yönetimi perspektifinden sınırların daha sıkı yönetilmesi anlamına gelmektedir.

Avrupa Birliği'nin kendine özgü siyasal mekanizması ile üye devletlerin ulusal egemenliklerinden kaynaklı çıkarları arasındaki "kırılgan politik dengeyi" temsil eden Frontex[563]; göç yönetimi açısından olumlu bir tablo çizerken, mültecilerin insan hakları açısından eleştirilerin odağı haline gelmiştir. Akademik alanda farklı disiplinler, bu tartışmalara öncülük ediyor olsa da sivil toplum düzeyindeki eleştirilerin de etki alanı göz ardı edilmemelidir. Örneğin, "Frontex Watch", "Pro ASL", "No Border Network", "Uluslararası Af Örgütü" gibi sivil toplum oluşumları bu eleştirileri hayata geçiren gruplardan bazılarıdır.[564] Farklı açılardan da olsa Frontex'e yönelik eleştiriler şu başlıklar çatısı altında toplanabilir: Frontex'in aktivitelerinin bireylerin hayatlarından, ihtiyaçlarından daha çok göçün kontrol altına alınması ve sınırların korunmasını

[561]Regulation (EU) 2016/1624, OJ L 251, 16.09.2016, Giriş- para. 47.

[562]Ben Smoke, "You Can't Value Freedom of Movement But Ignore How the EU Treats Migrants", **The Guardian**, 26.10.2018, (https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/oct/26/freedom-of-movement-eu-migrants-refugees-drowned, Erişim Tarihi: 11.04.2019.)

[563]Bernd Kasparek, "Borders and Populations in Flux: Frontex's Place in the European Union's Migration Management", **The Politics of International Migration Management**, (ed.) Martin Geiger ve Antonie Pécond, London: Palgrave Macmillan, 2010, s.123.

[564]Sarah Léonard, **FRONTEX and the Securitization of Migrants through Practices**, Paper to be presented at the Migration Working Group Seminar, European University Institute, Florence, 9 February 2011, s.3, (http://briguglio.asgi.it/immigrazione-e-asilo/2011/febbraio/art-leonard-frontex.pdf, Erişim Tarihi: 26.03.2020.)

öncellemektedir; Schengen Antlaşması bir yandan hareket özgürlüğü sağlarken diğer yandan da "kale Avrupa" yaratmakta ve Frontex de buna dolaylı ya da dolaysız katkı sunmaktadır; Frontex'in teknolojinin sunduğu tüm imkanları hem operasyonlarına hem de günlük rutin faaliyetlerine entegre ediyor olması ve faaliyetlerini gerekçelendirirken kullandığı dil ile göçü ve özellikle de sığınma arama hakkını güvenlikleştirmesi.

Avrupa Birliği'nin mültecilerin insan hakları konusundaki politikaları sınır bağlamında ele alındığında, eleştirildiği tek nokta Frontex değildir. Çalışmanın ikinci bölümünde de yer verilmiş olduğu üzere, İspanya'nın Ceuta ve Melilla şehirlerindeki düzensiz göçün önüne geçmek için hayata geçirdiği uygulamalar ve Avrupa Birliği'nin bu uygulamalara yönelik desteği de eleştirilen konular arasında yer almaktadır. Afrika kıtası ile Avrupa Birliği arasındaki tek ve direk kara sınırını oluşturan bu iki şehir; hem sınırlar ötesi bir köprü kurmakta hem de Avrupa Birliği'nin Güney hudutlarına bariyer çekmektedir.[565]

İspanya'nın Afrika topraklarındaki yerleşim yeri olan Ceuta ve Melilla, Avrupa Birliği'nin göç ve sığınma politikasında önemli bir eleştiri nesnesidir. İspanya'nın Avrupa Birliği'ne girmesiyle birlikte, bu şehirler AB'nin sınırlarına dahil olarak Avrupa Birliği'nin coğrafi genişlemesinin sembolü haline dönüşmüştür. İspanya hükümetinin Ceuta ve Melilla'nın Fas sınırına örmüş olduğu dikenli tellerden, sınır gözetiminde kullanmış olduğu teknolojiden ve AB'nin İspanya'ya vermiş olduğu ekonomik ve teknik destekten çalışmanın ikinci bölümünde söz edilmişti. Buradaki önemli nokta, Ceuta ve Melilla'daki uygulamaların bir ulus-devletin sınırlarını kontrol etme ve denetleme hakkından çok daha öte bir amaç taşımasıdır. Bu uygulamalar, sığınma arayışındaki kişilerin bu arayışlarını dile getirme fırsatı yakalayamadan zor koşullara ya da ölüme mahkûm edilmesi gibi bir sonuç yaratmaktadır.[566] Tüm bunlarla beraber, Ceuta ve

[565]J. C. Pinos, **'Building Fortress Europe? Schengen and the Cases of Ceuta and Melilla'**, 2009, s.3-4.

[566]Bazı örnekler için bkz.: United Nations High Commissioner for Refugees, "UNHCR Asks States to Respect Access to Asylum", 02.09.2005, (https://www.unhcr.org/news/briefing/2005/9/43182acc2/unhcr-asks-states-respect-

Melilla'ya ulaşmayı başaranlar ikinci bir zorlukla karşılaşmaktadırlar: Yabancılar İçin Gözaltı Merkezi (CIE- Center for the internment of foreigners).

Avrupa Birliği'nin bu iki şehirde uygulanan dikenli tel ve çit örme ile teknolojik gözetim mekanizmalarına sağladığı destek; birçok bilim insanı tarafından Avrupa Birliği için kullanılan "Kale Avrupa" metaforunun ete kemiğe bürünmüş hali olarak yorumlanmaktadır.[567] Belki bundan on yıl öncesine kadar Ceuta ve Melilla'daki bu uygulamalar Avrupa Birliği içinde bir sırken, şimdi mültecilerle ilgili üretilecek politikalarda neredeyse bir referans noktası oluşturmaktadır.[568]

Ceuta ve Melilla ile bu bölümde yer verilen diğer örnekler; Avrupa Birliği'nin ortak sığınma politikasının, uluslararası korumaya ilişkin tüm hukuki düzenlemelere karşın sınır güvenliği ve kontrolünü öncellediği, mültecilerin insan haklarını ise ikincilleştirdiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, Haziran 2018'de gerçekleştirilen AB Liderler Zirvesi'nin sonuç bildirgesinde göçle ilişikli üçüncü ülkelere (kaynak ya da transit ülke) "Bölgesel Tahliye Platformları", üye devletlerin bazılarına ise "kontrol merkezleri"nin kurulması önerilmiştir.[569] Bu öneriler de sığınmanın sınır güvenliği ile nasıl ilişkilendirildiği ve AB'nin sığınma arayanları kendi sınırlarından uzak tutmayı nasıl amaçladığını açığa çıkartmaktadır. Seyla Benhabib'e göre, AB'nin düzensiz göçmenleri kendi sınırlarından uzak tutmak amacıyla üçüncü ülkelerle iş birliği yapma çabasında artış gözlemlenirken, kayıt altına alınmamış yabancı yerleşikler ile mülteciler

---

access-asylum.html?query=Melilla, Erişim Tarihi: 01.04.2020.); The European Council on Refugees and Exiles (ECRE)- The Asylum Information Database (AIDA), "Arrivals in the Enclaves of Ceuta and Melilla", (https://www.asylumineurope.org/reports/country/spain/access-territory-and-push-backs, Erişim Tarihi: 01.04.2020.)

[567]Xavier Ferrer-Gallardo ve Abel Albet-Mas, "EU-Limboscapes: Ceuta and the Proliferation of Migrant Detention Spaces Across the European Union", **European Urban and Regional Studies**, Vol: 23(3), 2016, s.527.

[568]Marta Bausells, "In Limbo in Melilla: the Young Refugees Trapped in Spain's African Enclave", **The Guardian**, 10.05.2017, (https://www.theguardian.com/cities/2017/may/10/melilla-refugees-spain-africa-gateway-europe, Erişim Tarihi: 24.01.2019)

[569]European Council, European Council meeting (28 June 2018) – Conclusions, EUCO 9/18, 28.06. 2018, Md. 5 ve 6; Ayrıca bkz. Adam Fleming, "Migration Prison?", **BBC**, 29.06.2018, (https://www.bbc.com/news/world-europe-44652846, Erişim Tarihi: 06.04.2020.)

ve sığınma hakkı isteyen kişilerin durumları ise "yasallıkla yasadışılık arasında karanlık" bir bölgede durmaktadır. [570]

Yukarıda da altı çizilmiş olduğu üzere, sınır Avrupa Birliği'nde birçok konunun önemli bir belirleyicisi olmuştur. Genel olarak yabancılar ve özel olarak da mülteciler açısından bakıldığında; AB içerisinde sınırın "yurttaş-yurttaş olmayan", "yerli-yabancı" ayrımının netlik kazanmasında önemli bir işlev gördüğü ve buna bağlı olarak da insan haklarına erişmenin sınırlarını çizdiği söylenebilir. Avrupa Birliği'nin sınıra atfetmiş olduğu anlam, Avrupa toprakları içerisinde yaşayan herkesin haklarının tanınması şeklinde değil, daha çok "yerli-yabancı" ve "Avrupa Birliği üye devleti yurttaşı- üçüncü ülke yurttaşı" ayrımı temeline dayanmaktadır.[571] Hannah Arendt'e referansla; bireylerin bu dünya üzerindeki yerleri çerçevesinde temsil edildikleri göz önüne alındığında, mültecilerin AB topraklarında olsalar dahi siyasal bir üyeliğe dahil edilmedikleri sürece görünmez olarak kalacakları düşünülebilir. İnsan hareketliliğinin öngörülemez niteliğinin yönetilemez oluşu, Avrupa Birliği'nin 2015 sonrası dönemde sınır denetim ve kontrol mekanizmalarını artırmasına neden olmuştur. Bu mekanizmalar korumaya erişim sorununun doğmasına neden olarak, birer dışlama pratiğine dönüşmüşlerdir.

3.3. 'ULUSAL GÜVENLİK' İLE 'İNSAN GÜVENLİĞİ' BAĞLAMINDA MÜLTECİLERİN İNSAN HAKLARI

Mültecilerin insan hakları söz konusu olduğunda, kaçınılmaz olarak karşılaşılan kavramlar arasında "ulusal güvenlik" ve "kamu düzeni" yer almaktadır. Bu kavram kümelerine atfedilen rol sığınma gibi önemli bir insan hakkına erişmenin önünde bir engel oluşturabilmektedir. Bu engel çoğu zaman, Arendt'in de altını çizdiği "insan hakları

[570]S. Benhabib, **Ötekilerin Hakları: Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar**, 2006, s.161-163.

[571]E. Balibar, "Dertli Avrupa İnşaa Altında Demokrasi", **Biz, Avrupa Halkı?: Ulusaşırı Yurttaşlık Üzerine Düşünümler**, 2008, s. 212.

paradoksunun" ortaya çıkmasına katkı sunmaktadır. Bu paradoksu bir de güvenlik konusu bağlamında ele almayı amaçlayan bu kısımda; ulusal güvenlik, kamu güvenliği ve insan güvenliği gibi kavram setleri kuramsal olarak mercek altına alınarak, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği'nin pratikleri üzerinden güncelle ilişkilendirilecektir.

3.3.1. Evrensel İnsan Haklarından Ulusal Güvenliğe

Güvenlik konusunun siyasal kuramda kavranış biçimlerine bakmak; mültecilerin temel haklara erişimi karşısında devletlerin temel bir argüman ilan ettikleri "ulusal güvenlik", "kamu düzeni" gibi perspektiflerini anlamamıza yardımcı olacağı gibi, insan haklarının evrenselliği çatısı altında mültecilerin haklarla kurduğu ilişkiyi de kavramamıza katkı sunacaktır. Ulus-devletlerin mültecileri güvenlik ekseninde ele almaya meyilli "güvenlikleştirme" politikaları, mültecilerin insan haklarını ulus-devlet ve yurttaşlık çerçevesinde krize sokmaktadır. Mültecilerin ulus-devlet yapısı içerisinde bir güvenlik nesnesine nasıl dönüştürüldüğünü ve ulus-devletler tarafından bir güvenlik sorunu olarak nasıl algılandığını ortaya koyabilmek için; öncelikli olarak güvenlik konusunun siyasal kuramda ele alınış biçimlerine bakmak ufuk açıcı olacaktır.

Antik Yunan'dan günümüze siyasal kuramda ele alınmış olan güvenlik mefhumu; barış halinde bir yaşam, endişe ve korkudan uzak durma gibi temalar üzerinden değerlendirilmiştir. Ancak, modern devletin güvenlik kavramını temel bir argüman olarak ele almasına ve güvenliğin çağdaş siyasal kuramda tartışma konusuna dönüşmesine kuşkusuz en büyük katkıyı İngiliz düşünür Thomas Hobbes yapmıştır.

"Modern devletin resmini çizen ilk düşünür"[572] olarak da nitelendirilen Hobbes; siyasal kuramında güvensizlik, korku gibi duyguları temel almış; bununla birlikte, yazarın düşüncelerinin şekillenişinde bu korkuları giderme ve güven arayışı etkili

[572]M.A. Ağaoğulları ve L. Köker, **Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, 2004, s.166.

olmuştur.[573] Hobbes'a göre egemenin temel görevi güvenliktir ve "halkın güvenliğinin sağlanması" her şeyden önce gelmektedir.[574] Düşünürün güvenlik ile işaret etmek istediği şey yalnızca "koruma" değil aynı zamanda bir bireyin hayatın konfor alanlarında yaşamasıdır.[575] Hobbes'un hipotetik bir yaklaşımla ele aldığı Leviathan eserinde doğa durumundan toplum durumuna geçiş, bireyin "güvenlik kaygısıyla" temellenir. Zaten, Hobbes'un işaret ettiği şekliyle "bireyin kendini koruma hakkı" doğal hakların ilkidir.[576] Doğa durumunda can ve mal güvenliğinden endişe duyan birey, sözleşmeyle egemeni yaratır.

Güvenliğin, bu derece belirleyici bir ölçüt olması Hannah Arendt'in de dikkatinden kaçmamıştır. Ona göre 17. ve 18. yüzyıl düşünürleri siyasal özgürlük ve güvenlik arasında bir özdeşleşme kurarak, özgürlüğü mümkün kılan şeyin güvenlik olduğunu savunmuş ve böylelikle kendilerinden sonra da güvenliğin temel bir ölçüt olarak ele alınmasına katkı sunmuşlardır.[577] Siyasal alan ile özgürlüğü ayrıştırmak, bir anlamda özgürlüğü siyasal alanın sağladığı güvenliğin yelpazesi altına sokmak anlamına da gelmektedir. Güvenlik, Arendt'in de belirttiği gibi direkt olarak devletin iktidarı altındaki yasalar tarafından gerçekleştirilir; ancak Leviathan, bireysel çıkarlara yönelik haklar ya da haksızlıkları kamusal kertede belirleyen bir "kurucu yasa değil", aksine "bireysel çıkarlara dayanan" bir siyaset kuramının ortaya konulmasıdır.[578] Arendt'e göre çok fazla kabul görmese de "Hobbes burjuvazinin gerçek filozofuydu" ve Hobbes bu kuramıyla burjuvaziye hizmet etmiştir[579].

---

[573]Ibid.

[574] Filiz Zabcı, "Thomas Hobbes: Devlet ya da "Ölümlü Tanrıya Övgü", **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**, (ed.). Mehmet Ali Ağaoğulları, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s.450.

[575]Ibid.

[576]Samuel Moyn, **Son Ütopya: Tarihte İnsan Hakları**, (çev.) Firdevs Ev, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2017, s.24.

[577]Hannah Arendt, **Geçmişle Gelecek Arasında: Siyasi Düşünce Konulu Altı Deneme**, (çev.) Bahadır Sina Şener, 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012b, s.203-204.

[578]H. Arendt, **Totalitarizmin Kaynakları/2 Emperyalizm**, 1998, s.40 ve s.36-37

[579]Ibid., s.48.

Farklı bir açıdan Hobbes'u ele alan Michel Foucault'ya göre de Leviathan "(…) imal edilmiş bir insan olarak, devletin birtakım kurucu öğelerince, bir araya getirilen birtakım ayrı bireyselliklerin pıhtılaşmasından başka bir şey değildir."[580] "İmal edilmiş bir insan" olan bu egemen bireyden devraldığı yetki ile "kamu esenliği" ve "kamu güvenliğini" sağlamak için kolları sıvar. Ve tam bu noktada artık modern devletin ilkelerinin temelleri atılır ve güvenlik mefhumu devletle neredeyse bütünleşir.

Hobbes'un izlerini yakaladığımız Alman siyaset kuramcısı Carl Schmitt de "kamu çıkarı ya da devlet çıkarı", "kamu güvenliği", "kamu düzeni" ve "kamu selameti" gibi kavramları egemenlikle birlikte anmaktadır.[581] Her iki düşünür için de toplumsal yaşam süregiden bir tehdit altındadır[582] ve bu tehdit karşısında siyasal ve toplumsal birlik egemenin kararıyla sağlanmaktadır. Tehlike ve tehdidin kim ve ne olduğuna karar veren egemen, kamusal güvenliği sağlama konusunda da kolları sıvamaktadır. Tehdit ve tehlikenin kavranış biçimlerini, Schmitt'in terminolojisindeki "istisna" kavramı ile "dost-düşman" ayrımında görebilmek mümkün. Düşünüre göre, "istisna" ve "ekstrem" olana daha fazla odaklanılmalıdır; çünkü istisna düzeni karıştırır, rasyonel görüngünün birliğini dağıtır.[583] İstisna normalin aksine her şeyi kanıtlamakta ve kuralın yaşamasını, ayakta kalmasını sağlamaktadır.[584]

Gerek siyaset ve hukuk arasındaki ilişkiyi gerekse egemenin sorumluluk alanlarını, görevlerini ve sınırlarını ortaya koymada can alıcı bir kavram olan istisnayı, güvenlik bağlamına yerleştirerek Schmitt'in "dost- düşman" ayrımına da ulaşılabilir. İstisna bir anlamda, egemenin dost ve düşmanın kim ve ne olduğuna karar verebilmesine, içerideki dışarıdakinin ve içeri ile dışarının sınırlarını çizmesine, kişinin hukukla olan

[580]Michel Foucault, **Toplumu Savunmak Gerekir**, (çev.) Şehsuvar Aktaş, 5. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011, s.41-42.

[581]C. Schmitt, **Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm**, 2016, s.14.

[582]Ibid., s.74-75.

[583]Ibid., s.22.

[584]Ibid.

ilişkisini belirlemesine ön ayak olmaktadır. "Dost-düşman" ayrımının siyasal olanı açıklamada önemli bir işlevi olduğunu öne süren Schmitt, bu ayrımın ortadan kalkmasını siyasal yaşamın da ortadan kalkmasıyla eş değer tutmaktadır.[585] Bu eş değer tutuş, ulus-devletin siyasal birliğinin kuruluşunda düşman figürünün aynı zamanda bir zorunluluk olarak yapısal bir rol oynadığını da ortaya koymaktadır.[586]

Siyasal düşmanın "yabancı" ve "öteki" olması önemli, "varoluşsal bir varlık" ve "yabancı" olması ise yeterlidir.[587] Schmitt için bireylerin "siyasal düşmanı" olamaz; düşman ancak bir siyasal bütün içerisinde var olabilir.[588] Buna rağmen bir birey hala siyasal düşmanı olduğunu iddia ediyorsa, bu birey siyasal bütünün bir parçası olmaktan uzak, sadece bir birey olarak yaşamını sürdürmektedir.[589] Schmitt'e göre, "kamusal nitelik taşımayan, siyasal açıdan ilgisiz bu istisnai varlık"la ilgili bir düzenleme yapmak siyasal toplumun kararına bağlıdır; bu istisnai varlıkla ilgili karar ya da düzenlemeler ise şöyledir: "yabancılara ayrıcalıklar tanıma, kamplara kapatma, dokunulmazlık, oturma izni ya da imtiyaz, yabancıların tabii olduğu yasama faaliyeti, vb.".[590] Bu örnekte de görüldüğü gibi Schmitt, siyasal birliğin dışında yer alan "kamusal nitelik taşımayan, siyasal açıdan ilgisiz bu istisnai varlık"ı yabancıyla özdeşleştirmektedir. Bu çalışma açısından, Schmitt'in bir düşmanı işaret etmek için kullandığı; "varoluşsal varlık", "siyasal açıdan ilgisiz istisna" ve "yabancı" tanımları için biçilmiş bir kaftan olarak mülteci figürünün ele alınabileceği düşüncesi doğmaktadır. Bu düşüncenin güncel olanla ilişkilendirilmesi bir alt başlığa bırakılmıştır.

[585]C. Schmitt, **Siyasal Kavramı**, 2006, s.47 ve s.71.

[586]Zeynep Direk, "Yasa, Adalet ve Siyaset", **Şiddetin Eleştirisi Üzerine**, (haz.) Aykut Çelebi, 2. Basım, İstanbul: Metis Yayınları, 2014, s.232-233.

[587]C. Schmitt, 2006, s. 47.

[588]Ibid., s.71.

[589]Ibid.

[590]Ibid., s.71-72 -dipnot 18.

Güvenlik mefhumunu düşman veya tehlike gibi kavramlarla ilişkilendiren ve ulus-devletin temel yapı taşı olarak gören Hobbes ve Schmitt'ten sonra Fransız düşünür Michel Foucault'nun güvenlikle ilgili kuramsal analizine göz atılabilir. Düşünüre göre güvenlik; "kendisine ait olan mekanizmalara bir de eski yasa ve disiplin kalıplarını ekleyerek bunları işletmenin bir biçimidir"[591] ve "olası öğeler" ile "olaylar dizisinden" yola çıkarak bir ortam oluşturma çabasıdır aynı zamanda.[592] "Hükümranlık" toprağın sınırları dahlinde, "disiplin" insanların bedeninde, "güvenlik" ise nüfusun tamamının üzerinde hayata geçirilmektedir.[593] Yasa ve disiplin mekanizmalarıyla ilişki içerisinde olan güvenliği farklı kılan gerçekle kurduğu bağdır. Foucault'ya göre, yasa yasaklar ve bunu hayali olanla yapar; disiplin buyurur ve bir şekilde gerçeğin tamamlayıcı rolünü üstlenir; güvenlik ise "(…) gerçekliğe onu iptal edecek- iptal edecek, sınırlayacak, frenleyecek ya da kurala bağlayacak- bir biçimde cevap verme işlevine sahiptir".[594]

Güvenliğin gerçekle kurduğu ilişki nüfus üzerinden şekillenmekte, nüfus da bizi yönetime götürmektedir.[595] Güvenliğin odağının nüfus olması buradaki can alıcı noktadır ki, nüfus hareketlerinin toplumu değiştirme gibi bir güce sahip olması güvenlik konusunda daha fazla bir hassasiyet yaratmaktadır.[596] Mülteciler ve güvenlik ilişkisine ilişkin tabloda önemli bir rol üstelenen nüfus; bizatihi varlığıyla güvenliğin odağıdır ve bu nedenden dolayı mülteciyi de doğrudan güvenlik konusunun içine çekmektedir. Ayrıca, devletlerin nüfusu bu denli odak noktası haline getirmeleri, nüfuslarının sağlığı ve refahının üzerine titremeleri Foucault açısından dikkate değer bir diğer noktadır. Nüfusun sağlığı ve refahı üzerindeki politikaları biyopolitika altında kavramsallaştıran

[591]Michel Foucault, **Güvenlik, Toprak, Nüfus: Collegé De France Dersleri (1977-1978)**, (çev.) Ferhat Taylan, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013, s.11.

[592]Ibid., s.22.

[593]Ibid., s.12.

[594]Ibid., s.46.

[595]Ibid., s.61.

[596]A. Betts, **Zorunlu Göç ve Küresel Politika**, 2017, s.109.

düşünür, devletlerin kendi nüfuslarının üzerine bu denli titremesinin, bu sağlık koşullarına hak kazanamayanlar ile tehlikeli olarak tanımlananların dışlanmasına imkân verebileceğini öngörmekte ve bunun aynı zamanda "başkalarını ölüme terk etmeyle" eş değer olduğunu savunmaktadır.[597]

Bu noktada, mültecilerin sağlık koşullarına hak kazanamayan ve tehlikeli olarak işaret edilenlerin başında geldiği iddia edilebilir. Avrupa Birliği'nin bugün yaşadığı "mülteci krizine" gerek Birlik düzeyinde gerekse tek tek üye devletler bazında bakıldığında, mülteci krizinin Foucault'nun parmak bastığı duruma bir örnek teşkil ettiği gözlemlenebilir.[598] "Sığınmacılar Yerine Halk?" başlıklı yazısında, sığınmacı karşıtı söylem ve pratikleri dünyadan örneklerle ortaya koymaya çalışan Clemens Bomsdorf; Fransız siyasetçi Marine Le Pen ve partisinin "Göçmenlerin, Avrupa'nın alışık olmadığı bulaşıcı hastalıkları da beraberinde getirdiklerine"[599] inandıklarına ve "bakteri istilasının kökünü kurutacağız"[600] gibi bir iddiada bulunduklarına adeta Foucault'nun yukarıdaki argümanını desteklercesine, işaret etmektedir.

Foucault'nun biyopolitika kuramından etkilenmiş düşünürlerden biri olan Giorgio Agamben, haklar ve güvenlik meselelerini biyopolitik bir perspektife yerleştirmekte ve bunu yaparken de "istisna hali", "çıplak hayat" ve "kutsal insan (homo sacer)" gibi kavram setlerini kullanmaktadır. Modern siyasette "çıplak hayatın siyasallaştırılmasına" odaklanan Agamben; bu siyasallaşmayı egemenin "yaşayan insanın insanlığına karar vermesi"[601] ile özdeşleştirmekte ve bu süreçte "istisna halinin" oynadığı role işaret

[597]Stephane J. Baele, "Yaşatmak ve Ölüme Terk Etmek: Michel Foucault Avrupa'nın Mülteci Krizini Öngörmüş Müydü?", (çev.) Utku Özmakas, **Birikim**, 6 Nisan 2016, (https://www.birikimdergisi.com/guncel/7606/yasatmak-ve-olume-terk-etmek-michel-foucault-avrupanin-multeci-krizini-ongormus-muydu, ErişimTarihi: 13.08.2020.)

[598]Ibid.

[599]Clemens Bomsdorf, "Sığınmacılar Yerine Halk?", **Sığınmacı Devrimi: Son Göç Dalgası Dünyayı Nasıl Tümüyle Değiştirdi?**, (der.) Marc Engelhardt, (çev.) İlknur Aka, İstanbul: Yapı kredi Yayınları, 2020, s.268.

[600]Ibid.

[601]G. Agamben, **Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat**, 2020, s.17.

etmektedir. İstisnanın kural haline dönüşmesiyle birlikte, çıplak hayatın içeri ile dışarısı arasındaki sınırı muğlaklaştırması önemli bir kertedir. Agamben'e göre modern totalitarizm, "istisna hali" vasıtasıyla siyasi sistemle bir şekilde entegre olamamış ya da olma ihtimali olmayan yurttaşların bedenlerinin ortadan kaldırılmasına müsaade eden bir "iç savaş hali" olarak tanımlanabilir.[602] Burada altı çizilmesi gereken önemli noktalardan biri de şudur: Ulus-devletin, siyasal sistemine entegre olamayan ya da entegre olması mümkün görünmeyenleri ulusal güvenlik ve kamu güvenliğini "tehdit edebilecek bir tehlike" olarak görmesi ve bu kişilerin çıplak hayatlarını istisna halinin bir parçasına dönüşmesidir.

Bunun yanında, istisna hali çağdaş siyasette gün geçtikçe egemen yönetimin önemli bir aracına dönüşme eğilimi içindedir.[603] Agamben 1960'ların Fransa'sından yola çıkarak, Batı demokrasilerinin o günden bugüne kadar ki genel eğilimi ile ilgili bir genelleme yaparak; "(…) istisna hali ilan etmenin yerini, benzeri görülmemiş biçimde, normal yönetim tekniği olarak güvenlik paradigmasının genelleştirilmesi"[604]nin aldığının altını çizmektedir. Kısacası, güvenlik ile istisna hali arasındaki ilişki güvenlik araçlarının genelleştirilmesinin sıradan bir yönetim tekniği olarak kullanılmasıyla muğlaklaşır.

Tüm bunlarla birlikte, Agamben'in "istisna hali" bağlamında ele aldığı "kamp" olgusu güvenlikleştirme konusu ve mülteciler açısından da çok şey ifade etmektedir. Kampların "bir istisna durumundan ve sıkı yönetimden"[605] doğduğunu belirten düşünür, kampların yeni yurttaşlık yasalarının çıkartıldığı ve yurttaşlıktan çıkartma işlemlerinin arttığı dönemlerde ortaya çıktığını ayrıca belirtmektedir.[606]

Kampları totaliler rejimlerin bir tahakküm unsuru olarak gören Hannah Arendt'e göre de toplama kampları : "(…) her zamanki karakteristik özelliği birer ceza kurumu

[602]G. Agamben, **İstisna Hali**, 2018, s.11.

[603]Ibid.

[604]Ibid., s.24.

[605]G. Agamben, 2020, s.199.

[606]Ibid., s.209.

olmaması ve buralara doldurulan insanların herhangi bir suçla itham edilmemesiydi; bu kamplar genellikle 'istenmeyen unsurları', yani yaşadıkları ülkenin hukuki çerçevesi içerisinde şu veya bu nedenden dolayı hukuki kişiliklerinden ve hak ettikleri konumdan yoksun bırakılan insanların gözetim altında tutulması amacına yönelik olarak kurulmuştu."[607] Bu amacı dış dünyadan tecrit edilme, bir yalıtım olarak da adlandıran Arendt, bu yalıtım ve kamplardaki pratiklerin aynı zamanda bir deney işlevi de gördüğünü belirtmektedir.[608] Hem Agamben'in hem de Arendt'in altını çizdiği noktaları takip edersek; her türlü kamp formunun bir şekilde "öteki" üzerinde bir tahakküm kurma ve "ötekini" izole etme işlevi gördüğünü ve bunu yaparken de siyasal iktidarı güvenliği sağlama argümanı üzerinden pekiştirdiğini ifade edebiliriz.

Kamplar, çoğu zaman Hitler Almanya'sındaki toplama kamplarıyla ele anılıyor olsa da tarihi 19. yüzyıla dayanıyor ve günümüzde ise sadece "toplama kampı" formunda karşımıza çıkmıyor.[609] Örneğin, Agamben kampların farklı formlarda da olsa hepsinin temel içeriğinin aynı olduğunu ileri sürmekte ve tüm kampların "istisna durumunun somutlaştırılması" ve "çıplak hayat ile hukuk kuralının bir belirsizlik eşiğine girmesi" üzerine temellendiğini iddia etmektedir.[610] Bu açıdan bakıldığında, Agamben'e göre İtalya'da 1991 yılında Arnavutluk'tan gelen düzensiz göçmenlerin ülkelerine iade işlemlerinin yapılması için Bari'de tutuldukları stadyum ya da Fransa'daki havalimanlarında sığınma başvurusu yapan yabancıların tutulduğu "bekleme alanları" da bir kamp formu olarak karşıma çıkabilmektedir.[611] Kapı yine çalışmanın ilk bölümünde de önemine değinilmiş, kilit bir kavram olan yurttaşlığa açılmakta ve yurttaşlık kamplar

[607]H. Arendt, "Sosyal Bilim Teknikleri ve Toplama Kamplarına Dair İncelemeler", **Formasyon Sürgün Totalitarizm: Anlama Denemeleri 1930-1954**, 2014a, s.335.

[608]Hannah Arendt, **Totalitarizmin Kaynakları/3 Totalitarizm**, (çev.) İsmail Serin, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014b, s.246.

[609]Ibid., s.249.

[610]G. Agamben, 2020, s.208.

[611]Ibid.

bağlamında da mültecilerin insan haklarıyla olan ilişkisini betimlemede kilit bir rol üstlenmektedir. Kamplar, yurttaş olanlar ile yurttaş olamayanlar, makbul yurttaşlar ile makbul yurttaş olmayanların sınırını çizerken, bu kişilerin insan haklarına erişimini de belirlemektedir.

Mültecilerle ilgili kamplar, bugün karşımıza barınma merkezleri, kabul merkezleri ya da gözaltı merkezleri gibi isimlerle çıkmaktadır.[612] Bu kamplar ya da bir diğer ifadeyle merkezler; sığınma başvurusunda bulunan kişinin kimlik ve seyahat rotasının açıklığa kavuşturulması amacını taşıyabileceği gibi, kişinin gerçek bir sığınmacı olduğu ispatlanana kadar bu mekanlarda bekletilmesini de amaçlayabilir, bunların yanında suç işleyen bir sığınmacının gözaltına alındığı bir yer olarak da işlev görebilir.[613] Bülent Diken ve Carsten Bagge Laustsen, mültecilere ilişkin bu mekanların Fransız Antropolog Marc Augé'nin "yer-olmayanlar (non-places)" kavramsallaştırmasıyla da ilişkilendirilebileceğine dikkat çekmektedir.[614]

Mülteci kamplarını da içine alan "yer olmayanlar" Augé'ye göre; "yer"in aksine ilişkisel ve tarihsel olarak tanınmayan, kimlikleyici olmayan bir üstmodernite uzamıdır.[615] Yer ile yer-olmayanlar arasındaki ilişkiyi toprağın uzama yönelik müdahalesi etrafında ele alan Augé; "Toprak=toplum=ulus=kültür=din" denklemi aracılığıyla yer'in uzama kaydedildiğine işaret etmektedir.[616] Bu denklemin dışında konumlanan yer- olmayanlar ise; "insanların ve malların hızlandırılmış dolaşımı için zorunlu döşemler (ekspres yollar, bankamatikler, havaalanları) olabildikleri kadar da taşıma araçlarının kendileridir, ya da büyük alış-veriş merkezleridir, ya da yine,

[612]Bülent Diken ve Carsten Bagge Laustsen, **The Culture of Exception: Sociology Facing the Camp**, London: Routledge, 2005, s.86.

[613]Ibid., s.90.

[614]Ibid., s.86-87.

[615]Marc Augé, **Yer-olmayanlar: Üstmodernliğin Antropolojisine Giriş**, (çev.) Turhan Ilgaz, İstanbul: Kesit Yayıncılık, 1997, s.85.

[616]Ibid., s.125.

gezegenin sığınmacılarının beklemeye geldikleri uzatmalı transit kamplarıdır."[617] Bir yer-olmayanlardan olan farklı formlardaki tüm mülteci kampları yersiz yurtsuzluk, köksüzlük ve kimliksizliğin bir mekanı olarak düşünülebilir. Mülteci kampları "yer-olmayanlar" özelliğinden kaynaklı çoğu zaman ulus-devletler tarafından kontrol edilmesi gereken güvensizlik mekanları olarak ele alınmıştır. Diğer yandan, yer-olmayanların bir gün "yerin totaliter baskısından kurtulmak, özgürlüğe benzer bir şeyleri yeniden bulmak"[618] gibi bir potansiyeli de olabileceği de unutulmamalıdır.

Ulus-devletin egemen yönetimi içerisinde güvenlik paradigmasının genelleşerek normalleşmesi, "güvensizlik" bağlamında da okunabilir. Örneğin, Jacques Rancière'e göre; "Her şeyden önce güvensizlik, ülkelerimiz için bir dizi gerçekten çok daha fazlası, kolektif yaşamı yönetmenin bir yoludur. Terörizmden sıcak hava dalgasına kadar her tür tehlike, risk ve felaketin gündelik medyatik yönetimi, tıpkı felaket söyleminin entelektüel çalkantısı ve daha az kötünün ahlaki doğruluğu gibi, güvensizlik temasının kaynaklarının sınırsız olduğunu göstermektedir."[619] Gelişmiş olduğu iddia edilen devletlerin "güvenlik konusu haline getirme takıntıları" ile güvensizlik hisleri her şeyi potansiyel güvensizlik kaynağına dönüştürüyor olmakla birlikte, bu takıntı ve güvensizlik hissi Rancière'e göre, dünyayı ve devletleri yönetmenin de bir aracıdır.[620]

Toplumsal bir güvensizlik yaratmak ya da belirli kişi, durum ya da olaya güvenlik etiketini yapıştırmak; siyasal olarak "tarafsız" bir eylem olmadığı gibi güvenlikle ilişkilendiren o şeye bir "statü" kazandırma ve onunla ilgili her türlü eyleme bir meşruluk zemini hazırlama potansiyeline sahiptir.[621] Göç ve özel olarak da sığınma konularında bunu daha net görebilmek mümkün. Ulus-devletler göç yönetimi politikalarında

[617]Ibid., s.41.

[618]Ibid., s.125.

[619]Jacques Rancière, "Güvensizlik Prensibi", **Uzlaşı Çağına Notlar**, (çev.) Didem Tuna, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2017, s.165.

[620]Ibid., s.161 ve s.165-166.

[621]A. Betts, **Zorunlu Göç ve Küresel Politika**, 2017, s.113-114.

sığınmayı bir güvenlik meselesi olarak ele alma eğilimi gösterirler; böylece sığınmayla ilgili hayata geçirilen her uygulama ulusal güvenlik bağlamında meşruiyet zeminine yerleştirilmiş olur. Bunun sonucu olarak; insan haklarının korumasına en çok ihtiyaç duyan kişiler olarak mülteciler ulusal güvenlik ve insan hakları sarmalında kalarak bir belirsizliğin gölgesinde var oluş mücadelesi verirler. Beri yandan, mülteciler sığınmanın güvenlikleştirilmesi ve sığınma arayan kişinin kriminalize edilmesi sonucunda merhamet ve hak arasında kalarak, ulus-devletlerin insan haklarıyla olan ilişkisini krize sokarlar.

3.3.2. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği'nin Göç Yönetimine Güvenlik Ekseninden Bir Bakış

Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği'nin mültecilere yönelik politikalarının güvenlik konusu etrafında ele alınışında belirli momentler bulunmaktadır. Bu momentler farklı dinamikler etrafında şekillenmiş ve son kertede mültecilere yönelik politikaların da seyrini etkilemiştir. Bu bağlamda, 90'lı yıllarda ortaya çıkan "insan güvenliği" yaklaşımı ile 11 Eylül 2001 saldırısı sonrası değişen güvenlik paradigmasının hem BM hem AB'de mülteciler açısından nasıl bir anlam ifade ettiği bu çalışma açısından önem arz etmektedir.

Balkan coğrafyasında 90'lı yıllarda başlayan çatışmalar "İnsan güvenliği" kavramının siyasal pratiklere girişinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda, Birleşmiş Milletler'in 1992 tarih A/47/277- S/24111 sayılı "Barış Gündemi (Peace Agenda)" başlıklı raporu ise "insan güvenliği" kavramının çıkış noktasıdır. İlgili raporda "insan güvenliğine yönelik entegre bir yaklaşımın" benimsenmesi gerektiği vurgulanarak, yaygınlaşan siyasal, sosyal ve ekonomik olaylar ile çatışmaların temel nedenlerinin üzerinde durulması gerektiği belirtilmiştir.[622] Ardından; İnsani Kalkınma Raporu (1994), Milenyum Deklarasyonu (1999), Birleşmiş Milletler İnsan Güvenliği için Güven Fonu

[622]United Nations, An Agenda For Peace Preventive Diplomacy, Peacemaking And Peace-Keeping, A/47/277-S/24111,17.06.1992, (https://www.un.org/ruleoflaw/files/A_47_277.pdf, Erişim Tarihi: 17.07.2020.)

(1999), İnsan Güvenliği Ağı (1999), İnsan Güvenliği Komisyonu (2001), Şimdi İnsan Güvenliği (2003), İnsan Güvenliği Birimi (2004), Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'nin Tehditler, Mücadeleler ve Değişim üzerine Üst Düzey Paneli (2004), Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi (2005), İnsan Güvenliği Dostları (2006), Birleşmiş Milletler Genel Kurulu: İnsan Güvenliği üzerine Tematik Tartışmalar (2008)[623] gibi raporlar ve etkinliklerde insan güvenliği politikası etraflıca ele alınmıştır.

Eski ve yeni güvenlik tehditleri ve algılayışlarının karşılaştırılması neticesinde şekillenen "insan güvenliği" kavramına göre; artık güvenlik tehditleri uluslaraşırı bir boyuttadır ve eski güvenlik algılayışındaki o dış askeri saldırı nosyonu aşılarak daha kapsayıcı bir yaklaşıma doğru ilerlenmektedir.[624] Esas mesele güvenlik kavramının yeniden tanımlanmasıdır; devlet merkezli ve ulusal güvenlik odaklı güvenlik tanımının bir kenara bırakılarak, tüm insan yaşamlarının geniş bir açıdan ele alınarak korunmasını temel alan bir güvenlik tanımı öne sürülmektedir.[625] Buradaki temel moment devlet ve askeriye odaklı güvenlik algısından sıyrılıp, salt insana ve insan yaşamını tehdit eden güvenlik meselelerine yönelmektir.

İnsan güvenliğini farklı kıldığı düşünülen belli başlı özellikler vardır: "İnsan odaklı, çok-sektörlü, kapsamlı, bağlama özgü, önleme odaklı"[626] olması gibi. Bu özelliklerin yanında insan güvenliği çok boyutlu bir şekilde ele alınmaktadır; örneğin siyasal, ekonomik, toplumsal, bireysel, çevresel güvenlik, sağlık ve gıda güvenliği gibi.[627] Bununla birlikte, insan güvenliğini "silahlarla ilgili bir endişe değil- insan yaşamı ve

---

[623]United Nations Trust Fund for Human Security, **Human Security in Theory and Practice Application of the Human Security Concept and the United Nations Trust Fund for Human Security**, United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs Human Security Unit, 2009, s.55-56. (https://www.unocha.org/sites/dms/HSU/Publications%20and%20Products/Human%20Security%20Tools/Human%20Security%20in%20Theory%20and%20Practice%20English.pdf, Erişim Tarihi: 21.07.2020.)

[624]Ibid., s.6.

[625]Ibid.

[626]Ibid., s.7.

[627]Ibid.

onuruyla ilgili bir endişe"[628] olarak nitelendiren Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 1994 tarihli raporunda insan güvenliğinin şu dört temel özelliğine odaklanmıştır: Evrensel kaygılar ve birbirine bağımlı bileşenlerden oluşması, erken önleme ve insan odaklı bir bakış açısına sahip olması.[629] Tüm bu nitelikleri ile ulusal güvenlik kavramının devlet odaklı politikalarından sıyrılan insan güvenliği yaklaşımı, sonuçları bütün dünyayı dolaşabilecek olan kıtlık, çevre kirliliği, bulaşıcı hastalıklar vb. birçok konuyu gündeme taşıyarak insan haklarında insan güvenliğinin önemini bir kez daha gözler önüne sermiş oldu. İnsan güvenliği yaklaşımı bu haliyle, kozmopolit düşüncenin ulus-devletlerle birlikte sivil toplum örgütlerini de hesaba katan, güncel ve mevcut olanı da kapsayan insan hakları formülasyonuna yakınlaşmaktadır.

Alexander Betts'in Neumann'dan aktardığı şekliyle; insan güvenliği özünde normatif bir olgudur ve mülteciler ile yerinden edilmişleri de kapsayarak önemli bir siyasal güç olabilme potansiyeline sahiptir.[630] İnsan güvenliği olgusuna mülteciler açısından baktığımız zaman gerçekten de öyle midir? Öncelikli olarak bir nüfus hareketini içeren mültecilik sırf bu özelliği nedeniyle bile devletler tarafından bir ulusal güvenlik konusu olarak ele alınabilmektedir. Çünkü, Betts'in de ışık tutuğu gibi nüfus hareketleri toplumu değiştirme potansiyeline sahiptir ve bu nedenden dolayı güvenlik konusunda hassas bir durum yaratırlar.[631] Uzun soluklu olarak bakıldığında, zorunlu göç gibi konuların devletler tarafından genellikle ulusal güvenlik meselesi olarak ele alındığı görülebilir. İnsan güvenliği olgusu ise bir bakıma, ulusal güvenlikten birey güvenliğine doğru geçişi sembolize eder. Bu haliyle, devlet güvenliğinin sağlanmasıyla birlikte güvenlikle ilgili diğer tüm kaygıların ortadan kalkacağı varsayımına dayanan askeri

[628]United Nation Development Programme, **Human Development Report 1994**, New York: Oxford University Press, 1994, s.22.
(http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf, Erişim Tarihi: 23.07.2020)

[629]Ibid., s. 22-23.

[630]A. Betts, 2017, s.108-109.

[631]Ibid., s.109.

güvenlik bakış açısından bir kopuş ve bireyin güvenliğini tüm boyutlarıyla ele alan bir kavrayıştır.

İnsan güvenliği politikasının mültecilerin insan haklarına erişmesi açısından ne derece etkin bir rol üstlendiği üzerinde durulması gereken konulardan birisidir. Eski Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri Sadako Ogata, insan güvenliği kavramının önemini ortaya koymak için BMMYK'nın görev alanı olan güvensizlik içinde yaşayan mültecileri işaret etmektedir.[632] Ogata'ya göre mülteciler ve ülke içinde yerinden edilmiş kişiler insan güvenliği krizinin önemli ve somut birer parçasıdır ve Ogata'nın ifadesiyle; "Evler, kişisel eşyalar ve aile bağları herkesin güvenliğinin çok önemli bir parçası olduğundan, insanları onları terk etmeye ve mülteci olmaya zorlamak büyük bir baskı gerektirir. Mülteciler iki kat güvensizdir: kaçıyorlar çünkü korkuyorlar; ve kaçarken güvencesiz bir varoluş başlatırlar."[633]. Ogata'nın da belirttiği şekliyle, insan güvenliğine en çok ihtiyaç duyanlar mülteciler ve yerinden edilmiş kişilerdir. Endüstrileşmiş ve refah düzeyi yüksek toplumlarda insan güvenliği bir normdan ziyade bir istisnayken[634], yerinden edilmeye neden olan ve mülteci olmaya iten durumların yaşandığı toplumlarda insan güvenliği zorunlu bir ihtiyaç, bir insan hakkıdır.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin ifadesiyle "mülteci hareketleri ve diğer zorla yerinden edilme biçimleri, insan güvenliği ve güvensizliğinin yararlı (kesin değilse) bir barometresini sağlar"[635]. Mülteciler ve yerinden edilmiş kişilerin insan haklarıyla ilişkisi bir bakıma insan güvenliğinin gerçekleşebilme

---

[632]United Nations High Commissioner for Refugees, "'Human Security: A Refugee Perspective' - Keynote Speech by Mrs. Sadako Ogata, United Nations High Commissioner for Refugees", at the Ministerial Meeting on Human Security Issues of the "Lysoen Process" Group of Governments, Bergen-Norway, 19.05.1999, (https://www.unhcr.org/admin/hcspeeches/3ae68fc00/human-security-refugee-perspective-keynote-speech-mrs-sadako-ogata-united.html, Erişim Tarihi: 21.07.2020.)

[633]Ibid.

[634]Ibid.

[635]Aktaran; Alice Edwards, "Human Security and the Rights of Refugees: Transcending Territorial and Disciplinary Borders", **Michigan Journal of International Law**, Vol: 30, Issue: 3, 2009, s.800.

potansiyelini de gözler önüne sermektedir. Devletlerin hukuki olarak mülteci statüsü sağlamadaki rolü, metnin diğer kısımlarında da yer verildiği üzere mültecilerin insan haklarına erişiminde kısıtlayıcı bir etkiye sahiptir. Her ne kadar uluslararası toplum tarafından destek görmüş olsa da insan güvenliği politikası; muğlak bir karaktere, hukuki olarak bağlayıcı olmayan ve uygulanabilirliği zor bir özelliğe ve güvenlikleştirme sorunu ile her an rafa kaldırılabilecek bir potansiyele sahip olması bağlamında eleştirtilmektedir.[636] Özellikle, kitlesel ve düzensiz mülteci hareketleri karşısında insan güvenliğinin uygulanabilirlikten ne kadar uzak olduğu ortaya çıkmıştır. Orijin ülke, transit ülke ve varış ülkesi gibi mefhumlara sıkıştırılmış olan mültecilik; özellikle 2011 Suriye kriziyle birlikte gerçekleşen kitlesel insan hareketleriyle dünyayı dolaşan bir sorun halini almıştır.

Tüm bunlarla birlikte, insan güvenliği yaklaşımının sorunlu yanlarından bir diğeri de insanın ele alınış biçimidir. Güvenliğe ihtiyacı olan bir kişinin, merhametin ellerine bırakılmış yardım bekleyen aciz bir canlı olarak resmedilmesi sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Alain Badiou bu durumu, etiğin insanı bir kurban olarak tanımlaması şeklinde yorumlamakta ve eleştirmektedir.[637] Badiou'ya göre, bu yaklaşım bireyin özneleşmesini onu biyolojik bir türe, hatta "iki ayaklı bir tüysüze" dönüştürerek gerçekleştirmektedir.[638] Oysa ki birey hakikat ile kurduğu ilişkide muktedir olabilir, özneleşebilir ki bu onu daha da insan yapar. Hannah Arendt de bu durumu "başlangıç/initium" ilkesiyle açıklamakta ve doğumun bir başlangıç olduğunu, bu başlangıcın ise yeniliklere gebe olduğunu öne sürmektedir. Ancak başlangıç eylem ve konuşma ile anlam bulur; bunun aksi yani eylem ve konuşmayla dolayıma girmeyen bir yaşam Arendt'e göre, "yaşarken ölmek demektir"[639].

---

[636]A. Edwards, "Human Security and the Rights of Refugees: Transcending Territorial and Disciplinary Borders", 2009, s.778-790.

[637]A. Badiou, "İnsan Var mıdır?", 2009, s.79

[638]Ibid., s.80.

[639]H. Arendt, **İnsanlık Durumu**, 2013, s.259-260.

Kısacası, mültecinin merhametin kollarına bırakılması, kurbanlaştırılması Arendt ve Badiou için hemen hemen aynı şeyi ifade etmektedir: "Yaşarken ölüme terk edilmek", "iki ayaklı bir tüysüze dönüştürülmek". İnsanın bu yönde ele alınışına, benzer bir şekilde Agamben de karşı çıkmıştır; Agamben'in "Muselmann" olarak nitelendirdiği bu insanın tarihsel süreçte de bir karşılığı vardır. Haysiyetin son buluşundan doğan bir hayat şekli "etiğinin eşik bekçisidir"[640] der Agamben ve onu şu şekilde tanımlar: "İster tıbbi bir vaka veya etik bir kategori, ister politik bir sınır veya antropolojik bir kavram olsun, Muselmann belirsiz bir varlıktır; onda yalnızca insanlık ve insanlığa-ait olmayan değil, bitkisel hayat ve ilişki, fizyoloji ve etik, tıp ve politika, hayat ve ölüm de sürekli iç içe geçer."[641] Muselmann'ın belli belirsiz varlığı, etiğin insanı kurban olarak nitelendirişinin varabileceği son nokta olarak görülebilir.

Agamben'in Auschwitz kampından alınan dersler ve deneyimler etrafında ele aldığı Muselmann figürü, mülteci deneyimlerinin günümüz dünyasında nasıl bir noktaya varabileceği konusunda bize ipuçları sunmaktadır. Bugün, mültecilerin yaşam pratikleri göz önüne alındığında; kaçınılmaz olarak varılacak noktanın Muselmann imgesi olacağı düşünülebileceği gibi, Badiou'ya kulak vererek insanı bir olumlama içinde ele almak, ya da kozmopolitler gibi insana ve dünya yurttaşlığı fikrine biraz daha inanmak da mümkün. Marc Engelhardt da farklı coğrafyalardaki mültecilerin yaşadığı deneyimleri göz önünde bulundurarak, mülteci krizinin esas kurbanlarının mültecilere ev sahipliği yapan ülkelerin değil, mültecilerin bizzat kendileri olduğunu belirtir ve bu krizin bir "sığınmacı devrimi"ne ön ayak olabilme ihtimalini de dile getirir.[642] Burada önemli olan nokta, insan haklarına ihtiyaç duyan bir insanın nasıl ele alındığıdır. Mağdur, aciz, merhamete ihtiyaç duyan biri mi, yoksa "haklara sahip olma hakkına" sahip bir özne mi. İnsan güvenliği

[640]Giorgio Agamben, **Tanık ve Arşiv: Auschwitz'den Artakalanla**r, (çev.) Ali İhsan Başgül, Ankara: Dipnot Yayınları, 2010, s.70.

[641]Ibid, s.47-48.

[642]Marc Engelhardt (der.), "Giriş: Sığınmacı Devrimi?", **Sığınmacı Devrimi: Son Göç Dalgası Dünyayı Nasıl Tümüyle Değiştirdi?**, (çev.) İlknur Aka, İstanbul: Yapı kredi Yayınları, s.27.

yaklaşımının mültecilerin insan hakları açısından nasıl bir anlam ifade ettiği ya da edebileceği bu sorunun siyasal, hukuki, toplumsal pratiklerde nasıl bir yanıt bulduğuna bağlıdır.

Amerika Birleşik Devletleri'ne yönelik 11 Eylül 2001'de yapılan saldırılar insan güvenliği yaklaşımından uzaklaşılarak, güvenlik kavramının tanım ve içeriğinin hızla değişmesine neden olmuştur. Bu değişimin en dikkat çekici yönü; güvenliğin terör konusu ile ilişkilendirilmesi ve bu ilişkilendirme neticesinde gündelik hayat pratiklerinde dahi güvenlikleştirme mekanizmalarının etkin bir rol üstlenmeye başlamasıdır. Bu durum aynı zamanda insan güvenliği yaklaşımından uzaklaşmayı da sembolize etmektedir. Mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler açısından ise; haklara erişme konusunda güvenlik bariyerleriyle karşı karşıya kalmak ve insan haklarının kıyısına bir adım daha yaklaşmak anlamına gelmektedir.

Mültecilerin korunmasıyla ilişkili olarak insan güvenliği kavramı gündeme geldiğinde hangi güvenliğin tehlike içinde olduğuna odaklanılır: bir siyasal topluluğun üyesinin dış tehlikelerden kaynaklanan yurttaşlık güvenliği mi, yoksa insan güvenliği durumundaki mültecinin güvenliği mi.[643] Bu sınırlamalar aynı zamanda insan güvenliğinin sınırlarını belirlerken; "insan güvenliği-yurttaş güvenliği", "insan güvenliği-iç güvenlik", "insan güvenliği- mülteci güvenliği" gibi ikilik setlerini de meydana getirmektedir. Diğer yandan, insan güvenliğinin bir parçası olarak ele alınan devletlerin insan ve insanlık için savaşması ve mücadele etmesini; Carl Schmitt'in işaret ettiği şekilde, o devletin evrensel bir kavramı tasarrufu altına alma çabası ve onu kendi amaçları için kullanması olarak yorumlamak da mümkündür.[644] Böyle bir bakış açısına göre, insan güvenliği- yurttaş güvenliği gibi ikiliklerin kazananı bellidir: ulus-devletler.

[643]Raquel Freitas, "Human Security and Refugee Protection After September 11: A Reassessment", **Refuge Canada's Journal on Refugees**, Vol: 20, No: 4, 2002, s.37.

[644]C. Schmitt, **Siyasal Kavramı**, 2006, s.74-75.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin güvenlik, sığınma ve mülteci konularını bir arada içeren üç önemli kararı bulunmaktadır: S/RES/1373 (2001), S/RES/1624 (2005) ve S/RES/2178 (2014).[645] BM'nin 1373 sayılı ve 2001 tarihli kararı, terör ve sığınma konuları arasında kurduğu ilişki bakımından dikkate değerdir. İlgili kararın 3. maddesinin (f) ve (g) bentleri şöyledir:

> "f) Mülteci statüsü vermeden önce, sığınma talebinde bulunanların terörist eylemleri örgütlemediği ya da bunları işlemediğine ve bunlara katılmadığına kesin olarak kanaat getirilmesi amacıyla, insan haklarına ilişkin uluslararası normlar da dahil olmak üzere, ulusal mevzuatlarındaki geçerli düzenlemeler ve uluslararası hukuka uygun olarak gereken önlemlerin alınmasını;
> g) Uluslararası hukuka uygun olarak, terörist eylemlerin faillerinin veya örgütleyicilerinin veya bu nev'i eylemleri kolaylaştıranların mülteci statüsünü kendi çıkarlarına uygun olarak saptırmamalarını ve terörist olarak varsayılanların iade taleplerinin reddinin siyasî mülahazaları doğrulayacak şekilde reddedilmemesine dikkat edilmesini"[646]

Yukarıda alıntılanmış olan bentler iki farklı açıdan yoruma tabi tutulabilir. İlk olarak, bu iki bentte terörist eylemlerin potansiyel failinin mültecilerin de olabileceğine dair bir düşünceye rastlanmaktadır. Bu, bir diğer ifade ile mültecilerin kriminalize edilmesi anlamına da gelmekte, insan haklarına ihtiyaç duyan bir mültecinin bu hakka ulaşmasını geciktirebilmektedir. İkinci olarak, hangi koşulda olursa olsun uluslararası hukuk normları ile insan hakları standartlarının uygulanması gerektiğine yönelik bir vurgu vardır. Bu vurgu ile terörizmin sığınma sisteminin önüne geçmemesi amaçlanmakta ve insan haklarına ve insan güvenliğine olan bağ korunmak istenmektedir.

Birleşmiş Milletler'in yukarıda yer verilmiş olan S/RES/1624 (2005) numaralı kararında İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin sığınma arama hakkını içeren 14. maddesine referans verilmiş olup; terörle ilişkisi olduğundan şüphelenilen kişilerin

---

[645]United Nations Security Council Counter- Terrorism Committee Executive Directorate (CTED), **Technical Guide to the Implementation of Security Council Resolution 1373 (2001) and Other Relevant Resolutions,** 2017, s. 7. (https://www.un.org/sc/ctc/wp-content/uploads/2017/08/CTED-Technical-Guide-2017-compressed.pdf, Erişim Tarihi: 24.07.2020.)

[646]Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Eylül 2001 günü 4385 inci oturumunda kabul edilen (2001) 1373 sayılı Kararı, Türkiye Cumhuriyeti Hazine ve Maliye Bakanlığı çevirisi, (https://www.hmb.gov.tr/terorun-finansmani-uluslararasi-mevzuat, Erişim Tarihi: 24.07.2020.); Metnin orijinali için bkz: United Nations Security Council, Resolution 1373 (2001) Adopted by the Security Council at its 4385th Meeting on 28 September 2001, (https://undocs.org/S/RES/1373(2001), Erişim Tarihi: 24.07.2020.)

güvenli bölge uygulamasından yararlanmasının reddedilmesi, uluslararası sınırlardaki güvenlik tedbirlerinin güçlendirilmesi gibi konuların altı çizilmiştir.[647] Güvenlik Konseyi'nin S/RES/2178 (2014) tarih ve numaralı kararında terörizmin herhangi bir medeniyet ya da milletle bağlantılı olarak ele alınmaması gerektiği vurgulanmış ve yukarıdaki diğer iki kararda olduğu gibi terörle mücadelede uluslararası hukukla uyumlu hareket etmenin önemine değinilmiştir.[648] Birleşmiş Milletler, yukarıda yer verilen 2001 yılı sonrasına ait bu metinlerinde ve genel söylemlerinde terör temasının gölgesinde ve ulusal güvenlik ile insan güvenliği gibi bir ikilikte kalmıştır.

Göçmenlerle her zaman tartışmalı bir ilişkisi olan Amerika Birleşik Devletleri, 11 Eylül sonrasında göçü güvenlik eksenine yerleştirerek ABD yurttaşı olmayan kişileri potansiyel bir suçluya dönüştürmüştür. Giorgio Agamben, istisna halinin biyolojik anlamının net bir şekilde Amerika Birleştik Devletleri'nin Kasım 2001 tarihli "Askeri Buyruk (Military Order)" unda açığa çıktığını işaret etmektedir.[649] Bu buyruk; ABD yurttaşı olmayan kişilerin terörle bir ilişkisi olduğundan kuşkulanıldığında "süresiz alıkonulması" ve "askeri mahkemelerce" yargılanmasına olanak sağlamaktadır.[650] Ekim 2001 tarihli "ABD Yurtseverlik Yasası (USA Patriot Act)" da ABD'nin ulusal güvenliğini tehdit etme ya da tehlikeye sokma potansiyeline sahip her yabancının "göz altına alınmasına" müsaade etmektedir.[651] Her iki yasa da söz konusu ulusal güvenlik olduğunda, temel hukuk normlarının askıya alınabileceği ve bu durumun özellikle yabancılar üzerinden daha net gözlemlenebileceğini ortaya koymaktadır.

---

[647]United Nations Security Council, Resolution 1624 (2005) Adopted by the Security Council at its 5261st Meeting on 14 September 2005, (https://undocs.org/S/RES/1624(2005), Erişim Tarihi: 24.07.2020.)

[648]United Nations Security Council, Resolution 2178 (2014) Adopted by the Security Council at its 7272nd Meeting on 24 September 2014, (https://undocs.org/S/RES/2178%20(2014), Erişim Tarihi: 27.07.2020.)

[649]G. Agamben, **İstisna Hali**, 2018, s. 12.

[650]Ibid.

[651]Ibid.

Göçmenlere yönelik politikası "kota sistemine" dayanan Amerika Birleşik Devletleri; bu kota sistemini uygularken coğrafi ve ideolojik olarak seçici olabilmekte ve bazı özel durumlara yönelik özel politikalar uygulayabilmektedir. 11 Eylül sonrası süreçte göçmenlere ayrılan kotayı düşürme yönüne giden ABD, sığınmacıların başvuru ve kabul süreçlerini de daha sıkı gözetim ve denetim sistemine tabii tutmaya başlamıştır.[652] Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Donald J. Trump'ın 2017 yılında seyahat yasağı ve mülteci kabulünü geçici süreli yasaklamayı amaçlayan tartışmalı kararı; göçmenler ve mültecilere yönelik "kısıtlayıcı uygulamalar" ile "göçmenlerin kriminalize edilmesi"[653]ne yönelik en güncel örneği teşkil etmektedir.

Bu karara göre Irak, İran, Suriye, Libya, Somali, Sudan ve Yemen'in aralarında bulunduğu yedi Müslüman ülkeye ABD'ye giriş için 90 günlük bir kısıtlama getirilmiş; mülteci kabulü ise 120 günlük bir süre için askıya alınmıştır.[654] Trump'ın belirttiği şekliyle bu karar, Amerika Birleşik Devletleri ve Amerikan halkının ulusal güvenliği ve çıkarlarının korunması temeline dayanmaktadır.[655] Trump'ın öne sürdüğü bu argümanın en fazla eleştirilen yanı; seyahat yasağı getirilen ülke menşeli kişilerin terörle bağlantılı olarak ABD'nin ulusal güvenliğini en fazla tehdit eden gruplar olduğu yönündeki

[652]United Nations Refworld, "In the Aftermath of September 11: U.S. Refugee Resettlement on Hold", United States Committee for Refugees and Immigrants, Refugee Reports, Vol. 22, No 9/10, 01.10.2001, (https://www.refworld.org/docid/3c5809994.html, Erişim Tarihi: 27.07.2020.)

[653]Amerika Birleşik Devletleri'nde Donald J. Trump'ın başkanlığı döneminde sığınmacı ve göçmenlerin kriminalize edilmesi ile ilgili bir çalışma için bkz.; Thomas M. McDonnell ve Vanessa H. Merton, "Enter At Your Own Risk: Criminalizing Asylum-Seekers", **Colombia Human Rights Law Review**, Vol: 51, Issue:1, 2019.

[654]"Trump's Executive Order: Who Does Travel Ban Affect?", **BBC News**, 10.02.2017, (http://www.bbc.com/news/world-us-canada-38781302, Erişim Tarihi: 30.01.2018.)

[655]"A Trump Travel Ban We've Seen Before", **The New York Times**, 25.09.2017, (https://www.nytimes.com/2017/09/25/opinion/editorials/trump-travel-ban.html, Erişim Tarihi: 01.09.2020.)

argümanın istatistiki verilerle desteklenemiyor olması ve istatistiklerin ABD doğumlu ve ABD yurttaşı kişilerin de terör suçlarına bulaştığını göstermesidir.[656]

Tüm bunlarla birlikte; gözetim ve denetim mekanizmalarındaki artış, sınır kontrollerinde son teknolojinin kullanılması, göç eden her bir bireyin potansiyel suçlu gözüyle ele alınması ve bunlara benzer uygulamalar, 11 Eylül sonrası dönemin mülteci politikalarını anlamayı kolaylaştırmaktadır. Bu uygulamalar yalnızca 11 Eylül'ün yaşanmış olduğu ABD'de değil tüm dünyada geçerlilik kazanmıştır. Sığınma ve göç güvenlikle ilişkilendirildiği ve güvenlikle ilgili bir konu olarak ele alındığı için gözetim, denetim ve önleme uygulamaları rahatlıkla güvenlik adına meşru hale getirilmiştir.[657] Mülteciler açısından bakıldığında ise insan haklarına erişmek için aşılması gereken bir engel daha vardır; "güvenlik prosedürleri".

Güvenlik mefhumuna Avrupa Birliği açısından bakıldığında iki önemli öğenin, Birliği'nin içerideki ve dışarıdaki "ötekilerini" dışarıda tutmaya yönelik uygulamalarına kaynaklık ettiği iddia edilebilir: Göç, sığınma ve Birlik içindeki üçüncü ülke yurttaşlarının durumları gibi konuları içeren Schengen Antlaşması ile Batı Avrupa Birliği (BAB) içerisinde "ortak askeri güvenlik sistemi" oluşturmaya yönelik atılan adımlar.[658] BAB, Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle ortadan kalkarak Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına entegre edilmiş, Schengen Antlaşması ise üçüncü ülke yurttaşları, göç, sığınma gibi konularla ilgili birçok Birlik metnine öncülük etmiştir. Göç, Avrupa Birliği'nde "Özgürlük, Güvenlik ve Adalet" alanının içinde ele alınmış ve Lizbon

---

[656]Uri Friedman, "Where America's Terrorists Actually Come From, Syrian Refugees Have Committed Zero Attacks in the United States, **The Atlantic**, 30.01.2017, (https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/01/trump-immigration-ban-terrorism/514361/, Erişim Tarihi: 01.09.2020.), Ayrıca bkz.; Sergio Peçanha ve K.K. Rebecca Lai, "The Origins of Jihadist-Inspired Attackers in the U.S.", **The New York Times**, 25.11.2015, (https://www.nytimes.com/interactive/2015/11/25/us/us-muslim-extremists-terrorist-attacks.html, Erişim Tarihi: 01.09.2020.), T. M. McDonnell ve V. H. Merton, "Enter At Your Own Risk: Criminalizing Asylum-Seekers", 2019, s.6-9.

[657]A. Betts, **Zorunlu Göç ve Küresel Politika**, 2017, s.114.

[658]A. Çelebi, **Avrupa: Halkların Siyasal Birliği**, 2002, s.101-102.

Antlaşması'yla birlikte ulusüstü yapıya tamamen tabii olmuştur. Avrupa Birliği Antlaşması'nın 3/2 maddesinde şu şekilde ifade edilmektedir: "Birlik, vatandaşlarına, dış sınırların kontrolü, iltica, göç, suçun önlenmesi ve suçla mücadele konularında uygun tedbirler vasıtasıyla kişilerin serbest dolaşımının sağlandığı, iç sınırların olmadığı bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı sunar."[659] Böylelikle, Birlik yurttaşını öncelleyen, dış sınır kontrolü, sığınma ve göçü bir arada ele alan bir yaklaşım ortaya konulmuştur.

Avrupa Birliği üye devletlerinin göçe yönelik bakış açılarının şekillenişinde karşılaşmış oldukları çok katmanlı sorunlar önemli roller oynamıştır. Jef Huysmans'a göre "(…) göç gittikçe kamu düzeni, kültürel kimlik, iç ve işgücü piyasası istikrarı için bir tehlike olarak sunulmuştur; göç güvenlikleştirilmiştir."[660] Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse; göç Avrupa Birliği'nin bir "meta konusu" haline dönüşüp, birçok siyasal ve toplumsal soruna kaynaklık ettiği düşünülen bir "günah keçisi" olarak ele alınmaya başlanmıştır.[661]

Bu açıdan bakıldığında, göç politikalarının "Avrupalılaşması", göçü kısıtlama ihtiyacına yönelik ortak bir düşüncenin oluşması ve göçmenlerin bir tehlike olarak açık bir şekilde siyasallaştırılması arasında nasıl bir korelasyon olduğu, üzerinde durulması gereken noktalardan biridir.[662] Bu korelasyonu görebilmek için Avrupa Birliği'nin tarihsel süreç içerisinde göçe atfettiği role bakmak yeterli olabilir. Örneğin, 1980'lere kadarki süreçte göç, Avrupa açısından ekonomik bir gelişmenin önemli bir unsuru olarak ele alınmaktaydı. 1980'lerin ortalarına doğru bu işlevini tamamlamış olduğu düşünülen göç, artık sığınma sorunu yoluyla siyasallaşmaya başlamıştır.[663] Bu siyasallaşma

[659]Avrupa Birliği Antlaşması, **Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma**, T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Ankara, 2011, Md. 3/2, s.3.

[660]Jef Huysmans, "The European Union and the Securitization of Migration", **Journal of Common Market Studies**, Vol: 38, No:5, December 2000, s.752.

[661]Ibid., s.770.

[662]Ibid., s.753.

[663]Ibid., s.755.

sürecinde, sığınma ile yasa dışı göç arasında kurulan ilişki önemli bir rol üstlenir ve aynı zamanda sığınma arayanların, mültecilerin birer güvenlik tehdidi olarak ele alınmaya başlanmasını açıklar.

Göç politikalarının Avrupalılaşması, göçü kısıtlama ihtiyacı ile göçmenlerin kriminalize edilmesi arasındaki ilişkinin ipuçları Avrupa Birliği'nin göç ve özel olarak sığınma politikasında aranabilir. Bilindiği gibi, Avrupa Birliği'nin kendi ülkelerinden kaçarak sığınma arayan kişilere Birlik düzeyinde sığınma sağlama yetkisi bulunmamaktadır.[664] Sığınma sağlama yetkisi her bir üye devletin ulusal/iç hukuku ile düzenlenmiş olmakla birlikte; çalışmanın diğer bölümlerinde de yer verilmiş olduğu üzere sığınma konusunda Birlik düzeyinde belirli bir standardizasyon sağlanması amacıyla tüzük ve direktifler düzenlenmiştir.

Avrupa Birliği'nin ortak bir göç politikası oluşturuşunun kendi içinde barındırdığı bir paradoks vardır. Didier Bigo'ya göre her bir üye devlet siyasal iklimi, miras aldığı "iyi yurttaş" imgesi üzerinden "göçmen figürünü" tasvir etmektedir[665]; bu da göçmenin hukuksal tanımı bir yana bırakılırsa, her bir devlet için farklılık gösterdiği anlamına gelmektedir[666]. Bu farklılık, kimin sınırın içine girmesinin kabul edilebilir kimin kabul edilemez olduğunun açığa çıkmasıdır; bir diğer ifadeyle devletlerin siyasal, sosyal ve ekonomik dinamikler bağlamında inşa ettiği "makbullük hiyerarşisinde"[667] kişinin nerede yer aldığının gözler önüne serilmesidir. Her bir devletin göç imgesi bu derece farklılık gösterebiliyorsa, nasıl oluyor da Birlik düzeyinde ortak bir göç politikası işleyebiliyor?

---

[664]Luigi Narbone, "Açılış Konuşması,", **Avrupa'da ve Türkiye'de Sığınma Hakkı ve Mülteciler- Uluslararası Sempozyum**, (yay. haz.), Deniz Güleç ve Murat Sümer, Ankara: Toplumsal Araştırmalar Kültür ve Sanat İçin Vakıf, 31 Ocak-2 Şubat 2002, s.17.

[665]Didier Bigo, "Security and Immigration: Towards a Critique of the Governmentality of Unease", **Alternatives**, 27 Special Issue, 2002, s.70.

[666]Bazı ülke örnekleri için bkz.; D. Bigo, "Security and Immigration: Towards a Critique of the Governmentality of Unease", 2002, s.70.

[667]"Makbullük hiyerarşisi" kavramsallaştırması için bkz.; Didem Danış ve Ayşe Parla, "Nafile Soydaşlık: Irak ve Bulgaristan Türkleri Örneğinde Göçmen, Dernek ve Devlet", **Toplum ve Bilim**, Sayı: 114, 2009, s.131-158.

Bu soruyu soran Bigo, soruyu aynı zamanda şöyle yanıtlamaktadır: Güvenlik birimlerinin göçmen kelimesini bir tehlike olarak ele alması asgari düzeyde bir fikir birliğinin sağlanması açısından yeterlidir ve bunun ardından devletler korkularını değiş tokuş ederek göçmenler konusunda ortak bir paydada buluşabiliyorlar.[668] Bigo'nun "güvenlik borsası" olarak tanımladığı bu korku alışverişinde, her bir ülkenin kendi "makbullük hiyerarşisinin" alt katmanında yer alan göçmen figürünü karşılıklı olarak tanıması üzerine kuruludur. Birlik düzeyinde ele alındığında, bu ortak paydanın oluşmasında Dublin Sözleşmesi'nin önemi yadsınamaz.

Dublin Sözleşmesi'nin Avrupa Birliği'nin ortak göç politikasının sığınma başlığında önemli bir yer edindiği çalışmanın diğer bölümlerinde de belirtilmişti. Dublin Sözleşmesi ve ardılı uygulamalara odaklanmak, Avrupa Birliği'nin göç politikalarına "mülteci kriz" ışığında bakmak anlamına da gelmektedir. Çalışmanın ilk bölümünde de altı çizilmiş olduğu üzere "mülteci figürü" tüm yabancı ve göçmen figürleri içerisinde önemli bir eşiktir ve insan hakları siyasetinde kilit bir rol üstlenmektedir. Bu bağlamda, bu çalışma boyunca mültecilerle ilgili olarak ortaya konulan analizler Avrupa Birliği'nin genel göç politikasını değerlendirmeye de yardımcı olacaktır.

Dublin Sözleşmesi, "kısıtlama" ve "kontrol" odaklı bir yapıya sahiptir[669], bununla birlikte; Sözleşme, Avrupa Birliği'nin komşularıyla ve göçe kaynaklık eden ülkelerle yapmış olduğu geri kabul antlaşmaları ve Sığınma Prosedürleri Direktifi'nde yer alan "güvenli üçüncü ülke", "ilk sığınma ülkesi", "güvenli orijin ülke" gibi üye devletlerin de ulusal düzeyde içini doldurabildiği tanımlar ve bu tanımların şekillendirdiği uygulamalarla desteklenmiştir. Avrupa Birliği göç yönetiminin Avrupa sınır rejimi, ortak sınır kontrolleri, ikili geri dönüş anlaşmaları gibi öğeleri, göçün ve özellikle sığınma konusunun güvenlikleştirilmesi ve kriminalize edilmesinde önemli bir paya sahiptirler.

[668]D. Bigo, Security and Immigration: Towards a Critique of the Governmentality of Unease", 2002, s.71.

[669]J. Huysmans, "The European Union and the Securitization of Migration", 2000, s.756.

Göç yönetiminin kavramsallaşma süreçleri ile uygulanış biçimlerine çalışmanın ikinci bölümünde yer verilmişti. Göçün teknik bir mesele olarak ele alınmasına ve dinamik bir yapıya sahip olan insan hareketliliğinin kontrol edilebilmesine dayanan göç yönetimi, Avrupa Birliği'nde de tam anlamıyla hayat bulmuştur. Ki Dublin Tüzüğü'nün de Avrupa'daki "gerçek" mültecilerin yönetilebilir azınlıklar olacağı varsayımı üzerinden şekillendiği ifade edilebilir.[670] Çalışmanın ikinci bölümünde detaylıca yer verilmiş olan Dublin Tüzüğü, Avrupa Birliği'nin sığınma politikasının göç yönetimi çerçevesinde evrilmesine, Birlik içerisinde birçok uygulamanın hayata geçirilmesine dayanak oluşturarak katkı sunmuştur.

Sığınmacılar ve mültecilerin suç, güvenlik vb. konular bağlamında ele alınıyor olmasında, kuruluşu Dublin Sözleşmesi'ne dayanan Eurodac'ın rolü yadsınamaz. Sığınma başvurusunda bulunan üçüncü ülke yurttaşının Avrupa Birliği sınırlarına ilk giriş yaptığı yerin tespit edilmesi amacıyla kurulmuş olan Eurodac'ın verilerine, 2013 yılında yapılan değişiklikle Europol ile ulusal kolluk kuvvetlerinin de erişiminin önü açılmıştır.[671]

Sığınmacıların temel hakları ile ulusal güvenlik arasındaki çizgiyi bulanıklaştıran bu bilgi paylaşımına neden gerek duyulduğu merak uyandıran noktalardan biridir. Bununla birlikte, bu bilgi paylaşımında kişisel verilerin korunması ve mahremiyet hakkı kafalarda soru işareti oluşturan konu başlıkları arasında yer almaktadır. Eurodac'ın Europol ve ulusal kolluk kuvvetleriyle gerçekleştirdiği bu veri paylaşımı; terörizm ve ciddi suçların önlenebilmesi gerekçesine dayanmakta ve sığınma ile suç arasında bir ilişki kurmaktadır.[672] Avrupa Birliği'nde kurumlar arası bilgi paylaşımının yaygın olarak kullanılması sınır ve göç kontrolü temeline dayanmaktadır; beri yandan bu bilgi

[670]Claire Hajaj ve Tuesday Reitano, **Caught in the Crossfire United Nations Security and Policy Perspectives on the Refugee Crisis**, Friedrich-Ebert-Stiftung- Perspective, June 2016, s.3.

[671]Regulation (EU) No 603/2013, Giriş bölümü madde 8,9,11 ve Birinci bölüm madde 1/ 2.

[672]Elif Mendos Kuşkonmaz, "The Eurodac Debate: Is It Blurring the Line Between Asylum and Fight Against Terrorism?", **Annales XLV**, No: 62, 2013, s.79-102.

paylaşımı, Avrupa'nın önemli kentlerinden Londra, Madrid ve Paris'teki terör saldırılarının da etkisiyle teröre karşı bir yanıt olarak güvenlik başlığının daha da güçlendirilmesi mesajını da içermektedir.[673] Bu yaklaşım, Amerika Birleşik Devletleri'nin yukarıda da yer almış olan güvenlik, terör ve göçe ilişkin argümanıyla benzer nitelikler göstermektedir. Ancak tıpkı ABD örneğinde olduğu gibi Avrupa Birliği örneğinde de sığınma ve terör ilişkisini destekleyecek yeterli somut delil bulunmamaktadır.[674]

Avrupa Birliği'nde mülteci ve güvenlik kavramlarının sıklıkla bir arada kullanıldığı kurumlardan bir diğeri ise Frontex'tir. Çalışmanın sınır başlıklı kısmında da değinilmiş olduğu üzere; sınır ve güvenlik arasında özellikle göç söz konusu olduğunda sarsılmaz bir bağ olduğu ortaya çıkmaktadır. Frontex'in de bu bağın güçlenmesine sunduğu katkı göz ardı edilmemelidir. Frontex'in, özellikle 2016 tüzük değişikliği sonrası artan ve genişleyen rolünün; Avrupa Birliği'nde göç, sığınma ve mülteciler konularının güvenlikle ilişkilendirilmesine ve bu konuların bir ulusal güvenlik meselesi olarak yansıtılmasına katkı sunduğu öne sürülebilir. Avrupa Birliği'nin Frontex'in artan rolünü betimleyen 15 Aralık 2015 tarihli basın bülteni bu açıdan önemlidir; basın bülteninde göçün daha iyi yönetilmesi ile dış sınır kontrolleri arasında kurulan bağlantı ve bu bağlantıyla ilişkili olarak Avrupa yurttaşlarının güvenliğine yönelik duyulan kaygı dikkate değerdir.[675]

Frontex'in bu katkısı Avrupa Birliği'nin göç yönetimi politikasını teknokratik açıdan güçlendirmektedir. Balibar'ın ifadesiyle kendi başına bir amaç değil, acil bir gereklilik olan sığınmanın[676] bu teknokratik yapılanma içinde Arendt'in işaret ettiği

[673]Ibid., 87.

[674]Ibid., s.93 ve s.99.

[675]European Commission- Press Release, "A European Border and Coast Guard to Protect Europe's External Borders", Strasbourg, 15.12.2015.

[676]G. Garelli (et. al.), "Mediterranean Struggles for Movement and the European Government of Bodies: An Interview with Etienne Balibar and Nicholas De Genova", 2018, s.761.

şekliyle polise havale edilmesi, polisin neredeyse bağımsız bir otoriteye dönüşmesi sonucunu yaratabilir[677]. Bunun yanında, kurumlar tarafından kullanılan dil de toplumsal düzeydeki göçmen algısını etkisi altına almaktadır. Bu bağlamda, sığınmacıları nitelendirmek amacıyla kullanılan "yasal" ile "yasa dışı" sıfatları terminolojik olarak en çok rastlananlar arasında yer almakla birlikte, özellikle kitlesel ve düzensiz göçü açıklarken kullanılan "istila" ya da "işgal" metaforları[678] da bir o kadar dikkate değerdir. Kullanılan terminolojinin meşrulaştırıcı gücü; göç yönetimi politikasında sıklıkla telaffuz edilen "yasa dışı göç" kavramıyla pekişmekte, bununla birlikte göçmenler ve mültecileri "şüphe ile lekelemek"[679] gibi bir yaptırımı da elinde bulundurmaktadır. Aynı zamanda ceza hukukunda bir karşılığı olan "şüphe" kavramı, mülteciler ve göçmenlerle birlikte anılarak bir idari hukuk konusu olan sığınmanın ceza hukukuna doğru yönlendirilişini de ortaya koymaktadır.[680]

Avrupa düzeyinde "Yasa dışı göçmen" yerine "düzensiz göçmen" kavramının kullanılmasına, ilk kez Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi'nin 1509 numaralı ve 2006 tarihli "Düzensiz Göçmenlerin İnsan Hakları" başlıklı kararında[681] yer verilmiş; Avrupa Birliği'nde ise Lizbon Antlaşması'nda "yasa dışı" kavramının yerine "düzensiz" ya da "belgesiz" kavramlarının kullanılması tercih edilmiştir. Bu girişimlere karşın, Avrupa Birliği kurumları ve üye devletleri "yasa dışı" kavramını kullanmaya devam etmişlerdir[682]; Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserliği "göçün kriminalize

[677]H. Arendt, **Totalitarizmin Kaynakları / 2 Emperyalizm**, 1998, s.289.

[678]J. Huysmans, "The European Union and the Securitization of Migration", 2000, s.769.

[679]Elspeth Guild (haz.), **Criminalisation of Migration in Europe: Human Rights Implications**, Council of Europe-The Commissioner for Human Rights Issue Paper, 2010, s.9.

[680]Ibid., s.7-10.

[681]Council of Europe: Parliamentary Assembly, "Human Rights of Irregular Migrants", Resolution 1509, 27.06.2006, Md. 7, (http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17456&lang=EN, Erişim Tarihi: 09.09.2020.)

[682]E. Guild, 2010, s.9.

edilmesinin yanlış olduğu"[683] gerçeğinin altını çizerek, Avrupa Birliği'ne mültecilerin suçlu değil zorunlu nedenlerden dolayı ülkesini terk etmek zorunda kalmış insanlar olduğunu bir kez daha hatırlatmıştır.[684]

2015 yılı ile birlikte Avrupa Birliği'nde göç ve sığınma konuları ağırlıklı olarak güvenlik perspektifinden irdelenmeye başlanmıştır. Kitlesel ve düzensiz nitelikteki insan hareketleri Avrupa Birliği üye devletlerinin sınırlarına dayanınca, süreç bir "mülteci krizi" olarak nitelendirilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümü ile üçüncü bölümünün sınır başlığında, "mülteci krizi"nin Avrupa Birliği'nin mülteci politikasına etkilerine ve Birlik içerisinde yaşanan fikir ayrılıklarına yer verilmişti. Mülteciler konusundaki bu fikir ayrılıkları daha çok sorumluluk ve yük paylaşımı başlıklarında kendini göstermiştir. Bu süreçte mültecilere yönelik politikalar oluşturulurken, ulusal güvenlik, ulusal egemenlik ve Avrupa Birliği'nin geleceği sıklıkla başvurulan kavram setleri olmuştur. Çalışmanın ikinci bölümü ve üçüncü bölümünün sınır başlığı altında, Schengen iç sınır kontrollerinin yeniden gündeme geldiği hatta bazı ülkelerde uygulanmaya başlandığına yer verilmiş; bazı üye devletlerin de ülke sınırlarına dikenli teller ördüğünden söz edilmişti. İç sınır kontrolleri, sınırlara dikenli teller örülmesi gibi uygulamalar; göç hareketleri ile terör saldırılarının üye devletlerin iç hukuklarına atıfla, devletlerin "iç güvenlik" ve "kamu hukuklarına" zarar verdiği argümanı dayanak alınarak hayata geçirilmişlerdir.

Ulusal güvenlik ve kamu güvenliği gerekçeleriyle sınırlara çekilen dikenli teller sığınma arayışında olan kişilerin insan kaçakçıların ellerine düşmesi ve göç

[683]Council of Europe: Commissioner for Human Rights, "It is Wrong to Criminalize Migration", Viewpoint, 29.09.2008, (https://www.coe.int/en/web/commissioner/viewpoints/-/asset_publisher/xZ32OPEoxOkq/content/it-is-wrong-to-criminalize-migration, Erişim Tarihi: 04.09.2020.)

[684]Council of Europe: Commissioner for Human Rights, "States Should Not Impose Penalties on Arriving Asylum-Seekers", Viewpoint, 17.03.2008, (https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/states-should-not-impose-penalties-on-arriving-asylum-seeke-1, Erişim Tarihi: 05.09.2020.)

yolculuklarında daha tehlikeli rotalara yönelmeleri gibi sonuçlar doğurmuştur.[685] Avrupa sınırlarına güvenlik gerekçesiyle çekilmiş olan bu dikenli teller, aslında Avrupa Birliği açısından yeni bir olgu sayılmaz. Avrupa Birliği ile Afrika arasındaki tek kara sınırı olan Melilla ve Ceuta'ya göçmen akışını engellemek amacıyla örülen tellerin tarihi 90'lara dayanmaktadır. O yüzden bu iki şehirdeki uygulamalar, beklenmedik bu düzensiz insan hareketliliği karşısında AB için bir örnek teşkil etmektedir.

Ceuta ve Melilla sınırlarındaki dikenli tellerle birlikte, gözetlemeye yönelik kullanılmış gelişmiş teknoloji ve bölgede yer alan gözaltı kampları da dikkate değerdir.[686] Ceuta ve Melilla'da Avrupa Birliği'nin kontrolü altındaki gözaltı merkezi olarak isimlendirilen bu kamplar ile Libya'da 2011 yılına kadar varlığını sürdürmüş olan kamplar "transit mülteci işlem kampı" işlevi görmüş; bir anlamda mülteciler ve düzensiz göçmenlerin Avrupa topraklarına ayak basmadan yakalanabilmelerine katkı sunmuştur.[687]

Avrupa Birliği üye devletlerinin mültecilerin korunması karşısında öne sürdükleri ulusal güvenlik, ulusal egemenlik ve kamu güvenliği gibi gerekçeler, AB'nin sığınma politikasının Birlik sınırlarının dışına doğru uzanmasına, dışsallaştırılmasına ön ayak olmuştur. Böylelikle, transit ya da orijin ülke konumundaki üçüncü ülkelerle sığınma ve göç konularında gerçekleştirilecek ortaklıklar önem kazanmış ve Avrupa Birliği'nin mültecilerin korunması konusundaki sorumluluklarının bazı durumlarda Birlik dışına

[685]Avrupa sınırlarına çekilen tellerin ekonomi ile olan bağı ve Avrupa Birliği bütçesiyle olan ilişkisiyle ilgi olarak bkz.; Marc Engelhardt (der.), "Sığınmacıların Sırtından Kim Kazanıyor?", **Sığınmacı Devrimi: Son Göç Dalgası Dünyayı Nasıl Tümüyle Değiştirdi?**, (çev.) İlknur Aka, İstanbul: Yapı kredi Yayınları, 2020, s.72-79.

[686]Ceuta ve Melilla için bkz.; Tezin ikinci bölümü s.87-89.

[687]S. Benhabib, **Buhran Çağında Haysiyet- Zor Zamanlarda İnsan Hakları**, 2013, s.133 ve Sonja Buckel ve Jens Wissel, "State Project Europe: The Transformation of the European Border Regime and the Production of Bare Life", **International Political Sociology**, No: 4, Issue: 1, 2010, s.39-40.

çıkarılmasının önü açılmıştır.[688] Hatta, 2015 yılı ile birlikte Avrupa Birliği'nin üçüncü ülkelerde yapmış olduğu bu anlaşmalar daha da artmıştır.

Bu süreçte, Avrupa Birliği ile Birleşmiş Milletler ilişkisi de renk değiştirmeye başlamıştır. Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler'in Ortadoğu'daki mülteci krizine yönelik insani müdahalesine finansal destek veren bir ülke konumundayken, Suriye kaynaklı başlayan kitlesel ve düzensiz göç hareketleri karşısında insani yardımdan yararlanıcı olmuştur. [689]Ayrıca, Birleşmiş Milletler Maastricht Antlaşması'ndan bu yana ilk kez bir Avrupa Birliği üye devleti içinde bir insani yardım operasyonu yürütmüştür.[690]

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği 2016 yılında, Yunan adalarında mültecilerin kabul edildiği, kayıt edildiği ve mültecilere yardım sağlandığı "sıcak noktaların (hotspots)" bir alıkoyma tesislerine dönüşmeye başladığı gerekçesiyle bu yerlerdeki görevlerinin bazılarından çekilmeye karar vermiş[691] ve Avrupa Birliği'ni, Türkiye'yle Sığınma Prosedürleri Direktifi'nin "ilk sığınma ülkesi" ile "güvenli üçüncü ülke" maddelerine atıfla yapmış olduğu geri kabul anlaşması nedeniyle eleştirmiştir.[692] 2015 sonrası süreçte BM ile AB ilişkisinde mültecilerin insan hakları konusunda ciddi felsefi ayrılıklar yaşanmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde de yer verilmiş olduğu üzere, Avrupa Birliği üye devletlerinin bir kısmı Birlemiş Milletler Mülteciler ve Göçmenler

[688]Alexander Betts ve James Milner, **The Externalisation of EU Asylum Policy: The Position of African States**, Centre on Migration, Policy and Society, Working Paper, No: 36, Oxford ,UK: University of Oxford, 2006, s.6- 7. Ayrıca bkz.; OXFAM, **Foreign Territory: The Internationalisation of EU Asylum Policy**, UK: Oxfam, 2005, s. 2.

[689]C. Hajaj ve T. Reitano, **Caught in the Crossfire United Nations Security and Policy Perspectives on the Refugee Crisis,** 2016, s.2.

[690]Ibid.

[691]United Nations High Commissioner for Refugees, "UNHCR Redefines Role in Greece As EU-Turkey Deal Comes Into Effect", 22.03.2016, (https://www.unhcr.org/news/briefing/2016/3/56f10d049/unhcr-redefines-role-greece-eu-turkey-deal-comes-effect.html, Erişim Tarihi: 12.09.2020.)

[692]United Nations High Commissioner for Refugees, "Legal Considerations on the Return of Asylum-Seekers and Refugees From Greece to Turkey As Part of The EU-Turkey Cooperation in Tackling the Migration Crisis Under the Safe Third Country and First Country of Asylum Concept", 23.03.2016, (https://www.refworld.org/docid/56f3ee3f4.html, Erişim Tarihi: 12.09.2020.)

için New York Deklarasyonu'na ulusal egemenlik ve güvenliklerini gerekçe göstererek ya çekimser kalmışlar ya da deklarasyonu imzalamamışlardır.

Çalışmanın ikinci bölümünde de değinilmiş olduğu üzere Avrupa Birliği Birlik düzeyinde bir sığınma ve göç politikası oluşturmak adına birçok hukuki metni hayata geçirmiştir. Birliğin ve üye devletlerin çıkarları ile mültecilerin insan haklarını bir arada gözetmeyi amaçlayan bu metinler üye devletler tarafından özellikle, 2015 kitlesel insan hareketliliği sonrasında "ulusal güvenlik" gerekçe gösterilerek eleştiriye tabii tutulmuş ve bazen de ihlal edilmiştir. Tüm bunların sonucunda, Avrupa Birliği'nin ortak sığınma politikası insan haklar ile ulusal güvenliğin arasında kalarak muğlak bir yapıya bürünmüştür.

Hem Birleşmiş Milletler hem de Avrupa Birliği örnekleri, güvenliğin insan hakları üzerindeki kapsayıcı yönünü neredeyse Carl Schmitt'i haklı çıkartırcasına gözler önüne sermiştir. Göç yönetimi bağlamında hayata geçirilen nüfusun profilini çıkartma, risk analizi, istatistiksel hesaplama, kategorik ayrıştırma, doküman üretimi, önleyici hazırlık vb. uygulamalar mültecilerin insan hakları ile güvenlik konusu arasındaki ilişkiyi güvenliğin lehine çevirmektedir. İnsan güvenliği, insani müdahale, insaniyetçilik gibi yaklaşım ve politikaların da mültecilerin hakları açısından beklenilen düzeyde başarılı sonuçlar vermediği söylenebilir.

Örneğin, insani müdahale gibi ilkelere karşı çıkmadığını dile getiren Etienne Balibar, bu ilkelerin AB ve ABD tarafından uluslararası meşruiyetten yoksun bir şekilde kullanılmasını eleştirmektedir.[693] Giorgio Agamben de "insaniyetçiliği", insan hakları ile yurttaş haklarını ayıran sürecin "uç halkası" olarak görmektedir.[694] Hedef noktasını insaniyetçi örgütlenmelere yönelten Agamben, bu örgütleri eylemleriyle karşı çıktıkları şeye bir şekilde hizmet etmekle eleştirmekte ve bunu da insan hayatını yalnızca çıplak ya

[693]G. Garelli (et. al.), "Mediterranean Struggles for Movement and the European Government of Bodies: An Interview with Etienne Balibar and Nicholas De Genova", 2018, s.760.

[694]G. Agamben, **Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat**, 2020, s.161.

da kutsal hayat olarak algılayarak yaptıklarını dile getirmektedir.[695] Agamben'e göre insan, sırf bu şekilde bir çıplak hayat olarak ele alınması nedeniyle bir "yardım ve koruma nesnesi" olarak görülmektedir.[696] İnsanın bir "yardım ve koruma nesnesi" olarak ele alınışı, Alain Badiou'nun insan hakları eleştirisinde insanın aciz, kurbanlaştırılmış bir canlı olarak ele alınmasına tekabül etmektedir.[697] Badiou'ya göre insan hakları eğer var ise; ölüme ya da yoksulluğa karşı hayatta kalma hakkından çok daha öte bir şeydir; "Ölümsüz'ün, kendi kendilerine dayanan haklarıdır ya da Sonsuz'un ıstırap ve ölüm denen olumsallığın üzerinde uygulanan haklarıdır"[698]. "İnsani müdahale", "insani çehre" gibi politikaları "hakları mutlak surette yadsınanlar için paradoksal bir biçimde mutlak hak tesis edilmesi"[699] olarak nitelendiren Jacques Rancière, mağdurun hakkını savunanın bir süre sonra mağdurun hakkına yerleşeceğini iddia etmektedir.[700] Bunu sağlayan da mağdur ilan edilenlerin "sonsuza kadar mücadele edilecek sonsuz bir Kötülüğün mağduru"[701] olarak ele alınmasıdır; bu ise "hakkın olmamasıyla özdeş"[702] sınırsız bir haklar silsilesi demektir.

[695]Ibid.

[696]Ibid.

[697]A. Badiou, "İnsan Var mıdır?", 2009, s.79.

[698]Ibid., s.80.

[699]J. Rancière, "Sonsuzluğun Mahpusları", **Uzlaşı Çağına Notlar**, 2017, s.127.

[700]Ibid.

[701]Ibid.

[702]Ibid.

SONUÇ

Bu çalışmada, mültecilik olgusunu siyasal kuramda insan hakları ve yurttaşlık çerçevesinde, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği örnekleri ekseninde ele almaya çalıştık. Buradaki amacımız, mültecilik olgusunun insan haklarının evrenselliği ve devredilmezliğinde nasıl bir yerde konumlandığını; siyasal kuramın insan hakları ve yurttaşlıkla ilişkili egemenlik, sınır ve güvenlik temaları çerçevesinde ve Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği örnekleri bağlamında anlamaya ve kuram ile pratiğin eklemlenmesinin koşullarını tespit etmeye çalışmaktı. Bu bağlamda, tezin birinci bölümde kavramsal ayrıştırmanın temelini anlamak adına öncelikli olarak, mülteciliğin tarihsel ve hukuki arka planına, yurttaşlığın Antik Yunan'dan günümüze ele alınış biçimlerine ve insan haklarına dahil oluş sürecine yer verildi. Ardından, yurttaşlık hakları ile insan haklarının eklemlenişiyle ortaya çıkan insan hakları paradoksunu dile getiren Hannah Arendt'in "haklara sahip olma hakkı" kavramsallaştırmasına ve bu kavramsallaştırmayı ele alan düşünürlerin bakış açılarına yer verildi. Böylelikle çalışmanın birinci bölümünün, çalışmanın diğer bölümlerine hem hukuki hem de kuramsal çerçevede ışık tutması amaçlandı. Çalışmanın ikinci bölümünde, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği'nin "sığınma hakkı" ile ilgili ve mültecilerle ilişkili metinleri "göç yönetimi" çerçevesinde ele alındı. Üçüncü bölümde ise, ikinci bölümde ele edilen bulgular hem güncel olanla hem de egemenlik, sınır ve güvenlik gibi temalarla ilişkilendirilerek, bu ilişkiler ağında mültecilerin insan haklarıyla olan ilişkisi ve insan haklarındaki yeri ortaya konulmaya çalışıldı.

Mültecilik, siyasal kuramının temel nitelikteki neredeyse tüm temalarıyla ilişkili olan yegâne olgulardan birisidir. Egemenlik, ulus-devlet, yurttaşlık, insan hakları, sınır, güvenlik, yasallık, şiddet gibi kavramların geçirdiği dönüşümlerin izini takip etmek için de önemli bir rehberdir. Mülteci kelimesinin geçtiği çoğu yerde kriz kelimesinin de ona eşlik etmesi dikkate değerdir. Son on yılda tüm dünyada ve özellikle de Avrupa

coğrafyasında sıklıkla kullanılan "mülteci krizi" ifadesi bunun en güncel örneğidir. Bu kriz aynı zamanda, mültecilerin Agamben'in altını çizdiği şekliyle "rahatsızlık verici bir unsur"[703] olarak ele alındığının, Balibar'ın belirttiği gibi insanlar arasında her zaman fazlalık olarak görüldüklerinin bir göstergesi niteliğindedir[704]. Bu kriz; ulus- devletler açısından düzeni tehdit eden bir tehlike olarak ele alınırken, siyasal kuram açısından insan hakları siyasetinde hem kavramsal hem de eylemsel düzeyde bir yenilenmenin anahtarı olabilir.

Kitlesel mültecilik olgusu, siyasal dışlama gibi bir gerçekliği gözler önüne sererken, "haklara sahip olma hakkını" yeni bir bağlamda düşünmenin gerekliliğini de ortaya koymaktadır. Bireyin siyasal topluluğa üyeliğini, ulus-devlet sınırına hapsolmuş bir şekilde değil de onu insanlığa bağlayacak bir kertede tahayyül edebilmek; "haklara sahip olma hakkı"nın Arendt'in kavramsallaştırdığı şekilde hayata geçirilmesi ve insan haklarında yenilenmeye yönelik bir adım atmak anlamına gelmektedir. Mültecilerin çağımızda yaşamış olduğu deneyimler, "siyasal bir topluluğa üye olmayan" bir bireyin hiçbir hakkı olmadığını bir kez daha gözler önüne sermiştir. Oysaki hem Kant hem de Arendt açısından düşündüğümüzde bir bireyin insan olarak var olabildiği, insana özgü olan konuşma ve eylemi anlamlı kılabildiği yegâne yer bir aradalık, yani siyasal bir topluluktur. Mülteciler bu hakkın dışına itildiklerinde Agamben'in işaret ettiği birer "kutsal insana" dönüşmektedirler. Bunun da ötesinde mültecilerin bekleme kamplardaki deneyimleri, göç yollarında yitirdikleri ve mülteciler mezarlıklarına isimsiz bir şekilde gömülen bedenleri onları yine Agamben'e referansla birer "Muselmann"a dönüştürmektedir.

Kitlesel mültecilik olgusu bizi, yurttaşlığın hâkim form ve biçimlerini de yeniden düşünmeye teşvik etmektir. Bu bağlamda mülteciyi; yurttaşlık, egemenlik ve ulusal

[703]G. Agamben, **Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat**, 2020, s.158.

[704] E. Balibar, **Eşitlik Özgürlük; Siyasal Denemeler 1989-2009**, 2016b, s.226.

aidiyet gibi kavramların hakimiyetinden kurtarmanın, kendi içerisinde bir "makbullük hiyerarşisi" kurmayan bir yurttaşlığı inşa etmenin bir başlangıcı olarak ele alabilmek önemlidir. Bu bağlamda, Habermas'ın "Anayasal yurtseverlik" ve "Anayasal bağlılık" kavramsallaştırmaları çerçevesinde egemenlik hakkını ulus-üstü bir kertede konumlandıran bir yapı düşünmekte fayda var. Bununla birlikte, insan haklarında mültecinin ele alınış biçimi de çoğu zaman sorunludur. Mülteciyi merhamet bekleyen, muhtaç bir canlı olarak resmetmek düşülen en büyük hatalardan biridir. Arendt'in ifadesiyle, "insan, basitçe haklardan ibarettir"; onu bu hakkın dışında tutarak, hakların öznesi olma potansiyelini onda görmeyerek onun haklarını savunmaya kalkmak; Rancière'in de işaret ettiği haliyle mağdurun hakkını savunanın, bir süre sonra onun hakkına yerleşmesi sonucunu doğuracaktır.

Ulus-devletler tarafından göçün ve özellikle de kitlesel mülteciliğin, toprakları üzerindeki hakimiyetlerinin sarsılmasına kaynaklık edecek bir olgu olarak ele alınması; mültecilerin insan haklarının korumasından yararlanabilmesinin önündeki en açık engellerden biri ve insan haklarının da önemli bir paradoksudur. Toprağın ulus-devletler açısından bu denli önemli bir öğe olması, Balibar'ın altını çizmiş olduğu şekliyle her siyasal pratiğin toprağa yerleşik olduğunu göstermektedir.[705] "Ulus-toprak-egemenlik" üçlemesi içerisinde, ulus kavramının egemenlik ve toprak üzerindeki belirleyiciliğinin artması buna katkı sunmuştur. Hannah Arendt, bu denklemi ulus-devletlerin hakimiyetleri altındaki topraklarda yaşayan herkesi yurttaşı olarak görmekten vazgeçmelerine bağlayarak; ulus-devletlerin mülteciler, göçmenler, azınlıklar ve devletsizler karşısında şaşkın ve müphem bir tavır sergilemelerinin nedeninin de tam olarak bu olduğunu söylemektedir. Bu şaşkınlık ve müphemlik aynı zamanda ulus-devletlerin insan hakları ve mülteci politikalarına sirayet etmiştir.

[705]E. Balibar, **Yurttaşlık**, 2016a, s.82.

Küresel göç yönetimi, ilk olarak insan hakları ile ulusal egemenlik arasındaki ilişkiyi uyumlaştırma çabasının bir sonucu olarak ortaya çıkmış; ardından, aktörlerin göç olgusuna karşı duyarsız kalmadıklarını bir şekilde ispatlama aracı haline gelmiştir. Göç yönetimi, diğer yandan aktörlerin göçle ilgili konuları teknik bir çerçevede ele alışlarının ve bu yöndeki uygulamaları haklı çıkartma çabalarının bir dayanağına dönüşmüştür. Ulus-devletler, göç yönetiminde temel ilkenin ulusal egemenlik ve ulusal güvenlik olduğunu savunmuşlardır. Bu argümanın temelinde, göçün kamu düzeni, kültürel kimlikler ve iş gücü piyasa istikrarı için bir tehlike olarak ele alınması yatmaktadır. Bir başka ifadeyle göç ve özel olarak mülteciler, Rancière'in işaret ettiği devletlerin güvenlik meselesi haline getirme takıntılarının bir dışa vurumu gibidir.[706] Bu bağlamda, insan hareketliliğinin yönetilebileceği var sayımına dayanarak, teknokrasinin el verdiği tüm imkanları da kullanarak göçü kendi istekleri ve düzenleri etrafında kontrol altına almayı amaçlamışlardır. Bu çerçevede, ilk araç göçle bağlantılı kategorik bir tasnif yapmak olmuştur. Bu tasnif, göç alan ülkeler açısından makbul olan ve olmayanı, kısacası istenmeyeni ayırmanın ve onu güvenlik nesnesine dönüştürmenin bir yönetimi olarak da kullanılmıştır. Diğer yandan, iktisadi açıdan faydalı ve ihtiyaç duyulan insan hareketliliğini düzenleme, istenmeyeni kısıtlama yöntemi olarak da kullanılmıştır. Burada vurgulanması gereken önemli noktalardan biri de karşı çıkışın insan hareketliliğinin kendisine yönelik olmadığı, özellikle düzensiz ve kontrol dışı insan hareketliliğine yönelik olduğudur. Kapitalizm her zaman kitlelere ihtiyaç duyar; önemli olan bu kitlenin ihtiyacı olana yanıt vermesidir. Ulus-devletlerin bu kategorik ayrıştırmayla; özellikle, ulus-devlet olmaktan kaynaklı yetkilerini göç politikası vasıtasıyla yeniden inşa ettikleri ve göç yönetiminde kullandıkları diğer araçlar içinse bir meşruluk zemini yarattıkları ifade edilebilir. Bu ise ulus-devletlerin güçlerini kaybediyor

[706]J. Rancière, "Güvensizlik Prensibi", **Uzlaşı Cağına Notlar**, 2017, s.161-166.

olduğu yönündeki argümanın göç yönetimi bağlamında bertaraf edildiği anlamına gelmektedir.

Bu noktada, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği göç yönetimi adına hayata geçirilecek uygulamalarda insan haklarının öncelikli bir rehber olmasını önermiş ve bunu destekleyen dokümanlar ortaya koymuştur. Birleşmiş Milletler'in teknik, insani, hukuki ve siyasal boyutlarda ele alınabilecek bu dokümanlarının, en dikkat çeken yönlerinden biri de insan haklarının korumasından yararlanacak özneleri hem aynı kefeye koyuyor hem de ayrıştırıyor olmalarıdır. Birleşmiş Milletler'in "Mültecilerin insan hakları", "Göçmenlerin insan hakları" başlıklı kararları ve bu başlıkları taşıyan diğer dokümanları, öznelerin aynı anda hem birleştirilmesi hem de ayrıştırılmasına dair örneklerdir. Buna karşın, Birleşmiş Milletler'in mültecilerle ilgili sorunların küresel nitelikte olduğunu dile getirmesi ve mültecilerin insan haklarının bir öznesi olduğunu ulus-devletlere hatırlatması önemlidir. Özellikle, Birleşmiş Milletler'in de dahil olduğu 90'lı yıllarda gündeme gelen "insan güvenliği" ve 2000'lı yıllarda ele alınan "koruma sorumluluğu" yaklaşımları, özel olarak mültecileri ele alıyor olmasalar dahi, insanı ulus-devletin güvenlik paradigmasından ayırıyor olmaları nedeniyle dikkate değerdirler.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ile Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, insan haklarını öncelleyen yaklaşımların söylem düzeyinde kalmamaları amacıyla çeşitli kılavuz ilkeler yayınlamışlardır. BMİHYK'nın, mültecilerin; önemli bir insan hakkı olan sığınma hakkına erişimlerinde, suçla ilişkilendirilmelerinde, kategorik olarak ayrıştırılmalarında önemli bir kerte olan "sınırla" ilgili kılavuz ilkeleri insan hakları açısından önemli öğeler içermektedir.

"Uluslararası Sınırlarda İnsan Hakları Üzerine Tavsiye Prensipler ve Kılavuz İlkeler" başlığını taşıyan bu ilkeler setinde; sınırların insan haklarının bir muafiyet alanı olmadığı, bir kişinin sınırı izinsiz olarak geçmesinin sığınma hakkına engel olmayacağı ve sırf bu nedenden dolayı kişin suçlu ilan edilemeyeceği, sınırlarda meydana gelen

sığınmaya ilişkin durumları aktarırken suçlayıcı bir terminolojinin kullanılmaması ve "geri göndermeme" ilkesine sadık kalınması gerektiği özellikle altı çizilen noktalardır. Ancak, uygulama süreçlerinde bu ilkelerin birçoğunun göz ardı edildiği ortaya çıkmıştır. Özellikle, 2015 sonrası süreçte Avrupa Birliği'nin ortak sığınma ve göç politikası ile üye devletlerin ayrı ayrı kendi ulusal politikalarında bu ilkelerin çoğunu ihlal ettikleri gözlemlenmiştir. Bu ihlalleri, "ulusal egemenlik" ve "ulusal güvenlik" argümanlarına dayandıran yaklaşımlar karşısında Birleşmiş Milletler yeterli düzeyde bir tepki gösterememiştir. Ayrıca, sınır ve egemenlik ilişkisini ortaya koyan bu örnekler, Balibar'ın göçler, nüfusların yer değiştirmesi, sınırların güçlendirilmesi gibi "yer yurt sahibi olma ya da yersiz yurtsuzlaşma" olgularının evrensel kertede "hak ve hakka erişme" rejimlerine dönüşme riski olduğu yönündeki uyarısını bize hatırlatmaktadır.[707] Bununla birlikte, uluslararası sınırların insan hakları yükümlülüklerinden muaf alanlar olarak ele alınması, Agamben'in mültecilerin çıplak hayatları bağlamında ortaya koyduğu istisna, belirsizlik ve insan hakları arasındaki denklemi doğrular niteliktedir.

Birleşmiş Milletler'in mülteciler ve göçmenlerin insan haklarının göç yönetimindeki önemini, ulus-devletlere bir kez daha hatırlatmayı amaçlayan "Mülteciler ve Göçmenler için New York Deklarasyonu" ve deklarasyonun içerdiği mutabakatalar küresel ölçekte ilk göç antlaşması olması açısından dikkate değerdir. "Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç İçin Küresel Mutabakat"ın hedefler olarak nitelendirdiği 23 madde arasından; özellikle göçmenlerin "gözaltına alınmasının" son çare tedbiri olarak düşünülmesi, tüm göçmenlere yasal kimlik ve belgelerin sağlanması, düzenli göç yollarının esnekliğinin ve uygunluğunun geliştirilmesi, hayatların kurtarılmasının önemsenmesini içeren maddeler hayata geçirilmeleri durumunda insan hakları açısından kayda değer anlamlar ifade edeceklerdir. Ancak, "Mülteciler ve Göçmenler için New York Deklarasyonu" hem aktörlerin göç yönetimi konusundaki uzlaşmaz tavırlarını hem

[707]E. Balibar, **Yurttaşlık**, 2016a, s.82.

de ulus-devletlerin göç yönetiminde insan hakları karşısında ulusal egemenliği öncelleyen teknokratik bakış açılarındaki ısrarlarını ortaya koymuştur. Hukuki bağlayıcılığı olmayan bu metine yönelik karşı çıkışlar; ulusal egemenlik ile insan hakları paradoksunu Arendt'i doğrular nitelikte tekrar gün yüzüne çıkarmıştır. Bu, gün yüzüne çıkış yurttaş haklarının insan hakları üzerindeki öncelliğinin ve insan haklarının ulusal güvenlik ile egemenliğin yanında ikincil kalmasının bir göstergesi niteliğindedir. Ulusal egemenlik ile ulusal haklar, insan haklarının sınırlandırılmasında ve insan hakları sorumluluğundan kaçınmada temel bir argüman olarak kullanılmıştır. İnsan haklarıyla ilgili hukuki metinler ve Birleşmiş Milletler'in varlığı insan hakları ile ulusal egemenlik arasındaki çelişkiyi çözmede başarılı olamamıştır. Bunun sonucunda, mülteciler "haklara sahip olma hakkı"ndan mahrum kalarak, müşterek dünyaya dahil olma şanslarını yitirmektedirler. Arendt'e göre insani yaşam başka insanların varlığına tanıklık eden bir dünya ile var olur, bütün insani etkinliklerin şartı ise insanların birlikte yaşıyor olmasıdır ve bu birliktelikte eylem en önemli etkinliktir.[708] Eylem siyasal bir topluluğun üyesi olmak ile mümkün olan bir etkinliktir. Mültecilerin "haklara sahip olma hakkı"ndan mahrum kalması, eylemde bulunma imkanlarını da ellerinden almaktadır.

Avrupa Birliği hem siyasal örgütleniş biçimi hem de göç alanında bir çekim merkezi olması açısından dikkate değer bir örnektir. AB, özellikle ulus ile doğum arasındaki eş değeri "Avrupa yurttaşlığı" ile aşarak "anayasal bağlılık ve anayasal yurtseverliğe'" yakınlaşırken, siyasal bütünleşmede ulaştığı bu kerteyi sığınma ve göç politikalarına yansıtamamıştır. Bunun sonucunda, mülteciler ve göçmenler Avrupa yurttaşlığının "arka yüzü" olarak kalmışlardır. AB'nin ortak bir göç ve sığınma politikası oluşturma sürecinde üretmiş olduğu dokümanlar ve kurduğu kurumlar göç konusunda teknikleşmenin göstergesi niteliğindedirler. Sığınma gibi önemli bir insan hakkını insani boyuttan uzak teknik bir biçimde ve tek taraflı bir boyutta ele almak, Avrupa Birliği'nin

[708]H. Arendt, **İnsanlık Durumu**, 2013, s. 57.-58.

kendi içerisindeki müphem ve çelişkili yanı ortaya çıkartmıştır. Hem yukarıda değinilmiş olan New York Deklarasyonu'na yönelik tepkilere hem de Birlik üye devletlerinin göçle ilgili ulusal politikalarına odaklanıldığında Avrupa Birliği'nin mültecilerin insan hakları konusunda Birlik düzeyinde başarılı politikalar üretemediği gözler önüne serilmektedir.

Tarihsel açıdan baktığımızda Schengen sonrası süreç göç politikalarının belirginleşmesinde önemli bir kertedir. Dış sınırların kaldırılması, ortak vize rejiminin oluşturulması vb. uygulamalar neticesinde sığınma özel olarak üzerinde eğilmesi gereken bir konu olarak görülmeye başlanmıştır. Bu noktada, Dublin Sözleşmesi bir başlangıç niteliğindedir ve diğer birçok dokümanın üretilmesine kaynaklık etmiştir. Göçün ulus üstü yapıya entegre edilmesi, ortak bir sığınma politikası oluşturulması, ardından sığınmaya ilişkin kurumsal yapılanmanın hayata geçirilmesi bu süreçte izlenen yollardır. Bununla birlikte, Avrupa Sığınma Destek Ofisi, Frontex, Eurodac gibi kurumlar ile Vasıflandırma Direktifi, Sığınma Prosedürleri Direktifi, Kabul Koşulları Direktifi gibi hukuki metinlerin göçü ve sığınmayı ağırlıklı olarak sınır ve güvenlik minvalinde ele aldıkları, eylemsel düzeyde de gözlemlenmektedir.

Avrupa Birliği özellikle 2015 "mülteci krizi" sonrasında sığınma politikasını sınır denetim ve kontrolü eksenine daha çok yerleştirmiştir. Bunu, Frontex'in kontrol ve denetim amaçlı artan rolü en iyi şekilde yansıtırken, Birlik üye devletlerinden bir kısmının sınırlarına çit ve teller örmesi ayrı bir çelişkiyi ortaya koymuştur. Diğer yandan, denizlerdeki düzensiz göç hareketlerine yönelik Frontex önderliğinde yürütülen "Triton" ve "EUNAVFOR/ MED Sophia" operasyonları; denizlerde hayatların kurtarılmasından ziyade sınırların denetim ve kontrolünü amaçlamış olmaları nedeniyle göç yönetiminde militarizasyonun bir tezahürü olmuşlardır. Ayrıca, sığınma başvurusunda bulunan kişilerin parmak izlerini kayıt altına alan Eurodac verilerinin, Europol ve operasyonları yürüten kolluk kuvvetleriyle de paylaşılması, sığınmanın güvenlik ve suçla ilişkili olarak ele alındığını göstermektedir. Avrupa Birliği üye devletlerinin 2015 sonrası dönemdeki

uygulamaları ve "geçici koruma"yı ön plana koyan tutumlarının dayanağı sığınma başvurularının kitlesel nitelikte oluşlarıdır. BMMYK'nın da üzerinde durduğu haliyle, geçici koruma mülteci statüsü tanınmasına engel teşkil etmemeli ve olasılıklardan yola çıkarak normal bir uygulamaya dönüştürülmemelidir.

Avrupa Birliği'nin ortak sığınma politikasında en belirgin özellik sığınmanın "dışsallaştırılması"dır. Dışsallaştırma, istenmeyen nüfusların birer güvenlik nesnesine dönüştürülüp Birlik sınırları dışında tutularak denetlenmesi ve kontrol altına alınması anlamına gelmektedir. 90'larda Ceuta ve Melilla'yla başlayan sınır bariyerleri oluşturma süreci, ortak sığınma sisteminin kurumsallaşmasıyla devam etmiş ve sonuç olarak karşımıza ileri teknolojinin sınır denetim ve kontrolüne entegre edildiği, sınır denetim ve kontrolünde özel sektörün de aktif roller üstlendiği, sığınma sorumluluğunun orijin ve transit ülkelere yüklendiği bir ortak sığınma politikası çıkmıştır. Benhabib de AB'nin üçüncü ülkelerle iş birliği yapma çabasının bir sonucunun da yerleşik yabancılar, sığınma arayanlar ve mültecilerin "yasallıkla yasadışılık arasında karanlık" bir bölgede kalmalarına neden olduğunu dile getirmektedir.[709]

Avrupa Birliği, 2018 yılı Zirvesi'nin sonuç bildirisinde 2015 yılından 2018 yılına kadar geçen süre zarfında düzensiz sınır geçişlerinin %95 oranında azaldığını ve dış sınırların etkili bir şekilde korunduğunu bir başarı olarak addederek belirtmiştir. Bu başarıda, sığınma arayan kişilerin insan haklarının durumu ise belirsizlik içindedir. Bir yanda, iç sınırlar olmaksınız Avrupa yurttaşlığı çerçevesinde bütünleşen bir Avrupa Birliği, diğer tarafta ise mülteciler karşısında egemenlik, sınır ve güvenlik kavramlarına sıkı sıkı bağlanan Birlik üye devletleri. Göç, Avrupa Birliği'nde üye devletler ve Birlik düzeyinde bir uzlaşmazlığı ve ayrışmayı ortaya koymuştur. Bununla birlikte, Avrupa Birliği de mültecilerin insan hakları karşısında ulus-devletlerin davranış biçimlerine özgü bir tavırla hareket ederek; Avrupa Birliği yurttaşlarının güvenliğini öncellemiştir.

[709]S. Benhabib, **Ötekilerin Hakları: Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar**, 2006, s.161-163.

Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği örnekleri; egemenlik, sınır, güvenlik, yurttaşlık, göç yönetimi gibi kavramların ardındakilere ulaşmamıza katkı sağlarken, tüm bunların mülteciler ve insan hakları siyaseti açısından anlamını da açıklamamıza yardımcı olmuştur. Devletlerin, güvenlik ve egemenlik odaklı kaygıları dışarıda bırakma ve mahrum etmeyi sıradan bir olgu haline getirmiş; yani "istisna" bir anlamda "kurala" dönüşmüştür. Bu süreçlerde insan haklarına ilişkin çok sayıda doküman ortaya konulmuş olması dikkate değerdir. Ancak, dikkate değer olan bir diğer nokta ise eylemsel düzeyde bu dokümanlarla çelişen birçok pratiğin ortada olmasıdır. Bu insan hakları siyasetindeki çelişkinin, aynı zamanda süreklik ve kopuşun dışavurumudur. Mülteciler açısından ele alındığında sorunun içeriye dahil olmak ya da yurttaşlığı elde etmekle çözülebileceği yönünde genel bir izlenim vardır. Mülteciliğin kendisi başlı başına bir süreçtir ve bu sürecin her kertesi mülteciler için yeni bir sorun demektedir. Oysaki çözüm insan haklarını alternatif bir şekilde kavrayabilmekte yatmaktadır.

Mültecilerin insan haklarıyla olan ilişkisi Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ile Avrupa Birliği açısından değerlendirildiğinde, belirsizlik ve çelişkinin en önemli gerçeklik olduğu ortaya çıkmaktadır. Mültecilerin insan hakları karşısında, zincirleme olarak egemenlik sınırı, sınır da güvenliği soğurmuş, bunun neticesinde de ulusal egemenlik insan haklarının evrenselliği üzerinde konumlanmayı başarmıştır.

Bu çalışma, mültecilik olgusunun insan hakları ve yurttaşlık minvalinde ele alındığında şöyle bir tabloyla karşılaştığımız sonucuna varmıştır: ulus-devletler tarafından siyasal kuramın egemenlik, sınır ve güvenlik temaları insan haklarının birer istisnai alanını oluşturacak şekilde yorumlanmışlardır. Bu yorumlayış biçimi, insan haklarından muafiyeti egemenlik, sınır ve güvenlik ekseninde meşrulaştırmayı amaç edinmiştir. Mültecilik olgusu ulus-devletlerin bu çabasını hem açığa çıkarmış hem de ulusal egemenlik ile insan hakları arasında bir krize neden olmuştur. Bir diğer ifadeyle insan haklarına ilişkin var olan sorunların billurlaşmasına olanak sağlamıştır. Tüm bu

tablo, aynı zamanda "otoriter popülizm"in yarattığı etkilerden biridir. Otoriter popülizm, ötekiyi ve dışlamayı giderek bir hedef haline getirmektedir. Irkçılık ve şiddet de popülizm çağında yeni bir siyasal olumlama ve bir hedef noktası haline gelmiştir. Mülteciler, otoriter popülizmde önemli bir öteki figürü olarak ele alınmakta, ekonomi politik açından da sınıf-altı konumlara işaret etmektedir. Göç yönetimi bağlamında hayata geçirilen bazı uygulamalar; mültecileri karşılıklı bir pazarlık ve tehdit unsuruna dönüştürürken, orijin ve transit ülkelerde de otoriter rejimlerin desteklenmesi sonuçlarını doğurabilmektedir.

Göç siyasal, ekonomik, sosyal ve toplumsal boyutları olan, kaynakların eşitsiz dağılımıyla ilişkili çok boyutlu yapısal bir olgudur. Göçe kaynaklık eden ülkelerde göçmenleri tutacak geçici merkezler kurmak, o ülkelere finansal yardımlarda bulunmak ya da göçü kendi ülke sınırlarının dışında tutmak göçe ilişkin yaşanan sorunların çözümü olamayacağı gibi insan haklarının da arka planda kalmasına neden olmaktadır. Merhametten ziyade haktan, kurbandan ziyade insandan söz edebilmek ve "haklara sahip olma hakkına" ulus-devlet oluşumu dışında imkân verebilmek kilit bir öneme sahiptir. Mültecilerin müşterek dünyaya dahil olması ancak bu şekilde mümkün olacaktır. Göç etmek, sığınma talep etmek bir "suç" değildir; insan onuru da herhangi bir aidiyete içkin değildir.

Ek 1: Birleşmiş Milletler: Sığınmaya İlişkin Ve Sığınmayla İlişkili Hukuki Belgeler

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi	Madde 13: 1.Herkes her hangi bir Devletin arazisi dahilinde serbestçe seyrüsefer ve ikamet eylemek hakkına haizdir. 2.Herkes, kendi memleketi de dahil, herhangi bir memleketi terketmek ve memleketine tekrar dönmek hakkına haizdir. Madde 14: 1. Herkes zulüm karşısında başka memleketlere iltica etmek ve bu memleketler tarafından mülteci muamelesi görmek hakkına haizdir. 2. Bu hak, adi bir cürme veya Birleşmiş Milletler prensip ve amaçlarına aykırı faaliyetlere gerçekten müstenit kovuşturmalar halinde ileri sürülemez. Madde 15: 1.Her ferdin bir vatandaşlığa hakkı vardır. 2.Hiç kimse keyfi olarak vatandaşlığından veya vatandaşlığını değiştirmek hakkından mahrum edilemez.
1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme	
Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1967 Ek Protokolü	
Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin 1954 Sözleşmesi	
Vatansızlığın Azaltılmasına İlişkin 1961 Sözleşmesi	
1967 Birleşmiş Milletler Ülkesel Sığınma Bildirisi	
Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme	Madde 12: Seyahat Özgürlüğü

	Madde 13: Yabancıların sınır dışı edilmelerine karşı usulü güvenceler Madde 16: Kişi olarak tanınma hakkı
Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme	
Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme	
İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi	
Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme	
Mülteciler ve Göçmenler İçin New York Deklarasyonu	
Uluslararası Mülteci Koruma ve Devlet Sığınma Sistemleri Oluşturma Kılavuzu: Parlamenterler için El kitabı No:27, 2017	
Uluslararası Koruma Hakkında Kılavuz İlkeler No.12- (HCR/GIP/16/12)	Mültecilerin Statüsüne ilişkin 1951 Sözleşmesi 1A (2) Maddesi ve/veya 1967 Protokolü Bağlamında Silahlı Çatışma ve Şiddete İlişkin Mülteci Statüsü Talepleri ve Bölgesel Mülteci Tanımları
Uluslararası Koruma Hakkında Kılavuz İlkeler No.11- (HCR/GIP/15/11)	Mülteci Statüsünün Varışta Tanınması
Uluslararası Koruma Hakkında Kılavuz İlkeler No. 10- (HCR/GIP/13/10 Corr.1)	Mültecilerin Statüsüne ilişkin 1951 Sözleşmesi 1A (2) Maddesi ve/veya 1967 Protokolü Bağlamında Askerlik Hizmetine İlişkin Mülteci Statüsü Talepleri
Uluslararası Koruma Hakkında Kılavuz İlkeler No.09- (HCR/GIP/12/09)	Mültecilerin Statüsüne ilişkin 1951 Sözleşmesi 1A (2) Maddesi ve/veya 1967 Protokolü Bağlamında Cinsel Yönelime ve/veya Toplumsal Cinsiyet Kimliğine Dayalı Olan Mülteci Statüsü Talepleri

Uluslararası Koruma Hakkında Kılavuz İlkeler (HCR/GIP/09/08)	Mültecilerin Statüsüne ilişkin 1951 Sözleşmesi 1A (2) ve 1 (F) Maddesi ve/veya 1967 Protokolü Bağlamında Çocuk Mülteci Statüsü Talepleri
Uluslararası Koruma Hakkında Kılavuz İlkeler (HCR/GIP/06/07)	Mültecilerin Statüsüne ilişkin 1951 Sözleşmesi 1A (2) Maddesi ve/veya 1967 Protokolü Bağlamında İnsan Ticareti Mağdurlarına ya da İnsan Ticareti Riski Altındaki Kişilere Uygulanması
Uluslararası Koruma Hakkında Kılavuz İlkeler (HCR/GIP/04/06)	Mültecilerin Statüsüne ilişkin 1951 Sözleşmesi 1A (2) Maddesi ve/veya 1967 Protokolü Bağlamında Din Temelli Mülteci Statüsü Talepleri
Uluslararası Koruma Hakkında Kılavuz İlkeler (HCR/GIP/03/05)	Hariç Tutma Hükümlerinin Uygulanması: Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi'nin 1 (F) Maddesi
Uluslararası Koruma Hakkında Kılavuz İlkeler (HCR/GIP/03/04)	Mültecilerin Statüsüne ilişkin 1951 Sözleşmesi 1A (2) Maddesi ve/veya 1967 Protokolü Bağlamında "Dahili uçuş ya da Yer Değiştirme Alternatifi"
Uluslararası Koruma Hakkında Kılavuz İlkeler (HCR/GIP/03/03)	Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi'nin 1 C (5) ve (6) Maddesi Kapsamında Mülteci Statüsünün Sona Erdirilmesi
Uluslararası Koruma Hakkında Kılavuz İlkeler (HCR/GIP/02/02)	Mültecilerin Statüsüne ilişkin 1951 Sözleşmesi 1A (2) Maddesi ve/veya 1967 Protokolü Bağlamında Belirli bir Sosyal Gruba Üyelik
Uluslararası Koruma Hakkında Kılavuz İlkeler (HCR/GIP/02/01)	Mültecilerin Statüsüne ilişkin 1951 Sözleşmesi 1A (2) Maddesi ve/veya 1967 Protokolü Bağlamında Cinsiyetle İlişkili İşkence
Mültecileri Korumak: STK'lar Saha Kılavuzu	
BMMYK'nın Himayesi Kapsamında Mülteci Statüsünün Karar Verilmesiyle İlgili Prosedürel Standartlar	

Ülkesine Gönüllü Geri Dönüş: Uluslararası Koruma El Kitapçığı	
Uluslararası Sınırlarda İnsan Hakları Üzerine Tavsiye Prensipler ve Kılavuz İlkeler	

Tablonun oluşturulmasında yararlanılan kaynaklar:

Birleşmiş Milletler veri tabanı (Refworld): (www.refworld.org)
Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı**, Sığınma, Sınırlar ve Göç İle İlgili Avrupa Hukuku El Kitabı**, 2.Baskı, Lüksemburg: Avrupa Birliği Resmî Yayınlar Ofisi, 2015.

Ek 2: Avrupa Birliği: Uluslararası Korumaya İlişkin Ve Uluslararası Korumayı İçeren Hukuki Belgeler

Dublin Tüzüğü (EU) 604/2013	Üye Devletlerden birinde üçüncü ülke vatandaşı veya vatansız kişi tarafından yapılan bir uluslararası koruma başvurusunu incelemekten sorumlu Üye Devleti belirleme amaçlı kriterleri ve mekanizmaları tesis eder.
Dublin Tüzüğü (EC) 343/2003	Üye Devletlerden birinde üçüncü ülke vatandaşı tarafından yapılan bir sığınma başvurusunu incelemekten sorumlu Üye Devleti belirleme amaçlı kriterleri ve mekanizmaları tesis eder.
Dublin Sözleşmesi (1990) 97/C 254/01	Üye Devletlerden birinde yapılan sığınma başvurusunu incelemekten sorumlu Üye Devleti belirlemeyi tesis eder
EURODAC Tüzüğü (EU) 603/2013	(EU) 604/2013 sayılı Tüzüğün etkili uygulanması için parmak izlerinin karşılaştırılması amacıyla 'Eurodac'ın kurulmasına ilişkin ve yasaların uygulanması amacıyla Üye Devletlerin kolluk kuvvetleri yetkilileri ve Europol tarafından Eurodac verilerinde yapmaya yönelik taleplere ilişkin ve özgürlük, güvenlik ve adalet alanlarında büyük ölçekli bilgi teknolojisi sistemlerinin operasyonel yönetimine istinaden bir Avrupa Ajansı tesis eden (EU)1077/2011 sayılı Tüzüğü değiştirir.
EURODAC Tüzüğü (EC) 2725/2000	97/C 254/01 sayılı Dublin Sözleşmesi'nin etkili şekilde uygulanması amacıyla parmak izlerinin karşılaştırılması için 'Eurodac'ın tesisi
EUROSUR Tüzüğü (EU) 1052/2013	EUROSUR (European Border Surveillance System) Avrupa Sınır Gözetim Sistemi Tüzüğü
EASO (EU) Tüzüğü 439/2010	Avrupa Sığınma Destek Ofisi'ni (EASO) kurar
Vize Tüzüğü (EC) 810/2009	Vize Kodu (Visa Code)
VIS Tüzüğü (EC) 767/2008	Vize Bilgi Sistemi (Vısa Intormation System- VIS)
SIS II Tüzüğü (EC)1987/2006	Schengen Bilgi Sistemi II (Schengen Information System- SIS)
Schengen Sınırları Kodu Tüzüğü (EC) 399/2016	Schengen Sınır Kodu (Schengen Borders Code)

Schengen Sınırları Kodu Tüzüğü (EC) 562/2006	Schengen Sınır Kodu (Schengen Borders Code)
(EC) 2252/2004 Sayılı Tüzük	Pasaport ve Seyahat Dokümanlarında Standardizasyon
FRONTEX Tüzüğü (EU) 2016/1624	Frontex'in (Avrupa Sınır ve Sahil Güvenliği Ajansı) Kurulması
FRONTEX Tüzüğü (EU) 1168/2011	Frontex'in sorumluluk alanları güncellenir
FRONTEX Tüzüğü (EC) 2007/2004	Frontex'in (Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Dış Sınırlarının Yönetimi için Operasyonel İş birliği Ajansı) Kurulması
(EU) 2018/1806 Sayılı Tüzük	Vizeye tabii olan ve vizeden muaf olan üçüncü ülkelerin listesi Vize listesi Tüzüğü
(EC) 539/2001 Sayılı Tüzük	Vizeye tabii olan ve vizeden muaf olan üçüncü ülkelerin listesi Vize listesi Tüzüğü
Taşıyıcılar Yönelik Yaptırımlar Direktifi (EC) 2001/51	Taşıyıcılara Yönelik Yaptırımlar Direktifi
Kolaylaştırma Direktifi (EC) 2002/90	Kolaylaştırma Direktifi
İnsan Ticareti ile Mücadele Direktifi 2011/36/EU	İnsan ticaretini önleme
Geçici Koruma Direktifi 2001/55/EC	Kitlesel akın durumlarıyla ilgili prosedürler
Sığınma Prosedürleri Direktifi 2013/32/EU	Uluslararası koruma verme ve korumayı kaldırma prosedürleri ile ilgili asgari standartlara ilişkin
Sığınma Prosedürleri Direktifi 2005/85/EC	Üye Devletlerin mülteci statüsü verme ve statüyü kaldırma prosedürleri ile ilgili asgari standartlara ilişkin
Kabul Koşulları Direktifi 2013/33/EU	Uluslararası koruma başvurusunda bulunanlara ilişkin

Kabul Koşulları Direktifi 2003/9/EC	Sığınmacıların kabulü için asgari standartları belirler
Vasıflandırma Direktifi 2011/95/EU	Mülteciler için tek tip statü veya ikincil korumaya uygun kişiler ve verilen korumanın içeriği için, üçüncü ülke vatandaşlarının veya vatansız kişilerin uluslararası koruma lehtarı olarak nitelendirilmesine istinaden standartlara ilişkin
Vasıflandırma Direktifi 2004/83/EC	Üçüncü ülke vatandaşlarının veya vatansız kişilerin mülteci veya aksi şekilde uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişiler olarak nitelendirilmesine ve statüsüne ilişkin asgari standartlar ve verilen korumanın içeriği hakkında
Geri Dönüş Direktifi 2008/115/EC	Ülkede usulsüz şekilde bulunan üçüncü ülke vatandaşlarının dönüşüne istinaden Üye Devletlerdeki ortak standart ve prosedürlere ilişkin
2002/629 Sayılı Çerçeve Karar	İnsan kaçakçılığı ile mücadele
97/154 Sayılı Ortak Eylem	İnsan kaçakçılığı ve çocuk istismarı ile mücadele
2013/0057 (COD) Öneri	Üçüncü ülke yurttaşlarının dış sınır giriş ve çıkışlarını kayıt altına alan 'Giriş/Çıkış (Entry/Exit System) Sistemi- (EES)' kurulması
2004/573 Sayılı Karar	Üçüncü ülke yurttaşlarının Üye Devletlerin topraklarından çıkarılması amacıyla ortak uçuşlar düzenlenmesine ilişkin karar
Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi	Madde 18: Sığınma Hakkı Madde 19: İhraç, Sınır Dışı veya İade Yasağı
Avrupa Birliği Kurucu Antlaşmaları (TFEU)	İkinci Bölüm: Sınır Kontrolleri, Sığınma ve Göç Konularındaki Politikalar 77-78-79-80 maddeler

Tablonun oluşturulmasında yararlanılan kaynaklar:

Avrupa Birliği'nin resmi doküman paylaşım sitesi "EUR-Lex: EU Law": (www.eu-lex.europa.eu)

Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı**, Sığınma, Sınırlar ve Göç İle İlgili Avrupa Hukuku El Kitabı**, 2.Baskı, Lüksemburg: Avrupa Birliği Resmî Yayınlar Ofisi, 2015.

KAYNAKÇA

AGAMBEN, G., **Means Without End; Notes on Politics**, (çev.) Vincenzo Binetti ve Cesare Casarino, Minneapolis: University of Minnesota Press, 2000.

AGAMBEN, G., "Biz Mülteciler", **Tesmeralsekdiz: Toplumsal Araştırmalar ve Sanat Şebekesi**, (çev.) Emre Koyuncu, No:4, Yıl:3, Bahar 2009, s.46-52.

AGAMBEN, G., **Tanık ve Arşiv: Auschwitz'den Artakalanlar**, (çev.) Ali İhsan Başgül, Ankara: Dipnot Yayınları, 2010.

AGAMBEN, G., **Çıplaklıklar**, (çev.) Suna Kılıç, İstanbul: Alef Yayınevi, 2017.

AGAMBEN, G., **İstisna Hali**, (çev.) Kemal Atakay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2018.

AGAMBEN, G., **Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat**, (çev.) İsmail Türkmen, 4. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020.

AĞAOĞULLARI, M.A., **Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği**, 2.Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2010.

AĞAOĞULLARI, M.A. ve KÖKER, L., **İmparatorluktan Tanrı Devletine**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1991.

AĞAOĞULLARI, M.A. ve KÖKER, L., **Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, 3.Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2004.

ALSCHER, S., **Knocking at the Doors of "Fortress Europe": Migration and Border Control in Southern Spain and Eastern Poland**, The Center for Comparative Immigration Studies University of California-San Diego, Working Paper No:126, November 2005.

ARENDT, H., **Totalitarizmin Kaynakları /2 Emperyalizm**, (çev.) Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayınları,1998.

ARENDT, H., "Kant'ın Siyaset Felsefesi Üzerine Notlar", **Cogito**, (çev.) Yasemin Tezgiden, Sayı:41-42, 2005, s.340-379.

ARENDT, H., **Devrim Üzerine**, (çev.) Onur Eylül Kara, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012a.

ARENDT, H., **Geçmişle Gelecek Arasında: Siyasi Düşünce Konulu Altı Deneme**,(çev.) Bahadır Sina Şener, 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012b.

ARENDT, H., **İnsanlık Durumu**, (çev.) Bahadır Sina Şener, 7. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

ARENDT, H., **Formasyon, Sürgün, Totalitarizm: Anlama Denemeleri 1930-1954**, (çev.) İbrahim Yıldız, Ankara: Dipnot Yayınları, 2014a.

ARENDT, H., **Totalitarizmin Kaynakları / 3 Totalitarizm**, (çev.) İsmail Serin, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014b.

ARENDT, H., **Sorumluluk ve Yargı**, (çev.) Müge Serin, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2018.

ASAF, Ö., **Yalnızlık Paylaşılmaz**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014.

AUDEN, W.H., "Mülteci Dert Yanmakta", içinde. **Her Boydan: Dünya Şiirinden Seçmeler**, (çev.) Can Yücel, 5. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.

AUGÉ, M., **Yer-olmayanlar: Üstmodernliğin Antropolojisine Giriş**, (çev.) Turhan Ilgaz, İstanbul: Kesit Yayıncılık, 1997.

AVRUPA BİRLİĞİ, "Tampere Başkanlık Sonuç Bildirisi Kararları (15-16 Ekim 1999)", **İltica ve Göç Mevzuatı**, BMMYK Türkiye- Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı, Ankara: Başkent Matbaası, 2005.

AVRUPA BİRLİĞİ, "Konsey Tüzüğü (AT) 2725/ 2000 11 Aralık 2000 Dublin Sözleşmesinin Etkili Uygulanması Amacı ile Parmak İzi Karşılaştırılması için 'Eurodac'ın Kullanılması ile İlgili", **İltica ve Göç Mevzuatı**, BMMYK Türkiye- Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı, Ankara: Başkent Matbaası, 2005.

AVRUPA BİRLİĞİ, "Avrupa Birliği Anayasası'nı Oluşturan Antlaşma'dan Alıntılar-Kısım II -Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı", **İltica ve Göç Mevzuatı**, BMMYK Türkiye- Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı, Ankara: Başkent Matbaası, 2005.

AVRUPA BİRLİĞİ, "Konsey Yönergesi 2004/83/EC (AT) Üçüncü Ülke Uyruklularının ya da Vatansız Kişilerin Mülteci Olarak ya da Başka Şekilde Uluslararası Korumaya Muhtaç Kişiler Olarak Nitelendirilmeleri ve Statüleri ve Sağlanacak Korumanın İçeriği için Asgari Standartlara İlişkin", **İltica ve Göç Mevzuatı**, BMMYK Türkiye- Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı, Ankara: Başkent Matbaası, 2005.

AYBAY, R., **Vatandaşlık Hukuku**, 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.

AYBAY, R., **Yabancılar Hukuku**, 3. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.

AYTAÇ, A. M., **Kitlelerin Ruhu: Sosyal ve Siyasal Kuramda Kalabalık Tahayyülleri**, Ankara: Dipnot Yayınları, 2011.

BACK, L., "Beaches and Graveyards: Europe's Haunted Borders", **Postcolonial Studies**, Vol: 12, No: 3, 2009, s.329-340.

BADIOU, A., "İnsan Var Mıdır?", **Tesmeralsekdiz: Toplumsal Araştırmalar ve Sanat Şebekesi**, (çev.) Tuncay Birkan, No:4, Yıl: 3, 2009, s.75-83.

BADIOU, A., **Biliyorum, Çok Kalabalıksınız**, (çev.) Işık Ergüden, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2019.

BAELE, S.J., "Yaşatmak ve Ölüme Terk Etmek: Michel Foucault Avrupa'nın Mülteci Krizini Öngörmüş Müydü?", (çev.) Utku Özmakas, **Birikim**, 6 Nisan 2016, (https://www.birikimdergisi.com/guncel/7606/yasatmak-ve-olume-terk-etmek-michel-foucault-avrupanin-multeci-krizini-ongormus-muydu, Erişim Tarihi: 13.08.2020.)

BALIBAR, E., "İnsan Hakları ve Yurttaş Hakları, Eşitlik ve Özgürlüğün Modern Diyalektiği", **Dersimiz: Yurttaşlık**, (haz.) Turhan Ilgaz, (çev.) Işık Ergüden, İstanbul: Kesit Yayıncılık, 1998.

BALIBAR, E., **Biz, Avrupa Halkı?: Ulusaşırı Yurttaşlık Üzerine Düşünümler**, (çev.) Kutlu Tunca, İzmir: ARA-lık Yayınları, 2008.

BALIBAR, E., "Europe As Borderland", **Environment and Planning D: Security and Space**, Vol: 27, Issue: 2, 2009, s.190-215.

BALIBAR, E., "Borderland Europe and the Challenge of Migration", **OpenDemocracy**, 8 September 2015, (https://www.opendemocracy.net/en/can-europe-make-it/borderland-europe-and-challenge-of-migration/, Erişim Tarihi: 29.07.2019.)

BALIBAR, E., **Yurttaşlık**, (çev.) Murat Erşen, İstanbul: Monokl Yayınları, 2016a.

BALIBAR, E., **Eşitlik Özgürlük; Siyasal Denemeler 1989-2009**, (çev.) Oylum Bülbül, İstanbul: Metis Yayınları, 2016b.

BARNETT, L., "Global Governance and the Evolution of the International Refugee Regime", **International Journal of Refugee Law**, Vol: 14, No: 2/3, 2002, s.238-262.

BENHABİB, S., **Ötekilerin Hakları: Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar**, (çev.) Berna Akkıyal, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.

BENHABİB, S., **Buhran Çağında Haysiyet- Zor Zamanlarda İnsan Hakları**, (çev.) Barış Yıldırım, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2013.

BETTS, A. ve MILNER, J., **The Externalisation of EU Asylum Policy: The Position of African States**, Centre on Migration, Policy and Society, Working Paper No: 36, Oxford, UK: University of Oxford, 2006.

BETTS, A., (ed.), **Global Migration Governance**, Oxford, UK: Oxford University Press, 2011.

BETTS, A., **Zorunlu Göç ve Küresel Politika**, (çev.) Seher Meltem Türkaslan, Ankara: Hece Yayınları, 2017.

BETTS, A. ve KAINZ, L., **The History of Global Migration Governance**, Working Paper Series No:122, UK: Refugee Studies Centre Oxford Department of International Development- University of Oxford, 2017.

BIGO, D., "Security and Immigration: Towards a Critique of the Governmentality of Unease", **Alternatives**, 27 Special Issue, 2002, s.63-92.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİ, **Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler**, Ankara: BMMYK Türkiye Temsilciliği Yayınları, 1998.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİ, "BMMYK: Geçici Korumaya İlişkin Konsey Yönergesi'nin Genel Değerlendirmesi", **İltica ve Göç Mevzuatı**, BMMYK Türkiye- T.C. İçişleri Bakanlığı, Ankara: Başkent Matbaası, 2015.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİ, "Geçici Koruma- BMMYK yorumlarının özetleri", **İltica ve Göç Mevzuatı**, BMMYK Türkiye- T.C. İçişleri Bakanlığı, Ankara: Başkent Matbaası, 2015.

BOMSDORF, C., "Sığınmacılar Yerine Halk?", **Sığınmacı Devrimi: Son Göç Dalgası Dünyayı Nasıl Tümüyle Değiştirdi?**, (der.) Marc Engelhardt, (çev.) İlknur Aka, İstanbul: Yapı kredi Yayınları, 2020.

BORREN, M., "Towards an Arendtian Politics of in/ Visibility: On Stateless Refugees and Undocumented Aliens", **Ethnical Perspectives Journal of the European Ethics Network**, Vol: 15, No:2, 2008, s. 213-237.

BRECHT, B., "Önsöz" (Kural'la Kural Dışı adlı oyunundan), içinde. **Her Boydan:Dünya Şiirinden Seçmeler**, (çev.) Can Yücel, 5. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.

BROWN, W., **Yükselen Duvarlar, Zayıflayan Egemenlik**, (çev.) Emine Ayhan, İstanbul: Metis Yayınları, 2011.

BUCKEL, S. ve WISSEL, J., "State Project Europe: The Transformation of the European Border Regime and the Production of Bare Life", **International Political Sociology**, No: 4, Issue: 1, 2010, s. 33–49.

BUTLER, J., **Kırılgan Hayatlar: Yasın ve Şiddetin Gücü**, (çev.) Başak Ertürk, İstanbul: Metis Yayınları, 2005.

BUTLER, J ve SPIVAK, G.C., **Ulus-Devlet Marşını Kim (ler) Söyler?**, (çev.) Osman Akınhay, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2010.

CASTLES, S., "International Migration at the Beginning of the Twenty-First Century: Global Trends and Issues", **International Social Science Journal**, 52 (165), 2000, s.269-281.

ÇELEBİ, A., **Avrupa: Halkların Siyasal Birliği**, İstanbul: Metis Yayınları, 2002.

ÇELEBİ, A., "Haklara Sahip Olma Hakkı ya da Siyasal Haklar: İnsan Hakları Üzerine Bir Deneme", **Tesmeralsekdiz: Toplumsal Araştırmalar ve Sanat Şebekesi**, No: 4, Yıl:3, Bahar 2009, s.84-115.

ÇÖREKÇİOĞLU, H. (ed.), **Kant Felsefesinin Politik Evreni**, İstanbul:İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.

DANIŞ, D. ve PARLA, A., "Nafile Soydaşlık: Irak ve Bulgaristan Türkleri Örneğinde Göçmen, Dernek ve Devlet", **Toplum ve Bilim**, Sayı: 114, 2009, s.131-158.

DANIŞ, D., ve SOYSÜREN, İ. (der.), **Sınır ve Sınırdışı: Türkiye'de Yabancılar, Göç ve Devlet Disiplinlerarası Bakışlar**, Ankara: Notabene Yayınları, 2014.

DAVIS, R., "Syria's Refugee Crisis", **Great Decisions**, 2015, s.65-76.

D'ENTREVES, M.P., "Hannah Arendt ve Yurttaşlık Kavramı", **Birikim**, (çev.) Ertuğrul Başer, Sayı:55, 1993, s.67-81.

DI CINTIO, M., **Walls: Travels Along the Barricades**, Canada: Goose Lane, 2012.

DİKEN, B. ve LAUSTSEN, C. B., **The Culture of Exception: Sociology Facing the Camp**, London: Routledge, 2005.

DİREK, Z., "Yasa, Adalet ve Siyaset", **Şiddetin Eleştirisi Üzerine**, (haz.) Aykut Çelebi, 2. Basım, İstanbul: Metis Yayınları, 2014.

DONNAN H. ve WILSON, T.M., **Sınırlar: Kimlik, Ulus ve Devletin Uçları**, (çev.) Zeki Yaş, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2002.

DONNELL, MC. M.T., ve MERTON, V. H., "Enter At Your Own Risk: Criminalizing Asylum-Seekers", **Colombia Human Rights Law Review**, Vol: 51, Issue:1, 2019, s.1-99.

DÜVELL, F., "Irregular Migration", **Global Migration Governance**, (ed.) Alexander Betts, Oxford, UK: Oxford University Press, 2011.

EDWARDS, A., "Human Security and the Rights of Refugees: Transcending Territorial and Disciplinary Borders", **Michigan Journal of International Law**, Vol: 30, Issue: 3, 2009, s.763-807.

ENGELHARDT, M., (der.), "Sığınmacıların Sırtından Kim Kazanıyor?", **Sığınmacı Devrimi: Son Göç Dalgası Dünyayı Nasıl Tümüyle Değiştirdi?**, (çev.) İlknur Aka, İstanbul: Yapı kredi Yayınları, 2020.

ENGELHARDT, M., (der.), "Giriş: Sığınmacı Devrimi", **Sığınmacı Devrimi: Son Göç Dalgası Dünyayı Nasıl Tümüyle Değiştirdi?**, (çev.) İlknur Aka, İstanbul: Yapı kredi Yayınları, 2020.

ERDER, S., "Küreselleşme ve Uluslararası Hukukun Zorunlu Göçle İmtihanı", **Sınır ve Sınırdışı: Türkiye'de Yabancılar, Göç ve Devlet Disiplinlerarası Bakışlar**, (ed.) Didem Danış ve İbrahim Soysüren, Ankara: Notabene Yayınları, 2014.

FOUCAULT, M., **Toplumu Savunmak Gerekir**, (çev.) Şehsuvar Aktaş, 5. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.

FOUCAULT, M., **Güvenlik, Toprak, Nüfus: Collegé De France Dersleri (1977 1978)**, (çev.) Ferhat Taylan, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.

FREITAS, R., "Human Security and Refugee Protection After September 11: A Reassessment", **Refuge Canada's Journal On Refugees**, Vol: 20, No: 4, 2002, s.34- 44.

GALLARDO, X. F., ve MAS, A.A., "EU-Limboscapes: Ceuta and the Proliferation of Migrant Detention Spaces Across the European Union",**European Urban and Regional Studies**, 23(3), 2016, s.527-530.

GAMBETTİ, Z., "İktidarın Dönüşen Çehresi: Neoliberalizm, Şiddet ve Kurumsal Siyasetin Tasfiyesi", **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No:40, 2009, s.145- 166.

GARELLI, G., HELLER, C., PEZZANI, L. ve TAZZIOLI, M., "Shifting Bordering and Rescue Practices in the Central Mediterranean Sea, October 2013– October 2015", **Antipode**, Vol:50, No:3, 2018, s.813-821.

GEIGER M. ve PÉCOUD, A., (ed.), **The Politics of International Migration Management**, London: Palgrave Macmillan, 2010.

GEORGI, F., "For the Benefit of Some: The International Organization for Migration Management and Its Global Migration Management", **The Politics of International Migration Management,** (ed.) Martin Geiger ve Antonie Pécond, London: Palgrave Macmillan, 2010.

GOLD, P., **Europe or Africa? A Contemporary Study of the Spanish North African Enclaves of Ceuta and Melilla**, Liverpool: Liverpool University Press, 2000.

GÖÇMEN, İ., **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Avrupa Birliği ve Türkiye Göç Hukuku**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015.

GÖZTEPE, E., "Yurttaşlığın Kamusal ve Ulusüstü Boyutu: Avrupa Yurttaşlığı ve 'Göçmen' Formu Örnekleri", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Say:4, Cilt:52, 2003, s.229-248.

GÖZTEPE, E., **Avrupa Birliği'nin Siyasal Bütünleşmesi ve Egemenlik Yetkisinin Paylaşılması Sorunu**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008.

GUILD, E., (haz.), **Criminalisation of Migration in Europe: Human Rights Implications**, Council of Europe- The Commissioner for Human Rights Issue Paper, 2010.

GUILD, E. ve GRANT, S., **Migration Governance in the UN: What is the Global Compact and What Does It Mean?**, Queen Mary University of London School of Law Legal Studies Research Paper, No. 252, 2017.

GÜLALP, H. (haz.), "Giriş: Milliyete Karşı Vatandaşlık", **Vatandaşlık ve Etnik Çatışma: Ulus- Devletin Sorgulanması**, (çev.) Ebru Kılıç, İstanbul: Metis Yayınları, 2007.

GÜNDOĞDU, A., **Rightlessness in an Age of Rights: Hannah Arendt and the Contemporary Struggles of Migrants**, Oxford: Oxford University Press, 2015.

HABERMAS, J., "Avrupa Topluluğu Neden Anayasal Bir Çerçeveye Gereksinim Duyuyor?", **Cogito**, No:26 (Bahar), 2001, s.69-84.

HABERMAS, J., **Bölünmüş Batı**, (çev.) Dilman Muradoğlu, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.

HABERMAS, J., **"Öteki" Olmak "Öteki"yle Yaşamak: Siyaset Kuramı Yazıları**, (çev.) İlknur Aka, 5. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.

HABERMAS, J., "The Paris Attack And Its Aftermath", **Social Europe**, 26 November 2015, (https://www.socialeurope.eu/habermas-paris-attack, Erişim Tarihi: 21.10.2019)

HADDAD, E., **The Refugee in International Society: Between Sovereigns**, Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

HAJAJ, C. ve REITANO, T., **Caught in the Crossfire United Nations Security and Policy Perspectives on the Refugee Crisis**, Friedrich-Ebert Stiftung Perspective, June 2016.

HARDT, M. ve NEGRI, A., **İmparatorluk**, (çev.) Abdullah Yılmaz, 6.Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2008.

HOBBES, T., **On the Citizen**, (çev. ve ed.) Richard Tuck ve Michael Silverthorne, Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2003.

HUNT, L., **The French Revolution and Human Rights: A Brief Documentary History**, the USA: Bedford/St.Martin's Press, 1996.

HUYSMANS, J., "The European Union and the Securitization of Migration", **Journal of Common Market Studies**, Vol: 38, No:5, December 2000, s.751 777.

JOHNSON, P.A., **Arendt Üzerine**, (çev.) Derya Aybakan Saliya, Ankara: Sentez Yayıncılık, 2013.

KANT, I., **Political Writings**, (ed.) Hans Reiss, 18. Baskı, The United Kingdom: Cambridge University Press, 2007.

KASPAREK, B., "Borders and Populations in Flux: Frontex's Place in the European Union's Migration Management", **The Politics of International Migration Management**, (ed.) Martin Geiger ve Antoine Pécoud, London: Palgrave Macmillan, 2010.

KARYOTIS, G., "European Migration Policy in the Aftermath of September 11:The Security-Migration Nexus", **Innovation: The European Journal of Social Science Research**, Vol: 20, Issue:1, 2007, s.1-17.

KINGSTON, L.N., **Legal Invisibility Statelessness and Issue (non) Emergence**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, The Graduate School Syracuse University, 2010.

KOSELLECK, R., **Kavramlar Tarihi: Politik ve Sosyal Dilin Semantiği ve Pragmatiği Üzerine Araştırmalar**, (çev.) Atilla Dirim, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2009.

KOYUNCU, E., YALIM, P.B. ve BERKSUN, F., "Girizgâh: İnsaniyet Koridorlarında", **Tesmeralsekdiz: Toplumsal Araştırmalar ve Sanat Şebekesi**, No:4, Yıl:3, Bahar 2009, s. 5-18.

KUÇURADİ, I., **İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları-İnsan Hakları ve Hukuk-Devlet-Siyaset Felsefesi Yazıları-**, 2. Baskı, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2011.

KUŞKONMAZ, E. M., "The Eurodac Debate: Is It Blurring the Line Between Asylum and Fight Against Terrorism?", **Annales XLV**, No: 62, 2013, s.79-102.

KYMLICKA, W., **Contemporary Political Philosophy: An Introduction**, 2. Baskı, New York: Oxford University Press, 2002.

LECHTE, J. ve NEWMAN, S., "Agamben, Arendt and Human Rights: Bearing Witness to the Human", **European Journal of Social Theory**, Vol: 15, Issue:4, 2012, s. 522-553.

LEFORT, C., **The Political Forms of Modern Society, Bureaucracy, Democracy, Totalitarianism**, (ed.) John B. Thompson, Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1986.

LEFORT, C., "Thinking With and Against Hannah Arendt", **Social Research: An International Quarterly**, Vol: 69, No:2, Summer 2002, s.447-459.

LEMETTI, J., **Historical Dictionary of Hobbes's Philosophy**, Lanham: Scarecrow Press, 2012.

LÉONARD, S., **FRONTEX and the Securitization of Migrants through Practices**, Paper to be presented at the Migration Working Group Seminar, European University Institute, Florence, 2011, (http://briguglio.asgi.it/immigrazione-e-asilo/2011/febbraio/art-leonard-frontex.pdf, Erişim Tarihi: 26.03.2020.)

LOESCHER, G. ve MILNER, J., "UNHCR and the Global Governance of Refugees", **Global Migration Governance**, (ed.) Alexander Betts, Oxford, UK: OxfordUniversity Press, 2011.

MARSHALL, T.H., **Citizenship and Social Class and Other Essays**, New York: Cambridge University Press, 1950.

MARX, K., **Yahudi Sorunu**, (çev.) Muzaffer İlhan Erdost, Ankara: Sol Yayınları, 1997.

MCKAY, F., "A Return to the 'Pacific Solution'", **Forced Migration Review**, Issue: 44, September 2013, s. 24- 26.

MENKE, C., "The "Aporias of Human Rights" and the "One Human Right": Regarding the Coherence of Hannah Arendt's Argument", **Social Research**, Vol: 74, No:3, 2007, s.739-762.

MOURGEON, J., **İnsan Hakları**, (çev.) Ayşen Ekmekçi ve Alev Türker,İstanbul: Yeni Yüzyıl Kitaplığı-İletişim Yayınları, 1990.

MOYN, S., **Son Ütopya: Tarihte İnsan Hakları**, (çev.) Firdevs Ev, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2017.

MURRAY, A., **Giorgio Agamben**, (çev.) Abdurrahman Aydın, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2013.

MÜLLER, J.W., "On the Origins of Constitutional Patriotism", **Contemporary Political Theory**, Issue: 5, 2006, s.278-296.

NAIL, T., "Alain Badiou and the Sans-Papiers", **Angelaki**, Vol: 20, Issue:4, 2015, s.109- 130.

NANOPOULOS, E., GUILD, E., ve WEATHERHEAD, K., **Securitisation of Borders and the UN's Global Compact on Safe, Orderly and Regular Migration**, Queen Mary University of London School of Law Legal Studies Research Paper, No:270, 2018.

NARBONE, L., "Açılış Konuşması,", **Avrupa'da ve Türkiye'de Sığınma Hakkı ve Mülteciler- Uluslararası Sempozyum**, (yay. haz.), Deniz Güleç ve Murat Sümer, Ankara: Toplumsal Araştırmalar Kültür ve Sanat İçin Vakıf, 31 Ocak-2 Şubat 2002.

ODMAN, T., "Vatansızların Hukuki Durumu ve Türk Hukuku", **İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika**, (ed.) Özlen Çelebi, Saime Özçürümez ve Şirin Türkay, Ankara: Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği, 2011.

OXFAM, **Foreign Territory: The Internationalisation of EU Asylum Policy**, UK: Oxfam, 2005.

ÖZKAN, I., **Göç-İltica ve Sığınma Hukuku**, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017.

ÖZTÜRK, N.Ö., "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartında Yer Alan Sığınma Hakkının Tahlili", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:3, Sayı: 2, 2012, s.187-229.

ÖZTÜRK, N.Ö., **Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015.

PAINE, T., **İnsan Hakları**, (çev.) Mehmet Osman Dostel, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.

PERKOWSKI, N., **A Normative Assessment of the Aims and Practices of the European Border Management Agency Frontex**, Working Paper Series No:81, Refugee Studies Centre Oxford Department of International Development University of Oxford, 2012.

PINOS, J.C.,**'Building Fortress Europe? Schengen and the Cases of Ceuta and Melilla',** Centre for International Border Research Working Paper, 2009.

POGGI, G., **Devlet: Doğası, Gelişimi ve Geleceği**, (çev.) Aysun Babacan, 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.

RANCIÈRE, J., "İnsan Haklarının Öznesi Kimdir",**Tesmeralsekdiz: Toplumsal Araştırmalar ve Sanat Şebekesi**, (çev.) Emre Koyuncu, No:4, Yıl:3, Bahar 2009, s.53-65.

RANCIÈRE, J., **Siyasalın Kıyısında**, (çev.) Aziz Ufuk Kılıç, 2. Basım, İstanbul: Metis Yayınları, 2016.

RANCIÈRE, J., **Uzlaşı Çağına Notlar**, (çev.) Didem Tuna, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2017.

ROSS, D., **Aristoteles**, (çev.) Ahmet Aslan, İhsan Oktay Anar, Özcan Kavasoğlu, Zerrin Kurtoğlu, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2002.

RÜRUP, M., "Lives in Limbo: Statelessness After Two World Wars", **Bulletin of the GHI Washington**, Issue: 49, 2011, s.113-134.

SARICA, M., **100 Soruda Fransız İhtilali**, 2. Baskı, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1981.

SAVAŞAN, Z., "AB'de Sığınma Hakkı: Ortak Sığınma Sistemi Oluşturma Amacı ve Devam Eden Kısıtlamalar", **İnsan Hakları Yıllığı**, Cilt:27, 2009, s.13-34.

SAYBAŞILI, N., **Sınırlar ve Hayaletler: Görsel Kültürde Göç Hareketleri**, (çev.) Bülent Doğan, İstanbul: Metis Yayınları, 2011.

SCHMITT, C., **Siyasal Kavramı**, (çev.) Ece Göztepe, İstanbul: Metis Yayınları, 2006.

SCHMITT, C., **Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm**, (çev.) Emre Zeybekoğlu, 5. Baskı, Ankara: Dost Yayınları, 2016.

SIEYES, E.J., **Üçüncü Sınıf Nedir?**, (çev.) İsmet Birkan, Ankara: İmge Kitabevi, 2005.

SIMMEL, G., "Yabancı", içinde, **Yabancı: Bir İlişki Biçimi Olarak Ötekilik**, (der.) Levent Ünsaldı, Ankara: Heretik Yayıncılık, 2016.

SOYSAL, Y.N., **Limits of Citizenship: Migrants and Postnational Membership in Europe,** The United State of America: The University of Chicago Press, 1994.

ŞİRİN ÖNER, N. A., "Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar", **Küreselleşme Çağında Göç; Kavramlar, Tartışmalar**, (ed.) S. Gülfer Ihlamur Öner ve N. Aslı Şirin Öner, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.

ULUSLARARASI GÖÇ ÖRGÜTÜ (IOM), **Göç Terimleri Sözlüğü**, (ed.) Richard Perruchoud ve Jillyanne Redpath- Cross, 2. Baskı, No:31, Uluslararası Göç Örgütü Yayınları, 2013.

VARDAR, D., "Avrupa Birliği'nin Siyasal İcat Sürecinde 'AB Yurttaşlığı' Sorunu ve Türkiye Sınırı", **Semih Vaner Anısına Avrupa Birliği Demokrasi ve Laiklik**, (haz.) Cengiz Çağla ve Haldun Gülalp, İstanbul: Metis Yayınları, 2010.

YALÇINKAYA, A., "Yunan Uygarlığı İçinde Polis ve Siyaset", **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**, (ed.) Mehmet Ali Ağaoğulları, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.

YALÇINKAYA, A., "Orta Çağ ve Feodalite: Bitmeyen Tartışma ve Siyasal Düşünce", **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**, (ed.) Mehmet Ali Ağaoğulları, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.

YILMAZ, Z., "Roma Siyasal Düşüncesi", **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**, (ed.) Mehmet Ali Ağaoğulları, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.

ZABCI, F., "Aristoteles: Yüce Bir Amaç Olarak Siyaset", **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**, (ed.) Mehmet Ali Ağaoğulları, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.

ZABCI, F., "Thomas Hobbes: Devlet ya da "Ölümlü Tanrıya Övgü", **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**, (ed.). Mehmet Ali Ağaoğulları, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.

ZABCI, F., **Siyasal Kuramda Kamusal Alan Sorunsalı: Habermas ve Arendt**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara., 1997.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DOKÜMANLARI

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER, **İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi**, (https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf, Erişim Tarihi:01.05.2019.)

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER, **Birleşmiş Milletler Antlaşması**, (https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf, Erişim Tarihi: 07.08.2020)

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER, **Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme**, (https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Sozlesmeler/Multecilerin-Hukuki-Durumuna-Iliskin-Sozlesme.pdf,

https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/179-199.pdf, Erişim Tarihi:31.05.2018.)

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER, **Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1967 Ek Protokolü**, (https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Sozlesmeler/MULTECILERIN-HUKUK-STATUSUNE-ILISKIN-1967-PROTOKOLU.pdf, Erişim Tarihi: 23.05.2020.)

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER, **1954 Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme**, (http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141025-5-1.pdf, Erişim Tarihi: 02.05.2016.)

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER, "Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç İçin Küresel Mutabakat", **Hükümetlerarası Müzakere Edilen ve Mutabık Kalınan Nihai Belge- 13 Temmuz 2018**, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün gayri resmi çevirisi, (https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/files/küresel%20göç%20mutabakatı.pdf, Erişim Tarihi: 21.01.2019.)

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GÜVENLİK KONSEYİ'nin Eylül 2001 günü 4385 inci oturumunda kabul edilen (2001) 1373 sayılı Kararı, Türkiye Cumhuriyeti Hazine ve Maliye Bakanlığı çevirisi, (https://www.hmb.gov.tr/terorun-finansmani-uluslararasi-mevzuat, Erişim Tarihi: 24.07.2020.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİ, **Vatansız Kişilerin Korunmasına İlişkin El Kitabı: Vatansız Kişilerin Statüsüne Dair Sözleşme Kapsamında**, Cenevre: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Yayınları, 2014, (https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2017/02/handbook_on_protection_of_stateless_persons_tr.pdf Erişim Tarihi:02.06.2016.)

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİ, **Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde: Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı**, Yeniden Gözden Geçirilmiş Tercüme, Şubat 2013, (https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa66404, Erişim Tarihi:24.05.2020.)

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİ, **Koruma Gündemi**, 3. Baskı, 2003, (https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2017/02/koruma_gundemi.pdf, Erişim Tarihi: 06.05.2020.)

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİ- TÜRKİYE, "Sadruddin Aga Khan (İran): 1966-1977", (https://www.unhcr.org/tr/sadruddin-aga-khan-iran-1966-1977, Erişim Tarihi:10.05.2019.)

UNITED NATIONS, **Universal Declaration of Human Rights**, (https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/, Erişim Tarihi: 23.05.2020.)

UNITED NATIONS, **Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice**, (https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf, Erişim Tarihi: 07.04.2020).

UNITED NATIONS, **The 1951 Convention Relating to the Status of Refugees**, (https://www.unhcr.org/3b66c2aa10, Erişim Tarihi: 24.05.2020.)

UNITED NATIONS, **The 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees**, (https://www.unhcr.org/3b66c2aa10, Erişim Tarihi:24.05.2020.)

UNITED NATIONS, **Declaration on Territorial Asylum**,1967, (http://www.refworld.org/docid/3b00f05a2c.html, Erişim Tarihi:31.05.2018).

UNITED NATIONS, **The 1954 Convention Relating to the Status of Stateless Persons**,(https://www.unhcr.org/ibelong/wp-content/uploads/1954-Convention-relating-to-the-Status-of-Stateless-Persons_ENG.pdf, Erişim Tarihi: 24.05.2020.)

UNITED NATIONS, "Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration- Final Draft 11 July 2018", **Global Compact For Migration**, (https://refugeesmigrants.un.org/sites/default/files/180711_final_draft_0.pdf, Erişim Tarihi: 19.11.2018.)

UNITED NATIONS, **Global Compact On Refugees**, New York, 2018, (https://www.unhcr.org/5c658aed4.pdf, Erişim Tarihi: 09.05.2020.)

UNITED NATIONS, **A Study of Statelessness, Lake** Success- New York , August 1949, (http://www.unhcr.org/3ae68c2d0.pdf, Erişim Tarihi:12.04.2016.)

UNITED NATIONS, **Declaration of the Hague on the Future of Refugee and Migration Policy,** Society for International Development (SID), A/57/693, 2002, (http://www.refworld.org/docid/3f13c9af4.html, Erişim Tarihi:20.05.2018.)

UNITED NATIONS, **An Agenda For Peace Preventive Diplomacy, Peacemaking And Peace Keeping**, A/47/277- S/24111, 17.06.1992, (https://www.un.org/ruleoflaw/files/A_47_277.pdf, Erişim Tarihi: 17.07.2020.)

UNITED NATIONS, **Syrian Regional Response Plan**, 2012- 2013-2014, (https://www.unhcr.org/5062c7429.pdf; https://www.unhcr.org/51b0a56d6.pdf; https://www.unhcr.org/syriarrp6/, Erişim Tarihi: 14.02.2020.)

UNITED NATIONS, **3RP Syria Crisis -Regional Refugee and Resilience Plan**, (http://www.3rpsyriacrisis.org, Erişim Tarihi:14.02.2010.)

UNITED NATIONS, **Summary of the Report of the Global Commision on International Migration**, Global Commission on International Migration (GCIM), 2005, (https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/events/coordination/4/docs/P09_GCIM.pdf, Erişim Tarihi: 21.05.2018).

UNITED NATIONS GENERAL ASSEMBLY, New York Declaration for Refugees and Migrants, A/RES/71/1, 03.10.2016, (http://www.unhcr.org/57e39d987, Erişim Tarihi: 14.01.2018).

UNITED NATIONS GENERAL ASSEMBLY, On the Report of the Third Committee (A/48/631) Convening of a United Nations Conference for the Comprehensive Consideration and Review of the Problems of Refugees, Returnees, Displaced Persons and Migrants, A/RES/48/113, 23.03.1994, (http://undocs.org/A/RES/48/113, Erişim Tarihi: 17.05.2018.)

UNITED NATIONS GENERAL ASSEMBLY, Declaration on the Human Rights of Individuals Who are not Nationals of the Country in which They Live, Resolution 40/144, 13.12.1985, (https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.26_Declaration%20on%20the%20Human%20Rights%20of%20Individuals%20who%20are%20not%20nationals.pdf, Erişim Tarihi:16.04.2018.)

UNITED NATION GENERAL ASSEMBLY, Statute of the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, A/RES/428(V), 14.12.1950, (http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/428(V), https://www.unhcr.org/4d944e589.pdf, Erişim Tarihi: 21.01.2019.)

UNITED NATION GENERAL ASSEMBLY, Promotion and Protection of Human Rights: Human Rights Questions, Including Alternative Approaches for Improving the Effective Enjoyment of Human Rights and Fundamental Freedoms- Human Rights of Migrants, A/68/283, 07.08.2013, (https://undocs.org/en/A/68/283, Erişim Tarihi: 07.04.2019.)

UNITED NATION GENERAL ASSEMBLY, Promotion and Protection of Human Rights: HumanRights Situations and Reports of Special Rapporteurs and Representatives, A/65/222, 03.08.2010, (https://undocs.org/en/A/65/222, Erişim Tarihi: 08.04.2019.)

UNITED NATIONS GENERAL ASSEMBLY, 2005 World Summit Outcome, A/RES/60/1, 24.10.2005 (https://www.un.org/womenwatch/ods/A-RES-60-1-E.pdf, Erişim Tarihi: 03.07.2019.)

UNITED NATIONS GENERAL ASSEMBLY, Integrated and Coordinated Implementation of and Follow-Up to the Outcomes of the Major United Nations Conferences and Summits in the Economic, Social and Related Fields Follow-up to the Outcome of the Millennium Summit, A/63/677, 12.01.2009, (https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/63/677&referer=http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/responsibility.shtml&Lang=E, Erişim Tarihi:08.07.2019.)

UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL, Resolution 1373 (2001) Adopted by the Security Council at its 4385th meeting, on 28 September 2001, (https://undocs.org/S/RES/1373(2001), Erişim Tarihi: 24.07.2020.)

UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL, Resolution 2178 (2014) Adopted by the Security Council at its 7272nd Meeting, on 24 September 2014 (https://undocs.org/S/RES/2178%20(2014), Erişim Tarihi: 27.07.2020.)

UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL, Resolution 1624 (2005) Adopted by the Security Council at its 5261st Meeting, on 14 September 2005, (https://undocs.org/S/RES/1624(2005), Erişim Tarihi: 24.07.2020.)

UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL, Counter- Terrorism Committee Executive Directorate (CTED), **Technical Guide to the Implementation of Security Council Resolution 1373 (2001) and Other Relevant Resolutions**, 2017, (https://www.un.org/sc/ctc/wp-content/uploads/2017/08/CTED-Technical-Guide-2017-compressed.pdf, Erişim Tarihi: 24.07.2020.)

UNITED NATIONS REFWORLD, "In the Aftermath of September 11: U.S. Refugee Resettlement on Hold", United States Committee for Refugees and Immigrants, Refugee Reports, Vol. 22, No 9/10, 01.10.2001, (https://www.refworld.org/docid/3c5809994.html, Erişim Tarihi: 27.07.2020.)

UNITED NATIONS REFWORLD, "Refugee Agency Australia-Bound Asylum Seekers Left Mentally Scarred by Years of Detention on Pacific Islands, Warns UN Refugee Official", UN News Service, 04.04.2018, (https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=printdoc&docid=5b83c57ea, Erişim Tarihi: 06.02.2020.)

UNITED NATIONS REFWORLD -UNHCR, "World Report 2018 Australia", Human Rights Watch, 18.01.2018, (https://www.refworld.org/docid/5a61eea2a.html,%20Erişim, Erişim Tarihi: 06.02.2020)

UNITED NATIONS REFWORLD -UNHCR, "Amnesty International Report 2017/18 Australia", Amnesty International, 22.02.2018, (https://www.refworld.org/docid/5a993951a.html, Erişim Tarihi: 06.02.2020.)

UNITED NATION NEWS, "General Assembly Officially Adopts Roadmap for Migrants to Improve Safety, Ease Suffering", 19.12.2018, (https://news.un.org/en/story/2018/12/1028941, Erişim Tarihi: 09.05.2020)

UNITED NATIONS NEWS, "Migrants Must Be Treated with Dignity and Respect For Human Rights, UN Expert Says", 21.10.2011, (https://news.un.org/en/story/2011/10/392482-migrants-must-be-treated-dignity-and-respect-human-rights-un-expert-says, Erişim Tarihi: 10.05.2020)

UNITED NATIONS OFFICE ON GENOCIDE PREVENTION AND THE RESPONSIBILITY TO PROTECT, "Responsibility to Protect", (https://www.un.org/en/genocideprevention/about-responsibility-to-protect.shtml, Erişim Tarihi: 03.07.2019.)

UNITED NATIONS ECONOMIC AND SOCIAL COUNCIL, Commission on Human Rights Specific Groups and Individuals Migrant Workers Human Rights of Migrants, Report of the Special Rapporteur, Ms. Gabriela Rodríguez Pizarro,

submitted pursuant to Commission on Human Rights Resolution 1999/44 E/CN.4/2000/82, 06.01.2000,(https://undocs.org/E/CN.4/2000/82, Erişim Tarihi:17.05.2018.)

UNITED NATION DEVELOPMENT PROGRAMME, **Human Development Report 1994**, New York: Oxford University Press, 1994, (http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf, Erişim Tarihi: 23.07.2020.)

UNITED NATIONS TRUST FUND FOR HUMAN SECURITY, **Human Security in Theory And Practice Application of the Human Security Concept and the United Nations Trust Fund for Human Security**, United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs Human Security Unit, 2009, (https://www.unocha.org/sites/dms/HSU/Publications%20and%20Products/Human%20Security%20Tools/Human%20Security%20in%20Theory%20and%20Practice%20English.pdf, Erişim Tarihi: 21.07.2020.)

UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS, "List of Human Rights Issues", (http://www.ohchr.org/EN/Issues/Pages/ListOfIssues.aspx, Erişim Tarihi:15.04.2018.)

UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS, Human Rights and Refugees, Fact Sheet No.20, (https://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet20en.pdf, Erişim Tarihi: 12.11.2018.)

UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS, Human Rights of Migrants, Commission on Human Rights Resolution 1999/44, 27.04.1999, (http://ap.ohchr.org/documents/alldocs.aspx?doc_id=4660, Erişim Tarihi: 04.04.2019.)

UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS, "Europe / Migrants: 'Let Them Die, This is a Good Deterrence' – UN human rights expert", 30.10.2014, (https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=15239&LangID=E, Erişim Tarihi: 18.03.2020.)

UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS, "Open Letter on EU Border Management: Europe Can Stop Human Deaths and Suffering, and Regain Control of its Borders", 29.09.2014, (https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=15119&LangID=E, Erişim Tarihi:18.03.2020.)

UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS, **Recommended Principles and Guidelines on Human Rights at International Borders**, 2014, (https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Migration/OHCHR_Recommended_Principles_Guidelines.pdf, Erişim Tarihi: 30.01.2020.)

UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS, Opening Statement by Zeid Ra'ad Al Hussein United Nations High Commissioner for

Human Rights at the Human Rights Council 27th Session Geneva, 08.09.2014, (https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=14998, Erişim Tarihi: 24.12.2019.)

UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS, Statement by Assistant Secretary General for Human Rights, Ivan Simonovic at the Side Event on the Margins of the 69th Session of the UN General Assembly on Launch of OHCHR's Recommended Principles and Guidelines on Human Rights at International Borders, New York, 23.10.2014, (https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=15252&LangID=E, Erişim Tarihi: 24.12.2019.)

UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES, **Global Trends: Forced Displacement in 2015**, (http://www.unhcr.org/576408cd7, Erişim Tarihi: 30.01.2017.)

UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES, **Global Trends: Forced Displacement in 2018**, (https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/5d08d7ee7/unhcr-global-trends-2018.html , Erişim Tarihi: 04.05.2020).

UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES, **Global Trends: Forced Displacement in 2019**, (https://www.unhcr.org/globaltrends2019/, Erişim Tarihi: 29.11.2020.)

UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES, **Global Consultations: Protection of Refugees in Situations of Mass Influx**, 2001, (http://www.unhcr.org/3ae68f3d4.pdf,ErişimTarihi:18.05.2018).

UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES, **The New York Declaration for Refugees and Migrants Answers to Frequently Asked Questions**, (http://www.unhcr.org/events/conferences/584689257/new-york declarationfaqs.html, Erişim Tarihi:23.05.2018.

UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES, **Desperate Journeys: Refugees and Migrants Arriving in Europe and at the Europe's Borders January- December 2018**, 2019, (https://data2.unhcr.org/en/documents/download/67712#_ga=2.41781538.108614604.1584361657-732205688.1584361657, Erişim Tarihi: 16.03.2020.)

UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES, Operational Portal Mediterranean Situation, (https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean#_ga=2.151180922.2111963510.537857165-1214730782.1537857165, Erişim Tarihi: 25.09.2018.)

UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES, "Suriyeli Mültecilerin Toplam Sayısı İlk Kez 4 Milyonu Geçti", (http://www.unhcr.org/turkey/home.php?content=648, ErişimTarihi:02.05.2016).

UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES, "Border Fences and Internal Border Controls In Europe", March 2017,

(https://data2.unhcr.org/en/documents/download/55249, Erişim Tarihi: 08.04.2020.)

UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES, "Monitoring Asylum in Australia",(https://www.unhcr.org/asylum-in-australia.html, Erişim Tarihi:04.02.2020.),

UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES, "UNHCR's Observations on the European Commission's Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council Amending Council Regulation (EC) No 2007/2004 Establishing a European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union (FRONTEX), COM(2010) 61 Final", October 2010, (https://www.refworld.org/docid/4cb881a02.html, Erişim Tarihi:25.03.2020.)

UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES, International Protection Considerations with Regard to People Fleeing the Syrian Arab Republic Update III, October 2014,
(https://www.refworld.org/docid/544e446d4.html, Erişim Tarihi: 14.02.2020.),

UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES, "UNHCR Proposals to Address Current and Future Arrivals of Asylum-Seekers, Refugees and Migrants by Sea to Europe", March 2015,
(https://www.refworld.org/docid/55016ba14.html, Erişim Tarihi: 18.03.2020.)

UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES , "UNHCR Asks States to Respect Access to Asylum", 02.09.2005,
(https://www.unhcr.org/news/briefing/2005/9/43182acc2/unhcr-asks-states-respect-access-asylum.html?query=Melilla, Erişim Tarihi: 01.04.2020.)

UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES, ""Human Security: Refugee" Perspective" Keynote Speech by Mrs. Sadako Ogata, United Nations High Commissioner for Refugees", at the Ministerial Meeting on Human Security Issues of the "Lysoen Process" Group of Governments, Bergen Norway,19.05.1999,
(https://www.unhcr.org/admin/hcspeeches/3ae68fc00/human-security-refugee-perspective-keynote-speech-mrs-sadako-ogata-united.html, Erişim Tarihi: 21.07.2020.)

UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES, "UNHCR Redefines Role in Greece As EU Turkey Deal Comes Into Effect", 22.03.2016,
(https://www.unhcr.org/news/briefing/2016/3/56f10d049/unhcr-redefines-role-greece-eu-turkey-deal-comes-effect.html, Erişim Tarihi: 12.09.2020.)

UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES, "Legal Considerations on the Return of Asylum-Seekers and Refugees From Greece to Turkey As Part of The EU Turkey Cooperation in Tackling the Migration Crisis Under the Safe Third Country and First Country of Asylum Concept", 23.03.2016,
(https://www.refworld.org/docid/56f3ee3f4.html, Erişim Tarihi: 12.09.2020.)

AVRUPA BİRLİĞİ DOKÜMANLARI

Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma, T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Ankara, 2011, (https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf, Erişim Tarihi: 04.03.2020.)

Avrupa Birliği'ni Kuran Antlaşma-Maastricht Antlaşması, İktisadi Kalkınma Vakfı, (çev.) Can Baydoral, (https://www.ikv.org.tr/images/files/A5-tr.pdf, Erişim Tarihi: 02.09.2019.)

Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı**, Sığınma, Sınırlar ve Göç İle İlgili Avrupa Hukuku El Kitabı**, 2.Baskı, Lüksemburg: Avrupa Birliği Resmî Yayınlar Ofisi, 2015. (https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_asylum_TUR.pdf, Erişim Tarihi: 02.12.2019.)

"Bir Bakışta AB/ Avrupa Birliği'nin Genişlemesi", T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, (https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-genislemesi_109.html, Erişim Tarihi: 02.03.2020.)

Charter of Fundamental Rights of the European Union 2000/C 364/01, 2000, (http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf, Erişim Tarihi: 10.11.2018.)

Convention determining the State Responsible for Examining Applications for Asylum Lodged in one of the Member State of the European Communities, 97/C 254/01, 19.08.1997, (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:41997A0819(01)&from=EN, Erişim Tarihi: 10.09.2018.)

Convention Implementing the Schengen Agreement of 14 June 1985 Between the Governments of the States of the Benelux Economic Union, the Federal Republic of Germany and the French Republic on the Gradual Abolition of Checks at Their Common Borders, 22.09.2000, (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:42000A0922(02)&from=en, Erişim Tarihi: 02.08.2019.)

Consolidated Versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union (2010/C 83/01), (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2010:083:FULL&from=EN, Erişim Tarihi: 02.09.2019.)

Treaty on European Union,1992, (https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf, Erişim Tarihi: 02.09.2019.)

COM (2016) 197 Final Communication from the Commission to the European Parliament and the Council-Towards a Reform of the Common European Asylum System and Enhancing Legal Avenues to Europe, 06.04.2016, (https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/proposal-implementation-package/docs/20160406/towards_a_reform_of_the_common_european_asylum_system_and_enhancing_legal_avenues_to_europe_-_20160406_en.pdf, Erişim Tarihi:04.04.2020.)

COM (2015) 240 Final Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions- a European Agenda on Migration, 13.05.2015, (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0240&from=EN, Erişim Tarihi: 10.04.2019.)

COM (2016) 270 Final Regulation of the European Parliament and of the Council Establishing the Criteria and Mechanisms for Determining the Member State Responsible for Examining an Application for International Protection Lodged in one of the Member States by a Third-Country National or a Stateless Person (Recast),04.04.2016, (https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/EN/1-2016-270-EN-F1-1.PDF, Erişim Tarihi:04.10.2018.)

COM (2008) 359 Final Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - Common Immigration Policy for Europe: Principles, Actions and Tools, 17.06.2008, (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008DC0359&from=EN, Erişim Tarihi: 10.04.2019.)

COUNCIL DECISION (EU) 2015/1523 of 14 September 2015 Establishing Provisional Measures in the Area of International Protection or the Benefit of Italy and of Greece, OJ L 239, 15.09.2015, (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015D1523&from=EN, Erişim Tarihi: 10.10.2018.)

COUNCIL DECISION (EU) 2015/1601 of 22 September 2015 Establishing Provisional Measures in the Area of International Protection for the Benefit of Italy and Greece, OJ L 248, 24.09.2015 (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015D1601&from=EN, Erişim Tarihi: 10.10.2018.)

COUNCIL DIRECTIVE 2004/83/EC of 29 April 2004 on Minimum Standards for the Qualification and Status of Third Country Nationals or Stateless Persons as Refugees or as Persons who Otherwise Need International Protection and the Content of the Protection Granted, OJ L 304, 30.09.2004,

(https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004L0083&from=EN, Erişim Tarihi:11.11.2018.)

COUNCIL DIRECTIVE 2001/55/EC of 20 July 2001 on Minimum Standards for Giving Temporary Protection in the Event of a Mass Influx of Displaced Persons and on Measures Promoting a Balance of Efforts Between Member States in Receiving Such Persons and Bearing the Consequences Thereof, OJ L 212, 07.08.2001, (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001L0055&from=EN, Erişim Tarihi: 08.03.2020.)

COUNCIL REGULATION (EC) NO 2725/2000 of 11 December 2000 Concerning the Establishment of 'Eurodac' for the Comparison of Fingerprints for the Effective Application of the Dublin Convention, OJ L 316, 15.12.2000, (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000R2725&from=en, Erişim Tarihi: 11.09.2018.)

COUNCIL REGULATION (EC) No 2007/2004 of 26 October 2004 Establishing a European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union, OJ L 349, 25.11.2004, (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004R2007&from=EN, Erişim Tarihi: 04.11.2018.)

DIRECTIVE 2008/115/EC of the European Parliament and of the Council of 16 December 2008 on Common Standards and Procedures in Member States for Returning Illegally Staying Third-Country Nationals, OJ L 234, 24.12.2008, (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32008L0115&from=EN, Erişim Tarihi: 28.03.2020.)

DIRECTIVE 2011/95/EU of the European Parliament and the Council of the European Union, of 13 December 2011 on Standards for the Qualification of Third Country Nationals or Stateless Persons as Beneficiaries of International Protection, for a Uniform Status for Refugees or for Persons Eligible for Subsidiary Protection, and for the Content of the Protection Granted (recast), OJ L 337, 20.12.2011, (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32011L0095, Erişim Tarihi:11.11.2018.)

DIRECTIVE 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on Common Procedures for Granting and Withdrawing International Protection, OJ L 180, 29.06.2013, (https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0032&qid=1583239592251&from=EN, Erişim Tarihi:03.03.2020)

DIRECTIVE 2013/33/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 Laying Down Standards for the Reception of Applicants for International Protection, OJ L 180, 29.06.2013, (https://eur-lex.europa.eu/legal-

content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0033&from=EN, Erişim Tarihi:03.03.2020.)

DG Migration and Home Affairs, (https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies, Erişim Tarihi:12.09.2018.)

EUROPEAN ASYLUM SUPPORT OFFICE, (https://www.easo.europa.eu/about-us/what-we-do, Erişim Tarihi: 18.09.2018.)

EUROPEAN ASYLUM SUPPORT OFFICE, (https://www.easo.europa.eu/analysis-and-statistics, Erişim Tarihi: 10.04.2019.)

EUROPEAN ASYLUM SUPPORT OFFICE, (https://www.easo.europa.eu/latest-asylum-trends, Erişim Tarihi: 19.09.2018.)

EUROPEAN ASYLUM SUPPORT OFFICE, **EASO Fact Finding Report on Intra EU Relocation Activities from Malta**, 2012, (http://www.refworld.org/docid/52aef8094.html, Erişim Tarihi:11.10.2018.)

EUROPEAN ASYLUM SUPPORT OFFICE, **Annual Report on the Situation of Asylum in the EU 2017 Executive Summary**, 2018, (http://publications.europa.eu/webpub/easo/annual-report-2017/img/Executive-Summary_EN.pdf, Erişim Tarihi:15.10.2018.)

EUROPEAN COMMISSION - MIGRATION AND HOME AFFAIRS, "Safe Countries of Origin", (https://ec.europa.eu/homeaffairs/sites/homeaffairs/files/00_inform_safe_country_of_origin_final_en_1.pdf, Erişim Tarihi: 04.10.2018.)

EUROPEAN COMMISSION - MIGRATION AND HOME AFFAIRS, **European Solidarity: A refugee Relocation System (Brochure),** (https://ec.europa.eu/home-affairs/e-library/multimedia/publications/european-solidarity-a-refugee-relocation-system_en, Erişim Tarihi:10.10.2018.)

EUROPEAN COMMISSION - MIGRATION AND HOME AFFAIRS, "Temporary Reintroduction of Border Control", (https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/schengen/reintroduction-border-control_en, Erişim Tarihi: 17.10.2018.)

EUROPEAN COMMISSION - MIGRATION AND HOME AFFAIRS, "Browse Infringements of EU Home Affairs Law", (https://ec.europa.eu/home-affairs/what-is-new/eu-law-and-monitoring/infringements_en?country=All&field_infringement_policy_tid=1598&field_infringement_number_title=, Erişim Tarihi: 17.10.2018.)

EUROPEAN COMMISSION- PRESS RELEASE, "A European Border and Coast Guard to Protect Europe's External Borders", Strasbourg, 15.12.2015, (http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-6327_en.htm, Erişim Tarihi: 01.10.2018.)

EUROPEAN COMMISSION, "Visit to Ceuta and Melilla- Mission Report: Technical Mission to Morocco on Illegal Immigration 7th- 11th October 2005", MEMO/05/380, Brussels,19.10.2005, (http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-05-380_en.htm, Erişim Tarihi: 25.01.2019.

EUROPEAN COMMISSION, "Asylum Policy: More Trust Through More Solidarity between EU Member State", MEMO/11/861, Brussels ,02.12.2011, (http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-861_en.htm, Erişim Tarihi: 11.10.2018.)

EUROPEAN COUNCIL PRESS RELEASE, "Special Meeting of the European Council 23 April 2015 Statement", 2015, (http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/04/23/special-euco-statement/, Erişim Tarihi: 25.09.2018.)

EUROPEAN COUNCIL, Tampere European Council 15 And 16 October 1999 Presidency Conclusions,1999, (http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm, Erişim Tarihi: 11.09.2018.)

EUROPEAN COUNCIL, European Council Meeting (28 June 2018) – Conclusions, EUCO 9/18, 28.06.2018, (https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/council_conclusions/28_haziran_2018.pdf, Erişim Tarihi: 06.04.2020.)

EUROPEAN PARLIAMENTARY RESEARCH SERVICE, "Migration and Asylum", (https://www.europarl.europa.eu/thinktank/infographics/migration/public/index.html?page=intro, Erişim Tarihi:03.03.2020.)

EUROSTAT NEWS RELEASE, "Asylum in EU Member State", 46/2019, 14 March 2019, (https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/9665546/3-14032019-AP-EN.pdf/eca81dc5-89c7-4a9d-97ad-444b6bd32790, Erişim Tarihi: 13.05.2020.)

REGULATION (EU) No 439/2010 of the European Parliament and of the Council of 19 May 2010 Establishing a European Asylum Support Office, OJ L 132, 29.05.2010, (https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:132:0011:0028:EN:PDF, Erişim Tarihi: 13.09.2018.)

REGULATION (EU) 2016/1624 of the European Parliament and of the Council of 14 September 2016 on the European Border and Coast Guard and amending Regulation (EU) 2016/399 of the European Parliament and of the Council and repealing Regulation (EC) No 863/2007 of the European Parliament and of the Council, Council Regulation (EC) No 2007/2004 and Council Decision 2005/267/EC, OJ L 251, 16.09.2016, (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2016:251:FULL&from=EN, Erişim Tarihi:04.11.2018.)

REGULATION (EU) 2016/399 of the European Parliament and of The Council of 9 March 2016 on a Union Code on the Rules Governing the Movement of

Persons Across Borders (Schengen Borders Code) (codification), OJ L 77, 23.03.2016, (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0399&from=en, Erişim Tarihi: 08.03.2020.)

REGULATION (EU) No 603/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on the establishment of 'Eurodac' for the Comparison of Fingerprints for the Effective Application of Regulation (EU) No 604/2013 Establishing the Criteria and Mechanisms for Determining the Member State Responsible for Examining an Application for International Protection Lodged in one of the Member States by a Third-Country National or a Stateless Person and on Requests for the Comparison with Eurodac Data by Member States' law Enforcement Authorities and Europol for Law Enforcement Purposes, and Amending Regulation (EU) No 1077/2011 Establishing a European Agency for the Operational Management of Large Scale IT Systems in the Area of Freedom, Security and Justice, OJ L 180, 29.06.2013, (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0603&qid=1583239993768&from=EN, Erişim Tarihi: 03.03.2020.)

REGULATION (EU) No 604/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 Establishing the Criteria and Mechanisms for Determining the Member State Responsible for Examining an Application for International Protection lodged in one of the Member States by a Third-Country National or a Stateless person, OJ L 180, 29.06.2013, (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1583238944167&uri=CELEX:32013R0604, Erişim Tarihi:03.03.2020.)

AVRUPA KONSEYİ DOKÜMANLARI

COUNCIL OF EUROPE, **Declaration on Territorial Asylum**, 1977, (http://www.refworld.org/pdfid/3ae6b3611c.pdf, Erişim Tarihi: 08.06.2016).

COUNCIL OF EUROPE: PARLIAMENTARY ASSEMBLY, "Human Rights of Irregular Migrants", Resolution 1509, 27.06.2006, (http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17456&lang=EN, Erişim Tarihi: 09.09.2020.)

COUNCIL OF EUROPE: COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS, "It is Wrong to Criminalize Migration", Viewpoint, 29.09.2008, (https://www.coe.int/en/web/commissioner/viewpoints/-/asset_publisher/xZ32OPEoxOkq/content/it-is-wrong-to-criminalize-migration, Erişim Tarihi: 04.09.2020.)

COUNCIL OF EUROPE: COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS, "States Should Not Impose Penalties on Arriving Asylum-Seekers", Viewpoint, 17.03.2008, (https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/states-should-not-impose-penalties-on-arriving-asylum-seeke-1, Erişim Tarihi: 05.09.2020.)

GAZETE HABERLERİ

"AB, Akdeniz'de Ölüm Yolculuklarını Neden Durduramıyor?", **BBC Türkçe**, 20.04.2015, (https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/04/150420_facia_ab_gocmen, Erişim Tarihi: 16.03.2020.)

"Macaristan'da 'Mülteci Karşıtı Önlemler' Anayasaya Girdi: Yardım Edene Ceza", **BBC Türkçe**, 20.06.2018, (https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44542375, Erişim Tarihi: 28.01.2019.)

"Trump's Executive Order: Who Does Travel Ban Affect?", **BBC**, 10.02.2017, (https://www.bbc.com/news/world-us-canada-38781302, Erişim Tarihi: 08.04.2020.)

"Ceuta, Melilla Profile", **BBC**, 14.11.2018, (https://www.bbc.com/news/world-africa-14114627, Erişim Tarihi: 05.01.2019.)

"Poland to Snub U.N. Migration Pact, Slovakia Has Reservations", **Reuters**, 20.11.2018, (https://www.reuters.com/article/us-un-migrants/poland-to-snub-un-migration-pact-slovakia-has-reservations-idUSKCN1NP1PE, Erişim Tarihi: 22.01.2019.)

"Hungary to Quit U.N. Migration Pact Shunned by Washington", **Reuters**, 18.01.2018 (https://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-hungary-un/hungary-to-quit-un-migration-pact-shunned-by-washington-idUSKBN1K81BS, Erişim Tarihi:18.11.2018.)

"UN Chief Urges World Leaders to Celebrate Migration as a Positive: António Guterres Calls On UN Member States To Adopt Humane Approach To Migrants By Making More Travel Routes Available and Protecting Foreign Workers", **The Guardian**, 10.01.2018, (https://www.theguardian.com/global-development/2018/jan/11/un-chief-urges-world-leaders-celebrate-migration-positive-antonio-guterres, Erişim Tarihi: 23.05.2018).

"The Guardian View on the New York Declaration: Better than Nothing", **The Guardian**,19.09.2016, (https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/sep/19/the-guardian-view-on-the-new-york-declaration-better-than-nothing, Erişim Tarihi: 23.05.2018).

"Austria to Follow US and Hungary by Withdrawing From UN Migration Pact: The Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration is Expected to be Approved by All Other Member States", **The Independent**, 31.10.2018, (https://www.independent.co.uk/news/world/europe/austria-un-migration-global-pact-agreement-us-hungary-sebastian-kurz-freedom-party-a8610161.html, Erişim Tarihi: 15.11.2018.)

"A Trump Travel Ban We've Seen Before", **The New York Times**, 25.09.2017, (https://www.nytimes.com/2017/09/25/opinion/editorials/trump-travel-ban.html, Erişim Tarihi: 01.09.2020.)

"Hungary Pulls Out of U.N. Global Migration Agreement", **The New York Times**, 18.07.2018, (https://www.nytimes.com/2018/07/18/world/europe/hungary-migration-united-nations.html, Erişim Tarihi: 15.11.2018.)

ALBRECHT, T., "Australia's Refugee Policy is a Failure. This is Not the Time to Shirk Responsibility", **The Guardian**, 02.10.2017, (https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/oct/02/our-refugee-policy-is-a-failure-this-is-not-the-time-to-shirk-responsibility, Erişim Tarihi: 30.01.2018.)

BAUSELLS, M, "In limbo in Melilla: The Young Refugees Trapped in Spain's African Enclave", **The Guardian**, 10.05.2017, (https://www.theguardian.com/cities/2017/may/10/melilla-refugees-spain-africa-gateway-europe, Erişim Tarihi: 24.01.2019.)

CHALABI,M., "What Happened to History's Refugees?", **The Guardian**, 25.07.2013, (http://www.theguardian.com/news/datablog/interactive/2013/jul/25/what-happened-history-refugees#Israelites, Erişim Tarihi: 11.04.2016).

FLEMING, A., "Migration Prison?", **BBC**, 29.06.2018, (https://www.bbc.com/news/world-europe-44652846, Erişim Tarihi: 06.04.2020.)

FRIEDMAN, U., "Where America's Terrorists Actually Come From, Syrian Refugees Have Committed Zero Attacks in the United States, **The Atlantic**, 30.01.2017, (https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/01/trump-immigration-ban-terrorism/514361/, Erişim Tarihi: 01.09.2020.)

HENLEY, J., "EU's migrant Centres Could Breach Human Rights, Say Campaigners", **The Guardian**, 29.06.2018, (https://www.theguardian.com/world/2018/jun/29/eus-migrant-centres-could-breach-human-rights-say-campaigners, Erişim Tarihi: 15.04.2019.)

ISAAC, J.C., "How Hannah Arendt's Classic Work on Totalitarianism IlluminatesToday's America", **The Washington Post**, 17.12.2016, (https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2016/12/17/how-hannah-arendts-classic-work/?utm_term=.678d861ee44e, Erişim Tarihi: 28.01.2017.)

KINGSLEY, P., "Theresa May isn't Interested in Refugees' Welfare. She Just Wants Fewer of them in Britain", **The Guardian**,19.09.2016, (https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/sep/19/theresa-may-refugees-welfare-migrant, Erişim Tarihi: 23.05.2018.)

MILIBAND, D., "On Refugees, the Trump Administration is Competent and Malevolent", **The Washington Post**, 17.04.2018, (https://www.washingtonpost.com/opinions/on-refugees-the-trump-

administration-is-competent-and-malevolent/2018/04/16/8fc72c52-3f33-11e8-a7d1-e4efec6389f0_story.html?utm_term=.b6caaaa13f53, Erişim Tarihi:26.05.2018.)

OSBORNE,L. ve RUSSELL,R., "Stateless in Europe: 'We are no People with no Nation'", **The Guardian**, 27.12.2015, (https://www.theguardian.com/world/2015/dec/27/stateless-in-europe-refugee-crisis-we-are-no-people-with-no-nation, Erişim Tarihi:01.12.2019.)

PEÇANHA, S. ve LAI, K.K. R., The Origins of Jihadist-Inspired Attackers in the U.S.", **The New York Times**, 25.11.2015, (https://www.nytimes.com/interactive/2015/11/25/us/us-muslim-extremists-terrorist-attacks.html, Erişim Tarihi: 01.09.2020.)

PRYOR, L., "Australia's Refugee Policy of Cruelty", **The New York Times**, 16.11.2017, (https://www.nytimes.com/2017/11/16/opinion/australia-refugees-manus-island.html, Erişim Tarihi:30.01.2018.)

SMOKE, B., "You Can't Value Freedom of Movement But Ignore How the EU Treats Migrants", **The Guardian**, 26.10.2018, (https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/oct/26/freedom-of-movement-eu-migrants-refugees-drowned, Erişim Tarihi: 11.04.2019.)

RANKIN, J., "EU Criticises Austria for not Signing UN Global Migration Pact European Commission Speaks of Regret at Vienna Joining Hungary in Snubbing Compact", **The Guardian**,01.11.2018, (https://www.theguardian.com/world/2018/nov/01/austria-criticised-not-signing-unglobal-migration-compact-european-commission, Erişim Tarihi: 15.11.2018.)

REMEIKIS, A. ve DOHERTY, B., "Dutton Says Australia Won't 'Surrender Our Sovereignty' by Signing UN Migration Deal Minister Takes Umbrage With Parts of Global Agreement Which Insist Migration Detention Should Only be Used as a Last Resort", **The Guardian**, 25.07.2018, (https://www.theguardian.com/australia-news/2018/jul/25/dutton-says-australia-wont-surrender-our-sovereignty-by-signing-un-migration-deal, Erişim Tarihi: 19.11.2018.)

TRAVIS, A., "On Asylum and Refugees, Britain Left Europe Years Ago After Angela Merkel's Humanitarian Response to the Crisis, Europe is Rapidly Shifting Towards Theresa May's Position", **The Guardian**, 01.03.2017, (https://www.theguardian.com/uk-news/2017/mar/01/how-britain-hard-stance-refugees-reshaping-european-policy, Erişim Tarihi: 27.05.2018.)

TRILLING, D, "Five Myths About the Refugee Crisis", **The Guardian**, 05.06.2018, (https://www.theguardian.com/news/2018/jun/05/five-myths-about-the-refugee-crisis, Erişim Tarihi: 17.07.2018.)

USBORNE, D., "Trump's America First Doctrine Will Destroy the United Nations: Trump Left No Doubt What He Thinks of the Deal Done with Iran to Constrain its Nuclear Programme. He Doesn't Like it and He's Aching to Tear it Up", **The Independent**,19.09.2017,

(https://www.independent.co.uk/voices/trump-un-speech-america-first-destroy-united-nations-north-korea-a7956096.html, Erişim Tarihi:26.05.2018.)

VEIGH, M.T. ve TOWNSEND, M.,"Why Won't the World Tackle the Refugee Crisis?", 17.09.2016, **The Guardian**, (https://www.theguardian.com/world/2016/sep/17/world-will-not-face-up-to-refugee-crisis-un-obama, Erişim Tarihi: 23.05.2018.)

WILLIAMS, Z., "Totalitarianism in the Age of Trump: Lessons from Hannah Arendt the Political Theorist who Wrote about the Nazis and 'the Banality of Evil' in the 60s has Become a Surprise Bestseller. Should We Heed HerWarning that Protesting Us Feeds the Chaos?", **The Guardian**, 01.02.2017, (https://www.theguardian.com/us-news/2017/feb/01/totalitarianism-in-age-donald-trump-lessons-from-hannah-arendt-protests, Erişim Tarihi: 09.02.2017.)

WINTOUR, P., "Donald Trump Pulls US out of UN Global Compact on Migration: On Eve of International Conference, US Envoy Says Plan For More Humane Strategy is Incompatible With US Sovereignty", **The Guardian**, 03.12.2017, (https://www.theguardian.com/world/2017/dec/03/donald-trump-pulls-us-out-of-unglobal-compact-on-migration, Erişim Tarihi: 23.05.2018.)

DİĞER KAYNAKLAR

OKYAYUZ, M., "Avrupa Birliği'nin Mültecilere Yönelik Politikası ve Türkiye'nin Tutumu", **Türkiye'nin Sesi Radyosu; Türkiye'de Göç ve İltica Programı**, 2015, (http://www.trtvod.com/aod/tsr/78/dc/78dcf9002a92e72ad4f45a57b9ff61acx.mp3, Erişim Tarihi: 22.09.2020.)

European Public Service Union (EPSU), " EPSU Reiterates Warnings Against Controlled Centres and Disembarkation Platforms for Migrants and Asylum Seekers", 13 December 2018, (https://www.epsu.org/article/epsu-reiterates-warnings-against-controlled-centres-and-disembarkation-platforms-migrants, Erişim Tarihi: 15.04.2019.

International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS), **The Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty**, Canada, 2001, (https://idl-bnc-idrc.dspacedirect.org/bitstream/handle/10625/18432/IDL-18432.pdf?sequence=6&isAllowed=y, Erişim Tarihi: 26.06.2019.)

NATO, "Assistance for the Refugee and Migrant Crisis in the Aegean Sea", (https://www.nato.int/cps/ua/natohq/topics_128746.htm, Erişim Tarihi: 05.11.2018.

The European Council on Refugees and Exiles (ECRE)- The Asylum Information Database (AIDA), "Arrivals in the Enclaves of Ceuta and Melilla", (https://www.asylumineurope.org/reports/country/spain/access-territory-and-push-backs, Erişim Tarihi: 01.04.2020.)

"Reinforcement of Temporary Border Barrier Starts on the Hungarian–Serbian Border", 04.04.2016,

(http://www.kormany.hu/en/ministry-of-defence/news/reinforcement-of-temporary-security-barrier-starts-on-the-hungarian-serbian-border, Erişim Tarihi:28.01.2019.)

"United States Ends Participation in Global Compact on Migration", United States Mission to The United Nations, 2017, (https://usun.usmission.gov/united-states ends-participation-in-global-compact-on-migration/, Erişim Tarihi: 26.05.2018.)

"Denizdeki Arama ve Kurtarma Çalışmaları Yasadışı İlan Edildi", Sınır Tanımayan Doktorlar, 11.01.2019, (http://sinirtanimayandoktorlar.org/sahaprojeleri/denizdeki-arama-ve-kurtarma-calismalari-yasadisi-ilan-edildi/, Erişim Tarihi: 12.01.2019.)

"Speech: Theresa May's speech to the UN General Assembly", (https://www.gov.uk/government/speeches/theresa-mays-speech-to-the-un-general-assembly, Erişim Tarihi:25.05.2018.)

ÖZET

Alaçam Böcek, Müge, Siyasal Kuramda İnsan Hakları ve Yurttaşlık: Mültecilik Olgusu, Doktora Tezi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Filiz Zabcı, 261 s.

Bu çalışma, mültecilik olgusunu kuramsal bir çerçevede ve Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği üzerinden ele almaktadır. Bu çalışma, mültecilik olgusunun insan haklarının evrensellik ve devredilmezlik ilkesinde, nasıl bir yerde konumlandığını egemenlik, sınır ve güvenlik çerçevesinde anlamayı ve BM ile AB örnekleri bağlamındaysa kuramla pratiğin eklemlenmesinin koşullarını tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmanın bölümleri, mültecilik, yurttaşlık ve insan hakları kavramlarının çözümlenmesi ve kuramsal çerçevenin oturtulması, BM ve AB'nin incelenmesi, kuram ile pratiğin eklemlenişinin incelenmesi sırasını izlemektedir. BM ve AB "göç yönetimi" kavramı etrafında ve güncel örnekler üzerinden ele alınmakta olup, her iki aktörün özellikle sığınmaya ve mültecilere ilişkin politikaları irdelenmektedir.

AB ve BM örnekleri üzerinden ulaşılan sonuç, mülteciliğin insan haklarını krize sokan bir olgu olduğu yönündeki hipotezi doğrulamaktadır. AB, Birlik politikalarında genel olarak sığınmayı Birlik sınırları dışında çözülmesi gereken, güvenlikle ilişkili bir konu olarak ele almıştır. BM ise "Mülteciler ve Göçmenler için New York Deklarasyonu" gibi girişimlerine rağmen özellikle mültecilerin insan hakları konusunda yeteri düzeyde başarılı sonuçlar elde edememiştir.

Göç yönetimi bağlamında hayata geçirilen uygulamalar göçü ve özellikle sığınmayı teknik bir konuya dönüştürmektedir. Bu da sığınma arayışına ilişkin tüm konuların insani boyutlarının ve insan haklarıyla ilişkilerinin arka planda tutulmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte, ulus-devletler ulusal güvenlik, ulusal egemenlik ve yurttaşlık gibi kavramları egemenlik, sınır ve güvenlik konuları çerçevesinde insan haklarından üstün tutma eğilimi içinde olmuşlardır. Böylelikle, mülteciler insan haklarına erişmede "haklara sahip olma hakkı"nın önemini bir kez daha gözler önüne sermiştir.

Anahtar Kelimeler: Yurttaşlık, İnsan Hakları, Mültecilik, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Göç Yönetimi

ABSTRACT

Alaçam Böcek, Müge, Human Rights and Citizenship in Political Theory: The Refugee Phenomenon, Ph.D. Dissertation, Supervisor: Prof. Dr. Filiz Zabcı, 261 p.

This study addresses the refugee phenomenon within a theoretical framework and through the United Nations and the European Union. This study firstly aims to understand how the refugee phenomenon situates in the principles of universality and inalienability of human rights in the context of sovereignty, border and security. Secondly, it aims to elucidate the conditions of articulation of theory and practice through the UN and the EU examples.

The chapters of the study follow the order of analyzing the concepts of refugee, citizenship, human rights and establishing the theoretical framework, examining the UN and the EU, examining the conditions of articulation of theory and practice. The asylum and refugee policies of the UN and the EU are addressed within the framework of "migration management" and through the current issues.

The conclusion reached by the EU and the UN examples confirms the hypothesis that refugee is a phenomenon that triggers a crisis in human rights. The EU has generally considered asylum as a security-related issue that needs to be resolved outside the Union's borders. As for the UN, it has not been able to obtain successful results especially about human rights of refugees, despite its initiatives such as "the New York Declaration for Refugees and Migrants".

The regulations about migration management turn migration and asylum into a technical issue. As a consequence, humanitarian dimensions of seeking asylum and its relations with human rights are pushed into background. Nevertheless, nation-states tend to prioritize the concepts such as national security, national sovereignty and citizenship over the human rights within the framework of sovereignty, border and security issues. Thus, refugees have once again demonstrated the importance of "right to have rights" in accessing human rights.

Key Words: Citizenship, Human Rights, Refugee, United Nations, European Union, Migration Management